

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Historické vědy – pomocné vědy historické

Martina J e r á n k o v á

**Heraldická a prosopografická analýza dvou
erbovníků z rodového archivu Vratislavů
z Mitrovic.
Edice.**

**Heraldic and prosopographical analysis of two
armorials from the family archives of Vratislavs
from Mitrovice. With Edition.**

Disertační práce

Svazek 1

vedoucí práce – Prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.
konzultant – PhDr. Vladimír Růžek

2009

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Historické vědy – pomocné vědy historické

Martina J e r á n k o v á

**Heraldická a prosopografická analýza dvou
erbovníků z rodového archivu Vratislavů
z Mitrovic.
Edice.**

**Heraldic and prosopographical analysis of two
armorials from the family archives of Vratislavs
from Mitrovice. With Edition.**

Disertační práce

Svazek 2

vedoucí práce – Prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.
konzultant – PhDr. Vladimír Růžek

2009

Abstrakt

Martina Jeránková

Heraldická a prosopografická analýza dvou erbovníků z rodového archivu Vratislavů z Mitrovic. Edice.

Cílem práce je vědecké zpracování dvou heraldických rukopisů z rodového archivu Vratislavů z Mitrovic, který se nachází v obci Dírná na Soběslavsku. Podle této lokality nesou rukopisy v odborné literatuře název Dírenské erbovníky. Protože od svého vzniku byly dislokované daleko od center bádání, věděla o jejich existenci pouze úzká skupina badatelů a nebyly nikdy prozkoumány z hlediska autorství, datace nebo analýzy obsahu.

Jedná se o dva papírové rukopisy inv. č. 56 sign. I B 9 a 58 sign. I B 10. Obsahují 984 a 1358 vyobrazených erbů, pod nimiž je vypsáno jméno rodu. Na základě kodikologického rozboru se podařilo určit autory obou erbovníků, jimiž jsou Kryštof Vilém Harant z Polžic a Bezdruzic (1617-1690) a Václav Ignác Vratislav z Mitrovic (1645-1728), i dobu jejich vzniku v 70.-80. letech 17. století. Pro další postup prací se osvědčilo použití elektronické databáze, která umožnila efektivní práci s velkým množstvím dat. Analýza obsahu erbovníků ukázala, že obsahují erby 961 rodů, které jsou ze dvou třetin české, zbylou část tvoří přibližně ve stejném poměru rody původem moravské, slezské a rody přistěhované do českých zemí z ciziny. Z více než dvou třetin se jedná o rody nobilitované před rokem 1500. Znaky vymřelých rodů tvoří 36%, rodů žijících v době vzniku erbovníků je zastoupeno o něco více (41%). U zbylých rodů nebylo možné tato data dohledat. Základem erbovníku (66%) jsou erby rodů z nižšího šlechtického stavu. Erby změněné při povýšení rodů do vyššího šlechtického stavu jsou vyobrazené pouze v 21 případech.

Protože v erbovnících je uvedeno pouze minimum dalších informací, bylo nutné zrekonstruovat pramennou základnu, ze které mohli autoři při sestavování erbovníků vycházet. V případě českých rodů autoři čerpali zejména z rukopisných heraldických památek, monumentálních a sepulchrálních památek, méně z pramenů diplomatických, u moravských a slezských rodů spíše z tištěné literatury.

Účelem erbovníků bylo sestavení kompendia heraldiky českých a moravských šlechtických rodů, které mělo nahradit nevyhovující, ale jediné do té doby

vzniklé heraldické dílo Bartoloměje Paprockého z Hlohol. Jeho existenci by v té době přivítali mnozí urozenci při budování rodové paměti a bádání o historii svého rodu. Usnadňoval by rovněž přípravu podkladů k různým úředním záležitostem, kde bylo nutné předložit korektní erbovní vývody z několika generací předků. Výsledkem snah Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic měla být tištěná publikace, k čemu bohužel, zřejmě z finančních důvodů nedošlo. Oba autoři ovšem působili ve svém okolí jako odborní rádci na poli heraldiky a rodopisu a z jejich sbírek excerpovali i další, zejména soudobí genealogové a heraldici, hlavně Bohumír Daniel Wunschwitz (1678-1741) a Michael Adam Francka z Franckensteina (1675-1728).

Analýzou, edicí a databázovým zpracováním erbovníků jsme zpřístupnili důležitý pramen pro českou šlechtickou heraldiku 15.-17. století, přiblížili okolnosti jeho vzniku, účel a další osudy a navrhli možnosti pro jeho další vědecké využití.

Abstract

Martina Jeránková

Heraldic and prosopographical analysis of two armorials from the family archives of Vratislavs from Mitrovice. With Edition.

This thesis focuses on scientific elaboration of two heraldical manuscripts from the Vratislavs from Mitrovice family archives in the village Dírná (Soběslav region). According to the village name, the manuscripts are known as the Armorials from Dírná in the professional literature. They were laid aside a little bit because their existence was known only to a relatively narrow circle of specialists as they were kept far away from the research centres. Both books had never been observed in light of authorship, datation or analysis of their content.

We are speaking about two paper manuscripts, inventory No. 56, sign. I B 9 and No. 58 sign. I B 10. They comprise 984 and 1358 painted coats-of-arms including name of the family beneath each picture. The codicological analysis enabled to identify authors of both armorials, i. e. Kryštof Vilém Harant from Polžice and Bezručice (1617–1690) and Václav Ignác Vratislav from Mitrovice (1645–1728) and the epoqe of their creation in the 1670^{’s} and 1680^{’s}. Further research proved the necessity of creating an electronic databases that enabled to work effectively with immense volume of data. Analysis of the content of armorials showed that they contain 961 family coats-of-arms. Those represent from the two thirds Czech noble families, the rest is approximately in the same proportion of the noble families from Moravia, Silesia and other foreign families that immigrated to the Czech lands. From more than two thirds these are families nobilitated before 1500 A. D. 36% of the content are extincted lineages, 41% of contemporary living lineages, the rest was not possible to find out. 66% of the armorial represent the coat of arms of gentry. Only in 21 cases it is possible to observe a qualitative change of an coat of arm when a gentry family was ennobled.

These armorials do not contain lot of further information. It was then necessary to reconstruct the resource basis of their authors. They drew mainly from the heraldic manuscripts, monumental and sepulchral memorials and less from the diplomatic resources (and in referenco the Moravian and Silesian nobility, also from printed literature).

The purpose of the armorials was to sum up and create a heraldical collection of the Czech and Moravian noble lineages that should replace unsatisfactory but only existing work of Bartoloměj Paprocký from Hlahol. Its existence should be welcomed mainly by the nobles – it would support the construction of family memory and a research in the family history. It would also simplify preparation of the documentation for various official matters, where it was necessary to prove a correct ancestry chart of several generations of ascendants. The result of Václav Ignác Vratislav's from Mitrovice effort was supposed to be a printed book, which possibly from financial reasons did not happen. Both authors were taken as heraldic and genealogical experts and their collections were used by other researches, namely by their contemporaries Bohumír Daniel Wunschwitz (1678–1741) and Michael Adam Francka from Franckenstein (1675–1728).

Through analysis, edition and databasis procession of the armorials we made this important resource of the Czech noble heraldry of the 15th–17th century accessible. We also managed to reveal the circumstances of their origin, creation, purpose and further fates. The possibility of their future scientific use was also proposed.

OBSAH

Předmluva.....	1
Úvod	2
1. kapitola Současný stav výzkumu heraldických rukopisů	8
2. kapitola Metodika zpracování erbovníků	16
3. kapitola Kodikologický popis Dírenských erbovníků	21
4. kapitola Kryštof Vilém Harant z Polžic a Bezdružic (1617–1690)	56
5. kapitola Václav Ignác Vratislav z Mitrovic (1645–1727)	78
6. kapitola Rodopisná práce Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic	93
7. kapitola Prameny Dírenských erbovníků	106
8. kapitola Prosopografická analýza Dírenských erbovníků	134
9. kapitola Kolegiální kontakty a spisovatelská činnost Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic	152
Závěr	170
Prameny a literatura	180
Seznam zkratk	197

Nestránkované přílohy

Příloha 1. Rekonstruovaný seznam erbů podle části erbovníku č. 56A

Příloha 2. Lokality pobytu Kryštofa Viléma Haranta podle jeho památníků v ANM, rkp. č. 5 a 10.

Edice Dírenských erbovníků

Část 1. Seznam rodů

Část 2. Edice erbů

CD

Edice Dírenských erbovníků v elektronické databázi

Část 1. Edice erbů

Část 2. Prosopografie šlechtických rodů zastoupených v erbovnících

Předmluva

Při volbě tématu dizertační práce z oboru heraldiky jsem byla upozorněna PhDr. Vladimírem Růžkem na zajímavé heraldické rukopisy, které dosud literatura skoro nezmiňovala. Po bližším prozkoumání jsem se rozhodla, že se pokusím o erbovnících zjistit co nejvíce informací a připravím jejich edici. Byla to práce téměř detektivní, protože u erbovníků scházely jakékoliv informace ...

Na konci této cesty bych chtěla poděkovat svému školiteli prof. Ivanu Hlaváčkovi za vedení práce a pomoc při získávání starší nedostupné literatury i žhavých novinek, a rovněž konzultantovi PhDr. Vladimíru Růžkovi za doporučení tématu a za dobré rady erudovaného a zkušeného editora heraldických publikací. Ochotně mi vyšli vstříc i majitelé erbovníků rodina Wratislavů a umožnili mi bádát v rodovém archivu v Dírné. S porozuměním jsem se setkala jak u Správy zámku Orlík, kde jsem mohla nafotit obrazy ze tamních sbírek, tak i v Lobkovické knihovně v Nelahozevsi. Děkuji svým spolupracovníkům z Oddělení pro soupis a studium rukopisů, kteří mi vždy dokázali fundovaně poradit a doporučit odbornou literaturu. Také kolegové z početných archivů, knihoven a dalších vědeckých institucí projevíli velké pochopení při mých dotěrných dotazech a pomohli mi při hledání dalších pramenů a literatury. Jmenovitě děkuji především Janu Kahudovi, Petru Maťovi, Kláře Woitschové, Jakubu Hrdličkovi a Markovi Starému, ale i mnoha dalším. Za přípravu základní verze databáze děkuji Ing. Alexandru Jeránkovi. Značnou psychickou, ale i „technickou“ oporu mi poskytla moje rodina, za což jim patří velký dík. Na posledním místě, ale ze všeho nejvíce bych chtěla za vytrvalou podporu a pomoc poděkovat příteli Janu Hrdinovi.

Úvod

Erbovníky poskytují vedle pečeti, monumentálních památek a diplomatického materiálu důležitou a dosud ne zcela prozkoumanou pramennou základnu pro výzkum ve středověku vzniklého specifického systému personálních a rodových symbolů – erbů. Prostřednictvím erbů jsou přinášeny doklady o fyzických i duchovních aktivitách jejich nositelů, a stejnou měrou o všeobecných vývojových tendencích nahlížení člověka na vlastní existenci, postavení v sociálních strukturách a reprezentaci v soudobém světě.

Základní jednotkou systému je erb – stálé, barevně provedené znamení na štítě. Jejich vznik, postupné rozšíření a ustálení probíhalo v Evropě postupně od 2. třetiny 12. století. Erb symbolizuje, personifikuje a identifikuje fyzickou nebo právnickou osobu. Byla to znamení obecně známá, respektovaná a srozumitelná všem vrstvám obyvatelstva.¹

Výskyt erbu na architektonických památkách, v knihách, na uměleckých nebo užitkových předmětech vyjadřoval všeobecně srozumitelnou vlastnickou značku nebo svědčil o fundačních a donačních aktivitách nositele, případně byl připomínkou jeho fyzické nebo symbolické přítomnosti. Vyobrazení erbu mělo sloužit jako věčná památka na jeho nositele a k zachování tradice a kontinuity právního stavu jeho společenského postavení. Erb byl rovněž symbolem prestiže nositele a mohl zpravovat okolí o jeho pozici v sociální hierarchii. Umístění erbu ve skupině erbů informovalo o sounáležitosti a vzájemném vztahu takto personifikovaných držitelů a signalizovalo postavení jednotlivce ve skupině a

---

¹ V českém překladu jsme měli možnost seznámit se se základním dílem evropské heraldiky francouzského autora Michela PASTOUREAU ve třech vybraných studiích *Vznik erbů na západě, stav problému; Původ erbů: problém k vyřešení?; Rozšíření erbů a počátky heraldiky*; SAP 50, 2000, s. 329-394 s úvodním komentářem od heraldika Vladimíra Růžka.

skupin ve společnosti.² Držba a používání erbu sama o sobě zpočátku nebyly výsadní záležitostí určité sociální vrstvy a řídily se spíše účelovostí (důvod erb použít na výzbroji, na pečeti) a hmotnými poměry nositele (vedle šlechty i městský patriciát). Právě ze zmíněných důvodů se však postupem času staly „průkazem“ privilegovaného postavení. Použitím erbu u nižších sociálních vrstev (měšťané, svobodní nešlechtici) se zase projevovaly emancipační snahy a tendence překročit meze svého společenského postavení.

Funkce erbů se v jednotlivých obdobích měnila. Od původní, čistě praktické funkce označení bojovníka v poli, přes používání erbů jako zástupných symbolů jejich majitelů na pečetích a mincích, po nezbytný prvek reprezentace společenského postavení vyobrazeném na movitém i nemovitém majetku. Erb, který si v původně volil každý, kdo ho potřeboval podle vlastního vkusu, se v průběhu 14. století stal komoditou, kterou uděloval za zásluhy zeměpán. Ten (případně jím pověřená osoba) v erbovních listinách udělil erb a povoloval jeho používání – i s přesným vymezením, kde může erbovník svůj erb uplatnit.³

Heraldiky je tento vývoj funkce erbů v průběhu 15. století označován jako přechod od živé heraldiky k heraldice papírové s výrazným despektem.

---

² Werner PARAVICINI, *Gruppe und Person. Repräsentation durch Wappen im späteren Mittelalter*, in: *Die Repräsentation der Gruppen. Texte – Bilder – Objekte*, hg. von Otto Gerhard Oexle - Andrea von Hülsen-Esch), Göttingen 1998 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 141), s. 327–389.

³ Ustálená formule v erbovních privilegiích i pro období novověku zněla: „...kteréhožto erbu a klenotu nadepsaný XY s dědici a budoucími svými od nich řádně pošlými nyní i na budoucí věčné časy při všech rytířských činech buďto přísných neb kratochvilných užívati mají a moci budou. A to zejména v polních taženích, bitvách, honbách, kolbách, turnajích, na stáních, korouhvích, praporcích, čalounech, kobercích, koltrách, polštářích, poduškách, vratech, dveřích, veřejích, oknech, sekretech, pečetích a hrobových kamenech a na všech jiných náležitých a počestných místech...“. Citováno z české verze majestátu Leopolda I. z roku 1704 pro povýšení Voračických z Paběnic do hraběcího stavu. Michael Adam FRANCK DE FRANCKENSTEIN, *Syntagma historico-genealogicum de ortu, atque processu illustrissimae er antiquissimae domus... Woracziczkiorem de Pabienic... „cum adjectis Paralipomenis“*, Pragae 1716. Plná citace viz Zíbrt č. 22416.

Domníváme se však, že dochází spíše k funkční proměně erbů a přizpůsobení se celého heraldického systému novým podmínkám. Ustupovalo se od takového způsobu válčení nebo turnajů, kde erby hrály svou původní roli, naproti tomu získávaly mnohostranné použití ve sférách reprezentace majitelů. Erb byl pojímán jako médium umožňující prezentovat urozenost a zdůraznit význam rodu odkazem na jeho bohatou minulost. Pro příští generace se na monumentálních i sepulkrálních památkách prostřednictvím erbů fixovala paměť na významné činy předků a jejich postavení, na soudobé i minulé vazby k okolí a začlenění rodu do sociální a politické struktury společnosti.⁴

Dnešní bádání do jisté míry opomíjí pragmatickou funkci heraldiky. V právních nařízeních se však od počátku 16. století setkáváme s požadavkem předložit 8 štítů předků k přijetí do panského stavu.⁵ Dodnes dochované prameny v Národním archivu, Archivu českých stavů – Šlechtické průby, svědčí o tom, že bezúhonnost, manželský původ, ale i důkazy o šlechtických předcích žadatele o povýšení, dokládali a potvrzovali písemně jiní příslušníci

⁴ Toto téma bylo analyzováno z různých aspektů naposledy na konferenci „Paměť a myšlení šlechty na prahu novověku“ ve dnech 28.- 29. června 2006 v Českých Budějovicích. Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007. Téměř ve všech příspěvcích mluvilo i o využití erbu jako nositele rodové paměti, nejvíce V. BŮŽEK *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, s. 37-57, Tomáš KNOZ, *Šlechtická paměť v uměleckém ztvárnění moravských renesančních zámků*, s. 23-36; Petr VOREL, *Rodové heraldické pověsti jako prostředek mezigeneračního přenosu informace ve šlechtickém prostředí českých zemí v 16. století*, s. 62-67; dále pak Marie RYANTOVÁ ve stati „*In perpetuum sui memoriam scripsi*“, s. 106-115. Heraldické hledisko výrazně akcentovali ve své studii i Thomas WINKELBAUER – Tomáš KNOZ, *Geschlecht und Geschichte. Grablegen, Grabdenkmäler und Wappenzyklen als Quellen für das historisch-genealogische Denken des österreichischen Adels im 16. und 17. Jahrhundert*, in: *Die Konstruktion der Vergangenheit. Geschichtsdenken, Traditionsbildung und Selbstdarstellung im frühneuzeitlichen Ostmitteleuropa (1500-1800)*, hg. von Arno Strohmeier – Joachim Bahlcke, Berlin 2002 (Zeitschrift für die historische Forschung. Beiheft 29), s. 129-177. Rovněž v mnoha publikacích, které se zabývají raněnovověkou šlechtou je v části o vytváření a pěstování rodové paměti využití heraldiky pro tyto účely zdůrazňováno. Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 88-109; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002, s. 38-39.

⁵ O procesu přijímání do panského stavu a potřebných dokladech, které musel žadatel doložit viz pro předbělohorské období Marek STARÝ, *Rozšíření českého panského stavu v roce 1607*, *Právněhistorické studie* 38, 2007, s. 69-87.

šlechtického stavu. Ti ve svém svědectví zasílaném na úřad desek zemských popsali původ některých členů nobilitovaného rodu a jejich vztahy k dalším urozencům, případně uvedli jejich erby. Tento „průvod“ musel být schválen nejvyššími zemskými úředníky. V případě pochybností a sporů o původu šlechtice a při dokazování nároků na deklarovaný stav sehrávaly staré erby rodu významnou roli a jejich vyobrazení na monumentálních a sepulkrálních památkách, ale i ve starých rukopisech a dokumentech se stalo důležitým důkazným materiálem.⁶

Po vydání Obnoveného zřízení zemského již odpadá povinnost při povyšování dokládat urozenost štítů předků,⁷ ale erbovní vývody přesto zůstávají důležitým dokladem pro členství v elitních společnostech a řádech.⁸ Žadatel o vstup do maltézského řádu musel předložit vývod ze 16 šlechtických předků, potenciální kanovníci uváděli vývod ze 4 až 32 předků podle pravidel jednotlivých kolegiálních kapitul. Pro vstup do řádu německých rytířů byl od roku 1568 povinný vývod ze 4 předků, od roku 1671 ze 16 předků. Rovněž v nově vznikajících dámských organizacích – v ústavech šlechtičen⁹ a také od řádu hvězdného kříže¹⁰ byly vyžadovány erbovní vývody z různého počtu

⁶ Této problematice pro období 16. a 17. století nebyla prozatím věnována pozornost.

⁷ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 67nn.

⁸ Philipp BLITTERSDORF, *Adels- und Ahnenprobe im alten Österreich-Ungarn*, in: *Jahrbuch der Vereinigung katholischer Edelleute in Österreich, Tyrolia*, Wien 1932, s. 109 – 127; text článku přístupný on-line na <http://austroarchiv.com/joomla/content/view/54/27/>, dne 27. 3. 2009. Praktická příručka s historickými úvody viz Carl Edmund LANGER, *Die Ahnen- und Adelsprobe, die Erwerbung, Bestätigung und der Verlust der Adelsrechte in Österreich*, Wien 1862.

⁹ V Brně byl založen ústav šlechtičen již v roce 1654 a podle regulí z roku 1697 měly zájemkyně předkládat vývod z osmi šlechtických předků, podobně pak v pražském ústavu šlechtičen u sv. Andělů, založeném v roce 1701. Philipp BLITTERSDORF, *Adels- und Ahnenprobe im alten Österreich-Ungarn*, kap. 2. *Praktische Anwendung der Adels- und Ahnenprobe im alten Österreich-Ungarn* 2). h) a i).

¹⁰ Řád založila v roce 1668 císařovna Eleonora, manželka Ferdinanda III. Ve stanovách bylo uvedeno, že členkou může být pouze šlechtična, která doloží 16 šlechtických předků. V češtině o řádu viz Ivan KOLÁČNÝ, *Rakouský dámský řád hvězdného kříže*, *Genealogicko-heraldické informace* 1985/2, s. 179-187.

předků.¹¹ Když se šlechtic prokázal tím, že jeho blízký příbuzný byl členem některých výše uvedených organizací, mohla mu být část průby odpuštěna, protože o platnosti vývodu jednou přijatých členů nebyl důvod pochybovat.

Z výše uvedeného vyplývá, že zájem o šlechtickou heraldiku byl jak z reprezentativních tak pragmatických důvodů i v období raného novověku značný. Znalost erbů vlastních předků by měla být pro příslušníky nobility nutností. Do jaké míry však byli sami schopni sestavit svůj vývod, zejména ty rozsáhlejší, zůstává otázkou. V Čechách jim byla jedinou pomůckou poněkud zastaralá tištěná díla Bartoloměje z Hlohol a v některých případech mohli najít starší erbovní vývody mezi vlastními rodovými archiváliemi. Jisté je, že se zvyšující se poptávkou na konci 17. století rostl počet profesionálních genealogů a heraldiků, kteří tyto činnosti dokázali vykonávat ve značném rozsahu pro velký počet klientů z řad šlechty.

O nutnosti zpřístupňování středověkých heraldických rukopisů dnes nikdo nepochybuje. Přinášejí kromě velkého množství erbů odrážejících jejich dobové, praktické použití také důležité údaje o tinkturách erbů, což mnohdy nejsou schopné poskytnout monumentální památky, a už vůbec ne pečeti. V české heraldice známe bohužel pouze jedno rukopisné středověké dílo zaměřené na erby české šlechty, a i to se dochovalo pouze v opisu ze 17. století. Několik dalších desítek českých erbů se dochovalo v erbovnících cizí provenience. Ani rukopisných pramenů ze 16. a 17. století není mnoho. Jde nejčastěji o úžeji zaměřené genealogické erbovníky, případně texty, kde jsou erby pouze doplňující výzdobou. Specifický počín tvořil reprezentativní heraldický rukopis českých stavů z let 1571-1572, určený pro arciknížete Rudolfa, příštího císaře Rudolfa II. Žádný z těchto rukopisů však není dostatečně rozsáhlý ani

---

¹¹ Tato problematika, zejména pokud se týká čistě českých institucí, nebyla doposud dotčena.

počtem vyobrazených erbů a ani rozpětím časového horizontu, které by zabíral.¹²

Při práci se základní dílem české heraldiky, kterým je Českomoravská heraldika z pera Martina Koláře a Augusta Sedláčka, se v množství pramenů setkáváme několikrát s pojmem „Dírenské erbovníky“. Tento pramen označil podle místa uložení v archivu Vratislavů z Mitrovic na zámku v obci Dírná na Soběslavsku zřejmě jeden z autorů díla – Martin Kolář, který z nich čerpal údaje o erbech. Nikde jinde v literatuře nebyly zmíněné.

Na tyto dva rukopisy mě upozornil Vladimír Růžek, který je „znovu objevil“ při zjišťování a ověřování pramenné základny Českomoravské heraldiky.¹³ V obou rukopisech je vymalováno přes 2300 erbů a letmá sonda přesvědčila o tom, že se jedná zejména o erby staré české šlechty, které by bylo vhodné podrobit důkladné analýze a připravit edici pro možnost širokého využití pramene v budoucnosti.

Tomuto tématu se věnuje předkládaná disertace. Kodikologický rozbor Dírenských erbovníků by měl přinést informace o autorství a dataci rukopisu. Obsahovým rozbohem struktury erbovníků – principu výběru šlechtických rodů a jejich pořadí v erbovnících, vyřešením otázky, zda erby obsažené v erbovníku mají osobní nebo rodový charakter a případně představují hierarchickou strukturu nějaké instituce – bude možné dospět k odhalení účelu vzniku tohoto souboru erbů a k datování jeho obsahu. Kontextové pojetí by mělo vést ke zhodnocení pramenného přínosu erbovníků pro českou historii a zejména pro českou heraldiku, genealogii a další pomocné vědy historické.¹⁴

---

¹² Podrobněji o jednotlivých rukopisech viz v následující kapitole.

¹³ Vladimír RŮŽEK, *Prameny „Českomoravské heraldiky II“*, in: *Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, Praha 1992, s. 305–314.

¹⁴ Podrobněji v následující kapitole týkající se použité metodiky.

1. KAPITOLA

Současný stav výzkumu heraldických rukopisů

Heraldické prameny

Heraldické rukopisy poskytují vedle pečetí, monumentálních památek a diplomatického materiálu důležitou a dosud ne soustavně prozkoumanou pramennou základnu pro výzkum erbů.

Ideálním, bohužel prozatím nedosažitelným stavem pro historiografii a heraldickou vědu by byla evidence, odborné zhodnocení a srozumitelné zpřístupnění všech dosud zachovaných heraldických pramenů. U některých druhů pramenů již badatelé v oboru heraldiky vykazují koordinované snahy o jejich zpřístupnění. Jde zejména o diplomatické prameny, jako jsou erbovní listiny¹ a zpracování se dostalo i obrazové složce vyskytující se u opisů privilegií v Salbuších², deskám zemským opavským a krnovským³ i deskám zemským českým.⁴ Heraldické památky na vazbách moravských zemských desek jsou zpřístupněné v nákladné monografické publikaci s celostránkovými reprodukcemi.⁵ Podstatným způsobem byly zpřístupněny pečetí.⁶ Významné

¹ Především syntetická studie Tomáše KREJČÍKA v úvodu publikace Michal FIALA – Tomáš KREJČÍK, *Erbovní listiny Archivu Národního muzea*, Praha 2001, dále soupisové práce erbovních listin: Michal FIALA – Jakub HRDLIČKA – Jan ŽUPANIČ, *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a Nobilitační privilegia studentské legie roku 1648*, Praha 1998; Karel MÜLLER, *Erbovní listiny v archivech Slezska a severní Moravy*, Opava 2001 s dodatky z let 2002 a 2005. Posledně jmenovaný připravuje rovněž katalog všech erbovních listin z archivů v České republice.

² Helena SEDLÁČKOVÁ – Anton F. MALINOVSKÝ, *Vyobrazení erbů v archivním fondu Salbuchy*, *Paginae historiae* 16, 2008, s. 437-488.

³ Karel MÜLLER, *Heraldická výzdoba zemských desk opavských a krnovských*, in: Sborník příspěvků z II. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1984, s. 33-36.

⁴ Pavel SEDLÁČEK, *České zemské desky a heraldika (1642-1869)*, in: *Heraldica viva*. 2. sborník příspěvků z konference českých, moravských a slezských heraldiků, konané ve dnech 21. - 22. října 1999 v Pardubicích, Pardubice 2002, s. 79-94.

⁵ Ivan ŠTARHA a kol., *Moravské zemské desky 1348/1642*, Břeclav 1999. Studii o heraldické výzdobě obalů desek zemských moravských viz Vítězslav HOUDEK, *Drobnomalby moravských desk zemských*, ČMM 39, 1915, s. 77-97.

⁶ Důležitým projektem je Katalog pečetí, pečetidel a sbírkových odlitků přístupný on-line na internetu (<http://database.aipberoun.cz/pecete/>) i na CD, který je výsledkem celostátního

výsledky lze očekávat kromě specializovaných soupisů heraldických památek⁷ také od soupisů epigrafických památek a jejich podrobné umělecko-historické evidence ve sféře heraldiky na sepulchrálních památkách jakožto předmětu multioborového výzkumu.⁸

U dalších pramenů na monumentálních památkách - erbovních galeriích, se jedná spíše o velký počet analýz jednotlivých památek, ovšem zatím bez syntetické studie tohoto heraldického projevu. Prozkoumány jsou nejstarší známé bohemikální erbovní galerie (Jindřichův Hradec, Cheb, Lauf, Blatná,

---

soupisu sfragistického materiálu v archivech České republiky pod vedením koordinátora PhDr. Vladimíra Růžka. Tentýž edičně zpřístupnil i významnou sbírku opisů heraldických pramenů historika, heraldika a genealoga Augusta Sedláčka, která obsahuje velký počet vyobrazení starých českých šlechtických pečetí. August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečetí české a moravské středověké šlechty*, sv. 1-5, (ed.) Vladimír RŮŽEK, Praha 2002-2004. Ze starších přehledových prací viz Martin KOLÁŘ, *Nejstarší pečetí české šlechty až od roku 1300*, Tábor 1883; zpřístupnění sbírky pečetí zakoupené Společností přátel starožitností českých formou katalogu s fotografickými vyobrazeními viz Antonín MASÁK, *Pečetí šlechty české, moravské a slezské*. Příloha ČSPSČ, roč. XIII-XIX, Praha 1905-1911. Nejstarší pečetí jsou podchyceny rovněž ve svazcích *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, jehož jednotlivé díly vycházejí s přestávkami od roku 1904. Od 60. let obsahují pravidelně alba pečetí, do té doby jsou pečetí více či méně popsány u jednotlivých listin.

⁷ Nejnověji Karel MÜLLER – Radek POLÁCH – Jaroslav ZEZULČÍK, *Kamenné svědectví minulosti. Heraldické památky Novojičína*, Nový Jičín-Praha 2008. Na heraldiku se zaměřil i soupis Ferdinanda MADĚRY, *Heraldické památky regionu Teplice*, Teplice 2001. Zařadil sem i erby z výzdoby erbovních listin a kancionálů.

⁸ Náhrobníky, epitafy a další sepulchrální památky s heraldickou výzdobou jsou evidovány, ovšem málokdy detailně popsány v soupisových dílech o uměleckých památkách. Kromě toho již od poloviny 19. století plynou různé menší příspěvky zaměřené na jednu lokalitu, případně region nebo konkrétní šlechtické rody. Přehled z heraldického hlediska nejzajímavějších přinesl August SEDLÁČEK, *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, VKČSN, separátní výtisk, Praha 1914. Souvislost tohoto druhu pramene s dějinami umění a epigrafikou otevírá heraldice na sepulchrálních památkách nové možnosti zpřístupnění v soupisech autorů z jiných oborů. Centrem epigrafického výzkumu je Oddělení dokumentačních a sbírkových fondů Ústavu dějin umění AV ČR pod vedením Jiřího Roháčka, které zorganizovalo několik mezioborových zasedání, kde se projednávala i otázka celostátního soupisu sepulchrálních památek. Příspěvky vyšly ve sborníku Dalibor PRIX – Jiří ROHÁČEK (edd.), *Epigraphica et Sepulcralia I*. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulchrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR v letech 2000–2004. Prvním příspěvkem k soupisu se stala práce Miloslava POJSLA, *Sepulchrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420*, Monumenta Moraviae et Silesiae sepulchralia I, Olomouc 2006. Velké množství soupisových prací zaměřených na menší regiony vzniká rovněž v rámci vysokoškolského studia jako bakalářské, případně magisterské práce, v regionálních časopisech vycházejí soupisy nebo popisy epigrafických památek daného regionu.

Písek)⁹ a pozornost se zaměřila i na památky raně novověké.¹⁰ Mapují se nejenom erbovní soubory dodnes dochované, nýbrž i galerie zaniklé a rekonstruované na základě písemných pramenů.¹¹

⁹ K erbovním galeriím viz W. PARAVICINI, *Gruppe und Person. Repräsentation durch Wappen im späteren Mittelalter*, s. 327–389. O erbovních galeriích také Ivan HLAVÁČEK, *Znakové galerie jako heraldické kategorie*. In: Sborník příspěvků z II. setkání genealogů a heraldiků. Ostrava 1984, s. 27-28. Nejstarší známou znakovou galerii v Jindřichově Hradci podrobil rozboru Rostislav NOVÝ, *Jindřichohradecká znaková galerie z r. 1338*, AUC – Philosophia et historica 3-4/1971, Studia historica 6-7, s. 179-197; erbovní galerii na chebské radnici analyzoval Vladimír RŮŽEK, *Chebská radnice a její středověké fresky*, Cheb 1994. Významná bohemikální památka na hradě Laufu byla zevrubně zpracovaná V. RŮŽKEM, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberku z roku 1361. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV*, SAP 27, 1988, s. 37-311. Znakové galerii v Písku se věnoval Jiří VIDÍM, *Znaková galerie na hradě Písku z roku 1479*, v netištěné diplomové práci na Katedře pomocných věd historických a archivního studia v roce 1981. Heraldickou výzdobu zelené světnice ve věži hradu Blatná popsal J. V. KOČANDRLE, *Erbovní světnice na Blatné*, Heraldika 2/2, 1969, s. 17-23. Významnější soubory panovnických znaků z období středověku analyzovali Václav VOJTIŠEK, *O erbech na staroměstské mostecké věži*, in: *Knihy o Praze 1935*, s. 11-19; dále Rudolf CHADRABA, *Staroměstská mostecká věž a triumfální symbolika v umění Karla IV.*, Praha 1971; Karolína ADAMOVÁ, *K heraldické výzdobě staroměstské mostecké věže*, PSH 15, 1982, s. 44-62. K rozboru nejstarší heraldické výzdoby pražské Staroměstské radnice přispěl Rostislav NOVÝ, *Nejstarší heraldické památky Staroměstské radnice*, PSH 22, 1989, s. 33-64.

¹⁰ Stručně pojednal o interiérových erbovních galeriích na Zvíkově, Českém Krumlově, Děčíně, Frýdlantu a o erbovních galeriích na arkádách na Moravském Krumlově a Rosicích V. BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Paměť urozenosti*, s. 37-57. O institucionálních galeriích srov. Pavla BURDOVÁ, *Zemský soud v malbách na Pražském hradě a v rukopisu stavovského archivu*, SAP 31, 1981, s. 207-226; Jiří HANÁČEK, *Heraldický soubor stavovského domu v Brně (k 400. výročí vzniku)*, Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků Ostrava, roč. V., č. 4, 1983, s. 76-86; Karel MÜLLER, *Heraldická výzdoba stavovské sněmovny v Opavě ze 2. poloviny 16. století*, in: *Pro arte. Sborník k počtě Ivo Hlobila*, Praha 2002, s. 253-259; Pavel R. POKORNÝ, *Znaková galerie arcibiskupské kaple*. In: *Sborník prací k 70. narozeninám dr. Karla Beránka*, Praha 1996, s. 156-171. Ke šlechtickým erbovním galeriím Stanislav KASÍK, *Heraldická výzdoba velkého hodovního sálu na zámku v Telči*. Heraldika a genealogie 1994, s. 1-46; Jakub HRDLIČKA, *Páni dvořané Petra Voka z Rožmberka a dvořanská světnice třeboňského zámku*, Heraldická ročenka 1991, s. 5-67; 1992, s. 5-3.

¹¹ Vladimír RŮŽEK, *Václava Březana „Poznamenání erbů tak, jakž na Krumlově v erbovní světnici stály“*, in: *Inter laurum et olivam*. AUC, Philosophica et historica 1-2/2002, Z pomocných věd historických XVI, Praha 2007, s. 229-259; Martina JERÁNKOVÁ, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raně novověké šlechty. Rekonstrukce zaniklé erbovní galerie na hradě Roupov na základě rukopisů z fondů Národní knihovny České republiky*, StR 36, 2005-2006, s. 141-205.

Výskyt erbů v rukopisných pramenech úzce souvisí s identifikační a reprezentační funkcí erbu. Erby mohou tvořit v rukopisu primární nebo marginální složku. I když v českých sbírkách rozhodně nemáme doloženy všechny skupiny erbovníků, jejich základní klasifikace umožní lepší pochopení erbovníků jako heraldického pramene. Pro pozdní středověk jsou důležité české erby vyskytující se v rukopisných pramenech v zahraničí.¹²

1. U první skupiny rukopisů jsou erby převažující složkou. Tyto rukopisy byly vytvořeny buď přímo pro evidenci a identifikaci erbů (jaký erb má určitá fyzická nebo právnická osoba), nebo pro evidenci fyzických a právnických osob, které jsou v rukopisu personifikované svým erbem. Obecně se označují jako erbovníky (Wappenbuch, Wappenrolle). V rámci této široké skupiny je nutné vymezit další kategorie podle funkce, kterou daná sbírka měla. Pro erbovníky vzniklé ve středověku vypracoval klasifikaci M. Pastoureau,¹³ v české literatuře se můžeme setkat s popisem tohoto kategorizačního systému u Tomáše Krejčíka.¹⁴ Pro raněnovověký materiál však bude vhodné tyto kategorie doplnit o další a v tomto období velmi rozšířené kategorie erbovníků genealogických¹⁵ a erbovníků

¹² Intenzivně se exploatací zahraničních heraldických rukopisů s bohemikální složkou zabývá Vladimír Růžek. Přehledně o středověkých evropských erbovnících, znakových galeriích a vybraných bohemikách v nich jeho příspěvek *Znakové soubory v Evropě*, Heraldická ročenka 1979, s. 68-93; o dalších výskytech erbů v cizích erbovnících TÝŽ, *České znaky v Uffenbašském erbovníku z počátku 15. století*, Heraldická ročenka 1981, s. 23-40; TÝŽ, *Družina Bořivoje ze Svinař ve službách Václava IV.*, MZK 25, 1989, s. 57-90. K edicím středověkých evropských erbovníků viz Ivan HLAVÁČEK, *O nových edicích pozdněstředověkých erbovníků*. In: Sborník příspěvků. III. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1986, s. 31-33.

¹³ Obecně o důležitosti a typologii středověkých rukopisných heraldických pramenů Michel PASTOUREAU, *Les Armoiries*, Turnhout 1976 (Typologie des sources du Moyen Âge occidental 20), s. 38-41; TÝŽ, *Traité d'héraldique*, Paris 1997³, s. 222 n.

¹⁴ Jarmila KREJČÍKOVÁ – Tomáš KREJČÍK, *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*, Praha 1987, s. 99-103, 110-113.

¹⁵ I když genealogickou funkci máme doloženou i ve starších erbovnících – např. v knize o původu vévodů z Cleve z roku 1476. Srov. Rolf NAGEL, *Zum Herausgabe von*

vzniklých ze sběratelské činnosti. Navíc se v tomto období již objevují tištěné erbovníky, a byť by se zdálo, že jsou diametrálně odlišným pramenem, mají s rukopisnými erbovníky mnoho společného a výrazně se podílely na jejich vývoji. Hranice mezi středověkým a novověkým materiálem není možné přesně vymezit a proto pouze dosavadní kategorizaci doplníme o další skupiny (v textu zvýrazněné podtržením) a počítáme s tím, že v různých obdobích se jednotlivé skupiny rozvíjely nestejněměrně.

- a) Ordinaria – rukopisy zhotovené za účelem lepší orientace v početné skupině držitelů erbů. Vypracovávali je většinou heroldi pro vlastní potřebu, bývají systematicky tříděné podle heraldických figur s vyobrazením nebo pouze se slovním popisem erbu – blasonem.
- b) Generální erbovníky – obsahují erby suverénů – lenních pánů a jejich vazalů z celé Evropy. Zde se v erbovnících projevila touha po „uchopení a popsání celého světa“ prostřednictvím heraldických znaků. Erby byly přisouzeny i bájným hrdinům nebo osobnostem žijícím v předheraldickém období. Z území Čech neznáme památku s tímto obsahem, ovšem bohemikální erby se vyskytují v rukopisných památkách v zahraničí (viz poznámku 12).
- c) Institucionální erbovníky – většinou nákladně vyhotovené manuskripty s erby členů různých stálých sociálních a zájmových skupin (např. příslušníci jednotlivých stavů¹⁶, nejvyšší státní úředníci, příslušníci

---

Wappenbüchern, in: Vom Nutzen des Edierens. Akten des internationalen Kongresses zum 150-jährigen Bestehen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Wien, 3.-5. Juni 2004, hg. von Brigitte Merta, Andrea Sommerlechner und Herwig Weigl. Wien - München 2005 (Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 47), s. 272.

¹⁶ Typickým příkladem může být rukopis č. 8330 v Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni, který představuje erby šlechty seřazené podle hierarchie českého královského dvora a který byl vytvořen pro budoucího císaře Rudolfa II. Srov. Pavel POKORNÝ, *Videňský*

královského/císařského dvora¹⁷, městské rady, cechy, bratrstva, turnajové společnosti) vzniklé z reprezentačních a památných (*pro memoria*) důvodů.

- d) Genealogické erbovníky – obsahují erby osob rodinně spřízněných. Vznikali z reprezentačních a památních důvodů k doložení starobylosti a vztahů k velkému počtu urozených rodin.¹⁸
- e) Památníky – (Stammbücher, Alba amicorum) - heraldika tvoří výraznou součást rukopisu a jejím prostřednictvím byl majitel představen jako osoba s četnými kontakty ke svým současníkům, jako prvek určité sociální sítě.¹⁹
- f) Sběratelské erbovníky - sběratelská činnost a genealogické zájmy vedly již od konce středověku ke vzniku konvolutů, kam si původci někdy pečlivě vymalovali, jindy jen neuměle načrtli nebo nalepili kresby a tisky erbů různého původu.²⁰

---

*rukopis CVP 8330, SAP 50, 2000/2, s. 395-432. K takto reprezentativním rukopisům patří Kniha panského stavu a Kniha moravského rytířstva - dvě nákladně vyzdobené, ale nedokončené knihy z let 1670 a 1671 v MZA v Brně, sg. A3 inv. č. 45 a 46, které měly být pravděpodobně darem pro císaře Leopolda I. Viz Ladislav DOUBEK – Libuše URBÁNKOVÁ, *Poklady minulosti. Z bohatství státního oblastního archivu v Brně*. Brno 1986, s. 190-201. Knihu moravského rytířstva navíc maloval významný barokní umělec Antonín Martin Lublinský. Viz Milan TOGNER, *Antonín Martin Lublinský 1636-1690*. Olomouc 2004, s. 51-52.*

¹⁷ K tzv. Aula Caroli IV. srov. Vladimír RŮŽEK, *K obsahu a dataci nejstaršího českého erbovníku tzv. Aula Caroli IV.*, Sborník příspěvků III. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1986, s. 165-174.

¹⁸ Např. tzv. Lobkovický erbovník, dnes dochovaný pouze ve dvou neúplných dobových kopiích SOA Litoměřice, pob. Žitenice fond RA Lobkovicové inv. č. E 1. 2 a E 1. 3. Srovnej Pavel POKORNÝ, *Lobkovický erbovník*. Sborník příspěvků III. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1986, s. 142-147. Můžeme k nim zařadit i Roupovský erbovník z NK XVII A 8 – viz M. JERÁNKOVÁ, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raněnovověké šlechty*, s. 141-205. Dále pak zatím nedostatečně popsany erbovník Cílů ze Svojsic, dnes ve Vídni ÖNB Handschriftensammlung 13.022 a erbovník Čabelických ze Soutic z NK XVII D 34.

¹⁹ Marie RYANTOVÁ, *Památníky raného novověku jako prostředek individuální sebezprezentace*, ČČH 104, 2006, s. 47-80. Nejnověji v monografii Marie RYANTOVÁ, *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum*, České Budějovice 2008.

²⁰ K nejstarším řadíme dosud nezpracovaný Salmovský erbovník v Národní knihovně v Praze, sign. XXIII K 4, kde byly erby velice jednoduše perem načrtnuté do původního tištěného

- g) Opisy jiných heraldických památek – v rukopisném opisu se často dochovala i podoba nebo popis hmotných nebo obrazových heraldických památek, které dnes již neexistují, nebo byla jejich podoba výrazně pozměněna pozdějšími úpravami, případně se nedochovala jejich barevnost (což je u erbů důležitý prvek).²¹

Mnohé heraldické rukopisy v sobě sdružují vícero funkcí. Pro správné vytěžení pramene je důležité tyto funkce důkladně analyzovat.

2. U marginálních heraldických rukopisů byly erby doplňkem faktů popisovaných v textu nebo součástí malované výzdoby. Mají vysokou vypovídací hodnotu a nezřídka jsou jediným nositelem informace o autorovi nebo zadavateli významného rukopisného díla. Volně nakreslené erby personifikují objednavatele nebo donátora takto vyzdobeného rukopisu. U figurálních ilustrací erby identifikují vyobrazené osoby. Mohou se vyskytovat ve všech typech rukopisů – od liturgických knih²², přes vědecké spisy až až po literární díla.²³

---

erbovníku Virgila Solise z roku 1555; poté erbovník Helfřída Voračického z Paběnic (NK, sign. XV E 1); z pozdějších rukopisů sem můžeme zařadit i jeden z produktů sběratelství B. D. Wunschwitze - erbovník uložený v ANM – Sbírka rukopisů i. č. 43. Výsledkem sběratelské činnosti jsou i dva erbovní konvoluty Kryštofa Adama Fernbergera von Egenberg z první poloviny 17. století, dnes uložené v Zemském archivu v Opavě, Fond Velkostatek Veselíčko, č. 1006 a 1007, které obsahují 2 až 3 tisíce rukopisných vyobrazení, nalepených tisků a výstřížků z erbovních rukopisů se znaky patřící zejména rakouské šlechtě. Za informace děkuji PhDr. Karlu Müllerovi.

²¹ Ne vždy je na první pohled jasné, že se jedná o opis jiné památky. Do této skupiny náleží např. opis nástěnných maleb z prostor úřadu Desek zemských na Pražském hradě v rukopisu stavovského archivu, dnes ve sbírkách Národního archivu (Pavla BURDOVÁ, *Zemský soud v malbách na Pražském hradě a v rukopisu stavovského archivu*, SAP 31, 1981, s. 207-226), ale i opis části Roupovské erbovní galerie v rukopisu NK Praha, sign. XVII A 8. Srov. M. JERÁNKOVÁ, s. 141-205.

²² Např. Antonín František MALINOVSKÝ, *Heraldika českých renesančních graduálů*. Praha 2002.

²³ Např. nedávno do České republiky získaný iluminovaný zlomek rukopisu kroniky tak řečeného Dalimila NK sign. XII.E.17 z let 1330-1340 na foliu 8v obsahuje scénu udělení erbu plamenné orlice českému knížeti Břetislavovi.

Dosavadní stav výzkumu Dírenských erbovníků

Dva papírové erbovníky z rodového archivu Vratislavů z Mitrovic, dnes opět v soukromém vlastnictví rodu, jsou uloženy na zámku v Dírné u Soběslavi, který byl již od druhé poloviny 17. století sídlem rodového fideikomisu. Žádné informace i jejich uložení v tomto archivu nemáme, ale předpokládáme, že spolu se zbytkem genealogické a heraldické sbírky byly součástí archivu Vratislavů po celou dobu od smrti jejich autora a majitele Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic.

Erbovníky jsou poprvé zmíněny až v pracích Martina Koláře a Augusta Sedláčka *Českomoravská heraldika* a jsou zde označeny podle lokality, kde byly uloženy, jako dírenské erbovníky.²⁴ Podle použitých slovních obrátů²⁵ je vidět a excerpoval pouze Martin Kolář; August Sedláček čerpal všechny informace jenom z jeho poznámek a u všech těchto záznamů uváděl Kolářovo jméno. V Kolářově pozůstalosti jsme bohužel žádné výpisky z dírenských erbovníků nenašli.²⁶ Částečně může překvapit, že erbovníky datoval už do konce 16. století.²⁷ Avšak v případě, že neměl možnost se v rodinném archivu lépe zorientovat a srovnat písmo u textů s dalšími prameny, zůstala mu jako jediná možnost datovat podle letopočtů, které se vyskytují u některých erbů v erbovníku č. 56 a ty skutečně nepřesahují rok 1595.

Žádná jiná literatura ani prameny se o dírenských erbovnících nezmiňují.

²⁴ Martin KOLÁŘ – August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika. Část všeobecná*, Praha 1902, s. 102 – „erbovník hrabat Vratislavů v Dírné“; v Části zvláštní, Praha 1925 byl zmíněn u 32 rodů většinou pod názvem erbovník/y Dírenské. Konkrétní zmínky viz databáze erbovníků.

²⁵ Např. s. 61 – „Kolář našel erb v erbovníku Dírenském“, s. 113, 157 – „Kolář z erbovníku Dírenského“, s. 160 – „V erbovníku Dírenském vyobrazena jest ruka držící tři tulipány s kořínky, bílé v červeném (Kolář).“, s. 182 - „Kolář viděl podobný erb vladyk z Nedvídkova v erbovníku na zámku Dírenském“.

²⁶ Inventarizovaná pozůstalost Martina Koláře je z větší části uložena v Státním okresním archivu Tábor, menší část v Husitském muzeu v Táboře. O osobnosti a způsobu práce i literatura k osobnosti Martina Koláře viz Vladimír RŮŽEK, *Doslov o autorovi a jeho knize*, in: *Českomoravská heraldika 1, Doslov k reprintu*, Praha 1996.

²⁷ M. Kolář – A. Sedláček, *Českomoravská heraldika 1*, s. 102.

2. KAPITOLA

Metodika zpracování erbovníků

Zpřístupnění pramenné hodnoty rukopisných erbovníků je důležitým úkolem heraldické vědy.²⁸ Probíhá ve dvou základních liniích - evidence a základní popis erbovníků a edice jednotlivých rukopisů s menším či větším doprovodným analytickým komentářem.²⁹ Základní popisy erbovních rukopisů nalezneme v katalozích rukopisných knihoven, inventářích rukopisných sbírek archivů,³⁰ případně katalozích iluminovaných rukopisů, v některých institucích vznikly dokonce přímo seznamy specializované na heraldické rukopisy.³¹ Nejvíce je rozpracovaná problematika nejstarších erbovních památek, k nimž existují komentované soupisy a v některých případech i edice.³² Ediční zpřístupnění

²⁸ V rozboru se soustředíme hlavně na státní celky a útvary ve střední Evropě.

²⁹ O způsobech zpracování, ale i přípravě nových erbovníků viz i R. NAGEL, *Zum Herausgabe von Wappenbüchern*, s. 271-275. Příspěvek je poněkud nekoncizní, ale v závěru formuluje devět základních pravidel, které by měla mít kvalitní vydání erbovníků. Zaměřené jsou spíše na nově sestavované erbovníky, ale některá pravidla lze uplatnit i pro edice starých pramenů.

³⁰ Evidují je všechny katalogy rukopisných sbírek a není důvod je zde uvádět. Zejména katalogy velkých knihoven jsou dnes přístupné pomocí internetu s různými možnostmi vyhledávání. V některých případech máme možnost díky pokročilé digitalizaci na webových stránkách knihoven prohlížet přímo celé digitalizované rukopisy, jejichž součástí tvoří základní kodikologický popis a odkazy na literaturu. Nejvýznamněji pokročila bavorská státní knihovna - <http://mdx.bib-bvb.de/codicon/start.html>, která na svých stránkách zpřístupňuje iluminované rukopisy se signaturou Codlcon.

³¹ Např. repertář erbovníků a knih obsahujících opisy náhrobků v městském archivu ve Frankfurtu nad Mohanem od Konrada BUNDA, *Findbuch der Epitaphienbücher (1338) – 1928 und der Wappenbücher (1190)-1801*, Frankfurt am Main 1987; Hans Jäger SUNSTENAU, *Wappenbücher in Wiener öffentlichen Sammlungen*. In: *Genealogica et heraldica*. 10. Internationaler Kongreß für genealogische und heraldische Wissenschaften, Kongressberichte, Wien 1972, s. 377-382. Ze starších seznamů popis několika erbovníků z vratslavské univerzitní knihovny – Hermann LUCHS (1826-1886), *Sechs unedierte schlesische Wappenbücher*, Berlin, s.d., s. 1-4; nebo přehled erbovních rukopisů rakouské národní knihovny ve Vídni od Karla AUSSERERA, *Die heraldischen Handschriften der Wiener Nationalbibliothek. Eine zusammenfassende Übersicht*, in: *Festschrift der Nationalbibliothek in Wien*, Wien 1926, s. 7-36.

³² Viz soupis středověkých německých erbovníků do roku 1500 - E. Frhr. v. BERCHEM – D. L. GALBREATH – Otto HUPP, *Die Wappenbücher des deutschen Mittelalters*, in: *Beiträge zur Geschichte der Heraldik*, Neustadt a/d Aisch 1972, s. 1-102. Jejich přehled a rozbor přinesl pro české badatele V. RŮŽEK, *Znakové soubory v Evropě*, s. 68-93.

zahrnuje různé podoby a závisí mimo jiné na době vzniku edice a s tím souvisejícími technickými a vydavatelskými možnostmi.³³ I přes obrovský přínos fotografických vyobrazení jednotlivých stránek z rukopisů, případně výřezů jednotlivých erbů, nelze ustrnout pouze na vydávání faksimilií, které nebudou opatřené analytickou studií a pomocným vyhledávacím aparátem, jelikož by tak zůstala výpovědní hodnota těchto pramenů značně nízká.³⁴

V zásadě nejhodnotnější edice obsahují kromě vyobrazení erbů rovněž jejich heraldický popis, korektní přepis textů, které se vztahují k danému erbu, identifikaci erbů jménem jeho nositele doplněnou odkazem na literaturu. Kromě toho je přítomen kodikologický popis rukopisů zahrnující dataci, rozbor jednotlivých vrstev, identifikaci malířských a písarských rukou a určení autorů. Odhlédnout nelze od obsahové analýzy a zjištění funkce rukopisu a jeho vztahu k jiným podobným památkám. Důležitou součástí jsou rejstříky – kromě základních rejstříků jmenných apod. rovněž rejstřík heraldický, velmi potřebný při určování neznámých erbů.³⁵

³³ Přehled edic k jednotlivým erbovníkům v komentované heraldické bibliografii viz Michel POPOFF, *Bibliographie héraldique Internationale (et de quelques disciplines connexes)*, 2008, s. 306-371. Uveřejněno na internetu mezi dokumenty na webové stránce http://www.123people.de/s/siegfried+wappen#document_section, excerpováno dne 13.3. 2009.

³⁴ S celostránkovými vyobrazeními, ale bez podrobnější analýzy celku např. *Die Wappenbücher Herzog Albrechts VI. von Österreich. Ingeram-Codex d. ehem. Bibliothek Cotta*, hg. von Charlotte BECHER – Ortwin GAMBER (Jahrbuch der Heraldisch-Genealogischen Gesellschaft Adler), Wien-Köln-Graz 1986. – komentář viz i I. HLAVÁČEK, *O nových edicích*, s. 32.

³⁵ Za velmi kvalitní edice splňující všechny tyto „parametry“ jsou pokládány dvě publikace ze série *Wappenbücher des Mittelalters* spolku Herold – *Das Wappenbuch des Reichsherolds Caspar Sturm*, (ed.) Jürgen ARNDT, Berlin-Neustadt an der Aisch 1984 a *Schlesisches Wappenbuch von Crispin und Johann Scharffenberg*, (ed.) Hans von Mosch, Berlin-Neustadt an der Aisch 1984. Na sérii částečně navázala edice Haralda DRÖSE, *Das Wappenbuch des Gallus Öhem*, neu herausgegeben nach der Handschrift 15 der Universitätsbibliothek Freiburg. Sigmaringen 1994, která ovšem obsahuje pouze 5 vyobrazení. Tradičně vysokou kvalitu dosahují edice erbovníků z dílny Michela Pastoureaux a Michela Popoffa – nejnověji erbovník Bellenville (*L'armorial Bellenville*, (éd.) Michel PASTOUREAU – Michel POPOFF, Lathuille 2004), ale také starší edice erbovníku Řádu zlatého rouna (*Grand armorial équestre de la Toison d'or*, (éd.) Michel PASTOUREAU – Michel POPOFF, Saint-Jorioz 2001), obě dvousvazkové, přičemž jeden svazek obsahuje celostránkové faksimile a druhý rozsáhlou analytickou studii a edici. Druhý z autorů na stránkách časopisu *Archivum*

Ve snaze dosáhnout co nejvyšší kvality zpřístupnění informací z pramene, budeme postupovat jak ověřenými metodami edic erbovníků, tak si dovolíme rozšířit možnosti vytěžení pramenů prostřednictvím počítačového zpracování.³⁶

Prvním krokem bude kodikologický popis obou rukopisů, při kterém se jako nejobsažnější a nejvíce postihující všechny složky rukopisu ukazují Zásady popisy rukopisů od Jiřího Pražáka, Františka Hoffmanna, Jiřího Kejře a Ireny Zachové.³⁷ Poté budou následovat biografické kapitoly o autorech erbovníků, v rámci nichž se rovněž zaměříme na okolnosti vzniku erbovníků a intenzitu heraldických aktivit autorů. S tím bude souviset i další kapitola o pramenech a literatuře, z níž autoři při vytváření erbovníků čerpali a o kontaktech s ostatními heraldiky.

Při edičním zpracování erbovníků se v současné době ukazuje přínosným zpracování velkého množství údajů prostřednictvím elektronické databáze. Ta byla vytvořena v programu Access 2000. Z důvodu specifické situace u dírenských erbovníků, které obsahují velký počet opakujících se erbů, musíme při zpřístupňování informací vycházet ze dvou skupin údajů.

---

heraldicum zpřístupnil edičně již dva erbovníky z Národní knihovny v Paříži, které se vztahují k Říši. Edice obsahují základní popis rukopisu, vyobrazení, blazony a základní literaturu ke všem erbům. Michel POPOFF (éd.), *Un armorial allemand ayant appartenu à Roger de Gaignières (BnF ms fr. 24049 – f° 47-65v°)*, Archives héraldiques suisses 2/2005, s. 59-94; 1/2006, s. 109-133 ; 2/2006, s. 163-188; 1/2007, s. 3-26; Michel POPOFF (éd.), *Armorial de Styrie et Carinthie (BnF ms Allemand 399)*, Archives héraldiques suisses 1/2008, s. 181-196, kontinuační v dalších číslech.

³⁶ Nepřistoupili jsme až k detailnímu rozpracování struktury erbu, které by bylo v poměrech nejednotného heraldického názvosloví prozatím nemožné, ale spokojili jsme se rozdělením erbu na tři základní části (štíty, klenoty, příkrývadla), které již alespoň zčásti při fultextovém vyhledávání nabízejí určité omezení skupiny, která má být prozkoumána.

³⁷ Jiří PRAŽÁK – František HOFFMANN – Jiří KEJŘ – Irena ZACHOVÁ, *Zásady popisu rukopisů*, Sborník Národního muzea – CXXVIII, 1983, s. 49–95.

První skupinou jsou samotné erby, druhou skupinu tvoří rody, jimž jednotlivé erby patří. Základní popisnou jednotkou první skupiny se stal erb,³⁸ k němuž se vážou další údaje – vyobrazení, transliterace textu,³⁹ blazon, číslo podle průběžného číslování, ale i číslo odkazující na jeho umístění v erbovníku složené z čísla erbovníku, strany a pořadí na straně.

Analytickou jednotkou druhé skupiny se stal rod, který byl držitelem jednoho nebo více erbů v erbovníku. K němu se váží údaje, které bylo nutné dohledat z heraldické i genealogické literatury a pramenů objasňujících, do jaké míry jsou vyobrazené erby pro daný rod známé, případně zda a v čem se odlišují. Další údaje (doba nobilety, dosažený stav, doba vymření rodu, místo původu) nám pomohly rod časově ukotvit a zařadit do stavovského systému českých zemí. Nezbytnou součástí jsou odkazy na prameny (soudobé rukopisné i tištěné erbovníky) a literaturu. Kvůli velkému rozsahu dat v databázi jsme se rozhodli, že bude vytištěna pouze část databáze týkající se erbů a to v pořadí, v jakém se nacházejí v erbovníku, i s obrazovou přílohou a odkazy na jednotlivé rody.

Z druhé části databáze bude vytištěn seznam rodů, na něž se u jednotlivých erbů odkazuje. Další informace budou zpřístupněné v elektronické podobě. Elektronická verze databáze na rozdíl od tradičního tištěného zpřístupnění přináší značnou výhodu fulltextového vyhledávání a velké množství způsobů řazení údajů (standardní podle pořadí erbů v erbovníku, dále abecedně podle jednotlivých rodů, podle použitých pramenů atd.).

Na základě údajů z databáze připravíme obsahovou analýzu erbovníků, která si klade za cíl rozbor výše uvedených hromadných dat o šlechtických rodech.

---

³⁸ Případně pouze jméno, nad nímž měl být erb vymalován, což se stalo pouze v jednom případě; z důvodu podchycení veškerých snah, které se v rukopisech projeví, ho považujeme za relevantní.

³⁹ U raně novověkých textů poněkud nezvyklá forma přepisu byla zvolena hlavně z důvodu možnosti zpřístupnit i zkomolená, nebo ne zcela jasná a známá jména v původním tvaru a zároveň přiblížit různé formy, v nichž se i jedno a totéž jméno mohlo vyskytovat.

V závěru se zaměříme na posouzení hodnoty a přínosu zpřístupněných erbovníků ve vztahu k dosud známým erbům české šlechty i na zhodnocení celkového významu tohoto pramene v dobovém rámci a ve středoevropském kontextu.

3. KAPITOLA

Kodikologický popis Dírenských erbovníků

Rukopis inv. č. 56 sign. I B 9, RA Vratislavů z Mitrovic

Obrázek 1. Erbovník 56, fol. 81v a 82r.

Rukopis inv. č. 56 pochází z poslední čtvrtiny 17. století. Jde o vázaný rukopisný svazek obsahující 132 papírových folií s rozměry 30,5/32 x 20/22 cm. Lepenkové desky jsou potaženy světle žlutým pergamenem, hřbet překrývá druhotně použitý tmavší pruh pergamenu s nečitelným textem na vnitřní straně. Na přední i zadní desce jsou patrné zbytky dvou zelených tkanic, které sloužily k převázání rukopisu. Vazba je silně poškozená, některé složky jsou z vazby

uvolněné a rozpadají se na jednotlivá folia. Složky ve vazbě jsou posunuté, dvojlist ve složce byl v několika případech uprostřed přelepen pruhem papíru, aby se posílila vazba. Obsahuje 984 vymalovaných erbů.

Skladba

I když je písarská i malířská ruka jednotná v celém rukopisu, podle rozmístění erbů, rozměrů a filigránů na jednotlivých foliích papíru je zřejmé, že se jedná o konvolut dvou až tří rukopisů. Na první pohled se odlišují počtem erbů. Folia menšího rozměru, převážně s filigránem poštovní trubky, obsahují vyobrazení čtyř erbů (2x2) pouze na averzu folií, folia většího rozměru, většinou s filigránem nimbovaného orla, obsahují devět znaků (3x3) vymalovaných na aversu i reversu folií. Jednotlivé složky se skládají z binií, většinou se jedná o binia z papírů stejného druhu, pět binií je kombinovaných, celkem 31 binií, jeden dvoulist a jedno folio.¹ První nepopsané binio, poslední dvě nepopsaná binia, přední a zadní předsádka jsou tvořeny papírem se znakovým filigránem osmihroté hvězdy.² Folia se čtyřmi a s devíti erby jsou rozmístěna podle tohoto schématu:

4 erby: fol. 6-13, 15-16, 18-57, 59-60, 79-80, 82-86, 89-105, 115-116, 121-122 – vše s filigránem poštovní trubky,³ kromě fol. 122, kde se vyskytuje

¹ Skladba (II+1, fol. 5)+28.II (fol.117)+1.I (fol. 119)+1.II (fol. 123)+1.(I-1) (fol.224)+2.II+1.

² Znakový filigrán s osmihrotou hvězdou není možné časově zařadit.

³ Při srovnávání s filigrány u Piccarda (Gerhard PICCARD, *Wasserzeichen Horn*, Stuttgart 1979) se nejvíce našemu filigránu blížila č. 11-13 v oddělení VII. Pocházejí vesměs z první poloviny 17. století. Nelze je však ztotožnit. Poštovní trubka se objevovala i na filigránech českých papíren v 17. století, většinou však jako protiznačka k hlavnímu filigránu nebo doplněná o další prvky (např. koruna). František ZUMAN, *České filigrány XVII. století*, PAM 35, 1926, např. tab. CXXXVIII. č. 2a, 2b papírna v Benešově, druhá pol. 17. stol., tab. CXLVII. č. 2b jindřichohradecká papírna v 80. létech 17. století. V 18. století se vyskytuje ve znakovém filigránu mnoha papíren v Čechách (např. F. ZUMAN, *České filigrány XVIII. století*, Rozpravy České akademie věd a umění, Třída I., č. 78, Praha 1932, Tab. II. č. 1a, III. 2a, VII. č. 2, XI. č. 3, XIV. č. 3a, XX. č. 3, XXI. č. 2a, XXIX. č. 2, XXXV. č. 1a, 3a, XL. č. 3a, XLIII. č. 1, LIII. č. 3a, LIV. č. 2a). Jelikož žádný z výše uvedených filigránů nelze úplně ztotožnit s filigránem trubky v našem rukopisu, můžeme jej k přesnému datování využít jen těžko.

znakový filigrán se zkříženými hornickými kladivy provázenými nahoře třemi špicemi.⁴

9 erbů: fol. 14, 17, 58, 61-78, 81, 87-88, 106-114, 117-120, 123-124 – filigránem jsou čtyři typy nimbovaného orla⁵, na fol. 110 a 117 s hlavami přivrácenými, na fol. 107 poštovní trubka (není shodná s výše zmíněným filigránem s trubkou), na fol. 108 mitra, fol. 124 vedle sebe v oválu dva klíče.⁶

Foliace

Po svázání, pravděpodobně při vytváření rejstříku, byly pouze popsané stránky rukopisu očíslovány inkoustem na vnějším horním rohu stránky jednotným písmem arabskými číslicemi s tečkou. Další foliace tužkou v pravém dolním rohu je novodobá, vzniklá v 60. letech 20. století při inventarizaci archivního fondu a respektuje všechny listy. Při analýze rukopisu se řídíme novodobou foliací.

Úprava stránek

Stránka se čtyřmi erby je ve většině případů uprostřed rozdělena třemi vodorovnými linkami, mezi kterými je pod erbem nebo nad erbem vepsáno

⁴ Tento filigrán je velmi dobře určitelný – pochází z papírny v Jáchymově, kde se v této podobě používal po roce 1678 za papírníka Adama Abbta. F. ZUMAN, *České filigrány XVII. století*, tab. CXLVI, č. 5, text k tomu s. 450.

⁵ Císařský orel v různých variacích je rovněž jedním z oblíbených filigránů. Ve štítu neseném na hrudi byl doplňován počátečními písmeny sídla papírny, nebo měl jeho hrudník výrazný srdcovitý tvar, někdy byl doplněn korunou nad oběma hlavami. Z několika typů filigránu v rukopise se nám povedlo s jistou pravděpodobností určit pouze jeden – a to v případě, když orel nesl v hrudi písmeno N. (fol. 71, 73, 74, 81, 120, 123) Papír vznikl v papírně v Mímoni ve druhé polovině 17. století. F. ZUMAN, *České filigrány XVII. století*, tab. CLV, č. 3, text k tomu s. 454.

⁶ Filigrán klíčů v oválu je znám z papírny v Plzni, doložen je v roce 1668. F. Zuman, *České filigrány XVII. století*, tab. CLIX, č. 1a, text k tomu s. 455.

jméno příslušného rodu. U listů s devíti erby jsou dvě linky s nápisy pod každou horizontální řadou erbů. Texty jsou od sebe oddělené příčkami.⁷

Vyobrazení erbů

Štítův erbů vymalovaných na listech se čtyřmi erby se podobají štítům španělským, ale mají segmentovou patu a jemně prohnuté boční strany. Příkrývadla sahají po stranách do 1/4 horní části štítu, šířka je asi dvojnásobná proti šířce štítu, jsou bohatě zvlněné, vytvářejí různé, ale symetrické laločnaté záhyby.⁸

Štít na devítierbovní stránce je španělský. Příkrývadla jsou zjednodušená, vytvářejí pouze po stranách helmu dva velké laloky.⁹

Turnajový helm je u erbů v obou rukopisech stejný – vyobrazený z poloprofilu, do detailu provedený s naznačením nýtů a stínováním, se zlatými příčkami a tmavočerveným podložím.¹⁰ Rovněž helmovní koruna má stejný tvar, rozdílů jsou pouze ve vypracování detailů. Obrys může být pouze vyplněn žlutou barvou, ale ve většině případů jsou doplněny i podrobnosti.

Postup vyhotovení

Podle podoby erbů v různém stupni vyhotovení můžeme rekonstruovat postup při vytváření erbovníku. Nejdříve byly na volné listy tužkou nebo přímo perem načrtnuty dělicí linky, poté byl tužkou nakreslen obrys štítu, helmu a příkrývadla. V některých případech následovalo vykreslení detailů na helmu

⁷ Linky byly rýsované podle pravítka, ovšem ne vždy rovnoběžně s horním nebo dolním okrajem stránky. Poloha štítů se odvozuje od těchto linek, tj. paty štítů nejsou v jedné rovině s okrajem strany, nýbrž jsou v rovině s narýsovanou linkou, jejich boční strany jsou však s pravým nebo levým okrajem stránky rovnoběžné.

⁸ Výška štítů 47 mm, šířka 38 mm; štít s přilbicí výška 78 mm, štít s příkrývadly šířka 74 mm.

⁹ Výška štítů 33 mm, šířka 26 mm; štít s přilbicí výška 54 mm, štít s příkrývadly šířka 59 mm.

¹⁰ Postup při malování helmu můžeme sledovat na fol. 110r, kdy je vidět nejdřív náčrtek tužkou, poté vytažení modročerným inkoustem a nakonec se doplňovala žlutá a červená barva. Někdy bylo předem vykresleno několik helmů, aniž by do nich byl později domalován erb (fol. 118), někdy zůstaly u helmu jen kontury tužkou a figury a barevné provedení bezprostředně následovalo (fol. 113v).

perem (i na více erbů dopředu), pak se rozvrhlo, kam přijde jaký erb a jméno jeho nositele se napsalo mezi linky. Následoval náčrtek erbovního znamení a klenotu tužkou. Na základě toho, že jen u malého množství štítů jsme našli barvy naznačené minuskulní iniciálou, ve stejné době asi následovalo vymalování barvami. Nakonec byly perem vytaženy kontury erbovního znamení, štítu, klenotu a příkrývadel, dokresleny detaily a stínování. Jelikož odchylky ve velikostech štítů téměř nejsou, předpokládáme, že k nakreslení kontury mohla sloužit nějaká šablona.¹¹ Bílá barva nahrazující stříbrný kov je někdy ztvárněna pouze ponecháním pole nebo figury bez barev, někdy je stínována šedou barvou nebo inkoustem. V některých případech je přímo použita běloba – zejména, když bylo potřeba namalovat stříbrnou figuru na barevné pole. Hojně se používá ke korekturám jak v textu¹², tak při úpravách figur, klenotu nebo příkrývadel, případně k překrývání skvrn na psací látce. Úpravy textů v pozdějších obdobích jsou řešeny škrtním a přepisováním. V zadní části rukopisu jsou zařazeny listy (fol. 120–124), jejichž úroveň vyhotovení znatelně zaostává za zbytkem rukopisu. Jde patrně o koncept – skicy a předlohy, které poté byly nebo měly být překresleny načisto. S čistopisem mohly být svázány náhodně. Rovněž folia 87, 88, 114 a 117 vykazují spíše známky konceptu nebo doplňku, jelikož detaily nejsou propracovány a chybí také linky kolem textu. Na pozdější doplnění upozorňují i iniciály tinktur napsané perem, patrné ve světlých polích.

---

¹¹ Podobné šablony máme doložené ve sbírce Adama Francka z Franckenštejna – tvary štítu vyřezané z kartonu nebo tvrdého papíru, které se obkreslily, nebo na tvrdším papíru vyobrazený erb, jehož kontury byly v určitých místech perforované. Přes otvory bylo možné načrtnout základní body kontury erbu, jejichž pospojováním se získal obraz erbu. LK, VI Fd. 14 D – volně v obálce 6 ks šablon.

¹² Např. fol. 9r u jména Želinských ze Sebusína.

Malířský rukopis

Erby nejsou uspořádány podle abecedy ani podle znamení, je však zřejmé, že autor dbal na určité barevné rozvržení svého díla. Na stránce se vcelku úspěšně pokoušel nepoložit vedle sebe erby se stejnou barvou příkrývadla. V případě, že první erb měl příkrývadla s převažující červenou, druhý erb je měl buď s modrou nebo černou základní barvou, třetí měl červená příkrývadla, čtvrtý opět černá nebo modrá. Podobně tomu bylo na stránkách obsahujících 9 erbů.¹³

Malířská ruka je v celém rukopise jednotná, kontury pevné, malíř respektuje heraldickou zkratku, figurou se snaží vyplnit co největší prostor štítu, pokouší se dodržet proporce u vyobrazených postav, u obecných figur používá stínování a přirozené barvy – u lidí inkarnátů, u zvířat barvu peří a kožešin, vyobrazení jsou heraldicky korektní, není problém rozeznávat jednotlivé figury. Je zřejmé, že se autor inspiroval spíše u tištěných soudobých heraldických publikací než v malované miniaturní heraldické tvorbě.

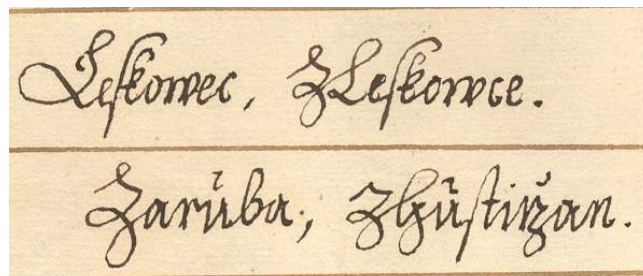

Obrázek 2. Erbovník 56, erb 100r/1 a erb 58v/5.

Písářské ruce

¹³ Toto pravidlo se nám potvrzuje na stránkách, které nejsou úplně vyplněny erby – fol. 118 - kde jsou vymalovány místo 9 pouze 4 erby (2., 4., 6. a 8.) s červenými příkrývadly. U zbylých pěti je pouze detailně předkreslený helm s korunou a tužkou načrtnutý štít a příkrývadla.

Texty psal z 99 % jeden písař novogotickou kurzivou až polokurzivou druhé poloviny 17. století. Příjmení a přídomky jednotlivých rodů jsou psány pečlivě. V případě, že autorovi nebyla známa nějaká část jména, vynechal u erbu volné místo pro případné pozdější vepsání.

Obrázek 3. Ukázka písma - erbovník 56, fol. 105r.

V šesti případech došlo k malému doplnění nebo korektuře jména jinou soudobou rukou.¹⁴ Ve dvou případech bylo tužkou přeškrtnuto původní jméno a nadepsáno písmem druhé poloviny 19. až začátku 20. století.¹⁵ Je tedy zřejmé, že se jedná o dílo jednoho autora.

Rejstřík

K rukopisu patří volně vložená sešitá složka o 24 foliích obsahující jmenný rejstřík rodů. Rozměrově (32,5 x 20,5 cm) je i po ořezání větší než erbovník. Obsahuje abecední seznam rodů s číslem folia, text je psán kurentem, dekorativně je provedena iniciála na začátku oddílů. V rámci jednoho počátečního písmene jsou rody zapisovány vzestupně podle folií, nikoliv abecedně. Písařem není autor erbovníku. Písmo, kterým je napsán celý rejstřík kromě jedné strany, je skoro zběžné, hodně vypsané. Kurzivním, ale větším a mnohem těžkopádnějším písmem je psána část výčtu jmen pod písmenem W, které je rovněž kurzivní, ale větší a těžkopádnější. Dále jsou v rejstříku obsaženy

¹⁴ fol. 8, 10, 17, 31, 38, 52 – byl zde buď doplněn další přídomek, opraveno příjmení nebo upraveno jméno.

¹⁵ U erbů s figurou růže fol. 98 pod erbem č. 3, kde je původní text Sezimové z Ústí přeškrtnut a napsáno ze Stráže, došlo v původním rukopise k záměně erbů pánů z Ústí a panů ze Stráže, na fol. 101 pod erbem č. 1 původně napsáno ze Stráže, škrtnuto a napsáno tužkou Sez. Ústí.

opravy a vpisky třetí rukou v místech, kde byla jména zařazena pod špatná písmena, případně koriguje přídomek nebo příjmení – přesně v souladu s opravami provedenými v erbovníku. Rejstřík, stejně jako erbovník, obsahuje u některých jmen různé značky – pravděpodobně symboly označující výběr některých erbů pro další zpracování (překreslení do jiného rukopisu, sepsání do seznamu apod.)

Jazyková stránka

Co se týče jazykové stránky, lze přepokládat, že autor uměl česky. Používá české spřežky, v rámci dobového úzu ve většině případů měkké souhlásky a samohlásky označuje háčkem (ě; ž; č, ale i cž, cz ve významu č; ss ve významu š; rž ve významu ř). Nedodržuje obvyklá pravidla pro psaní velkých a malých písmen, ale příjmení i přídomek ve většině případů začíná majuskulou. Předložka „z“ je většinou rovněž majuskulní a často spojená s přídomkem, takže tvoří jedno slovo. Většinou lze pochopit, o jaké jméno se jedná, ale někdy, např. na fol. 71v u Zásmuckých ze Zásmuk, předložka vypadla a zůstalo pouze jedno Z jako součást příjmení – Zásmuczkey Zásmuk. Je možné, že autor v českém psaném projevu nebyl úplně zběhlý, jelikož jména foneticky odpovídají správnému znění, ale převedení do psané formy pokulhává.

Přílohy

V rukopisu je kromě rejstříku volně vloženo několik dalších nefoliovaných listů. Relevantní z našeho hlediska je dvojlist s deseti erby Harantů z Polžic a Bezdržic a jejich manželek/manželů, obsahující vývod Magdaleny Harantové, provdané Klenovské z Janovic, v otcovské linii až k prapradědovi. Pod štíty jsou v široké rovné pásce uvedena jména nositelů erbů, jejich sídlo, případně zastávaný úřad. U posledních čtyř znaků je v pásce stočené do oblouku nad klenotem vypsáno datum a místo smrti. Nápisy jsou provedeny pečlivě

kresleným novogotickým písmem, u předposledního erbu je datace úmrtí nositele erbu rok 1609.¹⁶ Tvůrcem není shodný s autorem erbovníku č. 56.

Obrázek 4. Erbovník 56 - volná příloha s vývodem.

Rukopis inv. č. 58 sign. I B 11, RA Vratislavů z Mitrovic

Erbovník inv. č. 58 byl vymalován rovněž v druhé polovině 17. století. Je to kniha o rozměrech 28,5 x 21 cm vázaná v lepenkových deskách potažených pergamenem. Na deskách se nacházejí otvory se zbytky dvou párů zelených stuh k převázání rukopisu. Předsádka je tvořena jemným pestrobarevným mramorovaným hřebenovým papírem s filigránem vinného hroznu, pod kterým jsou písmena AM. Obsahuje 1358 vyobrazených erbů.

¹⁶ Filigrán na papíru je tvořen štítem s routovanou hlavou, pod kterou je věž s bránou. Jde pravděpodobně o značku klatovské papírny ze 17. století. Podobnými, nikoliv totožnými jsou značky na tab. č. CL. 3a, 4a u F. ZUMANA, *České filigrány XVII. století* (text k tomu s. 452.) Znak ve filigránu je totožný, tvar štítu však neodpovídá. Zmíněné filigrány Zuman datuje podle dokumentů do poloviny 17. století.

Skladba, filigrány, paginace

Jednotlivé složky jsou tvořeny kvaterny, některá folia byla vyřezána, ale nedošlo k porušení obsahu. Filigrán na foliích je jednotný, jde rovněž o vinný hrozen s písmeny BR a z nich vycházející obruč.¹⁷ Ořízka je černě mramorovaná. Kniha tvoří jednolitý celek, byla svázána dříve, než se do ní začalo psát. Původně nepaginovaná, dnešní paginace tužkou pochází z 60. let 20. století.

Textový popis

Kromě erbovní části obsahuje kodex na foliích 1 až 64 rukopisné opisy vědeckých traktátů z různých oborů.¹⁸ Text je umístěn v zrcadle vyznačeném červeným inkoustem. Ruka je jednotná, písmo úhledné, precizní, podle jazyka buď humanistická kurzíva a polokurzíva (latinské a francouzské texty), nebo

¹⁷ Zuman nepřináší informace o podobném filigránu z českých papíren. Totožné filigrány jsme nenašli ani u C. M. Briqueta a G. Piccarda. Filigrán vinného hroznu byl ovšem oblíbený a dlouho používaný v 15. a 16. století v Piemontu, v 16. a 17. století ve Švýcarsku a celé Francii. Tvarem hroznu je nejvíc podobná varianta Briquet 13174 (konec 16. století) a Piccard XIV I. 791 (začátek 17. století) pocházející z Francie. Charles M. BRIQUET, *Les filigranes*. (ed. A. Stevenson). Facsimile od the 1907 edition, Amsterdam 1968, Original text II. p. 654; Watermark Illustrations IV. P. No. 13174; Gerhard PICCARD, *Wasserzeichen Frucht*, Stuttgart 1983, text s. 7, 9, 24; Abbildung s. 137. O pestrobarevném papíru více Marie RYANTOVÁ, *Turecký papír v památkách*, in: *Pater familias. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Prof. Dr. Ivana Hlaváčka*, Praha 2002, s. 21-38.

¹⁸ Jedná se o matematiku, geometrii a příbuzné obory. Text od základu vysvětluje - uvádí do oborů, vysvětlovaná témata je doplněna vyobrazeními a příklady. Mohly by to být opisy přednášek, které absolvoval mladý šlechtic na své kavalírské cestě.

fol. 2–14r – *Compendium Arithmeticae Vulgaris & Definitiones ad eandem*. – lat.

fol. 14v–22 – *Definitiones Geometricae* – lat.

fol. 23r – *De Chorologiographie Definition*. – franc. – nedokončeno

fol. 24–29 - *Miscellanea. Ex variis Authoribus et ipsa praxis Collecta*. – mravoučné teze – lat.

fol. 30–36 – *De Trigonometria sive Instructione Tabularum Sinuum*. – lat.

fol. 38–41r – *De Geometria ac primum De Grammetria siue Longimetria*. – lat. – s obrázky

fol. 43–44r - *De Planimetria* – lat.

fol. 45–47r – *De Stereometria* – lat.

fol. 53–56 – perokresby bastiónových pevností

fol. 59–64r - *Tractatus de munimentis* – něm.

novogotická německá kurzíva (poslední německý text rozdělený do dvou částí).¹⁹ Od folia 64v po folio 144v jsou v knize vymalovány erby.

Obrázek 5. Erbovník 58, fol. 45v a 46r část traktátu De Stereometria.

Popis erbovní části

Obrázek 6. Erbovník 58, fol. 74v a 75r, ukázka první části.

¹⁹ Zde tvoří výjimku na foliu 59 německý text psaný jinou rukou, od folia 60v pokračuje zase ruka prvního písaře.

Erbovník je tvořen ze tří částí.

1. část

Vyobrazení erbů

První část od fol. 64v po folio 115v je nejuhlednější, erby jsou z 90 procent vymalovány do předtištěných šablon jedním autorem (**malíř A**). Místo pro otištění dřevěného razítka bylo vyznačeno propíchnutím více stránek najednou bodcem ve stejnoměrných rozestupech na devíti místech (3x3) listu. Šablona obsahovala štít, helm, helmovní korunu a příkryvadla.

Obrázek 7. Erbovník 58 - prázdný otisk šablony.

Štít je po stranách prohnutý, pata vybíhá do tří zaoblených špicí, hlava štítu je tvořena půlobloukem, na který dosedá turnajový helm. Příkryvadla kryjí 4/5 výšky štítu a nevybíhají do šířky. Helmovní koruna je trochu naddimenzovaná vzhledem k velikosti helmu a je vymalována žlutou barvou. Helmy jsou kolorovány u všech znaků stejně – základem je šedá barva, příčky a spodní okraj helmu jsou žluté, podložení červené. Velikostně je zvýrazněn první erb na začátku erbovníku, jeho zvýraznění však nemá význam symbolický, tj. nositel erbu nemá žádné privilegované postavení mezi ostatními nositeli, nýbrž je tímto způsobem pouze zvýrazněn začátek erbovníku. Dalším větším a samostatně v řadě stojícím erbem je erb knížat z Plavna, který uvádí písmeno P. Jednalo se o významný rod, který na přední příčky v rámci písmene rozhodně patřil.

Druhým důvodem bylo jeho netradiční zobrazování prostřednictvím tří štítů, které vyžadovalo více prostoru.

Postup vyhotovení

Postup při malování erbu lze částečně vysledovat při neúplných znacích. Do pole štítu byla nejdříve ručně perem i s detaily nakreslena erbovní figura, u některých erbů byly barvy zpočátku pouze naznačeny počátečním písmenem názvu barvy v němčině, a zřejmě až později došlo k vymalování. U erbů, kde nebyly známé tinktury, zůstalo pouze u perokresby, v některých případech byly vymalovány barevně alespoň helmy. Větší i menší plochy pole byly pokryty perokresebným nebo malovaným damascenováním, pole štítu, figury v něm i klenoty byly stínovány. Stínování je u světlých figur naznačeno šrafurou perem, v některých případech ho doplnila ještě barva. U obecných figur a lidských postav autor používá „přirozených“ barev, v případě inkarnátu zůstává perokresba stínována šrafurou a jemnými tahy oranžovo-růžovou barvou, rysy tváří jsou schematické. Plochy a figury bílé tinktury zůstávají nevyplněny a jsou stínované modro šedou barvou, bílou barvu autor používá ke korekturám nesprávně nakreslených figur. Menší rozměr štítů, damascenování a stínování bohužel snižují přehlednost a rozeznatelnost jednotlivých figur. Je zřejmé, že autor se inspiroval u malířů erbovních miniatur.

Vzhled a rozvržení 1. části rukopisu

Text napsaný volně pod štítem obsahuje jméno rodu převážně v nominativu singuláru. Erby jsou řazeny abecedně, v rámci jednoho abecedního oddílu autor na začátku uvádí hrabata a pány, poté nižší šlechtu – v oddílu již abecedně nepostupuje. Za erby rodů začínajících stejným písmenem nechává autor podle možnosti volné místo nebo prázdné štíty, další písmeno začíná na nové stránce. První část končí abecedně u písmena W a obsahuje 883 znaků.

Obrázek 8. Erbovník 58, 1. část, erby 67v/3 a 69r/5.

Obrázek 9. Erbovník 58, 1. část, erb 80v/5 a 95r/3.

2. a 3. část

Druhá část, již méně úhledná, byla malována bez šablon. Erby jsou většinou seskupeny po osmi na stránku (2x4), znaky jsou různě velké, tvary štítů varíují od jednoduchého španělského po štít s prohnutými stranami a trojoblůčkovou patou. Princip abecedního uspořádání i nápisy jsou shodné s první částí, tato část je ovšem dotažena až po písmeno Z a obsahuje 315 znaků. Jména rodů jsou převážně v plurálu. Na rozdíl od předchozí části nám nabízí o něco více informací o nositelích erbů. V cca 30 případech je jméno doplněno další

poznámkou, spíše kratší informací o tom, který rod ještě používá stejný znak, a pouze v 11 případech je pod erbem v poznámce napsáno jméno konkrétní osoby, která erb používala.²⁰

Třetí část se tvary štítů i abecedním uspořádáním podobá předchozí. Končí u písmene S, jelikož v knize nebylo více místa, a obsahuje 160 znaků. Nápisů jsou většinou v singuláru, poznámkou je opatřeno asi 20 erbů. Pouze u jednoho je zmíněn konkrétní nositel erbu.

Obrázek 10. Erbovník 58, 2. část, fol. 116v a 117r, ukázka druhé a třetí části.

Malířské ruce 2. a 3. části

Ve druhém a třetím oddílu se střídá několik malířských rukou. S 269 štíty (232 erbů ve druhém a 37 erbů ve třetím oddíle) převažuje **malíř B.**²¹ Obrisy štítů i figur jsou vyhotoveny fialovým inkoustem. Štíty mají obdélníkový tvar s oblou patou, někdy se třemi nevýraznými obloučky, boční strany jsou jemně prohnuté.

²⁰ Viz edici erbovníků.

²¹ Jelikož erbů od tohoto malíře je nejvíce, nebudeme zde uvádět jejich výčet, ale uvedeme ho pouze v seznamu v přílohách. Jde o všechny zbylé erby z oddílů II. a III., které nebudou uvedeny v dalších poznámkách.

Helmy jsou úplně potlačené - na krátké krční části pouze malé čokkovité útvary, helmovní koruna je rovněž pouze naznačena a bez výstupků, příkrývadla tvoří několik volut a boltcových tvarů v různých formách. Kresba i kolorování je amatérské, jde o jednoduché náčrty, malíř nedokonale používá heraldickou stylizaci, figury nejsou umístěny centrálně, jsou drobné, nevyplňují celou plochu pole. Stínování je naznačeno nevýraznou šrafurou, v případě štítu má plasticitu evokovat lem vytažený perem uvnitř pole. V několika málo případech je pole damascenováno. Barevnost je jednoduchá, odstíny žluté v teplých až oranžových tónech, modrá převážně jemně do fialova, zelená v modrozeleném odstínu. Stejnou barvu mají helmy. Bílá je znázorněna pomocí šedé barvy, inkarnáty jsou sytě růžové. Rysy tváří jsou schematické. Při srovnání s náčrty a perokresbami, které se nacházejí ve fondu rodinného archivu Vratislavů z Mitrovic, je možné za autora kolorovaných kreseb pokládat Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic (1645-1728).

Obrázek 11. Erbovník 58, malíř B, erby 117v/6, 118r/6, 122v/5, 126v/6.

Malíř C do druhého a třetího oddílu erbovníku vymaloval celkem 173 erbů (65 ve druhém a 108 ve třetím oddíle).²² Kontury erbů jsou vykresleny černým inkoustem, hrot pera (možná štětec) byl širší, linky jsou výraznější. Tvar štítu je podobný jako u štítů malíře B. Helmy jsou okrouhlé, okraj, kterým helm nasedá na štít, je oblý, jakoby se nadzvedával, a „odhaluje“ tmavě červenou výplň vnitřní strany. Barva helmu je modrá, výplň mřížovaného vizíru tmavě červená. Přikrývadla jsou bohatá, tvořená po stranách třemi mohutnými záhyby, stínovaná šrafurou. Při malbě figur autor dodržuje heraldickou zkratku, figury vyplňují celé pole. Prázdna pole nejsou damascenovaná, plasticitu zvyšuje pouze vnitřní lem vytažený štětcem nebo perem o odstín tmavší barvou než je barva pole. Figury jsou stínovány šrafurou perem nebo zvýrazněním obrysu štětcem tmavší barvou na jedné straně figury. Bílá pole a figury ponechává malíř prázdné, případně použije stínování šedou barvou. Barevnost je chladnější a temnější, modrá barva je většinou v chladném odstínu do šeda, žlutá barva v odstínu okrovém, zelená v modrozeleném. Použitím štětce jsou figury masivní, slévají se, případně absentují kresební kontury a detaily.

²² Malíř C v oddíle II. - II.118v/6, II.119v/5, II.119v/6, II.119v/7, II.119v/8, II.120r/7, II.120v/13, II.120v/8, II.121r/8, II.123v/2, II.123v/4, II.123v/5, II.123v/6, II.123v/7, II.123v/8, II.124r/6, II.124r/7, II.124r/8, II.125v/6, II.125v/7, II.125v/8, II.126r/5, II.126r/6, II.126r/7, II.126r/8, II.126v/1, II.126v/2, II.127v/7, II.128r/4, II.128r/7, II.130r/4, II.130r/5, II.130r/6, II.130r/7, II.130r/8, II.130v/1, II.130v/2, II.130v/3, II.130v/4, II.130v/5, II.130v/6, II.130v/7, II.130v/8, II.132r/6, II.132r/7, II.132r/8, II.132v/1, II.132v/2, II.132v/3, II.132v/4, II.132v/5, II.132v/6, II.132v/7, II.132v/8, II.133r/1, II.133r/2, II.133v/1, II.133v/2, II.133v/3, II.133v/4, II.133v/5, II.133v/6, II.133v/7, II.133v/8, II.134r/1.

Malíř C v oddíle III. - II.135v/7, II.135v/8, II.136r/1, II.136r/2, II.136r/3, II.136r/4, II.136r/5, II.136r/6, II.136r/7, II.136r/8, II.136v/1, II.136v/2, II.136v/4, II.136v/5, II.136v/7, II.136v/8, II.137r/1, II.137r/2, II.137r/3, II.137r/4, II.137r/5, II.137r/6, II.137r/7, II.137r/8, II.137v/1, II.137v/2, II.137v/3, II.137v/7, II.137v/8, II.138r/1, II.138r/2, II.138r/3, II.138r/4, II.138r/5, II.138r/6, II.138r/7, II.138r/8, II.138v/1, II.138v/2, II.138v/3, II.138v/4, II.138v/5, II.138v/6, II.138v/7, II.138v/8, II.139r/1, II.139r/2, II.139r/3, II.139r/4, II.139r/5, II.139r/6, II.139r/7, II.139r/8, II.139v/1, II.139v/2, II.139v/3, II.139v/4, II.139v/5, II.139v/6, II.139v/7, II.139v/8, II.140r/1, II.140r/2, II.140r/3, II.140r/4, II.140r/6, II.140v/1, II.140v/2, II.141r/1, II.141r/2, II.141r/3, II.141r/4, II.141r/5, II.141r/6, II.141r/7, II.141r/8, II.141v/1, II.141v/2, II.141v/3, II.141v/4, II.141v/5, II.141v/6, II.141v/7, II.141v/8, II.142r/1, II.142r/2, II.142r/3, II.142r/4, II.142r/5, II.142r/6, II.142r/7, II.142r/8, II.142v/1, II.142v/2, II.142v/3, II.142v/4, II.142v/5, II.142v/6, II.142v/7, II.142v/8, II.143r/1, II.143r/2, II.143r/3, II.143r/4, II.143r/5, II.143r/6, II.143r/7, II.143r/8.

Obrázek 12. Erbovník 58, malíř C, erby 125v/4, 126v/2 a 120v/13.

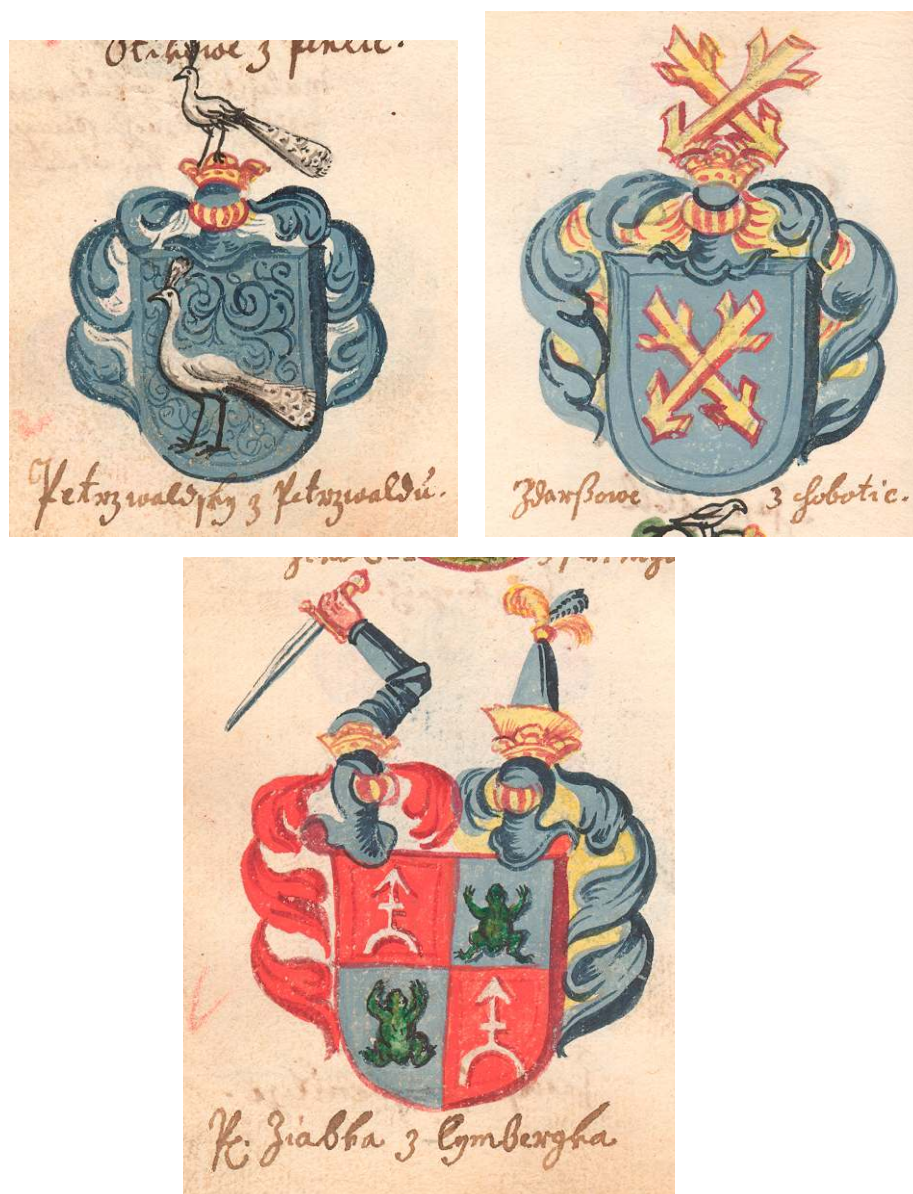
Celkem 28 (12 + 16) erbů vymaloval v oddílech II a III **malíř D**.²³ Štíty jsou španělské, někdy s jemně vypouklou hlavou, helm je okrouhlý turnajový se žlutými příčkami, okraj helmu nasedající na štít je zvlněný do tří laloků. Příkrývadla splývají ve třech záhybech podél erbu. Kontury štítu a příkrývadla

²³ Malíř D v oddíle II. - II.120v/2, II.120v/6, II.127r/5, II.134r/8, II.134v/1, II.134v/2, II.134v/3, II.134v/4, II.134v/5, II.134v/6, II.134v/7, II.134v/8.

Malíř D v oddíle III. - II.135r/7, II.135r/8, II.137v/5, II.136v/3, II.136v/6, II.137v/6, II.140r/8, II.140v/7, II.140v/8, II.144v/1, II.144v/2, II.144v/3, II.144v/4, II.144v/5, II.144v/6, II.144v/7

jsou zbarveny podle tinktury pole – v případě modrého jsou o odstín tmavší modré, v případě zlatého jsou tmavě červené, u černé barvy jsou kontury černé. Podobně je tomu v případě figur. Stínování je provedeno šrafurou nebo širší linkou kontury ve výše zmíněných barvách. Prázdna pole jsou v několika případech damascenovaná, plasticitu zvyšuje rovněž lem štítu vytažený perem. Barevnost je světlá, barvy jsou v základních odstínech, modrá je spíše světlejší v odstínu šedomodrém.

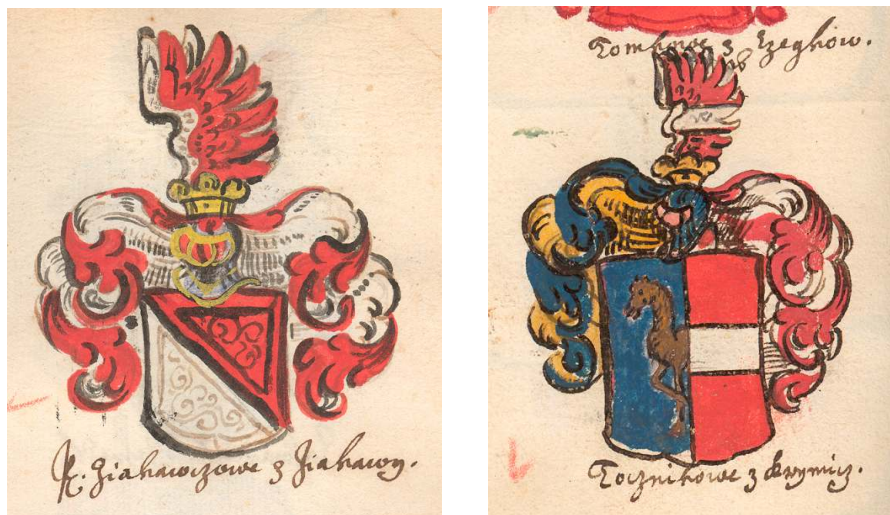
Obrázek 13. Erbovník 58, malíř D, erby 140v/7, 134v/2, 134v/7.

Kromě výše uvedených zůstává ještě šest erbů, které vymalovalo dalších **šest různých malířů**. Jsou obsaženy pouze v oddílu II.²⁴ Profesionální malířskou úroveň dosahuje pouze znak 121v/3 a odpovídá úrovni tehdejších malířů erbovních miniatur. Kontura je vytažena modrofialovým štětcem, stínování provedeno tmavším odstínem modré i bílou, pole je stínováno táflováním a vyplněno damascenováním, helm je rovněž proveden do detailu včetně stínování. Bohužel štít obsahuje pouze heraldské figury, takže není možné posoudit komplexně výtvarnou kvalitu. Je ovšem zřejmé, že i v rámci našeho erbovníku poněkud vybočuje nad průměr. O něco jednodušší, ale malované školenou rukou, jsou ještě erby 134r/2 a 129v/8. Další erby jsou spíše podprůměrné úrovně.

²⁴ II.119r/2, II.120v/1, II.121v/3, II.129v/8, II.133r/8, II.134r/2.

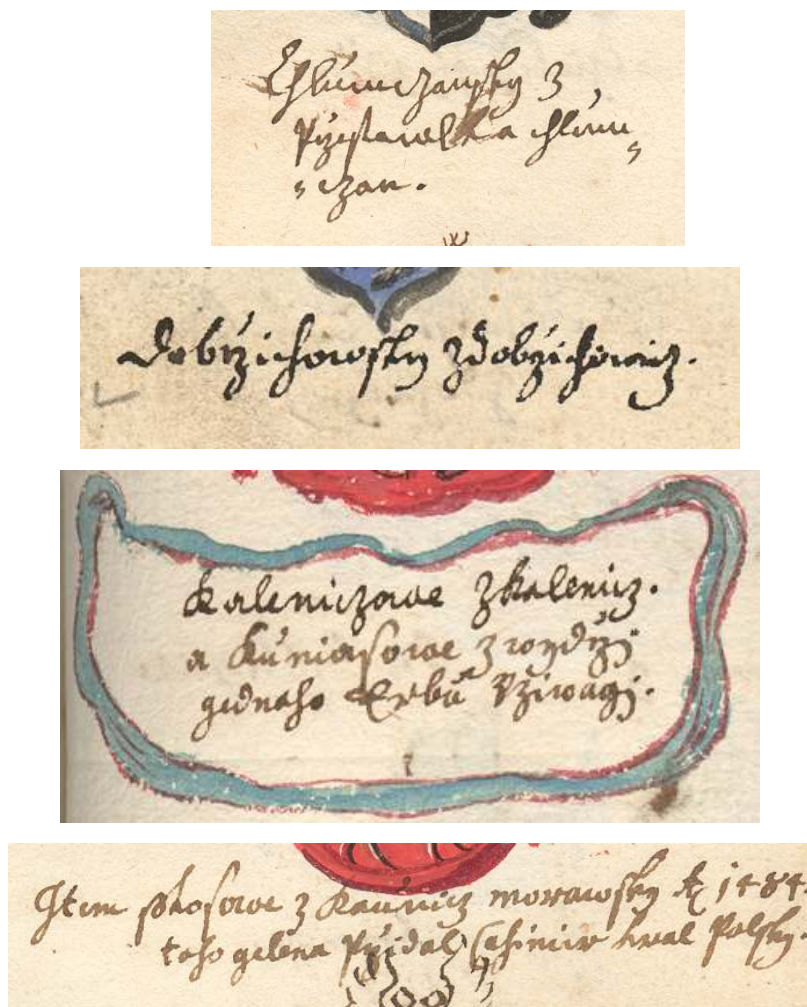
Obrázek 14. Erbovník 58, další malíři - erby 121v/3, 134r/2 a 129v/8.

Ve všech dosud zmíněných případech jde spíše o dílo písaře, ovlivněné heraldickými pravidly, zvyklostmi a vzory, které vedou k určité schematičnosti. Domníváme se, že autoři si nekladli umělecké cíle, jedná se spíše o „vědeckou ilustraci“, která ve velké většině případů splnila svůj účel – korektní vyobrazení erbů.²⁵

Písařské ruce v celém rukopisu

Co se týče písařských rukou, z 90 procent převažuje jeden písař (A), pravděpodobně totožný s tím, který vytvořil úvodní matematické stati, byť v heraldické části psal více zběžným stylem. Na základě srovnání s dalším rukopisným materiálem z archivu Vratislavů z Mitrovic je autorem výše zmíněný Václav Ignác Vratislav z Mitrovic.

²⁵ Dušan ŠINDELÁŘ, *Vědecká ilustrace v Čechách*, Praha 1973, s. 7-14, 103-112.

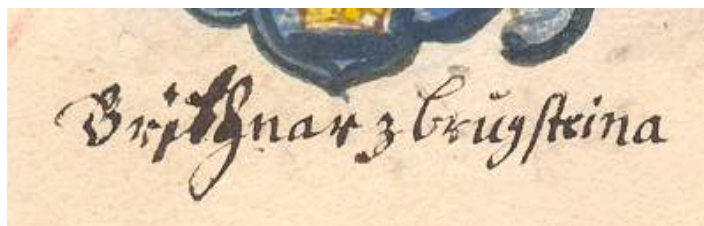
Obrázek 15. Erbovník 58, písarská ruka A, pod erby 70v/1, 73v/7, 123r/1 a 144r/2.

Ruka B z nápisu pod erbem 65r/2 je patrně soudobá. Písmem je novogotická kurziva, ale více nakloněná doprava a s ostřejšími oblouky a smyčkami než v předchozím případě.

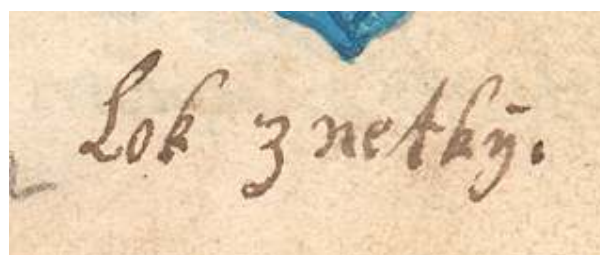
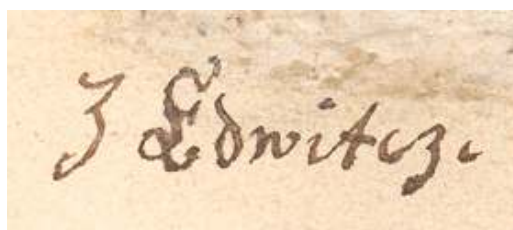
Obrázek 16. Erbovník 58, písarská ruka B, pod erbem 65r/2.

Další neznámý **písař, označený jako C**, vepsal názvy rodů pod erby 67r/5, 67r/8, 88v/7, 93v/9, 94v/7, 96r/6, 104v/6, 110v/7, 115v/1, 115v/2. Jde o novogotickou polokurzívu, písmo je jen jemně nakloněné doprava, horní oblouky jsou ostřejší. Texty jsou jazykově české, autor používá háček nad spřežkami rz, cz. Nápisy byly do rukopisu vepsány současně s jeho vznikem nebo krátce poté.

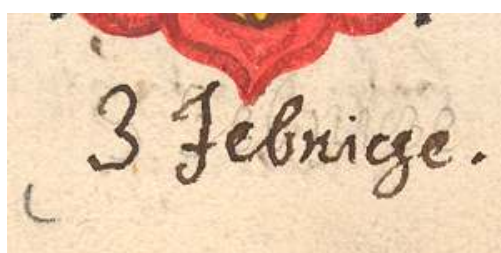
Obrázek 17. Erbovník 58, písařská ruka C, pod erby 67r/5 a 110v/7.

Písař D napsal texty pod znaky 74r/6, 74r/7, 74r/9, 88r/9 a 94v/9. Ruka písaře je málo vypsaná nebo mohla patřit staršímu člověku. Písmo je nepravidelné, novogotické polokurzivní.

Obrázek 18. Erbovník 58, písařská ruka D pod erby 74r/6 a 88r/9.

Texty perem pod erby 94v/8 a 108v/5 a tužkou pod erby 80r/8, 80r/9, 91r/4, 91r/6 a 91r/7, vepsala ruka **písaře E**. Texty tužkou byly někde následně obtaženy perem, přičemž jiný písař (pravděpodobně Václav Ignác Vratislav) jen zčásti akceptoval původní tvary, jinde byla stejná jména jinou rukou napsána vedle textu tužkou, v jednom případě autor původní text přepsal jménem odlišným. Jedná se o novogotické polokurzivní stojaté písmo, u perem psaného textu úhledné, u textů tužkou jsou tvary zachovány, ale písmo je více zběžné.

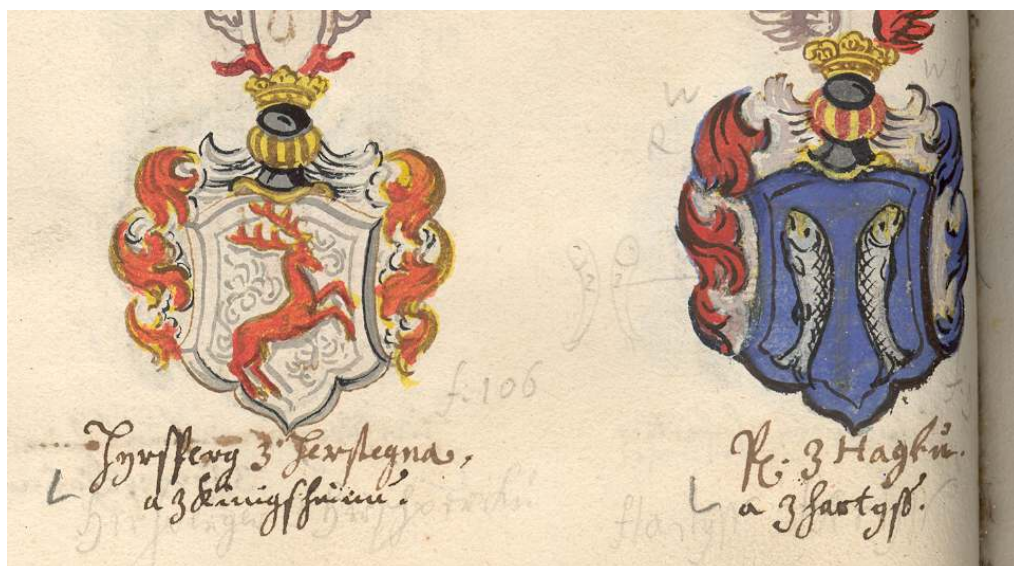

Obrázek 19. Erbovník 58, písařská ruka E pod erby 94v/8 a 80r/8.

Další soudobé zásahy tužkou provedl **písař F**, kdy u erbů 90r/2 a 91r/2 připsal německy poznámku o barvě pole nebo figurách v klenotu, u erbu 90r/2 napsal pod vyobrazení jméno, které bylo poté přepsáno perem. Jde o zběžnou německou novogotickou polokurzivu až kurzivu.

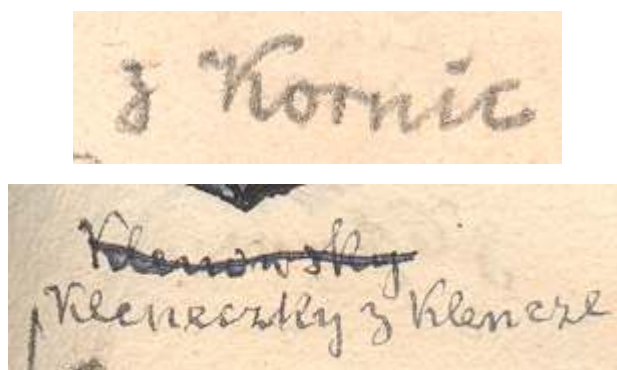

Obrázek 20. Erbovník 58, písarská ruka F, u erbů 91r/2 a 79v/5 a 6.

Z písem soudobých se vznikem rukopisu zmíníme ještě **písáře G** pod znakem 70v/5 a 71v/6 se zběžným novogotickým polokurzivním písmem a **písáře H** s částí textu u erbů 75r/6 s polokurzivním až kurzivním novogotickým písmem. Dále **písáře I** pod erbem 75r/1 a **J** u znaku 83v/4. Obě písma jsou novogotická, v prvním případě stojatě polokurzivní, ve druhém případě hodně doprava nakloněné německé kurzivní písmo.

Z konce 19. nebo ze začátku 20. století pocházejí nápisy tužkou od **písáře K** pod znaky 76r/7, 77r/1, 80r/6, 85r/4, 87r/4, 104r/8, 104r/9, 104v/3 a 114v/3. Jsou psány humanistickým písmem, se sklonem doleva.

Obrázek 21. Erbovník 58, písarská ruka G pod erby 80r/6 a 85r/4.

Rejstřík

Součástí erbovníku je volně vložený sešit o 18 foliích s nápisem *Catalogus insignium Nobilitatis Bohemae in minori Libro depictorum*, který obsahuje abecední rejstřík zde uvedených rodů. Od písmena A po písmeno C je tvořen dvěma sloupci – v prvním je jméno v češtině, ve druhém jeho překlad do latiny, od písmena D je rejstřík pouze v jednom sloupci v češtině. Písařem rejstříku nebyl autor erbovníku a ani nikdo z výše uvedených písařů. Tvůrce rejstříku excerpoval celý erbovník a vypisoval postupně pod jednotlivá písmena všechna jména, jejichž přídomky nebo příjmení tím písmenem začínaly, i když třeba v erbovníku byly seřazeny podle jiného systému. Jména již jednou v rejstříku uvedená neopakoval, i když v erbovníku se vyskytla víckrát. Někdy došlo k zopakování jména pod různými písmeny – jednou podle příjmení, podruhé podle jména. Závěrečné korektury provedl autor erbovníku, když připsal na konec k některým písmenům jména zapomenutých rodů nebo doplnil přídomky. Latinské názvy byly vepsány až po této korektuře autora.

Přílohy

Další volné přílohy vložené do knihy obsahují různá vyobrazení a texty,²⁶ které ovšem nesouvisí přímo se vznikem erbovníku. Podobné poznámky

---

²⁶ Příloha A: folio 16 x 40 cm, v něm pět vymalovaných erbů - Jana Albrechta Křineckého z Ronova, jeho manželky, syna a jeho dvou manželek. Pod třemi erby jméno a sídla držitelů erbů. Pravděpodobně opis části vývodu.

Příloha B: folio 12 x 8,5 cm - výstřižek z neznámého štambuchu s miniaturním erbem Mikuláše Ostroměského z Rokytníka, datován do roku 1649.

Příloha C: folio 33 x 20 cm, dopis s různými genealogickými poznámkami s názvem *Informatio quoad Genealogiam Majorum Rassinianorum*, lat., čes.

V rejstříku vloženo:

Příloha D: folio 16,5 x 10 cm obsahující sumární údaje o počtu jmen v rejstříku pod jednotlivými písmeny – celkem 1160 ks – počítáno 2x, seznam vyhotoven před poslední korekturou autora.

Příloha E: folio 20,5 x 16 cm obsahující krátký výpis chyb v genealogické tabulce manželky Kryštofa Vratislava z Mitrovic hraběnky Marie Alžběty z Valdštejna.

s genealogickým nebo heraldickým obsahem jsou rovněž součástí pozůstalosti Václava Ignáce Vratislav z Mitrovic.²⁷

Pořadí folií, pořadí erbů

Erbovník inv. č. 56

Jak jsme již zmínili u kodikologického popisu, erbovník 56 je konvolutem přinejmenším dvou rukopisů a náčrtů. Při průzkumu archiválií ve fondu rodového archivu Vratislavů z Mitrovic jsme v kartonu 71 našli svázanou složku (folia 78, 79 a 94) obsahující seznamy rodů české šlechty. První stránka nese název „Der Uralten Geschlechter des Herrenstandts im Königreich Böhemb, wie auch des Marggrafthums Mähren, Wappen, 1680“. Obsahuje 33 jmen českých a moravských panských rodů. Na druhé stránce je uveden název „Der Uralten Geschlechter der Ritterstandts im Königreich Böhemb, wie auch des Marggraffthums Mähren, 1680“ a následuje seznam obsahující 288 českých a moravských rytířských rodů. Písmo názvů je polokurzivní, u seznamů kurzivní a hodně nakloněné doprava, v obou případech novogotické. Při srovnání seznamů s obsahy erbovníků jsme zjistili, že jednotlivé čtveřice jmen vlastně představují folia se čtyřmi erby v erbovníku č. 56, pouze jejich pořadí se liší. Shoda je natolik přesvědčivá, že seznam můžeme považovat za soupis rodů podle původní podoby rukopisu (56A), kterou měl podle datování manuskript ještě v roce 1680. Pořadí těchto folií lze lehce rekonstruovat.²⁸ Zcela evidentně rukopis začínal erby panských rodů původně v počtu 32, tmavším inkoustem a jinou rukou (pravděpodobně Václava Ignáce) je zde na 20. pozici vepsáno ještě jméno rodu Vratislavů, ovšem nesouvisí s ním žádný erb v rukopisu. V seznamu rytířů máme navíc proti erbovníku uvedeno 24 dalších rodů (folia 11, 12, 51, 52 podle nového číslování a dvě folia v závěru), takže pravděpodobně v tomto

²⁷ Materiál k rodopisu Vratislavů i jiných spřízněných rodů obsahují v rodovém archivu hlavně kartony č. 9 a 10, další zajímavé poznámky jsou v kartonech obsahujících přímo Václavovu pozůstalost. Viz níže.

²⁸ Seznam rodů v novém pořadí viz v příloze 1.

erbovníku existovala folia, která se nám nedochovala. Rovněž u posledních 24 položek ze seznamu neodpovídá úplně dochovaným foliím – některá jména chybí (8 případů) a zbylá jsou v pořadí, které nekoresponduje s pořadím v erbovním rukopise. Buď došlo k omylu při sepisování seznamu, nebo existovala původně jiná předloha, která se dostala do seznamu, nedochovala se a místo ní byla doplněna folia s jiným pořadím erbů. Spíše bychom se přiklonili k první variantě, jelikož malířský i písařský rukopis autora je na „inkriminovaných“ foliích shodný se zbytkem erbovníku. Do seznamu se kupodivu nedostala další dvě folia, jež máme dochovaná v rukopise, a ruka autora je opět totožná a nenaznačuje ani malý časový posun při vzniku vyobrazení a nápisů. Celkem tak erbovník tvořený folií se čtyřmi erby obsahoval 82 listů a 328 erbů.

Kromě předsazení panského stavu, který se však ve vyobrazeních strukturálně vůbec neodlišuje od erbů rytířských, nelze ani po úpravě foliace odhalit mezi erby žádný systém nebo předlohy. Jak bylo zmíněno výše, autor dbal na výtvarný soulad erbů a pravidelné střídání světlých a tmavých tinctur. Náznaky seskupení erbů podle figur se objevují u fol. 90 (původně 27), kde jsou vymalovány čtyři stejné erby ve stříbrno-černé kombinaci tinctur (Miřkovský ze Stropčic, Fremut ze Stropčic, Lukavský z Řeneč, Kanický z Čachrova) s přesahem na fol. 93 (původně 28), kde je další stejný erb Španovských z Lisova. I stejné erby Sádlů z Vražného, Chrtů, Vítů a Lapáčků ze Rzávého²⁹ jsou umístěny blízko sebe na dvou foliích vždy prostřídané erby s jinými figurami. Nikde však autor není v uspořádání důsledný.

Jak vypadala část obsahující folia s devíti erby (56B) na stránce, se můžeme pouze dohadovat. Lze předpokládat, že jako první byla řazena folia obsahující erby panských rodů. Jsou většinou opatřena písmenem „P:“ před jménem rodu a vyskytují se na osmi stránkách, celkem jde o 70 erbů. Ve srovnání s panským stavem u předchozí části jde až na dva případy (Zárubové z Hustířan a Vchynští ze Vchynic) o jiné panské rody, takže můžeme

²⁹ Fol. 15 (podle původního 45) a fol. 16 (podle původního 46).

předpokládat, že se jednalo o pokus erbovník doplnit. Ostatní folia obsahují erby nižší šlechty, opět bez známky toho, že by jejich pořadí mělo nějakou funkci, nebo že by kopírovalo nějaký známý erbovník, případně zobrazovalo soudobou nebo starší stavovskou hierarchii.

Erbovník inv. č. 58

Erbovník č. 58 obsahuje tři oddíly erbů, z nichž je každý seřazen abecedně. Tento způsob řazení autor zvolil pravděpodobně kvůli snadnému vyhledávání erbů podle rodů, ostatně podobným způsobem byla uspořádána i jiná přístupná díla evidující větší počet příslušníků šlechty, jako například tituláře nebo tištěné erbovníky. I v těchto dílech byla na první místo kladena jména nebo erby příslušníků vyššího stavu, poté následoval nižší stav. Tituláře uváděly pouze jména žijících osob, takže respektovaly pořadí rodů ve stavovské společnosti. V případě zobrazování erbů se mohlo jednat i o znaky rodů dávno vymřelých, takže určit jejich pořadí a dbát přitom na nevyhnutelné respektování „přednosti“ kvůli zastávanému úřadu nebo starobylosti, by bylo příliš komplikované. Ani náš erbovník na nižších úrovních tato pravidla nedodržel a erby nejsou řazeny podle žádných dalších pravidel.

Jaká byla příčina rozdělení erbů do tří oddílů? I to se bohužel můžeme pouze dohadovat. Písařská ruka je ve většině případů stejná, patří Václavovi Ignáci Vratislavovi z Mitrovic. Je tedy pravděpodobné, že on byl spiritus agens celého díla, s tím, že malíři vyhotovujícím první oddíl pravděpodobně poskytl podklady k namalování erbů. Malíř však svou práci z neznámého důvodu nedokončil – dostal se pouze k písmenu W. Václav Ignác místo toho, aby oddíl dokončil a doplnil písmeno Z, začal úplně znovu od písmene A, avšak mezi 315 znaky ve druhém oddíle uvedl pouze 10 nových erbů od A po W a pak celé písmeno Z v počtu 32 znaků. Autorem vyobrazení ve druhém oddíle byl ve 282 případech Václav Ignác, nových erbů je od A po W osm a pod Z devět. O další se postaral malíř C (65 erbů), které jsou vymalovány buď ve skupinách na konci

písmene (např. písmeno D), nebo začátku písmene (písmena L, P), několik jich je volně rozptýlených. Namaloval pouze jeden nový erb u písmene G a 7 nových znaků u písmene Z. Malíř D a ostatní malíři vymalovali 18 znaků, z toho 11 nových (u písmene Z 10 kusů). Převažuje autor D, hlavně v závěru u písmene Z.

Ve třetím oddíle, který končí u písmene S, jelikož již nebylo k dispozici ve svázané knize více folií, se rozložení malířů změnilo ve prospěch malíře C, který vymaloval 108 ze 160 erbů, z toho však pouze 3 nové. Václav Ignác byl autorem 37 erbů, z toho pěti nových, autor D namaloval 16 erbů, z toho žádný nový.³⁰

Vypadá to, že Václav Ignác vcelku intenzivně na malování erbovníku zaměstnal tři malíře. Každý z nich má svůj malířský rukopis, ale nedokážeme jim z výše uvedených písařů přiřadit rukopisy písařské. Je pravděpodobné, že vyobrazení malovali podle pokynů nebo předloh dodaných autorem.

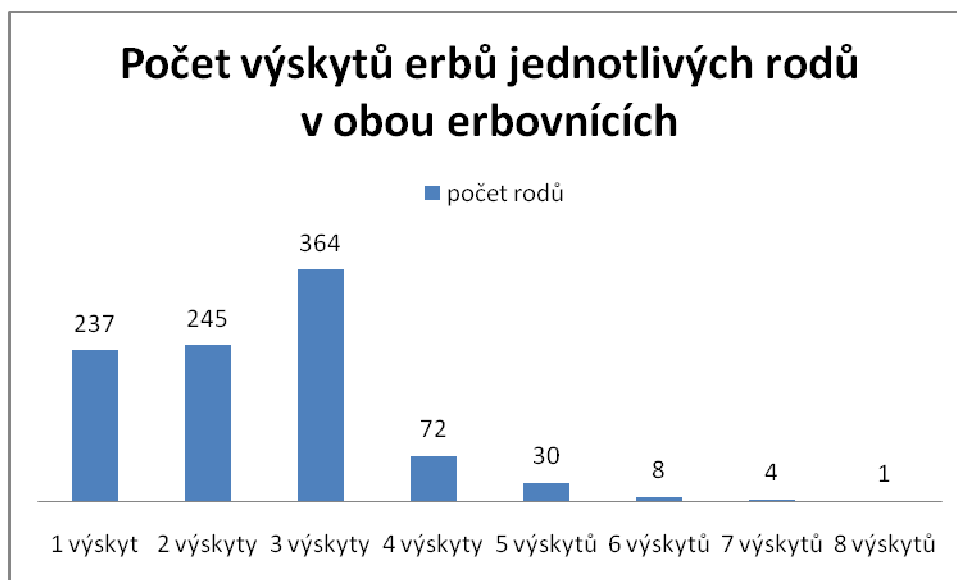
Zajímavé je rovněž seskupení písařských rukou v rukopise – zápisy dalších písařů se vyskytují pouze v prvním oddílu. Je zvláštní, že v některých případech Václav Ignác pravděpodobně neznal jméno majitele erbu, erb byl ale vymalován pod správné písmeno a jméno bylo pod ním dopsáno jinou rukou (39 případů) nebo u nich jméno chybí (ve 32 případech). Je možné, že erby byly obkresleny z nějakých předloh, kde nebylo jméno kromě prvního písmene čitelné, nebo z abecedně seřazeného vzoru, který u některých erbů postrádal jména. Po vymalování mohl být erbovník zapůjčen osobám, které mohly být nápomocny při určování majitelů „bezprizorních“ erbů a které v případě, že majitele znaly, doplnily pod znak jeho jméno.

---

³⁰ Výskyt jednotlivých erbů ve třech oddílech lze sledovat na základě čísla erbu, které je přiřazené všem erbům v pořadí podle erbovníku. Erby v první části erbovníku 58 mají čísla II.64v/1 (č. e. 985) až II.115v/9 (č. e. 1867), erby ve druhé části čísla II. 116r/4 (č. e. 1868) až II.134v/8 (č. e. 2182), erby ve třetí části od II. 135r/1 (č. e. 2183) po II. 144v/8 (č. e. 2342).

Srovnání erbovníků

Erbovníky obsahují celkem 2342 erbů, které patří 961 rodům. Erby se v rámci jednoho erbovníku opakují (2-6krát), celkově v obou erbovnících až osm krát.

Když erbovníky srovnáme navzájem, zjistíme, že v obou erbovnících se vyskytuje 635 stejných jmen rodů s erby. V prvním erbovníku je navíc dalších 147 jmen rodů se znaky, druhý erbovník obsahuje 179 odlišných rodů s erby. Z uvedených 147 rodů, které obsahuje pouze erbovník 56 a ne erbovník 58, pouze tři pocházejí z původního rukopisu se čtyřmi erby (56A).³¹ Z těchto u erbu I.084r/4 lze pozorovat, že text pod erbem obsahoval původně jméno Budovců z Budova. Byl zabílen a změněn stejnou rukou na jméno z Dařejova, ale až po vytvoření výše uvedeného seznamu erbů z roku 1680, protože v něm na daném foliu figurují ještě Budovcové. U Globnárů z Globenu (I.083r/4) můžeme kvůli odlišné barvě inkoustu předpokládat, že jejich jméno zde bylo uvedeno později, a proto se erb nedostal mezi znaky přemalované do erbovníku 58. V posledním případě u Vítů ze Rzávého (I. 184r/45) jakýkoliv podobný argument chybí – zde mohlo dojít pouze k omylu nebo přehlédnutí, jelikož se na

³¹ Jde o erby č. I.016r/1, I.083r/4, I.084r/4.

sousedních foliích vyskytoval větší počet shodných erbů rodů s podobnými přídomky.

Protože žádné další erby z rukopisu (56A) v rukopise 58 nechybí, můžeme předpokládat, že tento původní rukopis se čtyřmi erby na stránce byl jedním ze zdrojů při vytváření erbovníku 58. Jelikož do části erbovního rukopisu (56A) byly učiněny zásahy původním autorem ještě po vytvoření seznamu roce 1680, Václav Ignác ho měl zřejmě pouze zapůjčen na krátkou dobu a po vytěžení ho původnímu majiteli vrátil zpět. K devítierbovní části erbovníku (56B) se Vratislav dostal až později, zřejmě ji spolu s původní (56A) získal do svého vlastnictví a obě části svázal bez zřetele na původní pořadí listů. Vlastnictvím erbovníku ztratil důvod erby překreslovat, i když se o to původně pokoušel, o čem svědčí list v archivu Vratislavů z Mitrovic s názvem „Poznamenání erbův, který do malý knihy z druhé velký přimalovati se mají, a ještě některé, které v Paprovským se nachází“³². Obsahuje nedokončený a přeškrtný seznam jmen rodů s číslem folia, které jsou na základě porovnání obsahu a foliace vypsány z erbovníku 56 v době po vytvoření konvolutu. Seznam obsahuje pouze 15 jmen pod písmenem B a 3 pod písmenem C. Jestli vůbec došlo k překreslení zde zapsaných erbů do erbovníku 58, nelze doložit – některé se tam vyskytují (8 kusů, pokaždé v prvním, a případně znova ve druhém nebo třetím oddíle), jiné se tam nedostaly (10 kusů).

Nepředpokládáme, že všech 635 erbů rodů společných pro oba erbovníky Vratislav kompletně opsál z rukopisu (56A). Při dokreslování erbů si asi ověřoval, které erby má a které mu ještě chybí a sbírku si podle výše zmíněného rukopisu doplnil. Podíl erbů z rukopisu (56A) v rukopise 58 však nelze přesně vyčíslit.

Autorství erbovníků

---

³² Rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic (dále RAV), karton (dále kt.) 10, fol. 163.

Erbovník inv. č. 58

Jak jsme již zmínili výše, autorství erbovníku 58 po srovnání s vlastnoručně psanými texty dochovanými v rodovém archivu lze zcela určitě přiřknout Václavovi Ignácovi Vratislavovi z Mitrovic. Kromě písma o tom svědčí i rukopisné a kreslené podklady, které jsou v jeho pozůstalosti, hlavně složka obsahující náčrty erbů ve stejných předtištěných šablonách, jaké jsou v erbovníku 58.³³ Erby nejsou kolorovány, jde pouze o náčrty figur perem a tužkou, barvy jsou naznačeny písmeny. Pod tím jsou jména rodů napsána buď Václavem Ignácem, nebo písařem E. Podle všeho bude tento písař i autorem vyobrazení, která jsou tam nakreslena tužkou. Celkově jde o 36 vytištěných šablon, ze kterých je vyplněno erbovní figurou a podepsáno jménem 26 kusů. Až na sedm erbů jsou všechny obsaženy v erbovníku 58, převážně v jeho první části (15 ks), zbylé tři v druhé (1ks) a třetí části (2ks). Z těch sedmi erbů jsou tři uvedené v erbovníku 56, zbylé čtyři nemají pendant v žádném z erbovníků. Způsob práce na erbovnících dokumentuje rovněž volný nerozříznutý arch³⁴, kde jsou otištěné další dva druhy šablon erbů, nevyplněné a odlišné od těch, které se používaly v erbovníku. Podobně připravené archy nebo dvojlisty mohly sloužit pro náčrty znaků, které se pak obkreslovaly do erbovníku. V kartonu 10 je ve složce „Spřízněné rody“ několik dalších folií³⁵ obsahujících vyobrazení erbů od Václav Ignáce s různými výpisky a opisy pramenů. Jejich množství je však s ohledem na počet erbů vyobrazených ve zkoumaných rukopisech zanedbatelné - je zřejmé, že se jedná pouze o torzo přípravného materiálu.

Erbovník inv. č. 56

Složitějším úkolem bylo vypátrat autora druhého erbovníku. V celém rodovém archivu Vratislavů z Mitrovic se našla pouze jediná stopa - folio

³³ RAV, kt. 71, inv. č. 249, sign. III A 12, fol. 92 a 93.

³⁴ RAV, kt. 71, inv. č. 249, sign. III A 12, fol. 87.

³⁵ RAV, kt. 10, inv. č. 78, sign. II A 1 c 2, fol. 3, 4, 32, 54, 69 s vyobrazeními a popisy erbů.

s erbem vyobrazeným způsobem typickým pro erbovník 56 a se jménem napsaným stejnou rukou jako texty v tomto rukopise.³⁶ Obsahuje rozrod Miřkovských ze Stropčic a u manžela jedné z dcer pána Třemeského z Železna je perem nakreslen erb jeho rodu. Nikde však není uveden autor tohoto textu. Až při výzkumu zmínek o Dírenských rukopisech v heraldické a genealogické sbírce Michala Adama Francka z Franckensteina (1657-1728), uložené v Lobkovické knihovně v Nelahozevsi, v části zabývající se erby a prameny pro heraldiku, se objevilo několik folií se stejným malířským i písářským rukopisem.³⁷ Strana č. 387 obsahuje kromě erbu i německy psaný dopis, bohužel bez adresáta, ale s podpisem autora. Je jím Kryštof Vilém Harant z Polžic a Bezdržic (1617-1690).

Že je určení autorství správné, potvrzují zpětně i další indicie, které byly samy o sobě neprůkazné. První z nich je přítomnost harantovského vývodu jako volné přílohy erbovníku 56, byť vytvořené jiným autorem, druhou je nenápadný odkaz na Haranta v erbovníku 58 u erbu II.91r/2 Mokrských z Mokrého.³⁸

---

³⁶ RAV, kt. 71, fol. 84.

³⁷ Lobkovická knihovna (dále LK), sg. Fd 14, XI., volně uložené strany č. 387, 388, 391, 392, 395-401, 403, 405, 407, 408.

³⁸ II. 91r/2 – text pod erbem: „Alii Mokrský, Harant má Mokurský“.

4. KAPITOLA

Kryštof Vilém Harant z Polžic a Bezdrůžic (1617-1690)

Osobnost Kryštofa Viléma Haranta z Polžic a Bezdrůžic dosud nebyla v české ani zahraniční literatuře významněji zpracována. Krátké odkazy nacházíme většinou v pracích o jeho slavném strýci Kryštofu Harantovi, ale omezují se spíše na zmínky o tom, že se zasloužil o vydání německého překladu cestopisu a o jeho zálibě v duelech. Odborná literatura zaměřená na památníky zmiňuje ještě jeho dva štambuchy. Z toho důvodu bylo nutné pokusit se o hlubší průzkum a podrobnější vylíčení jeho životopisu.

Prameny a literatura

Do osudů Kryštofa Viléma Haranta můžeme nahlédnout prostřednictvím několika pramenů. Rodový archiv Harantů se bohužel nedochoval. Na druhou stranu máme k dispozici, dokonce v edici, „Paměti“ zachycující osudy jeho nejbližší rodiny mezi lety 1624 a 1648, které sepsal otec Jan Jiří.¹ Dalšími prameny osobní povahy jsou dva dochované památníky Kryštofa Viléma se zápisy z let 1631-1660 a 1648-1689.² Události třicetileté války jsou pramenně podchyceny v několika edicích a pečlivě jsou zpracovány dějiny selského povstání v českých zemích v roce 1680, při jehož potlačování Harant velmi aktivně vystupoval.³ Již na základě těchto pramenů by bylo možné sestavit vcelku podrobný Harantův itinerář. Pro upřesnění vývoje vojenské kariéry slouží několik doplňujících pramenů v Národním archivu, fond Staré militare a dále,

¹ Dochovaly se v rukopise v knihovně Rajhradského kláštera, dnes ve fondu E 6 Moravského zemského archivu v Brně, sg. He 56 pod názvem *Memorabilia tum in Moravia, Silesia et Lusatia ab anno 1624-1648 gesta, conscripsit Joannes Georgius Harant de Polschitz et Bezdrůžitz Hoffii in exilio*. Vyšly v edici Ferdinanda MENČÍKA pod názvem *Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdrůžic od roku 1624 do roku 1648*, Praha 1897, (dále jen *Paměti*) s krátkým úvodem. Delší stať pod názvem *Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdrůžic*, kde podává stručný obsah pamětí, uveřejnil již v roce ČČM 61, 1887, s. 488-495.

² ANM, rukopis č. 5 a 10. Seznam lokalit s datem zápisu podle památníků v příloze.

³ Eliška ČÁNOVÁ, *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, Praha 1986; naposledy souhrnně Jaroslav ČECHURA, *Selská rebelie roku 1680*, Praha 2001.

byť v proskartovaném stavu, ve fondech Rakouského státního archivu – Válečného archivu ve Vídni. Několik rodopisných poznámek lze doplnit z genealogické sbírky Gotfrieda Daniela sv. p. z Wunschwitz v Národním archivu.

Životopis

Kryštof Vilém se narodil 10. dubna roku 1617 v rodině Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdružic a jeho manželky Ludmily Příchovské z Příchovic jako jejich čtvrtý syn ze sedmi dětí. Jan Jiří Harant při dělení pozůstalosti po rodičích⁴ získal nevelký majetek – vsi Velké Hoštice a Habartice u Klatov. Z jeho příbuzných významně proslul bratr Kryštof Harant, známý vzdělanec, cestovatel a politik, který byl popraven na Staroměstském náměstí v Praze v roce 1621 kvůli organizování a podpoře stavovského povstání. Pravděpodobně i Jan Jiří se do povstání zapojil, jelikož byl po potlačení odboje odsouzen ke ztrátě poloviny majetku.⁵ Byl evangelického vyznání, byť nevíme, jestli od prvopočátku, nebo k evangelictví dospěl konverzí jako jeho slavnější bratr.⁶ Jisté je, že když na Klatovsku probíhala rekatolizace, své víry se nevzdal, ba konvertity ve svých pamětech příkře odsuzuje.⁷ Po vyhlášení rekatolizačního nařízení se v roce 1628 rozhodl i s manželkou, třemi syny a dvěma dcerami raději odejít do emigrace.⁸ První delší pobyt s povolením knížete Augusta, sulzbašského falckraběte, měli zajištěný v městečku Vohenstrauss (asi 15 km od

⁴ HZT 9, s. 159; OSN 10, s. 877-878.

⁵ Tomáš BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, Praha 1883, díl 1., s. 136.

⁶ Důvody konverze Kryštofa Haranta k evangelictví se zabývali ve větší nebo menší míře všichni harantovští badatelé. Naposledy je shrnula Marie KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic. Cesta intelektuála k popravišti*, Praha-Litomyšl 2004, s. 323-329. Kryštofův otec Jiří a nevlastní bratr Jindřich se hlásili k českobratrskému vyznání (s. 326), u Jana Jiřího můžeme předpokládat rovněž vyznání podobojí, které od českých bratrů mohlo směřovat k evangelíkům.

⁷ *Paměti*, s. 12, 17, 20, 21, 25, 26 – zprávy o rekatolizaci na Klatovsku z let 1625-1626.

⁸ Byly to dcery Sybila Magdalena a Alžběta Mariana, synové Jan Ratold (nar. 1610), Adam Rudolf (nar. 1613) a Kryštof Vilém (nar. 1617).

českých hranic na trase Plzeň – Norimberk), kam přijeli 29. května.⁹ Za nimi dorazili další čeští šlechtičtí emigranti, příbuzní i Harantovi přátelé. Bohužel jak rekatolizace postupovala, již v srpnu se museli přestěhovat do Hofu, asi 40 km vzdáleného od Chebu, tehdy v saském markrabství, který se stal jejich novým domovem.¹⁰ Ani zde nebyli jedinými českými emigranty, spolu s dalšími krajany se vzájemně navštěvovali, účastnili se svateb, křtin a pohřbů.¹¹ Hofu se rovněž nevyhnuly válečné útrapy, časté přesuny císařského i švédského vojska přes město, zajišťování ubytování a stravování pro vojáky, bitvy v okolí a vojenské vpády do města a rabování nejednou vyhnali obyvatele z domovů a často je jen s minimem věcí nutili utíkat před nebezpečím.¹² V dubnu roku 1633 se v blízkosti odehrávaly šarvátky mezi císařskou a švédsko-saskou armádou, ve kterých měli navrch Švédové. V Hofu se ubytoval hrabě Zdenko Hodický z Hodic, velitel jednoho z regimentů švédské armády, který přijal šestnáctiletého Kryštofa Viléma do svého pluku.¹³ Kryštof tak kráčel ve stopách svých bratrů Jana Ratolda (1610-1632) a Adama Rudolfa (1613-1639), kteří byli činní v armádě saského kurfiřta a později švédského krále.¹⁴ Oba zemřeli mladí, ale z otcových zápisů o jejich smrti je cítit hrdost a pýcha, co všechno za tak krátkou dobu ve válečné kariéře dokázali. Otec byl určitě spokojen i s postupem svého syna Kryštofa, který byl ve věku 22 let kornetem a poté i rytmistrem

⁹ *Paměti*, s. 32.

¹⁰ *Paměti*, s. 34.

¹¹ Z Harantových pamětí necítíme smutek nebo naděje na brzký návrat do Čech, ale na vlast nezapomíná a do svého „občasníku“ připisuje s oblibou zprávy z Čech, týkající se příbuzných, panovníka, války nebo jen podivuhodné příběhy skandálního a zázračného charakteru z doslechu nebo z novin. Nedílnou součástí jsou samozřejmě zápisy týkající se členů rodiny – narození, úmrtí, významné události. Důležitým prostředníkem zpráv z Čech byl jistě jeho syn Jan Bedřich, který neemigroval (přestoupil, nebo byl katolíkem?) a spravoval panství Habartice. O emigrantech žijících v Hofu více František TEPLÝ, *Čeští exulanti v Hofu*, Časopis rodopisné společnosti československé v Praze 2, 1930, s. 15-18. Je zde soupis českých emigrantů pohřbených ve čtyřech kostelích v Hofu od roku 1622 do roku 1742.

¹² O válečných útrapách zkráceně F. MENČÍK, *Jan Jiří Harant*, s. 491-493.

¹³ *Paměti*, s. 75 – duben 1633 – „dal jsem na žádost pána (Zdeněk Hodický) i pacholete (Kryštof Vilém), syna svého Kryštofa Viléma k němu v letech jeho 16.“

¹⁴ *Paměti*, s. 65-67 – zápis o smrti Jana Ratolda s životopisnými daty, s. 111-113 – zápis o úmrtí Adama Rudolfa.

kompanie v pluku Zdeňka Hodického z Hodic.¹⁵ V dubnu roku 1640 byl u Plavna zajat císařským poručíkem Landettem, ale Vánoce a Nový rok již trávil u otce v Hofu.¹⁶ Po smrti vrchního velitele švédských vojsk Jana Banéra 20. května 1641¹⁷ proběhla ve švédské armádě reforma, některé pluky byly spojeny a dostaly nové velení. Navíc 1. července roku 1641 zemřel na otravu krve po zranění ruky plukovník Zdeněk Hodický z Hodic, Harantův oblíbený velitel.¹⁸ Již za Banérový nemoci vyšel císařský manifest, který vyzýval důstojníky švédského vojska - emigranty, že se mohou beztrestně vrátit do císařské armády. Kryštof se rozhodl, že švédské služby opustí. V říjnu 1641 v Brunšviku slavil svatbu se Sabinou Marií, rozenou z Hardenberga, vdovou po Vítovi Gabrielovi rytířovi Hofmanovi z Minichhofu.¹⁹ Někdy poté spolu se svým nadřízeným podplukovníkem Giacomem de Colombo přešel do služeb císařské armády. Colombo byl arciknížetem Leopoldem Vilémem pověřen zřízením nového pluku a v červnu 1642 mu byly na to přiděleny finanční prostředky.²⁰ Jako svého vrchního strážmistra (majora) si vybral Kryštofa Viléma.²¹ Ten byl v dubnu roku 1643, když působili v Čechách (Nebílovy, Plzeň, Tachov), jmenován podplukovníkem Colombova pluku. Bohužel již v květnu stejného roku přišel krátce po sobě o manželku i nově narozenou dcerku. Obě byly pohřbeny v kostele dominikánského kláštera v Plzni.²² Nedlouho poté došlo k roztržce mezi Harantem a podplukovníkem Rudolfem Joštem Krakovským z Kolovrat – z banálního špičkování se bohužel přešlo k tvrdým urážkám, které nebylo možné

---

¹⁵ *Paměti*, s. 114.

¹⁶ *Paměti*, s. 125.

¹⁷ Jaroslav MACEK, *Kaspar Zdenko Kaplíř von Sullowitz (1611-1686)*. in: *Studien zur Geschichte Wiens im Türkenjahr 1683*, (ed.) Peter Csendes, Wien 1983 (= *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien* 39), s. 11.

¹⁸ *Paměti*, s. 156.

¹⁹ *Paměti*, s. 152.

²⁰ Alphons frh. VON WREDE, *Geschichte der K. und K. Wehrmacht* (dále Wrede), Bd. 3, Wien 1901, s. 472, 502; OeStA, KA, HKR Prot. Reg. 1642, fol. 182r. No. 119.

²¹ *Paměti*, s. 166.

²² *Paměti*, s. 167; NA, Sbíрка genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 344. Klášterní kostel byl i v dobách obsazení Plzně stavovskými vojsky jediný, ve kterém se konaly katolické bohoslužby.

ponechat bez povšimnutí. Hádka skončila nepovedeným soubojem, při kterém Harant v sebeobraně zabil rytmistra Peringa a poté i samotného Kolovrata. Jelikož byly „duely“ sice časté, ale nezákonné,²³ Harant se uchýlil do kláštera v Tachově, kde vyčkal na polní soud. Za spravedlivé souzení Haranta se postavil generál a feldmaršál Melichar hrabě Gleichen von Hatzfeld a polní soud proběhl 6. 8. 1644 v poli u Höfingu. Výsledkem soudu bylo osvobození, jelikož Harant se pouze bránil při napadení Peringem a Kolovratem, byť výsledkem byla smrt obou útočníků.²⁴ Colombův pluk mezitím v únoru 1644 prošel reformou a kompanie byly rozděleny mezi pluky plk. Salma a Kolovrata. Po zproštění viny se Harant pravděpodobně vrátil k některé z částí bývalého regimentu, ovšem nevíme na jakou pozici. Nové regimenty byly začleněny do armády gen. Hatzfelda. Ta měla v roce 1645 ležení na Plzeňsku, odkud malé jednotky vyjížděly proti Švédům na krátké vojenské výpady. V únoru se v souvislosti s postupem generála Torstensonova do Čech císařská armáda z plzeňského ležení pohnula směrem k Horažďovicím. Kryštof Vilém byl poslán se 100 jezdců jako posila do Písku, kde se stal velitelem. Nezúčastnil se tak přímo významné bitvy u Jankova, ve které se setkaly v boji švédské a císařské jednotky a která byla pro císařské bitvou krvavě prohranou. Zemřel v ní i vrchní velitel vojsk Götz a generál Hatzfeld s dalšími více než 300 důstojníky a poddůstojníky byli zajati. Kryštof Vilém dostal rozkaz vyjet z Písku do Třeboně a pak dále na hrad Rappotenstein,²⁵ který hájil průsmyk v pohoří Nordwald ve Waldviertelu, spojující Čechy s údolím Dunaje. Švédská vojska operovala v okolí hradu, jistou dobu ho obléhala, ale hrad byl po celou dobu v držení císařských. Pouze při jednom výboji byl zajat dosavadní velitel svobodný pán von Tobl, kterého Harant nahradil od 13. dubna 1645. Kryštof Harant získal u místních velmi

---

²³ Jana JÚZLOVÁ, *Mezi hrdinstvím a zločinem. Souboje v raném novověku*, AUC – Philosophica et historica 5, Studia historica LII (=Obraz druhého v historické perspektivě II), Praha 1999, s. 29-58.

²⁴ *Paměti*, s. 167-170.

²⁵ *Paměti*, s. 183.

rychle špatnou pověst, jelikož kromě rekvírování potravin a dobytka, což bylo ve válečné době běžné, vyraboval ve Zwetlu zbrojnici tamějšího kláštera a zbraně odvezl na hrad. Rozhodl se také zlepšit opevnění hradu, na které podle částečně dochovaného dopisu plánoval po dobu 24 týdnů zaměstnávat 6000 sedláků z okolí. Na místního majitele panství Wilhelma Georga von Landau kladl tak vysoké požadavky týkající se zásobování, že se tento rozhodl požádat císaře, aby byl Harant z Rappotensteinu odvolán. Jelikož přímé švédské nebezpečí na čas pominulo, císař souhlasil s tím, že Haranta odvolá a na hrad mělo být posláno pouze 18-20 mušketýrů. I když již v červenci 1645 byl jmenován nový velitel, Harant si s odchodem dával načas. Ještě v listopadu 1645 si pán z Landau stěžoval, že Harant je na Rappotensteinu stále přítomen. Harant i s vojáky odtáhl koncem prosince stejného roku a na „rozloučenou“ na hradě založili požár, který majiteli způsobil další škody.²⁶ O jeho aktivitách na dalším svěřeném hradu informace nemáme – byly to Rakousy (Raabs an der Thaya) v Dolním Rakousku, vzdálen od Rappotensteinu asi 70 km.

Harant byl zřejmě začátkem roku 1646²⁷ povýšen na plukovníka a svým podplukovníkem jmenoval Wolfa Albrechta Unverzagta, se kterým se seznámil v Rakousích, rytmistrem bratra Jiřího Bedřicha Haranta a p. Wessa. Se svým regimentem byl již znovu v západních Čechách, kde byli přiděleni na hrad Bečov, odkud znova podnikali mezi vojáky a důstojníky obdiv vzbuzující vojenské výpady.²⁸ Císařští se začali přesouvat do Horní Falce a plukovník Harant dostal přidělený „lozument“ ve městě Hofu. Dorazil tam v březnu 1646, ale již v květnu ho zde dostihl rozkaz k přesunu do Prahy pod velení gen. Colloreda. Poté vojsko postupovalo na Lipnici, kterou po velkém boji 14. června

---

²⁶ http://www.atf.at/burg/html/herren_burg.html (24. 8. 2008) – stránky zabývající se podrobně hradem Rappotenstein, bohužel bez bibliografie. Při srovnání s popisem aktivit Kryštofa Viléma v Pamětech jeho otce nám vyplývá, že na stránkách uvedené, víc než rok a půl trvající (duben 1645 až prosinec 1646) působení Haranta na hradě Rappotenstein není datované správně. Pravděpodobnější verze bude, že se vše odehrálo v roce 1645.

²⁷ WREDE III., S. 502.

²⁸ *Paměti*, s. 183.

dobyli.²⁹ Harant byl pak odvelen na Brtnici v blízkosti Švédy držené Jihlavy. V září se Švédové přesunuli do Slezska, kam je sledoval i Harantův pluk pod Montecuccoliho velením a na moravsko-slezském pomezí se nepřátelským vojskům drobnými výboji pokoušeli znepríjemňovat život. Nakonec na ně začátkem roku 1647 zaútočil v ležení švédský generál Arvid Wittenberg, který jim způsobil velké ztráty na mužích i zásobách a zatlačil je až k Hradci Králové.³⁰ V dubnu zemřel generál Gallas a za nejvyššího velitele vojsk byl císařem jmenován polní maršál Melander z Holzapflu. Již od počátku roku probíhala reorganizace armády³¹ a pravděpodobně s tím souvisela i návštěva Kryštofa Viléma ve Vídni, jak napsal jeho otec: „jel v postě do Vídně k císaři, utratil tam 1500 r., přijel zase k svému regimentu k svatému Duchu s vyřízením dobrým.“³² Nevíme, bohužel, jak si vedl, podle dalších pramenů nevypadá, že by došlo v jeho kariéře k nějaké změně.

V druhé polovině června 1647 se švédský generalissimus Wrangel objevil před Chebem a začal ho obléhat. Byť chebským jela na pomoc císařská vojska, dokonce s císařem v čele, dobyvatelům nebylo možné déle odolávat a dne 17. července se Cheb Švédům vzdal. Císařští se stáhli ke Stříbru, Švédové se opevnili v Třebeli a po menších srážkách došlo dne 21. srpna ke konečné bitvě, kterou vyhráli císařští.³³ Mezitím Bavoři znovu vypověděli Švédům mír, takže se švédské vojsko muselo stáhnout do říše. Císařská armáda je následovala až do Hessenska a své síly rozložila i v Durynsku a Francích. Harantův regiment „kvartýroval“ v Lobensteinu. Kryštof Vilém na Vánoce roku 1647 spolu s bratrem Jiřím Bedřichem, podplukovníkem svého pluku, navštívili v Hofu otce.³⁴

²⁹ Kol. aut., *Vojenské dějiny Československa (1526-1918)*, 2. díl, Praha 1986, s. 105.

³⁰ *Paměti*, s. 185.

³¹ *Vojenské dějiny 2*, s. 105.

³² Půst v roce 1647 začal 3. března, svátek sv. Ducha připadl na 6. června.

³³ *Vojenské dějiny 2*, s. 105-106.

³⁴ *Paměti*, s. 189.

Počátkem roku 1648 se situace zase obrátila a císařská armáda se musela z říše stáhnout. V zimních měsících trpěla nedostatkem jídla a píce pro koně. V ležení štábu generalissima Holzapfela v Kupferbergu došlo ke konfliktu Kryštofa Viléma s plukovníkem dragounského pluku Ferdinandem Samedou von Chiaramont.³⁵ Měli nedořešené spory již ze Slezska a když se znovu setkali, konflikt opět propukl. Urážkou vyprovokovaný Harant plivl plukovníkovi do tváře, ten to sice chvíli vydržel, ale poté podněcován svými spolukrajany na Haranta zaútočil pěstí. I když netrefil, rozmíšku viděl generál Holzapfel, rozhněval se a poslal Samedu, a na žádost ostatních generálů i Haranta, do vězení. A tak odjeli oba do Řezna, kde každý v jiné hospodě drželi domácí vězení až do začátku července 1648.³⁶

Mezitím Švédové v květnu a červnu 1648 obsadili Horní Falc a v červenci se dostali pod velením generála Königsmarka do Rakovníka, ze kterého jednotka o 300 mužích podnikla výpad na Prahu. Povedlo se jim lstí a zradou dobýt Hradčany a Malou Stranu a v tomto stavu po dlouhém neúspěšném obléhání pravobřežních pražských měst byla válka ukončena vestfálským mírem dne 24. října. Po Harantově uvěznění se plukovníkem jeho regimentu stal Johann Ambrosius Renz. V roce 1648 byl regiment zařazen pod velení generála Puchheima a zúčastnil se jak obrany Prahy, tak bitvy u Hluboké.³⁷ V Praze se bojovalo dál až do listopadu 1648. Podle štambuchu se Harant v Praze objevil nejpozději 9. září a zdržel se zde přinejmenším do prosince roku 1648.³⁸ Regiment byl rozpuštěn v letech 1648-1649.³⁹

³⁵ WREDE III, s. 633.

³⁶ *Paměti*, s. 190. Harant si v této době založil nový štambuch a za svého „domácího vězení“ se rozhodně nenudil. Od 2. května do 23. července 1648 se mu do něj zapsalo 36 lidí. S uvězněním bylo spojeno i suspendování z funkce a ovšem ztráta apanáže, která mu byla měsíčně vyplácena.

³⁷ WREDE III, s. 502.

³⁸ ANM, rukopis č. 5, fol. 174, zápis 166 ze dne 9. 9. 1648 a fol. 52, zápis 28 ze dne 10. 12. 1648. Předtím byl 6. srpna v polním ležení v Landau (fol. 143, zápis 134) a 19. srpna v Linci (fol. 83, zápis 64).

³⁹ WREDE III, s. 502.

Zde bohužel Paměti otce – Jana Jiřího Haranta – končí. Již v roce 1647 se přestěhoval s dětmi z Hofu do Kulmbachu, kde žila jeho vdaná dcera a někdy po roce 1649 zemřel.⁴⁰ Další osudy Kryštofa Viléma můžeme rekonstruovat na základě zmínek v památnících, jeho vojenskou kariéru lze částečně sledovat v pramenech z Vojenského archivu a literatuře týkající se vojenských dějin. Z datovaných a lokovaných zápisů⁴¹ v Harantových památnících můžeme odvodit, že jejich majitel se v letech 1649 až 1658 zdržoval většinou v Říši (Erfurt, Kulmbach, Schweinshaupten, Norimberk, Würzburg, Stöckach, Frankfurt), přičemž lze předpokládat, že v Kulmbachu, později Schweinshauptenu mohl být kratší nebo delší dobu na návštěvě u příbuzných.⁴² Z ostatních lokalit déle pobýval pouze v Norimberku od 15. října do 17. listopadu roku 1649.

Jedinou lokalitou, ze které pocházejí zápisy v památnících od 23. srpna 1654 až do 1. února 1658 (celkem 10 záznamů), je Stöckach. Někdy před rokem 1652 se Harant podruhé oženil a za manželku si vzal Dorotu Augustu von Schack pocházející z Holštýnska.⁴³ Podle označení v titulatuře uvedené u

⁴⁰ Menčík neuvádí přesné datum a pouze přepokládá, že zemřel v Kulmbachu. F. MENČÍK, *Jan Jiří Harant*, s. 494. Podle Harantova památníku, žil Jan Jiří ještě 27. prosince 1649, kdy se v Schweinshauptenu zapsal do památníku svému synovi. (ANM, rkp.č. 5, fol. 82, č. 63).

⁴¹ Viz přílohu obsahující datované a místně určené údaje z Harantových erbovníků.

⁴² Harantova nevlastní sestra Alžběta Mariana si v roce 1645 vzala za manžela Ludvíka Fuchse ze Schweinshauptenu. (*Paměti*, s. 180 – 183). Podle paměti Jana Jiřího bydlel mladý pár nejdříve v Kulmbachu, kam se za nimi i s dcerami a synem přestěhoval v lednu roku 1647 (*Paměti*, s. 185). V Kryštofově štambuchu se Kulmbach naposled objevuje 17. 5. 1649. Od 22. 6. 1649 se v památníku začíná vyskytovat lokalita Schweinshaupten, který byl rodovým sídlem Fuchsů. Je pravděpodobné, že se tam sestra s manželem přestěhovali. Dne 3. 8. 1649 se mu tam do památníku zapsal švagr Ludvík Vilém Fuchs von und zu Schweinshaupten (ANM, rukopis inv. č. 5, fol. 178, č. 172) a 27. 12. 1649 otec Jan Jiří Harant. (ANM, rukopis inv. č. 5, fol. 82, č. 63).

⁴³ NA, Wunschwitz, inv. č. 344, opis náhrobníku Kryštofovy starší dcery Augusty Isabely uvádí, že v roce své smrti 1681 měla 29 let, druhá Harantova svatba tedy spadá do období 1643 (1648) – 1652 a spíše se blíží k horní hranici. Rodina von Schack patřila mezi staré šlechtické rody původem z Dolního Saska, ovšem bohatě se rozvětvila a rozšířila do mnoha zemí v severní části Říše i do Dánska. Byť u Wunschwitze máme dochovaný opis erbovního vývodu Doroty do 16 předků, nejsou zde nadepsaná jména a v některých případech schází i příjmení. Víme pouze, že její matkou byla sv. paní von Mandelsloh, ze starobylého, původně hannoverského, později v mnoha dalších německých zemích rozšířeného rodu. Ernst Heinrich

manželů Wunschwitzem „Herr zu Stöckach“ a „Frau zu Stöckach“, byli pravděpodobně vlastníky tohoto panství.⁴⁴

Harant uskutečnil od října 1658 do ledna 1659 delší návštěvu Vídně, co souviselo opět s verbováním císařské armády kvůli vojenským operacím proti vpádu Švédů do Polska.⁴⁵ Dne 10. března 1659 byl pověřen velením nad regimentem, který se přesunul do císařské armády z italsko-španělských služeb.⁴⁶ Odvelení byli nejdřív do Předních Rakous, poté dostali rozkaz táhnout na Münster,⁴⁷ ovšem místo toho se celý regiment v únoru 1660 objevil v Čechách. Rozkaz byl změněn a polovina kompanie byla umístěna v chebském, jeden a půl kompanie v loketském a zbylých 6 kompanií včetně hlavního štábu pluku v prácheňském kraji,⁴⁸ takže zůstal jako záložní v Čechách až do svého rozpuštění po uzavření míru v Olivě 3. května 1660.⁴⁹ Plukovník Harant byl ovšem za neuposlechnutí rozkazu suspendován a poslán do vězení, nejdříve

---

KNESCHKE, *Neues allgemeines Deutsches Adelslexikon*, Bd. 8, Leipzig 1868, s. 69-70; Bd. 6, Leipzig 1865, s. 109-111.

⁴⁴ Lokalit s tímto názvem je na území Německa několik. Nejpravděpodobnější bude zřejmě Stöckach ležící v okrese Hofheim, kdysi patřící do Dolních Frank, dnes v Bavorsku. Nachází se asi 5 km od městečka Schweinshaupten, který byl v držení Kryštofova švagra Ludvíka Fuchse. Bohužel, při bližším průzkumu majitelů této vsi se dovídáme, že sice od r. 1454 patřila Fuchsům ze Schweinshaupten, ale kolem roku 1658 se zde usadil Heinrich Ernst von Volgstädt. Dietrich Ernst von Volgstädt pak v roce 1725 prodal Stöckach baronovi von Hetttersdorf, který zde kolem roku 1730 postavil zámek. (Georg Ludwig LEHNES, *Geschichte des Baunachgrundes in Unterfranken*, Archiv des historischen Vereins von Unterfranken und Aschaffenburg 7, 1843, s. 86 – 87, 122; Georg LILL – Felix MADER, *Die Kunstdenkmäler von Unterfranken & Aschaffenburg*, díl 5: Bezirksamt Hofheim, München 1912, s. 91). Harantovi mohli mít Stöckach v držení do toho roku 1658. V pozdějším období jsou majetkové vztahy na tomto panství nejasné – Harantovu přítomnost zde máme doloženu i v letech 1664, 1665, 1668, 1671-1672, kdy by panství mělo patřit již Volgstädtům.

⁴⁵ *Vojenské dějiny* 2, s. 146-147.

⁴⁶ OeStA, KA, HKR Bestellungen, Nr. 1619.

⁴⁷ OeStA, KA, HKR, Reg. Prot. 1660, 6. 1. 1660, fol. 2v - válečný komisař von Meussel posílá žádost falckému kurfiřtovi a štýrskému biskupovi v záležitosti průchodu Harantova regimentu z Tyrol do Münstru.

⁴⁸ NA, fond Staré militare, 23. 2. 1660, Logirung Lista.

⁴⁹ OeStA, KA, HKR, Prot. Reg. 1660, fol. 209v, zápis z 18. listopadu 1660 o redukování Harantova pluku; Wrede, III., S. 533 - 200 vojáků bylo přiděleno gen. Montecuccolimu.

domáciho, později i státního.⁵⁰ S tím souvisejí zprávy z deníku pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha kardinála Harracha, týkající se Kryštofa Viléma.⁵¹ Harrach se v březnu 1660 o Harantovi doslechl, že sedí ve vězení, jelikož na něj přišli stížnosti z říše kvůli nemístnému chování vojáků jeho regimentu a rovněž proto, že odmítl splnit rozkaz ohledně vojenského tažení. Wrede navíc uvádí, že plukovník Harant byl v roce 1660 vyšetřován kvůli rvačce.⁵² Bohužel nevíme, jaký průběh mělo věznění a vyšetřování, ani kdy došlo k výše zmíněné rvačce, ale podle památníku v červnu, srpnu a září 1660 Harant pobýval v západních Čechách.

Z roku 1661 nacházíme v památnících pouze dva zápisy. Následující rok v srpnu pobýval v Bratislavě, v září byl již v Praze. V březnu roku 1663 dostal Harant pověření získat pro regiment 1000 koní⁵³ – toto vyzbrojování mělo zřejmě souvislost s opětovnými ataky ze strany Porty. Kryštof Vilém byl přítomen v březnu 1664 v Řezně, kde byla turecká otázka také na pořadu jednání permanentního říšského sněmu. Vojenský konflikt s Turky vyvrcholil v bitvě při Sv. Gothardu ve Vaské župě v Uhrách, kde generál Montecuccoli v srpnu 1664 nepřátelská vojska porazil.⁵⁴ Nevíme, zda se Harant se svým regimentem boje zúčastnil. V listopadu 1664 byl znovu v Praze.

Pro léta 1665 a 1666 se dochovalo pouze několik záznamů, z toho pro listopad 1665 pobyt ve Stöckachu, v květnu 1666 ve Vídni, v červnu stejného roku v Plzni. Od 11. července do konce prosince 1666 následoval dlouhý pobyt ve Vídni. Následně je v štambuších bohužel dvouletá mezera a i poté pouze několik dalších zápisů ze Stöckachu pro léta 1668, 1671 a 1672.

⁵⁰ OeStA, KA, HKR, Prot. Reg. 1660, zápisy na fol. 26v z 21. února o suspendování a uvěznění Haranta, fol. 69r z 30. dubna Harant stále uvězněn, fol. 140v Harrant propuštěn z domácího vězení, fol. 163v Harant propuštěn ze státního vězení.

⁵¹ Výňatky z Harrachova deníku, týkající se Kryštofa Viléma Haranta mi poskytl Petr Mařa. Deník uložen v NA Praha, Sběrka rukopisů, sign. B 14, zápis ze dne 5. 3. 1660.

⁵² WREDE III., s. 533.

⁵³ Zpráva pouze v Harrachově deníku, zápis ze dne 18. 3. 1663, materiály z vídeňského Kriegsarchivu a Starého militare v NA v Praze žádné informace o tomto pověření neobsahují.

⁵⁴ Vojenské dějiny 2, s. 147.

Ani další vojenské akce se neobešly bez Harantovy přítomnosti. K velkému verbování císařských regimentů došlo v roce 1672 při přípravách na zapojení se do francouzsko-nizozemské války. Na základě císařského nařízení ze dne 2. 12. 1672 byl Kryštof Vilém pověřen zřízením kyrysnického regimentu.⁵⁵ Císař vstoupil do války v březnu 1673. Do plného stavu se dostal regiment u Chebu až v červenci roku 1673. Zde se v srpnu konala velká vojenská přehlídka za účasti císaře. Pluk byl přidělen k armádě hraběte Montecuccolih. Wrede uvádí, že v roce 1673 regiment fungoval pod Harantovým velením jako samostatné nájezdné komando, které s úspěchem svedlo boj u Würzburgu; dne 18. 8. 1674 se zapojili do bitvy u Seneffe a později obléhání a dobytí Dinantu. Za zásluhy v seneffské bitvě byl Harant 22. 8. 1674 povýšen na generála-polního strážmistra (General Feldwachmeister).⁵⁶ Začátek roku 1675 Harantův pluk strávil obranou dolního Porýní u Bonnu, později se již jako součást hlavní armády podílel na bitvách u Sassbachu (27. 7. 1675) a Gottscheueru. V letech 1676 až 1678 měli jeho vojáci ležení na Rýně, ale už nepřišli do kontaktu s nepřátelskými vojsky.⁵⁷ Po Nyjmegenském míru se vrátili na podzim 1679 do mírového ležení v Čechách, kde setrvali až do roku 1682.⁵⁸

Od září roku 1679 pluk sídlil na Tachovsku.⁵⁹ Zde se Harant stal v dubnu roku 1680 svědkem počátků selských bouří na panství Horšovský Týn patřícím nejvyššímu maršálkovi a královskému místodržícímu Adamu Matyáši z Trauttmansdorffu, proti kterým se svými vojáky aktivně zasáhl. Již na podzim

⁵⁵ OeStA KA HKR Bestellungen Nr. 1893; Andreas THURNHEIM, *Die Reiter-Regimenter der k. k. österreichischen Armee*, Bd. 1. Die Kürassiere und Dragoner, Wien 1866, s. 99. Dostal povolení verbovat vojáky v celé říši až do stavu 10 kompanií, které musel vyzbrojit koňmi, pistolemi a karabinami. Čítal 887 mužů, generálporučíkem byl hrabě Kufstein, majorem von Ilmen, v čele kompanií stáli rytmistři hr. Šternberk, Convost, von Venningen, baron Besra, von Angern, von Büngen a baron Kaltschmid.

⁵⁶ Antonio SCHMIDT-BRENTANO, *Kaiserliche und k. k. Generale (1618-1815)*, Wien 2006, s. 40.

⁵⁷ WREDE III., s. 146-147.

⁵⁸ A. THURNHEIM, *Die Reiter-Regimenter*, Bd. 1, s. 99-100, seznam majitelů regimentu a důstojníků S. 121-122.

⁵⁹ E. ČÁŇOVÁ (ed.), *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 386 – od 1. 9. 1679 jsou na panství Tachov ubytováni vojáci generála Haranta.

roku 1679 se rozvinulo petiční hnutí sedláků k císaři na severním Boleslavsku, které v prvních měsících roku 1680 přerostlo v rebelii. Tu odjelo pacifikovat několik kompanií z Harantova regimentu pod vedením hraběte Piccolominiho. V březnu již hnutí zasáhlo další kraje a císař se rozhodl jednat razantněji. Dne 1. dubna 1680 dostal Kryštof Vilém pověření k vojenskému potlačení rebelie a zároveň byla zřízena vyšetřovací komise. Tato komise ve složení Kryštof Vilém Harant jako vojenský velitel, Ferdinand Arnošt Hýzrle z Chodů, prezident České dvorské komory jako nejvyšší civilní komisař, dále Jan Jindřich hr. Kufštajn, vrchní strážmistr Harantova pluku, Zikmund hr. Trauttmansdorff, rytmistr Harantova pluku a JUDr. Heinrich Mayer, vojenský soudce, začala činnost 10. dubna 1680. Dalšími členy byli hejtmani kraje, ve kterém se vyšetřování konalo. Komisi nebyl stanoven předem určený itinerář, ale měla zasahovat podle potřeby. Do 9. července 1680, kdy byla rozpuštěna, projela 12 krajů, kde na 18 panstvích udělila 90 rozsudků smrti, z nichž bylo provedeno 47.⁶⁰ V ozbrojených srážkách zahynulo dalších 150 lidí.⁶¹ I když průběh povstání i jeho potlačování bylo převážně pokojné, počet popravných je poměrně vysoký. Také způsob, jakým se popravy prováděly, svědčí o vykalkulovaném postupu, kdy se exekuce děly s co největším psychologickým dosahem a cílem odstrašit zúčastněné na dlouhou dobu od podobných úmyslů.⁶² Když se blížila Harantova komise, na mnohých panstvích zavládla panika mezi lidem i u majitelů panství – u jedněch hrůza z exekucí, u druhých hrůza z nákladů na výživu armády. Lidé, ba celé vsi prchali do hor, majitelé panství se pokoušeli příchod komise oddálit nebo zrušit oznámeními, že na jejich panstvích je již klid. Většinou se jim to

---

⁶⁰ Přesný popis cesty viz Harantův itinerář. Dobře rekonstruovatelná byla cesta komise z vyúčtování diet, které sepsal právník komise JUDr. Mayer. E. ČÁNOVÁ, *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 573, č. 1423.

⁶¹ Z rozsáhlé literatury k selským hnutím v roce 1680 uvádím pouze práce pramenné a nejnovější, které obsahují rovněž zhodnocení starší literatury. K pramenům patří výše uvedená edice Elišky Čánové, k syntézám J. ČECHURA, *Selské rebelie roku 1680*, Praha 2001. Sumární výčty popravených viz tamtéž, s. 279.

⁶² J. ČECHURA, *Selské rebelie*, s. 278.

nepovedlo.⁶³ Není tedy divu, že když byl Harantův pluk 15. července 1680 odvelen na Moravu, „Da war Freud über Freud unter den Bauern“.⁶⁴ Vzpomínka na Haranta zůstala veskrze negativní po další dvě století, když podle libochovické kroniky říkali „Harant“ krutým lidem⁶⁵, dnes spíše nezvedeným dětem.

Na další příčky své vojenské kariéry vystoupal Harant v únoru 1682, kdy se stal polním podmaršálkem (Feldmarschalleutnant) a konečně v květnu 1689 kdy byl jmenován generálem kavalerie.⁶⁶ Vrcholem kariéry se však stalo velení nad pražským regimentem, kterého dosáhl 20. června 1690 ve věku 73 let.⁶⁷

⁶³ Jen Harantův regiment měl asi 900 vojáků, a byť byli v kraji rozdělení podle kompanií, jejich zásobování, když se někde zdrželi delší dobu, bylo dost vyčerpávající. O útěcích lidí do lesů např. J. ČECHURA, *Selské rebelie*, s. 82, oznámení o klidu poddaných např. s. 128.

⁶⁴ E. ČÁŇOVÁ, *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 579; odchod Haranta na Moravu s. 413 a 571.

⁶⁵ E. ČÁŇOVÁ, *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 583-584 – „onen generál byl příliš přísný, takže se dostal do přísloví – je-li někdo krutý, říkají – je Harant“. Citace z pamětní knihy fary Libochovice z let 1747 až 1838.

⁶⁶ A. SCHMIDT-BRENTANO, *Kaiserliche und k. k. Generale (1618-1815)*, s. 40. Výše zmíněné tituly a funkce musíme ještě pro úplnost doplnit o titul skutečného komorníka, který Harant získal někdy před rokem 1678, kdy se objevuje u Harantova jména na titulních stránkách překladu strýcova cestopisu do němčiny. Poté samozřejmě na náhrobku a i jiných Wunschwitzem opisovaných památkách. Jmenování podmiňovalo delší přítomnost Haranta u dvora ve Vídni. Podle štambuchů by to připadalo v úvahu v březnu až červnu 1648, kdy, jak psal jeho otec v pamětech „dobře pořídil“ a stálo ho to 1500 zl. V pozdější době by to bylo možné v říjnu 1658 až březnu 1659, nebo konečně v červenci až prosinci 1666. Možné jsou samozřejmě i jiné termíny, jelikož zápisy v památnících nemusí odrážet všechny Harantovy cesty.

⁶⁷ WREDE II., s. 211. Jeho předchůdce, Jan František z Kaiseršteina byl plukovníkem „pražského“ regimentu od prosince roku 1671 do své smrti 22. května 1690. Při jeho nástupu došlo ke sporům o nejvhodnějšího kandidáta na toto strategické místo. Do konfliktu se dostal Zdenko Kaplíř ze Sulevic, jehož osudy v mnohém připomínají osudy Kryštofa Viléma Haranta, a český purkrabí Bernard Ignác z Martinic. Martinic prosazoval na to místo generála Jakuba Leslieho a odůvodňoval to tím, že minulost rodu Kaplířů je spojena s protihabsburským povstáním a děd Zdenka Kaplíře byl dokonce popraven. Spor skončil tím, že císař nakonec jmenoval za velitele Jana Františka z Kaiseršteina. Srov. J. MACEK, *Kaspar Zdenko Kaplíř von Sullowitz (1611–1686)*, s. 23. O to zajímavější je bezproblémové jmenování Haranta do této funkce o deset let později, přestože rodiny Harantů a Kaplířů měly skoro stejný osud – jejich členové skončili na pobělohorském popravišti, většina příslušníků obou rodin poté emigrovala z náboženských důvodů do zahraničí, Zdenko Kaplíř i Kryštof Vilém Harant po kariéře ve švédské armádě přešli na stranu armády císařské. Haranta s jeho předchůdcem Kaiseršteinem vázalo rodinné pouto – syn Jana Františka Helfríd si vzal za ženu

Vlastnictví a velení pěšího regimentu, který měl od roku 1650 vždy mírové ležení v Praze, bylo totiž svázáno s dalšími funkcemi – jeho plukovník byl zároveň velitelem pevnosti Praha a vojenským velitelem Českého království. Z toho titulu byl rovněž členem místodržitelského kolegia, čímž se dostal do společnosti nejvyšších zemských úředníků – mocenské elity v Českém království.⁶⁸

Kryštof Vilém se bohužel z této funkce dlouho netěšil, jelikož zemřel 25. února 1691. Pohřben byl v katedrále sv. Víta na Pražském hradě do krypty mezi kaplí sv. Zikmunda a hudební kruchtou.⁶⁹

Podle dochovaného kšaftu,⁷⁰ který byl sepsán 17. února roku 1691, víme, že Harantův majetek, jehož hodnota zde nebyla přesně vyčíslena, si měli mezi sebe rozdělit pozůstalí. Jeho manželka Dorota Augusta von Schack již nežila, poslední zprávy o ní pocházejí z dob selského povstání, když na cestě komise po Čechách doprovázela svého manžela.⁷¹ Přes vysoký věk se Kryštof Vilém hodlal opět oženit – podle kšaftu byl dokonce již zasnouben se slečnou Konstancií Eusebií hraběnkou ze Štampachu, ale kvůli jeho nemoci k sňatku nedošlo.⁷²

Harantovu vnučku Augustu Eleonoru von Venningen. Viz níže kšaft K. V. Haranta. O Kaiseršteinech nesprávně OSN 13, s. 757, správně HZT V, s. 73.

⁶⁸ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 342, pozn. na straně 811.

⁶⁹ Náhrobek dnes již patrně není zachován. Bohumír Daniel Wunschwitz ho 19. května r. 1717 viděl a opsal jeho text, dodnes je dochován v jeho genealogické sbírce, inv. č. 344. Náhrobek z červeného mramoru nesl nápis: „Monumentum Ill[ustrissi]mi et Excell[entissi]mi D[omi]ni D[omi]ni Christophori Guilielmi Harant Lib[eri] Bar[onis] a Polschyz Et Weseriz, Sac[rae] Caes[areae] Reg[iae] May[estatis] Camerarii, Equitum G[ene]ralis Regiminis Peditum Colonelli, Regiae civitatis Pragensis Commendantis. Nec non Militiae Regni Bohemiae Comendantis Generalis Qui Die 10. Aprilis Anno 1617 Natus Saepius Hostes infensissimos Morti devovit, Et 25. February. 1691 Mortis Praeda factus est. Deo aeternum vivat.“ Pod nápisem byl umístěn štít s erbem Harantů zasazený do tradičního rámce v podobě tropea s děly a vojenskými prapory. Buď ve sbírce Wunschwitzově nebo možná ještě na vlastní oči v chrámu sv. Víta náhrobek viděl Karel Jaromír Erben, který text z náhrobku uvedl ve své předmluvě k cestopisu Kryštofa Haranta z roku 1854.

⁷⁰ NA, ÚDZ – Listiny, Testament 1691 únor 17, Praha, Harant Christoph Wilhelm, 4 fol.

⁷¹ E. ČÁŇOVÁ, *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 239 – Michal Barthel z České Lípy měl hodinovou audienci u paní generálové, kterou obdaroval a požádal ji o přímlovu u generála Haranta.

⁷² V kšaftu se řeší vrácení Harantových zasnoubných darů, které mají připadnout Harantovým dědicům. Disproporce věku snoubenců rozvířila i hladinu české šlechtické společnosti.

Starší dcera Augusta Isabela zemřela již v listopadu roku 1681. Byla manželkou Vavřince von Venningen, rytmistra otcova pluku, který byl v době sepsání Harantovy závěti rovněž mrtev. Měli spolu dvě děti – dcera Augusta Eleonora se provdala za Helfrieda sv. pána z Kaiseršteina, kapitána dědečkova regimentu. Tento muž měl také být poručíkem nedospělého mladšího bratra své manželky – Jana Vavřince Adama von Venningen.

Mladší dcera Kornelie Eleonora se provdala za Zikmunda Ludvíka z Trauttmansdorffu, syna Adama Matyáše z Trauttmansdorffu.⁷³ Zikmund rovněž sloužil v Harantově pluku – za selských bouří byl rytmistrem jedné jeho kompanie. Později byl hejtmanem prácheňského kraje a sídlili spolu s manželkou v Protivíně. Zemřel v roce 1707, Kornelie žila dalších 21 let – zemřela 21. března roku 1728. V kšaftu se jejich děti nezmiňují – patrně to nebylo potřeba, jelikož oba jejich rodiče – na rozdíl od starší sestry a jejího manžela, byli naživu.⁷⁴

Takže jaký vlastně generál Harant byl? Jelikož v české historiografii získal už asi nesmazatelnou pověst duelanta, musíme se pokusit částečně

V dopisu Adolfa Vratislava ze Šternberka, nejvyššího purkraběte Českého království, Kryštofu Leopoldovi Schaffgotschovi, z 15. října 1690 nalezneme poznámku o nerovnosti toho sňatku a finančních důvodech Haranta, které ho k němu vedly: „Vorgestern ist unser kut (=gut) Harrant aus dem Töplitzer baad angelanget und zwar als ein vierundtsiebentzig jähriger Breütigamb mit der reichen sechzehnjährigen freüle von Stampach. Hier dörfte wohl das sprichwortt wahr werden, dass die junge weiber der alten männer postklappen zum grab. Ihrer beeder entschluss ist incompatibl, dan er vermeinet mit ihr reichthumb zu uberkommen, sie aber ihm zu erben“. Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Akta majątku Schaffgotschów w Cieplicach, Fach 148, Nr. 299 (1461). Za poskytnutí výpisu z korespondence děkuji Petru Mařovi.

⁷³ Již výše zmíněný Adam Matyáš, královský rada, od roku 1645 nejvyšší maršálek, královský místodržící a zemský soudce, nar. 1617, zemř. 1684, majitel panství Horšovský Týn. OSN 25, s. 672.

⁷⁴ Ze tří synů mohli být v roce 1691 na světě dva – Adam Kryštof a Josef Antonín, třetí Leopold Adolf se narodil až v roce 1694. Adam Kryštof byl do roku 1720 majitelem Miletic u Klatov, kde bádá genealog Bohumír Daniel Wunschwitz (v roce 1717 zde na zámku opsal výše zmíněné vývody do 16 předků Kryštofa Viléma Haranta a jeho ženy Doroty Augusty von Sack). Josef Antonín zemřel v roce 1714. Nejmladší bratr měl hojné potomstvo. OSN 25, s. 672.

poodkrýt i tuto stránku jeho života. Podle zpráv dochovaných v pramenech v první řadě profesionální voják – odvážný bojovník, velitel, válečník, který plnil vojenské povinnosti. Ještě čtvrt století od Harantovy smrti si Wunschwitz do své genealogické sbírky u Kryštofa Viléma po vyjmenování všech jeho titulů poznamenal, že ho kvůli častým soubojům nazývali „duellator“. Obecně byly souboje od konce 16. století církevními i světskými autoritami zakazovány a měly být stíhány tvrdými tresty.⁷⁵ Duel tedy sice byl považován za sice protizákonný, ale pro určité vrstvy ve skutečnosti zcela normální, dokonce patřičný. Víme, že právě v armádě platila, co se týče duelů, jiná pravidla, souboj zde byl normálním řešením, dokonce se očekával. Závažnost urážky a reakce na ni soubojem však musela odpovídat obecnému mínění – kdo se příliš často smiřoval, byl považován za zbabělce, kdo se bil pro maličkosti, získal pověst rváče a výtržníka. Již v 16. století jsou nařízení regulující výskyt duelů v armádě obsaženy v polních řádech. Souboje vesměs nezakazují, ale vymezují mu přesné místo a vzdálenost od tábora. Jsou nepřípustné v době tažení, hlídky či bitvy. Jsou považovány za osobní záležitost vojáků, ale nesmí se používat k řešení starých sporů, nýbrž pouze konfliktů momentálních. Voják raněný v souboji až do uzdravení nedostával žold, ale jinak byla účast v duelu pro obě strany beztrestná a ve většině německých zemí se považovala za běžnou součást vojenského života. V 17. století povolení souboje v armádě patřilo do pravomoci velitelů oddílů. Velitel rozhodoval, zda je důvod k souboji opravdu vážný – souboje se souhlasem velitele trestné nebyly, bez jeho vědomí nebo přes zákaz velitele se trestaly velmi přísně.⁷⁶

Když se zpětně podíváme na konflikty, o kterých víme, že se jich Harant zúčastnil, nejedná se o typické souboje. Došlo sice k urážkám na cti, které měly vést k souboji, ale k jejich řešení nevedl standardní postup. Spíše se „zvrhly“

⁷⁵ Principy duelů v raném novověku, zákonná opatření proti nim a jejich posuzování v jednotlivých společenských vrstvách viz J. JÚZLOVÁ, *Mezi hrdinstvím a zločinem*, s. 29-58.

⁷⁶ J. JÚZLOVÁ, *Mezi hrdinstvím a zločinem*, s. 40.

v provokace a rvačky bez pravidel, které nemohly být posuzovány optikou a nepsanými zákony duelu. Je velmi pravděpodobné, že kromě tří konfliktů, které jsou nám známé, Harant podstoupil i nějaké další duely. Jaké zabarvení máme hledat ve Wunschwitzově označení duelator – zda je to výraz obdivný, odsuzující nebo pouze popisující zřejmě všeobecně známé akce generála Haranta, lze posoudit jen stěží. To co bylo pro „vojenský lid“ běžnou součástí života mohl šlechtic a úředník vnímat úplně jinak. Podle všeho však Harant skutečně podstoupil těch duelů a rvaček nadprůměrné množství.

Rodopisná a heraldická práce Kryštofa Viléma Haranta

Další stránku jeho života můžeme poznat pouze zběžně – zájem o historii vlastního rodu, hrdost na své předky a vztah k jejich dílu, zájem o erby českých rodů. Mozaiku lze poskládat pouze z několika málo kamínků.

Zájem o historii rodu reprezentuje již výše zmíněných 49 znaků vymalovaných na prvních stránkách staršího památníku. Jedná se vlastně o erbovní vývod otce Jana Jiřího Haranta do 5 generací v otcovské, 4 generací v matčině linii a vývod matky Lidmily Příchovské do 4 generací. Dále obsahuje erby jeho bratrů a jejich manželek. Genealogie je doplněna i o několik dalších „zvučných“ jmen, se kterými byli Harantové spřízněni vzdáleněji. Autorem erbů i textů je sám Harant. Štambuch si založil počátkem roku 1631, tj. ve věku 14 let. Vzorem mu mohly být podobné památníky jeho starších bratrů – právě jeden z nich Ratold – mu do památníku pořídil první zápis. Nebylo úplně obvyklé, aby štambuchy kromě zápisů od jiných lidí obsahovaly i rodinné genealogie.⁷⁷ K vymalování mohl tedy vést Kryštofův osobní zájem o historii rodu. Není jasné, zda tam erby široké rodiny vymaloval na počátku při založení památníku nebo v pozdější době. Data u jednotlivých erbů nepřekračují rok 1632, kdy

⁷⁷ M. RYANTOVÁ, *Památníky*, s. 196, zdůrazňuje genealogickou výzdobu Harantova památníku a uvádí pouze jeden další příklad podobného druhu v památníku Georga von Hobe (Forschungs- und Landesbibliothek Gotha, sign. Chart. B 1030, fol. 1v-2r), obsahující pouze dvě generace rodinné genealogie. Excerptovala přitom více než 340 různých štambuchů.

zemřela vdova po strýci Kryštofu Harantovi Anna Salomena Černínová z Hořovic. Poslední generací zde uvedenou je generace otce Kryštofa Viléma a jeho bratrů. Na dalších volných stránkách již Harant v genealogii nepokračoval. To by naznačovalo, že genealogie vznikla někdy v prvních letech existence štambuchu.

U erbů v genealogické části jsou zápisy tří druhů. Pod erbem je jméno, přídomek a sezení majitele erbu. Nad erbem je informace o tom, kdy daná osoba žila (v případě prapředků), nebo kdy osoba zemřela, případně v jakém věku, kde je pohřbena a někdy i další správy ze života. Zápisy po stranách erbů zařazují danou osobu do genealogie – čili je zde označení v jakém vztahu je k probantům vývodů (prapraděd, bába atp.), nebo bližší popis vztahu mezi manželskými páry. Nejvíce informací podává samozřejmě o osobách generačně nejbližších, ze starších hlavně o Harantovské rodině, méně zpráv má o Příchovských, rodině své matky. Tam uvádí často pouze jména.

S informacemi o členech rodu do erbovní genealogie mohl Kryštofovi Vilémovi přispět otec Jan Jiří. Sepisováním pamětí se zabýval od roku 1624, a ty kromě obecných zpráv „ze světa“, z obce a vojenského zpravodajství obsahovaly i oznámení o narození a úmrtích příslušníků rodiny a přátel, čímž vytvářel jakousi rodovou paměť. Zda měl v úmyslu sepsat i obsáhlejší genealogii rodu, nemáme zprávy. Víme pouze, že se snažil, aby nezapadla památka na jeho bratra Kryštofa, popraveného na Staroměstském náměstí v roce 1621. V roce 1638 přeložil do němčiny jeho cestopis *Putování aneb Cesta z Království českého do Benátek etc.*, který vyšel původně v češtině v roce 1608.⁷⁸ V roce 1638 se mu německý překlad vydat nepovedlo, kniha pak vyšla o

⁷⁸ Kryštof Harant, Putovánj, aneb Cesta z Králowstwj Českého do Města Benátek: Odtud po Moři do země Swaté: země Jůdské, a dále do Egypta a welikého města Kairu: Potom na Horu Oreb, Synai a swaté Panny Kateřiny, w pusté Arábij ležící. Wytisštěno w Starém Městě Pražském, 1608. Sepsal také Kryštofův životopis, který se snažil podat co nejvěrněji, takže se zdráhal zachytit Kryštofovu účast v povstání a jeho smrt s odvoláním, že uvádí pouze to, co mohl vylíčit pravdivě. Edmund SCHEBEK (ed.), *Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn Christoph Harant von Polžitz und Weseritz*, MVGDB 12, 1874, s. 273-286.

čtyřicet let později v roce 1678 v Norimberku z aktivity Kryštofa Viléma Haranta.⁷⁹

Ale zpět ke štambuchům. Za první dva roky získal Harant do staršího štambuchu 64 zápisů, většinou od příslušníků rodiny a českých emigrantů sídlících v Hofu a pravděpodobně i místních, a až na čtyři osoby si tam všichni nechali vymalovat svůj erb. Kryštof Vilém však nezůstal pouze u erbů svých příbuzných a po příchodu k vojsku mu vyobrazení různých znaků v památníku hojně přibývalo. V roce 1648, jak jsme již uvedli výše, si založil za časů domácího vězení v Řezně štambuch nový. Nebylo to z důvodu nedostatku místa ve starém památníku, nýbrž spíše proto, že jeho odchod do izolace byl náhlý a zřejmě bez možnosti vzít si větší množství soukromých věcí. Jen v průběhu května až července roku 1648 se mu do nové knihy zapsalo nejméně 36 osob. Starý památník neodložil úplně. V průběhu let 1648 až 1660 ho použil nejméně devětkrát.

Celkově je v obou štambuších cca 390 zápisů, z toho 188 s erby. Od příslušníků české šlechty pochází 107 zápisů a z toho 68 s erby. Harantům, Příchovským, Janovickým a Trauttmansdorffům, tj. bližším a vzdálenějším příbuzným patří z toho 24 zápisů se 14 erby. Svůj zájem o heraldiku české šlechty ještě prohloubil ve vyšším věku. Jediným přímým dokladem jeho sběratelství je již zmiňovaný dopis adresovaný neznámému příjemci, dochovaný ve výše zmíněné genealogické a heraldické sbírce Adama Francka z Franckensteina.⁸⁰ V horní části je perem nakreslený erb Šmuhařů z Rochova bez naznačení barev a poté následuje německý text Harantovou rukou. V úvodu

---

⁷⁹ Der Christliche Ulysses Oder Weit-versuchte Cavallier Fürgestellt In der Denckwürdigen... im Jahr 1598 rühmlich vollenbracht... Folgends hernach aber dessen leiblicher Herr Bruder der wolgebohrene Here, herr Johann Georg Harant etc. im Jahr 1638 aufs fleissigste geteutschet, und nunmehr endlich durch mich Christoph Wilhelm Harant, Freiherr von Polschiz und Weseriz, Herr an Stoeckach, Ihro Römischen Kaiserlichen Majestät würcklicher Kaëmmerer, General Feld-Wachmeister und Obrister über ein Regiment Kürassierer, zur Ergetzung dess teutschen Lesers, zum Druck befoerdert, Nürnberg 1678, 881 s.

⁸⁰ LK, sg. Fd 14, XI., volně položené strany č. 387, 388, 391, 392, 395-401, 403, 405, 407, 408.

píše, že hodlá oslovit zámeckého hejtmána Hubryka⁸¹, jak už psal v předchozí zprávě (?), protože jeho žena pochází z rodu Šmuhařů. Jednalo se pravděpodobně o korespondenci s nějakým dalším genealogem a zájemcem o erby, se kterým si Harant vyměňoval své poznatky – zde se týkaly zřejmě tinktur znaku Šmuhařů z Rochova.

Text pokračuje dále a Harant uvádí, že zkouší hledat všechny erby starých českých rodů, aby po sobě zanechal památku, a že občas neví, jakou barvou je vymalovat, a proto je nechává volně bez barev. Pak následuje zdvořilostní formule a jeho vlastnoruční podpis. Dopis je bez datace, bez oslovení – patrně se jedná pouze o část. Harantův rukopis nese i dalších 13 stránek – možná příloha dopisu – obsahujících typické harantovské štíty vymalované pouze perem a nesoucí paginaci. Podle ní víme, že jde o torzo blíže nedefinovatelného rozsahu.⁸² Nepředpokládáme, že by Harant adresoval list přímo Adamu Franckovi, jelikož v době Harantovy smrti bylo Franckovi pouze 16 let.⁸³ Do jeho sbírky se patrně dostaly od jiného, staršího genealoga. Co se týče dalších zmínek o Harantovi ve Franckově sbírce, figurují zde odkazy na jeho Štambuchy (Armorial), které byly začátkem 17. století majetkem dalšího rodopisce, Franckova přítele Gottfrieda Daniela Wunschwitze. Odkazy na jiné Harantovo dílo se zde neobjevují.

⁸¹ Jedná se zřejmě o Jana Petra Hubryka z Hennersdorfu, který zastával úřad hejtmána pražského hradu v letech 1672 - 1683. (František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*. Doplnil J. Charvát, in: Dílo Františka Palackého, (ed.) J. Charvát, díl 1, Praha 1941, s. 407) Podle HZT 8, s. 116 zemřel v roce 1691. Již před rokem 1664 si vzal za manželku Lidmilu Lukavskou z Lukavice, ovdovělou Bloenšteinovou, která zemřela v roce 1686 (HZT 2, s. 32). Jestli byla Šmuhařka druhou manželkou, nebo jestli se Harant zmýlil, bohužel není jasné.

⁸² Jednotlivé stránky nesou čísla 3 (dopis s podpisem), 4 (rub dopisu s 9 erby a jmény, tinktury naznačené iniciálami), 9 (sedm erbů s doplňky Adama Francka), 10 (dva erby, jeden úplný, druhý pouze náčrt štítu), složka s čísly 16 – 19 (4 x 4 erby – stejný vzhled, jako čtyřerbovní stránky erbovníku 56, provedeno pouze perem), 20 a 21 (2 x 6 erbů, bez linek), 23 – 26 (2 x 5 erbů, 2 x 4 erby, bez linek). Poslední je nečíslovaný rub folia 26, který obsahuje 2 náčrty erbů tužkou, které nepocházejí od Haranta. Celkem je zde 67 erbů. Ve Franckově sbírce se tato folia nacházejí volně v části heraldické, ve svazku mezi prameny – různými heraldickými rukopisy.

⁸³ Alena RICHTEROVÁ, Pozůstalost Michaela Adama Francka z Franckensteina ve fondech Národní knihovny v Praze, *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků* 7/1, 1990, s. 139.

Harantovy zájmy o český rodopis potvrzuje i zpráva Šebestiána z Říčan z roku 1686, zachovaná v konvolutu rodopisných záznamů z kláštera bosých augustiniánů ve Lnářích. Obsahuje genealogické zprávy o rodu Kavků z Říčan, které získal Šebestián od pamětníků i z vlastních zkušeností. V úvodu se zmiňuje, že rod Říčanských byl od nepaměti rodem panským, „což mně pan generál Harant, u přítomnosti Jeho Excell. pana hraběte z Trautmansdorfu oznamoval, který nyní nejedné památky rodův českých chvalitebně shledává“.⁸⁴

---

⁸⁴ August SEDLÁČEK, *Staré svědectví o pospolitosti českomoravské a paměti o Říčanských na Moravě*, ČMM 29, 1905, s. 147. Hrabě Trauttmansdorff je zřejmě výše zmíněný Adam Matyáš (†1685), otec Ludvíka Zikmunda, Harantova zetě a rytmistra jeho pluku.

5. KAPITOLA

Václav Ignác Vratislav z Mitrovic (1645 – 1727)

Prameny a literatura

Hlavní pramennou základnu k osobnosti Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic skýtá uspořádaný archiv rodu Vratislavů z Mitrovic, dnes uložený na zámku ve vsi Dírná na Soběslavsku.¹ Obsahuje různé materiály členů rodu. K. Tříška k zakladatelům archivu počítá právě Václava Ignáce, jehož pozůstalost čítá 51 kartonů, tj. skoro jednu čtvrtinu celého archivního fondu. Lze zde najít osobní doklady, dokumenty k majetkovým záležitostem, písemnosti vzniklé při jeho úředních aktivitách, osobní i úřední korespondenci. Komplementární prameny nalezneme ve fondech Národního archivu: Česká komora, Staré české místodržitelství i Stará manipulace. Tato svědectví souvisejí především s jeho majetkovými záležitostmi, úřední funkcí, „průmyslovým podnikáním“, případně se spory o fideikomis a panství Spálené Poříčí. Jejich využití má pro zpracování tématu pouze okrajový význam.

V odborné literatuře je jeho jméno zastoupeno ve všech výčtech členů Vratislavského rodu – od nejstarších lexikonů (Zedler, Wurzbach) až po Ottův slovník naučný.² Obsahují většinou základní životopisné údaje, informace o

¹ V letech 1953-1955 byl převzat od rodiny Vratislavů z Dírné do Zemědělsko-lesnického archivu v Jindřichově Hradci, později Státního oblastního archivu Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, kde se stal součástí jeho fondů. V letech 1958-1960 byl uspořádán Karlem Tříškou, inventář vyšel jako interní tisk archivu v roce 1961. V roce 2003 rodina požádala o navrácení archivu, který byl po restituci opět uložen na zámku v obci Dírná. Obsahuje 27 listin, 28 rukopisů a 217 kartonů. O historii archivu viz úvod k inventáři od K. Tříšky, *Rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic 1503-1897*. Inventář. Archivní pomůcky Státního oblastního archivu Třeboň, č. 18, 1961.

² Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon Aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 59, Halle und Leipzig 1749, sl. 632-633. („Er war auch wegen seiner Gelehrsamkeit und grossen Wissenschaft in der Böhmischen Historie und Genealogie berühmt.“); Konstant WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Bd. 58, Wien 1889, s. 162-163. („Man rühmte ihn auch wegen seiner Gelehrsamkeit und seiner geschichtlichen Kenntnisse, namentlich in der Geschichte und Genealogie Böhmens. Pelzel und nach ihm Schiffner in ihren Biographien Wenzel Wratislaw 1727 die Herausgabe des Manuscriptes vorbereitet habe, diese aber aus unbekanntem Gründen unterblieben sei.“);

vlastnictví majetků a dosažené tituly a úřady. Ve všech zmíněných titulech je uveden i jeho zájem o českou historii snoubící se s rozsáhlou znalostí zemských dějin a rodopisu – ovšem bez bližšího popisu. August Sedláček ve článku „Staré svědectví o pospolitosti českomoravské“ shrnuje základní data z Václavova života a vyzdvihuje jeho zájem o český jazyk.³ Nikdo z výše uvedených ho nedává do souvislosti s Dírenskými erbovníky.

Životopis

Rod Vratislavů z Mitrovic byl starým českým vladyckým rodem, který měl majetkovou základnu zejména v Podbrdském kraji. První příslušníky rodu dokládají prameny od druhé třetiny 15. století. Až do konce 16. století zastávali spíše nižší funkce v krajské a zemské správě, případně byli dvořany a úředníky významných šlechtických rodů. Vzestup rodu v první třetině 17. století je spojen s podporou, kterou jako bez výjimky katolická rodina projevovali habsburskému domu v období předbělohorském i v době třicetileté války; za věrnost byli postupně od roku 1619 povyšováni do panského stavu. Velké zásluhy si získali rovněž jako členové a představení řádu maltézských rytířů na poli válečném i diplomatickém. Postup do panského stavu jim otevřel další možnosti uplatnění a více členů rodu se prosadilo ve funkcích radů, či dokonce prezidentů České komory.⁴

Václav Ignác se narodil 22. září 1645 ve Zduchovicích v Podbrdském kraji v rodině Adama Leopolda svobodného pána Vratislava z Mitrovic. Dědeček byl proslulý Václav Vratislav z Mitrovic, zvaný Tureček, který se

---

OSN 26, s. 1006 (heslo *Vratislav z Mitrovic*) od Augusta Sedláčka. („Václav byl krásným a vzácným zjevem té doby jako pán přirozeného svého jazyka milovný a přívrženec národní pospolitosti česko-moravské. Sbíral pilně paměti svého rodu, k vůli nimž také si dopisoval s P. Vincentem bosákem u sv. Václava v Praze.“).

³ August SEDLÁČEK, *Staré svědectví o pospolitosti českomoravské a paměti o Říčanských na Moravě*, ČMM 29, 1905, s. 142-145. Obsahuje jen o něco více zpráv než článek v OSN 26, s. 1002-1008 o Vratislavech, ale informačně nepřekračuje údaje v HZT 13, s. 83-85 (Spálené Poříčí), HZT 9, s. 54 (Chocomyšl) a HZT 11, s. 256 (Pole u Kadova).

⁴ OSN 26, s. 1002-1008.

proslavil již v mládí účastí v císařském poselství k turecké Portě pod vedením Bedřicha Krekvice. Tureček získal pro sebe, své potomstvo a dva synovce povýšení do panského stavu v roce 1629, stal se hejtmanem Nového Města pražského a zemským soudcem. Vzal si Lidmilu Ježovskou z Lub, se kterou vyženil majetek Starý Knín. Měli spolu sedm dětí – šest synů a jednu dceru. Aby je Václav spravedlivě podělil a předešel pozdějším svárům, již v roce 1632 mezi ně rozdělil své majetky Korkyni a Starý Knín v Podbrdském kraji. Zemřel 22. listopadu 1635.⁵

Adam Leopold, v té době ještě neplnoletý, získal při dělení tvrz a ves Zduchovice (ležící asi 20 km jihovýchodně od Příbrami), vsi Hříměždice, Vesce a Velkou ves. V roce 1640 se oženil s Evou Marií, dcerou císařského rady Adama Hynka Vrábského z Vrábí na Drahenicích, Dešenicích a Německých Uzenicích.⁶ Již v té době byl hejtmanem Podbrdského kraje. Za svého života získal rovněž titul císařského rady a byl přisedícím komorního a dvorského soudu.⁷ S Evou Marií měli dvě děti - výše zmíněného Václava Ignáce a dceru Kateřinu.⁸ Eva Marie zemřela již v roce 1654 a byla pohřbena v kostele v Kamýku nad Vltavou nedaleko Zduchovic.⁹ Adam Leopold se podruhé oženil a v roce 1656 si vzal Ester Boryňovou ze Lhoty.¹⁰ Zemřel již dva roky poté, 20.

⁵ O Turečkovi podrobněji viz HZT 6, s. 144-115, o jeho majetku Korkyni viz s. 188.

⁶ Rodový archiv Vratislavů z Mitrovic (dále RAV), inv. č. 91, kart. 12, sign. II B 5b 1, fol. 221-222 – svatební smlouva.

⁷ RAV, inv. č. 76, kart. 9, sign. II A 1a 1, fol. 36v-37r.

⁸ RAV, inv. č. 79, kart. 10, sign. II A 1d, fol. 210v – sestra Kateřina s manželem Václavem Kocem z Dobrše na Bystřici se objevuje pouze v rukopisném seznamu erbů pro tištěnou genealogii rodu u větve Adama Leopolda. Je dopsána za Václava Ignáce a jeho manželku, rukou Václava Ignáce. Podle OSN 14, s. 841-843 (heslo Koc z Dobrše) Václav pocházel z ohrazenické větve rodu a v roce 1665 jako nezletilý zdědil statek Bystřici po vymření dědiců z hraběcí bystřické linie rodu. V roce 1680 byl uveden do starožitného panského stavu. Manželkou mu podle OSN byla Barbora Vratislavovna z Mitrovic, se kterou měl tři syny. Zemřel v roce 1698.

⁹ NA, Sbírka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 1324, fol. 57 – opis náhrobku.

¹⁰ OSN 28, s. 1006.

srpna 1658 a pohřben byl v kapli poutního kostela Pany Marie na Svaté Hoře v Příbrami.¹¹

Poručníkem sirotků se stal jeho bratr Petr Arnošt Vratislav z Mitrovic, pán na Starém Kníně.¹² Statek Zduchovice byl však zadlužen a nešlo jej déle udržet, proto byl prodán v roce 1659 Mikuláši Gerštorfovi.¹³ Václav Ignác byl přijat jako páže na dvůr salzburského arcibiskupa Guidobalda von Thuna.¹⁴ Když byl v roce 1662 Thun jmenován císařským místodržícím na říšském sněmu v Řeznu, mladý Václav byl v jeho průvodu.¹⁵ U Thunova dvora zůstal do roku 1666, kdy se vydal na kavalírskou cestu. První jeho kroky v květnu 1666 vedly do Francie, kde se zdržel snad do podzimu 1667, a významným cílem byla Paříž. Koncem roku 1667 cestoval do Říma, a určitě se na pár dnů zastavil v Sieně, kde se imatrikuloval na univerzitě. V Římě pobyl do poloviny roku 1668.¹⁶

Po návratu do Čech se v únoru 1670 oženil s Maximiliánou Františkou hraběnkou Kocovou z Dobrše. Její otec Jaroslav byl majitelem panství Kolinec, Běšiny, Nemilkov, Bystřice a Petrovice v západních Čechách, ale zemřel již v roce 1656. Bratři skonali v mladém věku, a tak panství spravovala matka Kateřina Eleonora roz. z Klenové, která se opět provdala za Kryštofa Karla ze Svárova a později za Maximiliána z Gutštejna. V roce 1666 došlo k rozdělení dědických podílů – matka získala Kolinec, sestra Salomena Polyxena, provdaná von Schützen¹⁷, Nemilkov a Františka Maximiliána získala tvrz, dvůr a ves

¹¹ RAV, inv. č. 76, kt. 9, sign. II A 1a 1, fol. 36v-37r.

¹² RAV, inv. č. 91, kt. 12, sign. II B 5b 1, fol. 51-53.

¹³ HZT 6, s. 136 – zápis o tom v deskách zemských DZ 312 K11.

¹⁴ RAV, inv. č. 249, kt. 71, sign. III A. fol. 4v. O osobnosti Guidobalda Thuna viz přehledně Franz ORTNER, *Salzburgs Bischöfe in der Geschichte des Landes (696–2005)*, Frankfurt am Main 2005, s. 231-234; Vít VLNAS, *Duchovní knížata z rodu Thunů a jejich stopy na poli barokního umění*, in: *Per saecula ad tempora nostra. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka*, sv. 1, (edd.) Jiří Mikulec – Miloslav Polívka, Praha 2007, s. 430-433.

¹⁵ RAV, inv. č. 78, kt. 10, sign. II A 1c 1, fol. 283.

¹⁶ RAV, inv. č. 249, kt. 71, sign. III A. fol. 9-11 – vyúčtování cesty – příjmy a výdaje.

¹⁷ V roce 1665 si vzala Arnošta Bohumíra von Schützen, kapitána císařské armády, který se zúčastnil velké bitvy proti Turkům u Sv. Gotharda v roce 1664. Za to byl povýšen do stavu svobodných pánů a později jmenován přisedícím komorního a dvorského soudu. Salomena zemřela v roce 1685. V roce 1687 se Schützen podruhé oženil se Zuzanou Marií roz.

Běšiny, ves Kozí a dvůr Hubenov.¹⁸ Jak svědčí archivní materiály, po celý svůj život, i po uzavření manželství, vystupovala v hospodářských záležitostech velmi aktivně – jen v průběhu 80. let 17. století koupila a zanedlouho opět prodala panství Nemilkov (1672–1673),¹⁹ Slatinu (1677–1678) a konečně v roce 1679 prodala svůj rodinný podíl – panství Běšiny. Místo toho v roce 1679 koupila Bezděkov, Malkov, Nezdřev, Lažanky a polovinu Kadovské tvrze na Lnářsku.²⁰ Mezitím se Václav Ignác mohl v roce 1674 ujmout poloviny panství Spálené Poříčí a statku Pole - dědictví po strýci Jiřím Zdeňkovi Vratislavovi z Mitrovic.²¹ V roce 1679 se jim na zámku v Poli narodil první syn a dostal jméno František Karel.²² Morovou epidemií v roce 1680 přečkali snad bez úhony na svých panstvích.²³ Rovněž selská povstání ve stejném roce patrně nenabyla na jejich statcích nezvladatelných rozměrů.²⁴

---

z Kufštejna, ovdovělou hr. z Wörthu, později ovdovělou hr. Kábovou z Kaberka a ve stejném roce byl povýšen do hraběcího stavu s titulem von Schützen und Leipoldsheim. Spolu s manželkou v roce 1694 sjednotili rozdrobené panství Benátky nad Jizerou. Zemřel v roce 1715. Ernst Heinrich KNESCHKE, *Neues allgemeines deutsches Adels-Lexikon*, Bd. 8, Leipzig 1686, s. 361; HZT 10, s. 245-246, HZT 9, s. 268.

¹⁸ HZT 9, s. 253 – k dělení majetku došlo zřejmě hned, jak dcery dosáhly zletilosti – Františka Maximiliána se tedy narodila kolem roku 1650.

¹⁹ HZT 9, s. 268 – patřila sem tvrz se dvorem a ves Nemilkov, vsi Braníček, Zahrádka, Radvanice, dvůr a ves Úloh, ves Rejský.

²⁰ HZT 11, s. 266.

²¹ Ten zemřel již v roce 1655, ale i když statek odkázal Václavovi Ignáci, synovi svého bratrance, vložil tam i podmínku, že panství má užívat až do své smrti jeho manželka Maximiliána, roz. Vrábská z Vrábí. Ta se po smrti Jiřího Zdeňka ještě dvakrát provdala – poprvé za Kryštofa Karla ze Svárova, podruhé za Františka Eusebia Khuena z Belasy. Václav Ignác se tak dostal ke svému podílu až po její smrti v roce 1674. HZT 13, s. 84-85. HZT 11, s. 256.

²² RAV, inv. č. 249, kart. 71, sign. III A, sine fol. – Příkazy a doporučení Václava Ignáce pro syny na kavalírské cestě, bod 35 o vyhotovení horoskopu – František Karel se narodil 1. září 1679.

²³ Josef SVÁTEK, *Dějiny Čech a Moravy Nové doby*, Kniha III, díl II, Praha 1894, s. 123-149, líčí postup morové epidemie v Čechách. Podobně Eliška ČÁŇOVÁ, *Mor v Čechách v roce 1680*, SAP 31, 1981, s. 265-337. Oblasti západních Čech se epidemie moru vyhnula.

²⁴ E. ČÁŇOVÁ (ed.), *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 476-478 – Prácheňský kraj - několik zpráv o protestu sedláků proti robotě na Lnářsku. Revolta byla zažehnána dohodou již v květnu roku 1680. Klidně probíhal také protest v Písku a Krumlově. Zásahy vojska nebyly nutné.

V roce 1681 se jim na Bezděkově narodil druhý syn – Vratislav Maximilián.²⁵ V témže roce začala Václavova aristokratická kariéra jmenováním za skutečného císařského komorníka.²⁶ V roce 1682 prodali panství Bezděkov a Pole Tomáši Zachariášovi Černínovi z Chudenic,²⁷ o rok později koupili panství Chocomyšl západně od Klatov v Plzeňském kraji, které si podrželi dalších deset let.²⁸ Václav Ignác postoupil v kariéře o další stupeň a uplatnil se v krajské správě – v roce 1685 se stal hejtmanem plzeňského kraje.²⁹ V roce 1687 byl jmenován nejdřív nadpočetním a později regulérním radou české komory.³⁰ V témže roce se Václav Ignác poprvé objevuje mezi relátory přítomnými na zemském sněmu.³¹ V devadesátých letech byl císařem pověřen několika čestnými úkoly.³²

²⁵ RAV, inv. č. 249, kt. 71, sign. III A, sine fol. – Příkazy a doporučení pro syny na kavalírské cestě, bod 35 o vyhotovení horoskopu – Vratislav Maximilián se narodil 4. června 1681.

²⁶ RAV, inv. č. 249, kt. 71, sign. III A, fol. 18-21. P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 412-413, píše o iniciační funkci jmenování mladých šlechticů za skutečné komorníky. Jmenování bylo podmíněno následným alespoň tři měsíce trvajícím pobytem v komornické službě u císaře.

²⁷ HZT 11, s. 266, 256. Černín je připojil ke svému lnářskému panství.

²⁸ HZT 9, s. 54 – kromě Chocomyšle patřily k panství obce Košenice, Prudice, Příkřice, Kaničky, Všepadla, Úboč, Němčice, Oprechtice, Herštejn a Únějovice – i zde vystupuje Maximiliána jako plnoprávný prodejce a kupující.

²⁹ RAV, inv. č. 253, kt. 77, sign. III C 1, sine fol. – 18.7. 1685 – jmenovací dekret. Druhým hejtmanem byl Karel František Příchovský z Příchovic na Lužanech a Skočicích. Srov. P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 332.

³⁰ RAV, inv. č. 254, kt. 77-78, sign. III C 2, sine fol. – jmenovací dekrety a akta a dokumenty k práci v radě české komory – členství v různých pracovních a vyšetřovacích komisích, řešení stížností atp. V ní zasedal až do roku 1711.

³¹ Sněmů se dále zúčastnil v letech 1689/90, 1690/91, 1691/92, 1692/93, 1693/94, 1694/95, 1697/98, 1698/99, 1700, 1701, 1709/10. Za excerpta týkající se účasti Václava Ignáce na zemských sněmech děkuji Petru Maťovi.

³² K prvním z nich patřilo v roce 1691 uvítání nevěsty polského prince Jakuba Sobieskeho Hedviky Alžběty Amalie, neuburské princezny, mladší sestry císařovny Eleonory Magdaleny, na území Čech a její doprovod do Polska (RAV, inv. č. 255, kt. 81, sign. III C 3, sine fol. – svatba se konala ve Varšavě 25. března 1691). V roce 1693 doprovázel braniborského kurfiřta Bedřicha III. po dobu jeho pobytu v Karlových Varech (RAV, inv. č. 255, kt. 81, sign. III C 3, sine fol. – ten byl v roce 1701 korunován na pruského krále jako Bedřich I.). Podobnou službu měl poskytnout v roce 1699 rovněž v Karlových Varech polské královně Kristýně Eberhardině, roz. markraběnke braniborsko-bayreuthské, ale z jejího léčebného pobytu nakonec sešlo (RAV, inv. č. 255, kt. 82, sign. III C 3, fol. 59 – 95 – jednalo se o manželku nového polského krále Fridricha Augusta I., saského kurfiřta). Posledním významným

Jelikož se jádro Václavových aktivit přesunulo do Prahy, bylo nutné zajistit patřičně reprezentativní bydlení. Maxmiliána proto v roce 1687 koupila od Arnošta Bohumíra hraběte Schütze, bývalého švagra, „Dům u zlaté labutě“ na Menším Městě pražském.³³ Hospodářským zázemím pro pražský dům se stal dvůr v Jinočanech u Řeporyjí, který zakoupili v roce 1693 od Adama Drewese z Wolfbrucku.³⁴ O rok později ještě získali lenní dvůr ve Hřiměždicích.³⁵ Mnohem větší dům v Praze, spíše palác, ležící nedaleko původního, si obstarali v roce 1694 výměnou s doplatkem od hraběte Novohradského z Kolovrat.³⁶ Vybavili ho drahým mobiliářem a nizozemskými tapetami, které jeho cenu zdvojnásobily.³⁷ Již po třech letech ho v roce 1697 vyměnili s Marií Charlottou z Trauttmansdorfu za jiný, o dost menší dům, opět nedaleko odtud.³⁸ V letech 1696 až 1700 byli synové vysláni na tradiční kavalírskou cestu do Francie a Itálie.³⁹

úkolem byl doprovod polských princů Jakuba a Konstantina Sobieských na cestě ze Saska do Vídně v letech 1704-1705 (RAV, inv. č. 255, kt. 82, sign. III C 3, fol. 97 – 137).

³³ Dům č.p. 165-III, dnes Sněmovní ul. 10. Dům byl ještě před koupí nákladně rekonstruován, byly vyměněny stropy a vykládány podlahy. Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy, Malá Strana* (dále UPP MS), Praha 1999, s. 266-267. Záležitosti ohledně koupě a prodeje nemovitosti RAV, inv. č. 268, kt. 123, sign. III D 1, sine fol.

³⁴ RAV, inv. č. 257, kt. 82, sign. III D 2, sine fol. Dvůr pak v roce 1707 předal Václav Ignác synovi Františku Karlovi a náhradou zakoupil v roce 1707 statek Zuklín nedaleko Kašperských Hor. RAV, inv. č. 257, kt. 83, sign. III D 2, sine fol.

³⁵ RAV, inv. č. 257, kt. 83, sign. III D 2, sine fol. – nacházel se v panství, které před časem vlastnil otec Václava Ignáce v Podbrdském kraji. Drželi ho do roku 1712.

³⁶ Jednalo se o blíže nespecifikovaného syna původního majitele Jana Václava Novohradského z Kolovrat, který se zasloužil o rozsáhlou barokní přestavbu domu a zemřel v roce 1690.

³⁷ Dům č. p. 162-III, Valdštejnské nám. 3, dnes známý jako Ledeburský palác. Václav LEDVINKA – Bohumil MRÁZ – Vít VLNAS, *Pražské paláce*, Praha 1995, s. 177; UPP MS, s. 262.

³⁸ Jednalo o dům zv. malý Vřesovcovský (RAV, inv. č. 268, kt. 123, sign. III D 1, sine fol.). Dům patřící Vřesovcům je podle berní ruly z roku 1653 dům č.p. 163-III na Valdštejnském nám. 2. Byl přestavěn renesančně po roce 1584, kdy majitel v rukou soustředil původně dvě různé stavby a jednotně je nákladně upravil. Později prošel barokní úpravou, ale vždy byl popisován jako soubor dvou domů, než byl v roce 1712 uznán soudně za jeden stavební objekt. Podle názvu je zřejmé, že Maximiliána koupila dokonce jen jednu, a to menší část domu. UPP MS, s. 264-265.

³⁹ RAV, inv. č. 249, kt. 71, sign. III A, sine fol. V rodovém archivu se k tomu zachovalo velké množství materiálu - účetní výkazy a příjmy, podrobné odůvodnění výdajů podepsané jak

V roce 1689 Maxmiliána přikoupila od Františka Eusebia Khuena z Belasy druhou polovinu panství Spálené Poříčí, čímž se celý statek dostal do vlastnictví Vratislavů.⁴⁰ Již za Jana st. Horčice z Prostého na začátku 17. století byl na panství zřízen železný hamr, za Václava Ignáce víme o existenci sklárny, draslárny, pivovaru a palírny.⁴¹ Nejdůležitějším artiklem se však stala výroba střelných zbraní – pušek a děl, které od začátku 18. století dodával císařské armádě v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.⁴² Již koncem 17. století obchodoval s dřívím v Hamburku a Amsterdamu,⁴³ v roce 1711 získal i povolení k vývozu dřeva a dělostřeleckých potřeb do Saska. Je proto s podivem, že nedokázal udržet aktivní finanční bilanci a v roce 1715 věřitelé navrhovali sekvestraci panství Spálené Poříčí. K tomu se přidal ještě spor s novoměstským měšťanem Františkem Ignáce Kaiserem, nájemcem panství Poříčí, který se táhl od roku 1709 až do Václavovy smrti. Záležitost Spáleného Poříčí byla řešena od roku 1715 prodejem panství Anně Polyxeně hraběnce Claryové za komplikovaných okolností a táhla se dalších deset let.⁴⁴ Hraběnka Claryová zbrojní výrobu na panství zrušila.

Václav Ignác v roce 1701 spolu se svými vzdálenými synovci Janem Václavem a jeho bratrem Františkem Karlem, dále s Jiřím Bernardem, a Janem Antonínem, a s bratranci Františkem Ignácem a Václavem Vojtěchem, získal

---

hofmistrem, tak mladíky, smlouvy s hofmistrem, různé kvitance, ale i materiál svědčící o náplni pobytu: od programů vzdělávacích institucí až po pokyny pečlivého otce, co kde koupit, koho kde navštívit a na co se zaměřit. V Římě pobývali od roku 1696, na podzim dalšího roku byl kvůli finančním nesrovnalostem vyměněn jejich původní hofmistr. Do Paříže se vydali s krátkými zastávkami v proslulých italských městech v polovině května roku 1698 a dorazili tam 24. července. Na cestu domů se vypravili v prosinci 1699 a do Čech dorazili v únoru roku 1700.

⁴⁰ HZT 13, s. 85.

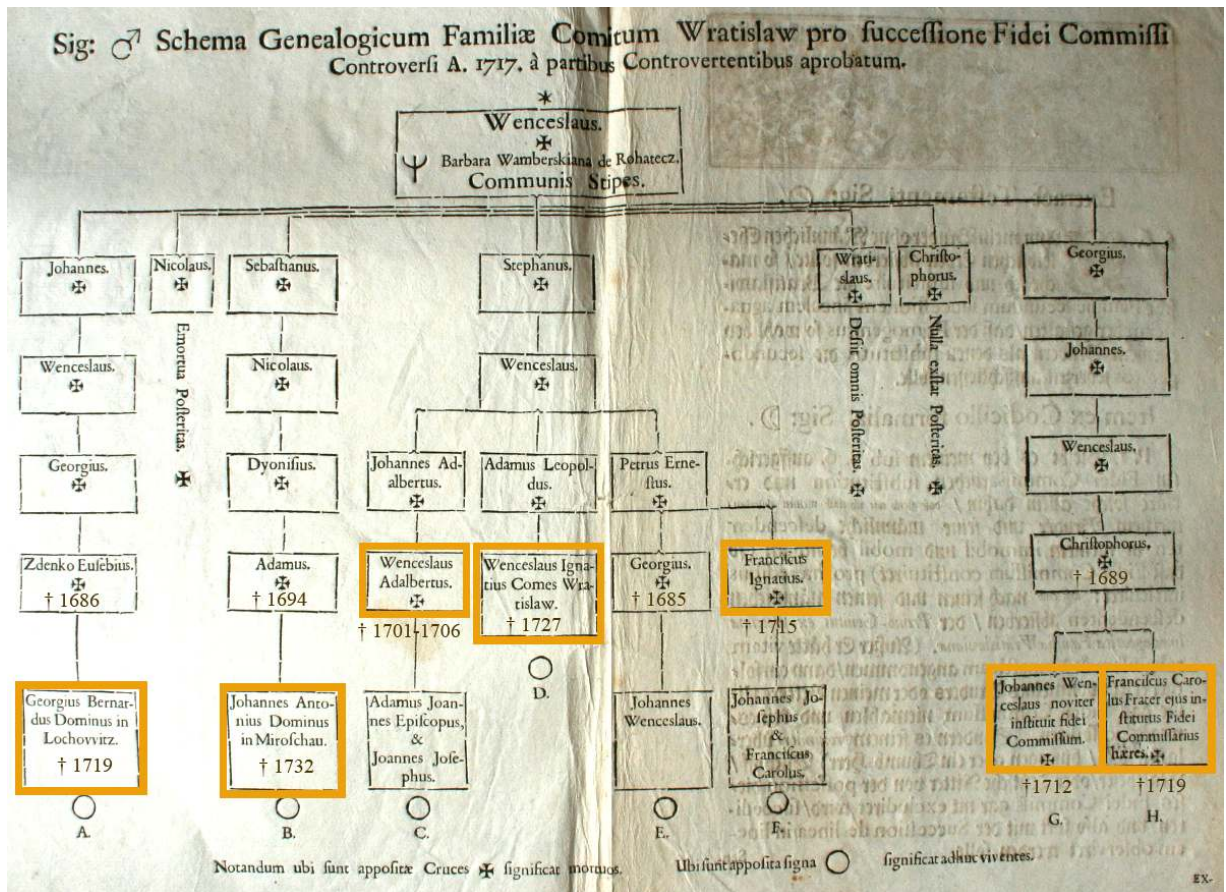
⁴¹ RAV, inv. č. 63, kt. 107-116, sg. III D 8 – majetkové poměry statky Spálené Poříčí

⁴² O dodávkách zbraní RAV, inv. č. 258, kt. 84 -87, sg. III D 3. Kromě něj se v prvních třech desetiletích 18. století podle záznamů České komory a Českého místodržitelství na dodávkách zbraní podílely ještě manufaktury Jana Josefa z Valdštejna a Václava Arnošta Markvarta z Hrádku.

⁴³ RAV, inv. č. 258, kt. 84 a 88, sg. III D 3; k tomu i NA, SČM, 1711, IV /m/4 a V/m/2.

⁴⁴ HZT 13, s. 85; RAV, inv. č. 257, kt. 83, sg. III D 2 – pronájem a prodej Spáleného Poříčí; NA, SČM, 1715, VII /b/6; 1716, XI/m/71.

povýšení do říšského hraběcího stavu.⁴⁵ „Hlavním“ povýšeným byl Jan Václav Vratislav z Mitrovic, mladý, ale talentovaný šlechtic, který se již v roce 1695 uplatnil ve dvorské kanceláři a kromě jiného byl pověřen diplomatickým poselstvím na Britské ostrovy, za což mu toto povýšení bylo odměnou. Z jeho společenského a politického vzestupu těžili i vzdálenější příbuzní⁴⁶ – titul byl udělen vlastně všem žijícím, v dané větvi nejstarším mužským členům rodu.

Obr. 1. Vyznačení Vratislavů, kteří byli povýšení do říšského hraběcího stavu v roce 1701. Tisk z RAV, inv. č. 78, kt. 10, sign. II A 1 c 1, fol. 302, doplněn o data úmrtí podle OSN 26, s. 1001-1008.

Václav Ignác se rozhodl postoupit ještě dál – v témže roce zažádal o uznání českého hraběcího stavu. Jako odůvodnění uvedl, že hraběcí stav byl udělen již v roce 1620 Vilémovi Vratislavovi z Mitrovic, vojevůdci a maltézskému rytíři za válečné zásluhy na moři, tehdy nejstaršímu z rodu

⁴⁵ 12. 3. 1701 - RAV, inv. č. 29, kt. 4, sign. I A 29.

⁴⁶ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 436-437, 439 (pozn. 511, kde uvádí literaturu k činnosti Jana Václava i k jeho příbuzenstvu), 481-483, 767, 779, 810, 847, 863.

Vratislavů. O přesunutí hraběcího titulu na svoji osobu pak zažádal po Vilémově smrti v roce 1637 jeho bratr Zdeněk, opět z titulu nejstaršího Vratislava z Mitrovic. Václav Ignác tak vlastně žádal pouze o další přenesení, resp. potvrzení hraběcího titulu pro nejstaršího člena Vratislavského rodu a bylo mu vyhověno 28. července 1701. Rovněž získal nárok na oslovení *Hoch- und Wohlgeboren*.⁴⁷ Jeho úsilí bylo završeno na podzim stejného roku, kdy se stal skutečným tajným radou.⁴⁸ Starší syn navíc v témže roce začal svou velice úspěšnou úřednickou kariéru a byl jmenován apelačním radou.⁴⁹

Další událostí v rodině roku 1701 byla svatba Václavovy nejstarší dcery Kateřiny Rosy s Janem Rudolfem hr. Morzinem ve Staré Boleslavi.⁵⁰ Hrabě Morzin však již další rok zemřel a Kateřina se v roce 1703 podruhé provdala za Jana Josefa sv. p. Jeníška z Újezda, pána na Březnici.⁵¹ Zde v roce 1708, pravděpodobně při návštěvě u dcery, nečekaně na „píchání v boku“ zemřela Václavova manželka Maximiliána Františka. Pohřbili ji ve zdejším kostele sv. Ignáce, do rodové hrobky Jeníšků z Újezda⁵², kde později našla svůj poslední odpočinek i Kateřina Rosa.⁵³

V roce 1702 se oženil František Karel. Vzal si za manželku Marii Alžbětu, rozenou Kinskou, vdovu po Ferdinandovi z Trauttmansdorffu a pak Václavovi Desideriovi z Nostic, dceru nejvyššího komorníka Václava Norberta Oktaviána Kinského (v letech 1705-1711 dokonce nejvyššího kancléře).⁵⁴ Neměli spolu žádné potomky.

⁴⁷ RAV, inv. č. 249, kt. 71, sign. III A, fol. 156 – 168 – koncepty žádostí; NA ČDK, inv.č. 752, kt. 506, Graf Vratislav von Mitrovicz Wenzl Ignaz, 28.7. 1701 – žádost Václava Ignáce s přílohami a koncepty majestátu.

⁴⁸ 15. října 1701, RAV, inv. č. 249, kt. 71, sign. III A, fol. 223-224.

⁴⁹ RAV, inv. č. 283, kt. 137, sign. III C 1, sine fol.

⁵⁰ RAV, inv. č. 273, kt. 124, sign. III A 1, sine fol. Narodila se v Běšinech.

⁵¹ HZT 11, s. 225.

⁵² 7. 2. 1708, RAV, inv. č. 78, kt. 10, sign. II A 1 c 1, fol. 283.

⁵³ Zemřela 14. srpna roku 1725.

⁵⁴ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 810 – 1688-1690 prezident apelačního soudu, 1690-1696 zemský sudí, 1696-1705 nejvyšší komorník, 1705-1711 nejvyšší kancléř.

V roce 1706 se vdávala další dcera, Ester Josefa, a vzala si v Praze Jana Ludvíka hr. z Nostic-Rienecku, zemského hejtmana Volovského a Javorského knížectví ve Slezsku. Již v roce 1711 byla vdovou.⁵⁵ Nejmladší dcera Marie Anna si v roce 1713 ve Staré Boleslavi vzala Františka Josefa hr. Heisslera von Heitersheim, přisedícího moravského zemského soudu a později moravského zemského hejtmana.⁵⁶ Vratislav Maximilián se oženil až v roce 1714 s Josefou z Kounic.⁵⁷

Potvrzení hraběcího stavu pro České království se povedlo získat pro ostatní členy rodu v roce 1706 za vlády Josefa I.⁵⁸ Opět byl jako hlavní uveden výše zmíněný Jan Václav, jehož mocenské postavení se za vlády nového císaře ještě více posílilo. Byl pověřován různými diplomatickými poselstvy, stal se členem tajné konference a ke sklonku života také nejvyšším kancléřem. Svůj majetkový potenciál chtěl rozšířit i o statky v Uhrách, a tak byl v roce 1709 spolu se svými příbuznými povýšen do stavu rozené uherské šlechty s titulem vysoce urozený.⁵⁹ Přísahu složil v Bratislavě až v červnu roku 1712.⁶⁰ Měl zájem o panství Hlohovec, které císař zabavil hraběti Forgáčovi za účast v protihabsburském povstání. Václav Ignác své uherské šlechtictví nevyužil, i když před časem, v roce 1689, uvažoval o koupi majetku v Uhrách.⁶¹

Jan Václav Vratislav z Mitrovic zemřel 21. prosince 1712. Krátce před smrtí se mu povedlo vytvořit ze svých majetků v Jincích, Malešicích, domu na Starém Městě pražském a dalších finančních pohledávek, které měl u císaře,

⁵⁵ RAV, inv. č. 274, kt. 124, sign. III A 1, sine fol. – uvádí jméno Jan Ludvík – v genealogiích Nosticů se nedal dohledat žádný člen toho jména. Ester Josefa se narodila na Chocomyšli (někdy po roce 1683), zemřela v roce 1745.

⁵⁶ RAV, inv. č. 250, kt. 74, sign. III B 1, sine fol., tituly vypsány v dějinách rodu od tajemníka Maxmiliána Hillepranda RAV, inv. č. 76, kt. 9, sign. II A 1a3, fol. 185.

⁵⁷ RAV, inv. č. 313, kt. 180, sign. III A, sine fol. – svatební smlouva.

⁵⁸ NA, ČDK, inv.č. 752, kt. 506, 7. 1. 1706.

⁵⁹ RAV, inv. č. 32, kt. 5, sign. I A 32.

⁶⁰ RAV, inv. č. 33, kt. 5, sign. I A 33.

⁶¹ RAV, inv. č. 32, kt. 75, sign. III B 1c 8. Zachovaly se stručné popisy a ceny panství v Horních Uhrách, které by mohly připadat v úvahu (nejvíce informací o panstvích Likava a Muráň). Znovu se rozhořivší povstání uherských stavů proti císaři ho zřejmě od úmyslu pořídit si panství v Uhrách odvrátilo.

rodové svěření – fideikomis. Ve své závěti odkázal majetek bratru Františku Karlovi a v případě, že tento zemře bez právoplatných dědiců, má vyčleněnou fideikomisní část majetku zdědit Václav Ignác jako nejstarší z rodu Vratislavů z Mitrovic. Ještě za správy Františka Karla došlo k některým změnám – v roce 1714 byly ze svěření vyňaty Malešice a místo nich zapsány panství Dírná a Zálší. I když existovala závěť Jana Václava, přece po smrti Františka Karla v roce 1716 vypukl spor o držení fideikomisu. Pro období, než se spor soudně vyřeší, pověřili všichni „nápadníci“ správou majetku Jiřího Bernarda Vratislava z Mitrovic na Lochovicích. Ten za své správy vyměnil dům na Starém Městě pražském za dům ve Vlašské ulici na Menším Městě pražském.⁶² S částí příbuzenstva se zájemci o fideikomis vyrovnali převedením jiných majetků a nakonec v roce 1718 Václav Ignác, ve spolupráci s Leopoldem Šlikem, manželem jedné z dcer Františka Karla, přemluvil k dohodě další dva žadatele a slibem, že jim bude vyplácet apanáž, je získal na svoji stranu. Zbylí dva nápadníci – Jiří Bernard a Jan Antonín se pokoušeli výnos zemského soudu ještě několikrát zpochybnit, ale po smrti Jiřího Bernarda v roce 1719 Jan Antonín nedokázal převzetí svěření Václavem Ignácem zabránit. Ten se ho ujal v roce 1720, ale již v roce 1725 ho předal synovi Františku Karlovi.⁶³

Diplomatická kariéra tohoto mladého muže se úspěšně rozvíjela – od roku 1711 zastupoval českého krále jako kurfiřta na říšských sněmech. V roce 1716 se stal titulárním a 1722 skutečným tajným radou. Roku 1724 jej jmenoval císař Karel VI. nejvyšším hofmistrem u dvora své sestry – polské královny Marie Josefy, provdané za Augusta II., kde jej současně pověřil vyslaneckým úřadem.

⁶² Jedná se o dům č. p. 366/III, Tržiště 13 – ve Vratislavském rodě od roku 1671, kdy ho koupil Kryštof František, otec Jana Václava. Dal ho přestavět, upravil zahradu, nechal vybudovat grottu. Dům, již jako součást svěření, byl znova upravován ve dvacátých letech 18. století. UPP MS, s. 465-467; *Pražské paláce*, s. 365-366.

⁶³ NA, Sbírká genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 1324, fol. 75 – opis závěti Jana Václava; RAV, inv. č. 157, kt. 23-34, sign. II C 1 - archivní materiál o fideikomisu. Stručně o vývoji rodového svěření Karel TRÍSKA, *Rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic 1503-1897*. Inventář. Archivní pomůcky Státního oblastního archivu Třeboň, č. 18, 1961, s. 2.

Po čtyřech letech byl Vratislav přeložen jako vyslanec do Ruska, odkud se vrátil po pětiletém zdárném působení (1733) zpět k sasko-polskému dvoru.⁶⁴

Druhý syn – Vratislav Maxmilián, byl původně určen pro dráhu církevní. V roce 1697 si vyžádal u pražského arcibiskupa Jana Josefa hr. Breunera potvrzení o šlechtickém původu do 16 předků i s erbovním vývodem, které bylo adresované řádu maltézských rytířů. Jelikož se však zachovalo i se žádostí pouze v rodovém archivu a nikoliv v archivu řádu, žádost o přijetí do řádu pravděpodobně ani nepodal, i když měl díky návaznosti na tradice svých předků i soudobým přímluvcům vysoké šance. V roce 1710 zažádal otec pro něj úspěšně o místo komorního rady; později přesunul své aktivity na Moravu, kde zasedal na zemském soudě a v letech 1717-1738 byl zemským hejtmanem Těšínského knížectví ve Slezsku. Zemřel v roce 1739.⁶⁵

Církevní dráhu si jedno z dětí Václava Ignáce přeci jen zvolilo – dcera Antonie se v roce 1695 stala dominikánkou v klášteře sv. Anny a přijala řádové jméno Rosa Maximiliána.⁶⁶

Nejvyšší poctou, kterou pro rod Václav Ignác získal, bylo udělení titulu dědičného nejvyššího kuchmistra českého krále, který měl nosit nejstarší z rodu s tím, že směl při korunovační tabuli stát při panovníkovi. O tuto čestnou funkci zažádal a byla mu udělena v souvislosti s korunovaci Karla VI. za českého krále v září 1723.⁶⁷

⁶⁴ Přehledně formulováno u K. TRÍSKY, *Rodinný archiv Vratislavů*, s. 3 - úvod k inventáři.

⁶⁵ RAV, inv. č. 76, kt. 9, sign. II A 1a3, fol. 187, v jeho pozůstalosti se zachovalo pouze minimum materiálů z veřejné činnosti a soukromého života.

⁶⁶ RAV, inv. č. 78, kt. 10, sign. II A 1 c 1, fol. 283.

⁶⁷ RAV, inv. č. 249, kt. 71, sign. III A 19, fol. 266-279; NA, ČDK, Listiny, sg. V a, č. 334, 1723, 26. Julii; NA, ČK, 1723, XI/c/5 – spolu s ním byli do čestných funkcí jmenováni Jeroným Coloredo-Waldsee jako dědičný truchsas, Rudolf Kořenský z Terešova jako dědičný banér a Václav Arnošt Markvart z Hrádku jako dědičný banér za rytířský stav. Posledně jmenovaný byl rovněž majitelem puškařských manufaktur a dodavatelem zbraní císařské armádě a kdysi i obchodním partnerem Václava Ignáce.

Na sklonku života Václav Ignác pobýval v Praze, kde ho 14. května roku 1727 ranila mrtvice. Pohřben byl podle přání v závěti v kapli kostela P. Marie na Svaté Hoře u Příbrami do hrobky, kde již spočinul jeho otec.

K tomuto poutnímu místu měl vztah zřejmě již od dětství. Jeho otec Adam Leopold, hejtman podbrdského kraje, stál v roce 1646 v čele šlechticů usilujících o přidělení rozvíjejícího se poutního místa Svaté Hory jezuitům z Březnice. O rok později byl přítomen slavnostnímu předání a za své zásluhy získal spolu s manželkou právo na pohřeb v mariánské svatyni. Z početných šlechticů podporujících výstavbu kostela, ambitu s kaplemi a kaplí na cestě z Březnice na Svatou Horu, tvořili příslušníci rodu Vratislavů z Mitrovic významnou část.⁶⁸ Ve druhé polovině 17. století se Svatá Hora stala poutním místem nadregionálního významu a kaple v celém areálu se staly posledním místem odpočinku velkého počtu členů šlechtických rodů z podbrdského kraje, ale i širšího okolí. Na toto poutní místo myslel i Václav Ignác – ve své poslední vůli odkázal 500 zlatých pro rekonstrukci schodů vedoucích od města.

Náboženský život barokního šlechtice se neobešel bez členství v některém z velkého počtu náboženských bratrství.⁶⁹ Z archivních materiálů se dozvídáme, že Václav Ignác byl členem nejméně dvou pražských jezuitských sodalit. Neznámý spolubratr z jezuitského náboženského bratrstva Zvěstování Panny Marie u Sv. Klementa na Starém Městě pražském (Congregationis Latinae Majoris Pragae ad S. Clementem Sub Titulo B. V. Mariae ab Archangelo Salute) si připravil na jeho počest pohřební řeč, která se dochovala ve Václavově pozůstalosti. Kromě „světských“ zásluh zde vypočítává i jeho zásluhy náboženské – opravy a zakládání kostelů, zřízení dvou špitálů, fundace v kostele Sv. Jakuba na Starém městě pražském a další.⁷⁰ Z oznámení o jeho

⁶⁸ František Xaver HALAS, *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Příbram 1929, s. 97, 115, 117.

⁶⁹ K fenoménu barokních bratrstev a jejich místu v životě urozců viz Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.

⁷⁰ RAV, inv. č. 249, kt. 71, sign. III A 1, fol. 4-6.

úmrtí v tisku bratrstva sv. Barbory, existujícího u jezuitského profesního domu u kostela sv. Mikuláše na Malé Straně se dovídáme, že byl členem i této náboženské kongregace.⁷¹ Víme také, že v roce 1713 prodal jezuitům v Klatovech svůj statek Zuklín nedaleko Kašperských Hor.⁷² Vše dokládá jeho výraznou náklonnost k jezuitskému řádu.

---

⁷¹ NA, Wunschwitz, inv. č. 1324, č. 27.

⁷² RAV, inv. č. 257, kt. 83, sign. III D 2, sine fol.

6. KAPITOLA

Rodopisná práce Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic

Nejdůležitějším zdrojem informací o rodopisné a heraldické práci Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic je jeho dopis adresovaný převoru kláštera bosých augustiniánů ve Lnářích páterovi Vincentovi od sv. Viléma (1642-1700). Dochoval se svázaný v konvolutu rodopisných poznámek, originálů i opisů různých šlechtických dokumentů v archivu výše zmíněného kláštera.¹ Psán byl na Chocomyšli dne 5. října roku 1684. Václav Ignác zde na čtyřech stranách vcelku jasně vysvětluje pohnutky ke svému rodopisnému výzkumu i ke své sběratelské činnosti. Kvůli důležitosti obsahu zde uvedeme přepis podstatných částí s rozdělením dlouhých souvětí na kratší a lépe pochopitelné celky.

Převor Vincent se pravděpodobně na Václava obrátil s prosbou o radu týkající se erbu rodu Kavků z Říčan. Václav v úvodu odpovědi projevuje radost nad tím, že se Vincent bude zabývat erby jeho příbuzného (z rodu Říčanských?)² a také jiných rodů, protože je málo lidí, kteří by se této činnosti věnovali. I když „...Čechové dosti vzácných rodů i pamětihodných činů“ mají, přece nikdo neoslavil českou zemi a české rody. Ti prý, kteří se o to pokoušeli, jako Paprocký, psali zmateně a nedbale, někdy jedno namísto druhého a černé za bílé, místy dokonce pravý opak. Erby z větší části vypustili, nebo uvedli částečně nebo úplně jiné. Jako negativní příklad uvádí Němce, konkrétně

¹ SOA Třeboň, Řádový archiv Augustiniáni Lnáře, kniha č. 110. Publikován dvakrát – poprvé Jan Pavel HILLE, *Příspěvky rodopisné I. Hrabě Václav H. Vratislav, sběratel erbovnických pamětí*, ČSPSČ 8, 1900, s. 78-80 – pouze část bez závěru týkajícího se koupě vína, podruhé A. SEDLÁČEK, *Staré svědectví o pospolitosti českomoravské a paměti o Říčanských na Moravě*, s. 142-150 – celé i s krátkým komentářem a edicí dalšího rukopisu od Šebestiána Říčanského, týkajícího se Kavků z Říčan z roku 1686, který je patrně rovněž součástí výše zmíněného konvolutu. Ve zkratce jeho obsah shrnul Tomáš KREJČÍK, *Z dějin českých genealogických a heraldických zájmů do poloviny 19. století*, SAP 22, 1982, s. 492.

² Přímé rodinné vztahy mezi Vratislavem a Říčanskými jsou doložitelné pouze v jednom případě – bratranec Václava Ignáce Václav Vojtěch Maximilián (*1648, †1698) si vzal za manželku Veroniku Johanku, dceru Adama Říčanského. OSN 26, s. 1006. Mohlo se samozřejmě jednat i o vzdálenější příbuznost.

norimberské tiskaře, kteří když chtěli představit erby českých rodů ve svém generálním erbovníku, často místo buvolích rohů nad štít umístili křídla, jak byli asi od někoho nesprávně informováni. Navíc místo starobylých českých rodů uvedli v erbovníku jména chebských měšťanů a patricijů. Ta skutečnost, jak píše, ho velmi zamrzela, protože se tím vzbuzuje dojem, že v Čechách není žádná stará šlechta, ale pouze nově nobilitovaná a měšťané. Z těch důvodů se rozhodl ve volném čase vyhledávat všechny starobylé české a moravské rody a jejich erby. Jako důvod, proč se zabýval i moravskou šlechtou, poznamenal, že mají s českými urozenci společný jazyk a že již dávno jsou spojení, „jako jeden pronárod“. Dále uvádí, že vyhledal starožitné rody, které v Čechách žijí více než 200 let (jako příklad uvedl Šliky, Egberky a Brandštejny „a jim podobné“), a barevně vymaloval 2000 erbů. Většina z těch rodů již vymřela nebo zchudla a členové už nevědí, jaké erby a tinktury patří jejich rodu. Některým dokonce sám erby opravil a ukázal, jak je mají nechat rýt a malovat. Touto činností se zabýval v čase moru, kdy „byl u všech lidí v nenávisti a žádný ho u sebe rád neviděl“. Tehdy prý také vypracoval stručnou genealogii svého rodu od jeho počátku; zjistil, kdo je kde pohřben a kde jsou v deskách zemských záznamy o rodu Vratislavů. Píše, že v budoucnu hodlá nechat vytisknout kroniku své rodiny a nepřímě tam uvést i jiné české rody. Ale jelikož taková práce vyžaduje celého člověka, po skončení morové epidemie ji kvůli různým nepříjemnostem a sporům odložil. Prý se navíc před rokem přestěhoval na jiné panství a všechny své spisy – i tyto genealogické – má stále uzamčené ve dvou truhlách, takže se do nich ještě ani nepodíval. To je také důvod, proč tak pozdě odepisuje na převorův dopis a není schopen podat důkladnou odpověď, ale že se v budoucnu vynasnaží – bude na to potřebovat asi osm dní. Ovšem musí prý po pravdě napsat, že o Říčanských do té doby vyhledal pouze málo věcí, spíše zlomky a že ani dnes všichni Říčanstí nevědí, jaký mají erb, natož, aby znali genealogii. V klenotu svého erbu si nechávají malovat obě křídla červená jako rod Talmberků a přitom by měli mít jedno křídlo bílé a druhé červené, jak je to vidět

snad v kostele sv. Jakuba. Také neví, jestli je rozdíl mezi Kavky a Říčanskými, ale Říčanašti tvrdí, že byli s Kavky z jednoho rodu a mají stejný erb. S tím vyjádřil souhlas. Dále píše, že páni z Talamberka podobně ve svých genealogiích nebyli pečliví a předtím se jmenovali jinak. Na závěr této části slibuje, že co najde, to věrně přepoše.

Poté následují již zprávy o objednávkce vína z kláštera pro šenk i domácí spotřebu, které svědčí o dobrých a přátelských vztazích mezi převorem a šlechticem.

Dopis nám pregnantně rozkrývá motivy Vratislavovy sběratelské činnosti a charakterizuje soudobý stav zájmu o historii a erby českých rodů. Rámcově jej lze shrnout do několika bodů.

1. Nedostatek zájmu české šlechty o historii vlastních rodů – o slavné činy předků. Neznalost vlastního erbu a rodových vazeb k ostatním příslušníkům šlechtického stavu.

V prvních desetiletích po Bílé Hoře rodopisná literární produkce skutečně do jisté míry poklesla a zaměřila se na nově příchozí nebo nově nobilitované rody.³ Staré české rody byly opomíjené z několika důvodů. Činitelé, kteří podněcovali a dotovali vznik tištěného rodopisného díla, byli převážně sami příslušníci šlechtických rodů. Je zřejmé, že v případě, že rod, sice starobylý, ale nijak významný, vymřel, nebyl důvod k sepisování rodopisů.⁴ Rovněž tak rody, které žily po roce 1628 v úplné nebo částečné emigraci, ve většině případů o

³ T. KREJČÍK, *Z dějin českých genealogických a heraldických zájmů*, s. 489, zmiňuje práce o Ditrichštejnech a Lichtenštejnech z pera jezuitských autorů, dále díla profesionálních historiků z Vídně, Drážďan, Norimberku; pro 70. až 80. léta 17. století několik v zapomnění rychle upadnuvších kompilačních děl císařského historiografa Františka Dominika Calina – 1670 Ditrichštejnové, 1674 Weissenwolfové, 1675 Lamberkové, 1676 Althanové, Zinzendorfové, 1681 Montecuccoli, 1683 Žerotínové, Pruskovští z Pruskova.

⁴ Seznam starobylých vymřelých rodů přináší Bohuslav BALBÍN ve svých *Miscellaneích*, Dec. II., Lib. I., Cap. XVIII, p. 98-103, kde vypočetl 85 vymřelých rodů a rodových větví panských a 57 rytířských. Pro srovnání mu sloužily jak neúplně spolehlivé zmínky o šlechticích v Hájkově kronice, tak pramenně korektní tituláře ze 16. století a další prameny.

podobném zviditelnění neuvažovaly. Navíc k tomu, aby takovou činnost vyvíjely, byly potřebné určité hmotné prostředky. Tím odpadají i starobylé rody žijící na území Čech, ale zchudlé.

Po roce 1628 tvořili nově příchozí urozenci asi třetinu šlechtické obce.⁵ Právě tato šlechta se zde potřebovala etablovat, zviditelnit svoji přítomnost a do jisté míry se představit – upozornit, s jakými významnými evropskými rody je spřízněná. Podobně šlechta nově povýšená, která ovšem zdůrazňovala hlavně zásluhy konkrétních nobilitovaných.

I když Václav Ignác projevuje nespokojenost s tím, že mnohé rody už svoji historii ani erb neznají, situace rozhodně nebyla kritická, protože se často našly osoby, které byly ochotny odpovídat na otázky amatérských i profesionálních genealogů, ba dokonce sami sepisovaly dějiny rodu, nebo alespoň v pamětnicích evidovaly narození, sňatky a úmrtí členů své rodiny a přátel. Jen výsledky bádání, většinou soukromého, zůstaly nevytištěné a nezveřejněné.

2. Nedostatečnost staré literatury

Již staré české kroniky mimovolně, nebo přímo účelově obsahovaly popisy starých českých šlechtických erbů. Počet zmínek se zvýšil, když se adresátem děl stala šlechta, která chápala erb jako znamení svého urozeného původu. Typickým příkladem může být tzv. Dalimilova kronika, která je určena české šlechtě počátku 14. století a autor se výkladem o vzniku šlechtických erbů snaží doložit stáří a urozenost šlechtických rodů. Obsahuje 21 zmínek o různých

---

⁵ Václav BŮŽEK – Petr MAŤA, *Wandlungen des Adels in Böhmen und Mähren im Zeitalter des „Absolutismus“*, in: *Der europäische Adel im Ancien Régime. Von der Krise der ständischen Monarchien bis zur Revolution (ca. 1600–1789)*, hg. von Ronald G. Asch, Köln-Weimar-Wien 2001, s. 295. V Čechách to bylo přibližně 30 procent, ale jsou zde započteny i rody, které získaly inkolát krátce před stavovským povstáním. Na Moravě bylo nově příchozích o něco méně než jedna třetina.

erbech včetně erbu panovnického.⁶ Erbovní pověsti se objevovaly v různých obměnách i u dalších autorů. Genealogy i historiky 16. až 18. století nejčastěji používaná kronika Václava Hájka z Libočan,⁷ rovněž zaměřená na šlechtického adresáta, přináší značné množství zmínek o původu a činech české nobility a také několik vyobrazených erbů i pověsti o jejich původu.⁸

Ostatní práce, které vznikaly od druhé poloviny 16. století, byly zaměřené genealogicky na jednotlivé rody, spíše jako oslavné spisy, které obsahovaly i vyprávění o erbu – někdy ve veršované podobě vysvětlující obsah erbu přes symboliku barev a figur. Ani těch nebylo mnoho a vyjma několika osobností (např. Václav Březan), představovala spíše kompendia bez výrazné pramenné hodnoty nebo většího regionálního dosahu.⁹

V poslední třetině 17. století dominovalo jediné dílo, obsahující jakési kompendium šlechty a šlechtické heraldiky v Čechách a na Moravě – tisky

---

⁶ Dodnes dochovaná v 11 neúplných rukopisných opisech. Z toho počtu můžeme usuzovat, že v minulosti byla vcelku oblíbenou kronikou. V roce 1620 vyšla tiskem jako *Kronyka Stará Klásstera Boleslawského* (plná citace viz knihopis č. K01810), poté v roce 1786. Rozbor částí zabývajících se heraldikou provedl Josef JIREČEK, *Štítý starých rodův českých a moravských dle kroniky Dalimilovy*, PAM 10, č. 4, 1877, sl. 633-642. Nalezl zmínku o 21 erbovních znameních. Obecně o chápání znaku v této kronice viz Rudolf HOLINKA, *Znak v kronice Dalimilově*, Erbovní knížka na rok 1936, s. 27-33. Nejnovější edicí je *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, (edd.) Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK (†) a Naděžda KVÍTKOVÁ, díl 1– 2, Praha 1988. Analýzu kroniky provedla Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, díl 3: Historický komentář, Praha 1995. O erbech v kronice, jejich dataci a erbovních pověstech píše na s. 232-239.

⁷ *Kronyka Czeská Cum gracia et Priuilegio Regie Maiestatis...* 1541. Úplnou citaci viz knihopis č. K02867, v němčině vyšla v roce 1596 (knihopis č. K02868). Reprint s malým textovým doplňkem vydán v roce 1819 Janem Ferdinandem ze ŠENFELDU. *Kronika česká, toto nyniegssij wydánij Haykowy Kronyky stalo se gest roku 1819... na vlastni utraty a wydávánij Pána rytjrže Jana Ferdynanda z Ssenfeldu*. Tento reprint byl použit pro digitalizaci a uveřejněn na stránkách <http://knihomol.phil.muni.cz/cd/hk/index.html>. Z novodobých edic viz neúplné vydání od Václava FLAJŠHANSE, *Kronika česká I-IV*, Praha 1918-1929, poté opět výběr z kroniky Václav Hájek z Libočan. *Kronika česká. Výbor historického čtení*, Praha 1981.

⁸ O Hájkovi viz úvod k edici kroniky od Václava Flajšhanse z roku 1918 (citaci viz výše), o jeho pramenech Jan Vítězslav ŠIMÁK, *Prameny a pomůcky Hájkovy*, in: Sborník prací historických k 60. narozeninám Jaroslava Golla, Praha 1906, s. 195-213.

⁹ Detaily genealogické produkce tohoto období viz T. KREJČÍK, *Z dějin českých genealogických a heraldických zájmů*, s. 485-489.

Bartoloměje Paprockého. Osudy a dílo Bartoloměje Paprockého již byly několikrát zpracovány.¹⁰ Mezi významnými prameny jeho spisů nacházíme i výše uvedenou Hájkovu kroniku, a víme, že v rámci zaměření díla sem začlenil velkou většinu zmínek o erbech v ní obsažených. Pro nás je důležitým faktem, že Paprocký celkově ve svých knihách *Diadochos* (vyšlo 1602) a *Zrcadlo slavného markrabství Moravského* (vyšlo 1596) uvádí erby asi u 850 českých a moravských šlechtických rodů.¹¹ Absence barev způsobená černobílým knihtiskem je částečně nahrazena popisy, ale v mnoha případech deskripce obsahuje pouze některé tinktury a mnohdy chybí zbarvení figur a polí vůbec. Co do vzhledu a tinktur klenotů, situace je velmi obdobná, jelikož se plné erby uvádějí pouze na začátku vyprávění o určitém šlechtickém rodu a nikoliv na dalších stránkách, kde jsou vyobrazení erbů manželek a manželů zmíněných šlechticů.¹²

V mnoha případech si Paprocký pomáhá svými znalostmi polské heraldiky a vidí původ rodů i erbů v Polsku, někdy také, obzvlášť v *Zrcadle* uvádí pro doplnění i bohatý výčet polských rodů, které nosily stejný erb. I když výše zmíněné limity Paprockého díla omezovaly do určité míry jeho využití, z důvodu absence jiného veřejně přístupného zdroje informací o českém rodopisu a heraldice takového rozsahu bylo nejrozšířenější a nejčastěji

¹⁰ Nejobsáhleji Karel KREJČÍ, *Bartoloměj Paprocký z Hohol a Paprocké Vůle. Život-dílo-forma-jazyk*, Praha 1946; Pavel R. POKORNÝ – Pavel PALÁT, *Bartoloměj Paprocký a jeho význam v české heraldice*, Heraldický klub ČNS, Praha 1979. O erbovních pověstech Irena HRABĚTOVÁ, *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohol*, Brno 1992. Plné citace Paprockého děl viz knihopis č. K 06843 (*Diadochos*), K 06862 (*Zrcadlo*), K 06860 (*Štambuch slezský*).

¹¹ Statistiku jsme provedli v dílech *Diadochos* a *Zrcadlo*, za jednotku jsme počítali vyobrazený erb anebo popis erbu v textu (s tinkturami i bez nich). Erby jednotlivých rodin se často opakují, zde přihlížíme pouze k jednomu, pokud možno co nejúplnějšímu výskytu erbu. Podrobnější analýzu viz v další kapitole.

¹² V NK sg. 54 A 69 se nachází výtisk Paprockého *Diadocha*, který byl dodatečně kolorován vodovými barvami. Luxusní provedení vazby s do kůže vytištěným portrétem Rudolfa II. a pečlivé vymalování indikují, že byl zřejmě určen přímo pro panovníka. Tinktury v erbech nejsou vymalovány ve všech případech korektně – někdy došlo k tomu, že stejný erb byl, třeba i na jedné stránce vymalován pokaždé v jiných barvách. Za informace o tomto tisku děkuji PhDr. Jakubu Hrdličkovi. Je možné, že podobných kolorovaných exemplářů bylo víc.

využívanou knihou o starých šlechtických rodech snad až do vytvoření heraldických kompendií na konci 19. století.

3. Negativní odraz této skutečnosti v zahraničí – převládá povědomost o novožitných nebo přistěhovalých rodech a rychle se prosazujících erbovnících.

Absence „modernějších“ kompendiálních děl o českých erbech způsobila do velké míry jejich neznalost v cizině. Do zahraničních rukopisných erbovníků se přitom v touze po uchopení celého světa dostávala bohemika již v období středověku. Jednalo se o erby významných nebo v cizině exponovaných rodů, nejčastěji příslušníků královského nebo císařského dvora.¹³ Po vytvoření habsburského soustátí se stalo povýšení českých šlechticů do stavů říšské šlechty také jedním z důvodů, proč bylo vhodné českou šlechtu zařadit do nově vznikajících říšských erbovníků.

Nejvýznamnější počín tohoto druhu představovalo dílo norimberského malíře a kreslíře Johanna Siebmachera, který v roce 1605 vydal první díl říšského erbovníku obsahující 3471 erbů. Byly zde erby císaře, říšských stavů, říšských arcibiskupství a biskupství, šlechty z rakouských zemí, Slezska, Bavorska, Frank, Švábska, Brunšvicka, Porýní, Alsaska, Švýcarska, ale i norimberského a augsburského patriciátu.¹⁴ Erby byly rozmístěny v tabulích po 12-16 kusech a kromě jména nositele neobsahovaly žádnou další informaci. Z bohemik se zde vyskytuje erb pražského arcibiskupství, olomouckého biskupství a poté v tabulích obsahujících tzv. říšskou šlechtu bez uvedení

¹³ Ivan HLAVÁČEK, *Miscelanea k české heraldice doby Václava IV.*, ČNM 147, 1978, s. 20-28; TÝŽ, *O nových edicích pozdněstředověkých erbovníků*, in: Sborník příspěvků z 3. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1987, s. 31-33; Vladimír RŮŽEK, *Znakové soubory v Evropě*, Heraldická ročenka 1979, s. 68-93; TÝŽ, *České znaky v Uffenbašském erbovníku z počátku 15. století*, Heraldická ročenka 1981, s. 23-41; TÝŽ, *Družina Bořivoje ze Svinař ve službách Václava IV.*, MZK 25, 1989, s. 57-90.

¹⁴ Hans JÄGER-SUNSTENAU, *General-Index zu den Siebmacherschen Wappenbüchern 1605-1961*, Graz 1964, s. 11nn. (dějiny), s. 24nn. (obsah). První díl v kolorované verzi vyšel v reprintu ve dvou svazcích s doslovem Horsta Appuhna, *Johann Siebmachers Wappenbuch* v roce 1972 a 1989, v jednom svazku v roce 1999. Vydání z roku 1701-1075 vyšlo v reprintu Otty Neubeckera v roce 1975, o čtyři roky později vydal i reprint Supplement z let 1753-1806.

zemské příslušnosti několik dalších rodů. Čistě českého původu bylo pouze 18 z nich.¹⁵ Některé další uvedené rody vlastnily statky v Čechách jen po nějaký čas, ale základ jejich majetku byl v cizině, případně tam žily další rodové větve. Jiné rody byly cizího původu a v Čechách se usadily až v průběhu 16. nebo 17. století. Další měly majetky rovnoměrně rozmístěné v Čechách i v zahraničí – šlo ponejvíce o rody osedlé v pohraničí.¹⁶ U těch jen stěží můžeme posoudit, do jaké míry při zařazení do erbovníku sehrála roli jejich příslušnost k českým stavům. V části Siebmachrova díla, kde uvádí další šlechtu z Říše, seřazenou podle jednotlivých zemí a v rámci jedné země s výjimkami abecedně, již Čechy ani Morava své zástupce nemají. Naopak slezská šlechta je přítomná ve velkém počtu.¹⁷

Ve druhém dílu, který vyšel již za čtyři roky, měl podobnou strukturu a obsahoval 2300 erbů,¹⁸ je situace s bohemiky ještě horší – jsou zde pouze znaky

¹⁵ Johann SIBMACHER, *New Wapenbuch*, darinnen deß h. Röm. Reichs Teutscher nation hoher Potentaten, Fürsten, Herren und Adelspersonen, auch andere Stendt und Stätte Wapen, an der Zahl über 3320, daneben ihrer Schilt und Helmkleinoten, mit besonderem Fleiß erkundiget und uff Kupfferstücke zum Truck verfertigt, Nürnberg 1605. Mezi knížaty (Fürsten) jsou uvedeni Rožmberkové (tab. 8/5), mezi svobodnými pány páni z Riesenburka (tab. 26/12), Roupovští (tab. 28/8), Berkové z Dubé a Lipého (tab. 28/9), Šelmberkové (tab. 28/10), Leskovcové (tab. 28/12), mezi pány Valdštejnové (tab. 31/7), Švamberkové (tab. 31/10), Zejdlicové (tab. 31/11), Popelové z Lobkovic (tab. 32/1), Hasištejnští z Lobkovic (tab. 32/2), Kolovratové (tab. 32/3), Smiřičtí (tab. 32/4), Vartemberkové (tab. 32/5), Pernštejnové (tab. 32/9), Trčkové z Lípy (tab. 32/10), Šternberkové (tab. 32/11), Házmburkové (tab. 32/12).

¹⁶ J. SIBMACHER, *New Wappenbuch*, 1605 – jedná se o dalších 28 rodů: Salmové, Hardekové, Fürstenbergové, Lichtenštejnové, Thurnové, Gutštejnové, Nosticové, Trautmansdorfové, Ungnádové, Harachové, z Rogendorfu, Ditrichštejnové, Hofmanové z Grünbühelu, Ejcinkové, Althanové, z Herbersteinu, Trautsonové, Zinzendorfové, Khuenové z Belasy, Krajiřové z Krajku, Minkvicové, Pruskovští, Rödernové, Oprštorfové, Šafgočové, Šlejnicové, Starhembergové. Z nich 22 považoval Václav Ignác za „staré české rody“ (zvýraznění podtržením), tj. uvedl je ve svých erbovnících.

¹⁷ J. SIBMACHER, *New Wappenbuch*, 1605, tabulky 50-76, celkem 404 erbů.

¹⁸ Johann SIBMACHER, *Newen Wapenbuchs II. Theil*, darinnen deß h. Röm. Reichs Teutscher Nation hoher Potentaten, Fürsten, Graven, Freyen Herrn, Ritter und yom Adel, auch etlicher alten Erbar Patricien usw. Wapen, an del' Zal bey 2400 beneben ihren Schild und Helm Kleinoten, auch deren zugehörigen Farben mit besonderem Fleiß als auf Kupferstück in Truck verfertigt, Nürnberg 1609.

Českého království a Moravského markrabství. Slezská šlechta je opět zastoupená v hojném počtu 101 erbů.¹⁹

Tyto dva díly vyšly spolu do 50. let 17. století ještě dvakrát – v roce 1612 a v roce 1630. Tabulky již od roku 1612 obsahovaly u erbů označení barev malým počátečním písmenem.²⁰

Třetí díl k předešlým dvěma přidal v roce 1656 Paul Fürst – nakladatel, který koupil od Siebmachrových dědiců tiskové tabule prvních dvou dílů a nechal nově vyrýt další. V červenci roku 1655 získal na erbovník ochranné privilegium od císaře Ferdinanda III. Od té doby byl mezi veřejností erbovník znám pod jeho jménem. Nebyl jediným autorem – pro práci na erbovnících získal, podobně jako Johann Siebmacher, spolupracovníky – mezi jinými proslulého, univerzitně vzdělaného benediktýna Gabriela Bucelina.²¹

Třetí díl měl 2258 erbů a kromě tabulek obsahoval i předmluvu s rozdělením erbovních figur.²² Co se týče obsahu, některé rody se objevují znovu – jen se za dobu od prvního vydání změnila jejich stavovská příslušnost. U říšské šlechty došlo k přesunům některých bohemik do stavu vévodů a knížat;²³ nové české rody se objevily i mezi hrabaty a svobodnými pány.²⁴ Dále se zde konečně objevují bohemika v části vyčleněné pro nižší šlechtu jednotlivých zemí – ve dvou tabulích s názvem „Böhmische“ a „Böhmisch-mährische“ v počtu 27 erbů. Musíme však dát za pravdu Václavu Ignácovi – skutečně nešlo

¹⁹ J. SIBMACHER, *New Wappenbuch*, 1609, tabulky 47-53, celkem 101 erbů.

²⁰ H. JÄGER-SUNSTENAU, *General-Index*, s. 25-27.

²¹ H. JÄGER-SUNSTENAU, *General-Index*, s. 12.

²² Paul FÜRST, *Des erneuerten Teutschen Wappenbuchs III. Theil*. 1656. 200 Taf.

²³ P. FÜRST, *Des erneuerten Teutschen Wappenbuchs III. Theil* – Eggenberkové (Tab. 5/4), Lichtenštejnové (Tab. 6/1), Lobkovicové (Tab. 6/2), Ditrichštejnové (Tab. 6/3) a Salmové (Tab. 6/5).

²⁴ P. FÜRST, *Des erneuerten Teutschen Wappenbuchs III. Theil*. Mezi hrabaty Losiové z Losintálu (Tab. 19/4) a Harrachové (Tab. 19/5), mezi svobodnými pány Kounicové (Tab. 24/5), Lichtenberkové (Tab. 33/3), Klinštejnové (Tab. 33/9), p. z Michalovic (Tab. 33/10), z Klenové (Tab. 33/11), z Penčina (Tab. 33/12), Boskovic (Tab. 41/6), Kapiřové (Tab. 41/9), Hasištejnští z Lobkovic (Tab. 42/8), ze Žeberka (Tab. 42/9), z Veitmile (Tab. 42/10), z Hradce (Tab. 42/11) a ze Švihova (Tab. 42/12).

o nejvýznamnější, ani nejreprezentativnější šlechtické rody, ale spíše patricije nebo novoštitnou šlechtu.²⁵

Struktura čtvrtého dílu, který vyšel v roce 1657 a obsahoval ve 200 tabulích 2340 erbů, byla poněkud odlišná. Prvních sedm tabulí věnoval hrabatům, dalších devět svobodným pánům a zbylé tabule šlechtě bez jakéhokoliv vymezení teritoria.²⁶ Zde se bohemika nenacházejí.

Pátý díl vydal stejný nakladatel v roce 1665. Byl nejrozsáhlejší – ve 312 tabulích bylo vyobrazeno 3500 erbů s hojným zastoupením zemí a měst.²⁷ Jsou zde přítomny i erby řádu německých rytířů. Nové české rody se objevují mezi hrabaty i svobodnými pány v třetím a čtvrtém oddílu.²⁸ Pro šlechtická bohemika a moravika Fürst vyčlenil dvě tabule, celkem 19 erbů.²⁹ Opět se nedá říct, že by

²⁵ P. FÜRST, *Des erneuerten Teutschen Wappenbuchs III. Theil*, Tab. 95-96 - seznam rodů pod titulkem „Böhmische“: Rickhart (nob. 1631, Salb. 44/559-568), Lang von Langenau, Kremer, Podwinski v. Daubrowitschan (1596 nob. s predikátem, Salb. 12a/533-537), Magnus genandt Gross v. Milwaldt, Steffeck v. Kolodey (erb. 1583, nob. 1646), Rockhendorffer, Dornfeldt, Vetterl v. Wildenbrunn (radovský titul 1636, Salb. 48/359-362), Schmidgrabner v. Lustenegg (1582), Kaufman (z Löwenthalu?, 1638 konfirmace nobilitace s predikátem, Salb. 48/649-656), Stizibirsky de Rouin (erbovní list 1544 Salb. 282/170, 1589 12a/222-225.), von Kirchenbach, Wostromyrsky von Rokitnig, von Zeidler, Weidner von Wierbitz (z Weidenthalu?, erb. list 1593, 1594, Salb. 12a/380-382, 430-434), Haidel, Haberlandt, Wolfrom (z Trauendorfu?, 1623 nobilitace s predikátem, Salb. 174-182), Pröckl v. Procksdorf (1652 donace, Salb. 60/671'-679), Gvndrowski, Peer von Peeraw, Merold v. Kneiselstein, Molstein, Hubel, Heiden, Piller (Pilar z Pilku? 1569 mocný list, Salb. 287/335).

²⁶ Paul FÜRST, *Wappenbuch*, IV. Theil. 1657. 12 S., 200 Taf.

²⁷ Paul FÜRST, *Deß Erneuerten Wappen-Buchs fünffter und letzter Theil*, sampt einem politichen Discurs von der Macht, Würde und Herrlichkeit, auch großer Menge deß Teutschen Adels, Nürnberg 1665.

²⁸ P. FÜRST, *Deß Erneuerten Wappen-Buchs Theil V.*, hrabata: Althan (Tab. 4/2), Valdštejn (Tab. 4/3), Lamberg (Tab. 4/4), Koc z Dobrše (Tab. 9/5), Trauttmansdorff (Tab. 10/2), Slavata (Tab. 10/6), Kolovrat (Tab. 10/7), Kolovrat (Tab. 10/9); páni a svobodní páni: Harant z Polžic a Bezdržic (Tab. 11/6), z Krajku (Tab. 14/3), Podstatský z Prusinovic (Tab. 15/3), Amštatu (Tab. 16/9); hrabata, páni a svobodní páni: gr. Vratislav (Tab. 21/1), Skrbenský z Hřiště (Tab. 21/5).

²⁹ P. FÜRST, *Deß Erneuerten Wappen-Buchs Theil V.*, pod názvy tabulek „Böhmische“ a „Böhmische Mährische“, tab. 76-77: Hoff, Hoff, Moser, Stacho von Purckhglas, Geörger von Alttbach, Eidtner von Eidtritz, Satlo von Glatcowitz, Ölhafen, Iheroky, Roskouvitz (1602 erbovní adopce, Salb. 12b/731-736), Nicka, Macziolkowski, Starcken von Maimbnitz, Skirl, Styrnsky von Stiern (radovský titul 1631, Salb. 44/487-489), Ruoff, Multzen von und zu Obern Schoenfeld.

šlo o známé české rody. Slezské šlechtě věnoval prostor šesti tabulí, na kterých bylo vyobrazeno spolu 55 erbů.³⁰

Dodatek k pátému dílu vyšel při dalším vydání všech dosavadních dílů v roce 1670.³¹ Sestával z dalších 56 tabulí s podobnou strukturou jako předchozí díly, vyjma čtvrtého. Měl celkem 592 erbů. Zde se objevila bohemika dvě – hned na první tabuli mezi hrabaty páni z Ronova a Bibrštejna, mezi rytíři a šlechtou Hruškové z Března.³²

Pro úplnost dodáme ještě vydání a obsahy dalších dílů, které vyšly do smrti Václava Ignáce v roce 1728. Nové vydání všech pěti svazků se objevilo na trhu v roce 1695 a jako nakladatel je uvedena vdova po P. Fürstovi a jeho dědicové³³, podobně tomu bylo u vydání o rok později, kdy byl nově doplněn šestý díl. Tvoří ho pouze 25 tabulí, ale barvy jsou zde vyjádřeny šrafováním. Erby českých rodů, respektive rodů, které v tom období měly majetek v Čechách, jsou pouze v oddílu knížat a hrabat v počtu 11 rodů.³⁴

Další, v pořadí již osmé vydání erbovníků, vyšlo v roce 1699 pod jménem nakladatele J. Helmera, manžela Fürstovy dcery, který převzal všechna práva. Šestý díl byl doplněn o dalších pět tabulí – celkově měl 306 erbů.³⁵ Bohemika neobsahuje.

Celek šesti dílů opustil tiskařkou dílnu do roku 1728 ještě dvakrát – v letech 1701-1704 se jménem vydavatele Wolfganga Gotlieba Fürsta, syna

³⁰ P. FÜRST, *Deß Erneuertten Wappen-Buchs Theil V.*, Tab. 70-75.

³¹ Paul FÜRST, *Zufaß zu des Erneuert- und Vermehrten Wappen Buchs Fünfften Theil*, Nürnberg 1670.

³² P. FÜRST, *Zufaß*, z Ronova a Bibršteina (Tab. 1/1), Hruška z Března (Tab. 18/6).

³³ Plný titul viz H. JÄGER-SUNSTENAU, *General-Index*, s. 26.

³⁴ *Paul Fürst's Witwe und Erben, Erneuert- und vermehrtes Wappen Buch...*, und jetzo in sechs Theilen vorgestellt, Nürnberg 1696-7. Knížata Lobkovicové (Tab. 7/2), Salmové (Tab. 7/3), Ditrichštejnové (Tab. 7/8), Aueršperkové (Tab. 7/9), Fürstenbergové (Tab. 7/11); hrabata Fürstenbergové (Tab. 11/4), Šlikové (Tab. 12/1), Sinzendorfové (Tab. 12/2), Trauttmansdorffové (Tab. 12/6), Valdštejnové (Tab. 12/9) a Nosticové (Tab. 13/10).

³⁵ Titul viz H. JÄGER-SUNSTENAU, *General-Index*, s. 25 a 29.

Paula Fürsta a poté znovu v roce 1705 v nakladatelství J. Helmera.³⁶ K výraznějším změnám nedošlo.

Koncem 17. století vznikla i další tištěná díla zabývající se heraldikou, ale zcela zjevně se inspirovala, ba dokonce kopírovala erby i strukturu ze Siebmachrových a Fürstových erbovníků. Velký počet vydání způsobil obecné rozšíření těchto knih, čímž se ztrácela potřeba vydávat knihy převratně nové (mj. všech 6 dílů celkově obsahovalo skoro 15000 erbů). Tato vlna zasáhla rovněž rukopisnou heraldickou tvorbu – v knihovnách se nacházejí mnohé rukopisné kopie tohoto díla nebo jeho částí, někdy přímo nalepené výstřižky, i když občas bývají doplněny ještě o další erby. Stará i obnovená vydání získala punc téměř kanonického díla pro heraldiku všech zemí Říše. Přítomnost rodového erbu v tomto díle byla urozenci chápána jako reprezentace úrovně dosaženého šlechtického stavu, a vhodný způsob jejího šíření v povědomí velkého počtu příjemců. V pozdějších obdobích mohla sloužit jako jeden z pramenů pro bádání o historii rodu, jehož výsledkem mnohdy byla panovníkem vyslyšená žádost o vyzdvižení do vyššího šlechtického stavu.

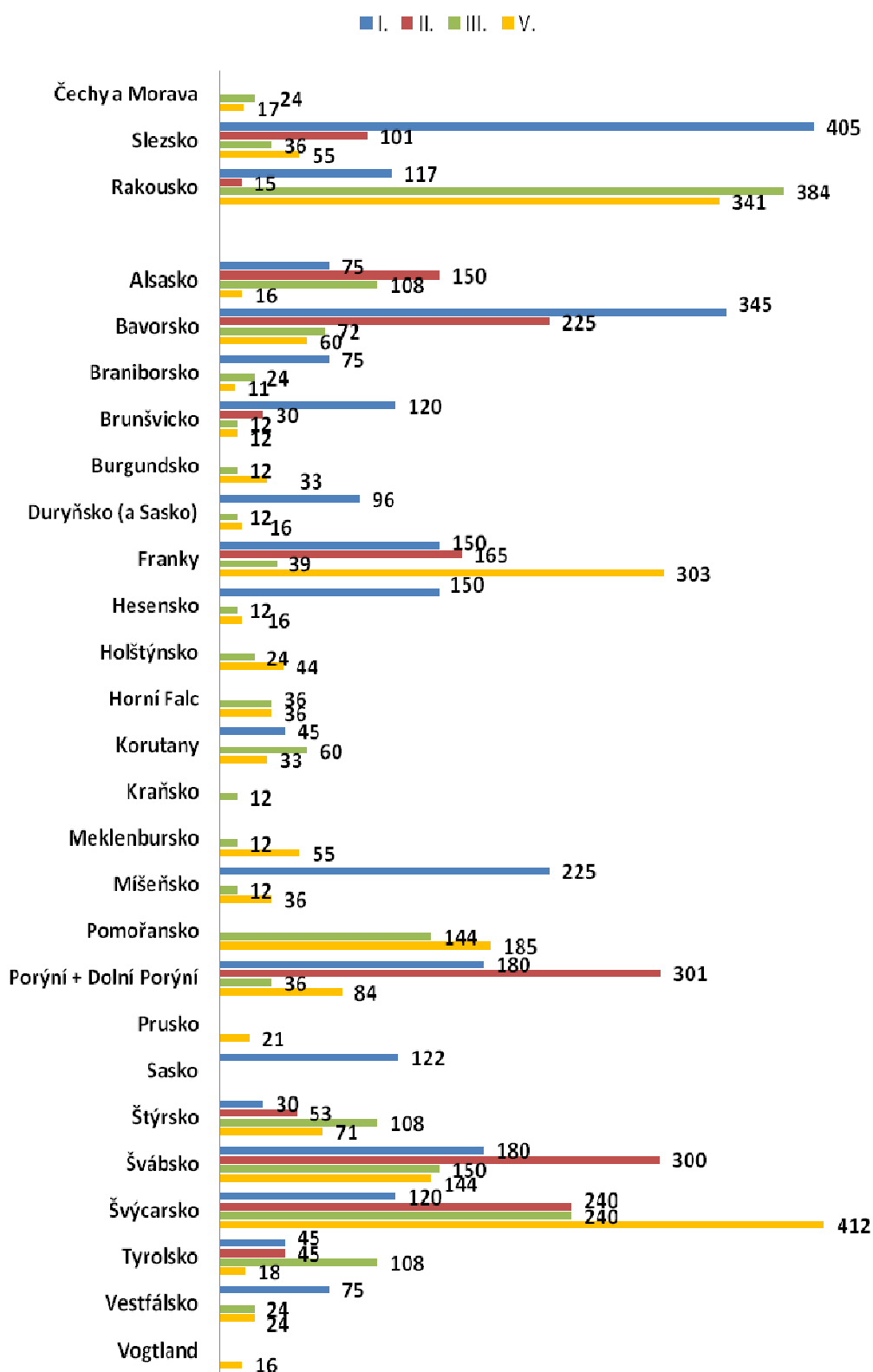
Je proto zřejmé, že absenci erbů významných a starobylých českých rodů v tomto erbovníku nesl Václav Ignác nelibě. O to více, že slezských rodin bylo v erbovníku hodně, a podobně na tom byly i dědičné země Habsburků.³⁷ Chybělo zkrátka širší povědomí o „původní“ české heraldice. To ho motivovalo k vyhledávání a sepisování znaků českých starožitných rodů.

---

³⁶ H. JÄGER-SUNSTENAU, *General-Index*, s. 12, 25-29.

³⁷ Viz graf zastoupení jednotlivých zemí v dílech Siebmachrova (a Fürstova i Helmerova) erbovníku. Nejvíce erbů z dědičných Habsburských zemí a zemí Koruny České mají Rakousy (bez rozdělení na Horní a Dolní) – skoro 1200 erbů, dále Slezsko – 652, Štýrsko – 333, Tyrolsko – 234, Korutany – 171, Čechy a Morava – 58, Kraňsko – 12. Je zřejmé, že počty se odvozují i od počtu šlechtických rodů v jednotlivých zemích, ale velké disproporce naznačují i další okolnosti, k nimž by při analýze Siebmachrova díla mělo být přihlíženo.

Zastoupení zemí v jednotlivých svazcích Siebmachrova erbovníku

7. KAPITOLA

Prameny Dírenských erbovníků

Na počátku bádání Václava Ignáce stál zřejmě zájem o genealogii vlastního rodu, při jehož studiu se mezi svými předky setkal s mnohými jmény příslušníků staré české šlechty. I jemu zpočátku zřejmě chyběla opora, aby mohl zjistit, jaký erb nosil určitý spřízněný rod. Již v roce 1680 však o něm bylo mezi zájemci o genealogii a heraldiku známo, že tyto obory pečlivě studuje a kompetentně odpovídá, když se na něj obrátili s písemným dotazem. Množství nasbíraného materiálu prý pojaly dvě bedny neznámých rozměrů. Lze přepokládat, že materiál dochovaný dodnes v rodovém archivu a čítající asi 3 kartony, bude pouze zlomkem jeho výpisků a přípravného materiálu. Rovněž pouze těžko budeme rekonstruovat jeho odbornou knihovnu, jelikož není jisté, kdo byl majitelem knih dochovaných v seznamech rodového archivu Vratislavů z Mitrovic. V případě fideikomisní knihovny, kterou jistou dobu v rámci držby fideikomisu spravoval i Václav Ignác, heraldická a genealogická díla absentují.

Ze zachovaného zlomku rodopisných a heraldických výpisů je možné pouze částečně zjistit způsob a prameny Václavovy práce. I když se orientoval ve svých aktivitách dvěma základními směry – na sbírání erbů českých rodů a na sepsání rodové genealogie, pramenná základna se prolíná. Erby – jejich vyobrazení nebo pouze popis, se objevují na více místech v genealogickém materiálu. Bohužel i tyto skromně dochované výpisky Václav Ignác jen málokdy opatřil citací zdroje, takže přímo doložené prameny neposkytnou rozhodně úplný obraz jeho pramenné základny. Svou pozornost zaměříme nejdříve na ně, poté na jeho genealogické zdroje a nakonec na škálu pramenů, která mu v jeho době mohla být k dispozici, i když k tomu schází přímé doklady. Zde se neobejdeme bez komparace s prací jiných soudobých genealogů a heraldiků.

Heraldicko-genealogické poznámky pocházející z činnosti Václav Ignáce jsou ve fondu rodového archivu Vratislavů z Mitrovic rozděleny, bohužel ne úplně důkladně, podle obsahu do několika celků. Největší část je dnes začleněna pod signaturu II A 1 c v kartonu 10 a tvoří ji rodové vývody Vratislavů (fol. 265-335), vývody spřízněných rodů (fol. 1-104)¹ a různé drobné rodopisné záznamy (fol. 105-264). Karton 9 obsahuje několik konceptů Václavovy rodové kroniky *Gloria domus Vratislavianae*, dějiny rodu od hofmistra a archiváře Maxmiliána Hillebrandta z roku 1756 a část materiálů zabývajících se znakem Vratislavů z Mitrovic, kde však nacházíme pouze popisy znaku novějšího data a několik vyobrazení. Další relevantní genealogicko-heraldický materiál je uložen přímo v pozůstalosti Václava Ignáce v kartonu 71 pod signaturou III A 12, fol. 64-94.

Materiálu týkajícího se pouze erbů je v dochovaných archiváliích velmi málo. Z Václavova pera pocházejí pouze poznámky a náčrty znaků na 14 stranách, které obsahují 47 vyobrazení erbů, 4 otištěné pečeti, 38 českých popisů erbů, z toho 22 doplňujících výše zmíněná vyobrazení a 16 bez vyobrazení. Šest dalších popisů u vyobrazených erbů je německých. Prameny jsou uvedené asi ve třetině případů.

Tyto prameny lze rozdělit do několika skupin. Do každé z těchto skupin můžeme ovšem z dochovaného materiálu přispět pouze několika málo položkami.

1. otisky pečeti²
2. opisy erbů z náhrobních kamenů³ a architektury⁴

¹ Jde o rody: Bechyně, Běšín, z Bubna, Čejka, Černín, Deym, Doudlebský, Hrzán, z Harasu, Hýzrle, Janovský, Kinský, z Klenového, Koc, Kořenský, Kolona z Felsu, Kolovrat, Kounic, z Kunic, z Kunštátu, Lažanský, Loubský, Malovec, Mitrovský, Morel, z Náchoda, Obytecký, Příchovský, Rašín, de Souches, z Rožmitálu, z Rýzemberku, z Řičan, Schrenk, Sinzendorf, ze Svárova, Šlik, Talacko, Trauttmansdorf, z Ústí, Valdštejn.

² RAV, sign. II A 1 c 2, kt. 10, fol. 4 – přímo na listu otištěné 2 pečeti, text k nim nepatří. RAV, sign. II A 1 d, kt. 10, fol. 157r, v - pečeť příslušníka rodu Pernklo ze Šenreitu a Jana Františka Mayderleho z Mansbergu.

³ RAV, sign. II A 1 d, kt. 10, fol. 157r – erb v kostele v Mlázovech.

3. opisy erbů z erbovních galerií⁵
4. opisy erbů z „erbovních knížek“⁶
5. opisy erbů na jiných památkách⁷
6. popisy erbů získané z korespondence nebo z rozhovorů s jinými genealogy.⁸

Tyto prameny můžeme ověřit a doplnit ještě o několik málo zmínek v poznámkách u erbů přímo v erbovníku. V šesti případech zmiňuje lokalitu, kde byl vyobrazen erb,⁹ ve třech případech rodovou genealogii¹⁰ a v jednom případě dokonce desky zemské.¹¹

Písemné prameny

Erbovníky

K dalším zdrojům, o jejichž excerpci máme pouze zprostředkované informace, patřily podle stupně důležitosti starší české erbovníky.

Použití nejstaršího známého českého erbovníku tzv. Auly Caroli IV.¹² dokládají jak vyobrazení erbů v erbovníku, tak zpráva v rodopisné kronice rodu Vratislavů z Mitrovic z pera Václava Ignáce z roku 1710, týkající se jeho předka Mutiny. Uvádí zde, že Mutina byl členem dvora Karla IV. v Itálii, jak o tom

⁴ RAV, sign. II A 1 c 2, kt. 10, fol. 32v - erb Obiteckých naproti Martinicovské kapli.

⁵ RAV, sign. II A 1 c 2, kt. 10, fol. 32-33 – znaková galerie na zámku v Klenové; RAV, sign. II A 1 c 2, kt. 10, fol. 40r – „štítý“ ze zámku v Srbicích.

⁶ Zmíněny jsou knihy pana Ježovského, pana Henigára a pana z Vidršperku. RAV, sign. II A 1 d, kt. 10, fol. 157r.

⁷ RAV, sign. II A 1 d, kt. 10, fol. 154r – erby z okenních vitráží kostela sv. Jakuba v Praze.

⁸ Zprávy od p. Chřepického - RAV, sign. II A 1 d, kt. 10, fol. 158r, od gen. Haranta – RAV, sign. II A 1 c 2, kt. 10, fol. 32v.

⁹ U erbů č. 1759 Štáhlavy; č. 1950 Čížová u Písku; č. 2022 Mlázovy; č. 2214 a č. 2229 Pičín; č. 2214 Dušníky.

¹⁰ Erb č. 1924 genealogie p. Perglarů a Vidršperků, č. 2087 a č. 2088 genealogie Ježovských z Lub.

¹¹ U erbů č. 2292 zmiňuje desky, ale bez konkrétní citace.

¹² O erbovníku viz V. RŮŽEK, K obsahu a dataci nejstaršího českého erbovníku tzv. Aula Caroli IV., s. 165-174; Jiří ČAREK, Balbínova a Crugeriova Aula Caroli IV., Erbovní knížka na rok 1940, s. 56-67.

svědčí obrazová rekonstrukce tohoto dvora prostřednictvím erbů významných členů v rukopisu, který on sám uchovává.¹³ Erbovník znal již v roce 1664 Bohuslav Balbín, kdy pro něj vytvořil opis Jiří Crugerius, v roce 1687 snad dokonce Balbín vlastnil originál. Dodnes se dochovala pouze Crugeriova kopie (ANM, Sběrka rukopisů, sg. III A 11, i. č. 44). Jelikož podle přípisku na předešlé Crugeriovu kopii v roce 1709 vlastnil jistý p. Pekelský, a později v roce 1736 se dostala do rukou B. D. Wunschwitze,¹⁴ je možné, že rukopis, který v roce 1710 držel Václav Ignác, byl originál. Mohl ho získat od samotného Bohuslava Balbína, protože víme, že s ním byl před rokem 1687 v kontaktu a do jeho *Miscellaneí* přispěl několika vývody Vratislavů z Mitrovic, Koců z Dobrše a Dýmů ze Stříteže. Jistý vztah erbovníku k Vratislavům z Mitrovic se objevuje i v kopii, kde je u erbu Mutiny na fol. 10 Balbínovou rukou připsaná poznámka „qui fuit e domo Wratislaw“ a na fol. 16b u znaku převora křížovníků s červenou hvězdou, který má podobu polceného znaku v pravém černém poli s červeným křížem nad červenou pětihroutou hvězdou a levé pole je červené, je připsáno „Henricus Wratislaw“. Tinkтуры některých erbů v Aule jsou odlišné od běžně známých kombinací a Václav Ignác nepřejal do svých erbovníků úplně všechny erby. V případě, že některý rod užíval ustáleně tinktur jiných, zvolil raději tuto známější variantu.¹⁵ Některé méně známé erby však do erbovníku

¹³ RAV, sign. II A 1 a 1, kt. 9, fol. 27b.

¹⁴ V. RŮŽEK, *K obsahu a dataci*, s. 166 nn. Balbín a Crugerius se domnívali, že obsahuje erby dvořanů krále a císaře Karla IV. a označili ho názvem Aula Caroli IV. M. Kolář o tom vyslovil pochybnosti a V. Růžek ve výše zmíněné studii na základě analýzy posunul jeho dataci až do let 1378-1419.

¹⁵ Ignoroval např. erb rodu z Házmburka, ve stříbrném poli kančí hlava (fol. 6r/4), jelikož používali pole zlaté; podobně erb Gutštejnů na stříbrném štítu místo na zlatém (fol. 7v/4), rovněž nepoužil erbu Valdštejnů, který zde byl v jednoduché formě o jednom poli (fol. 8r/1), ani dělený štít Krajířů (fol. 9v/1), protože později používali štít dělený kosmo; podobně kůl v erbu u Doupovců (fol. 10v/4), který neměl se známým Doupovcovským erbem nic společného a došlo zřejmě k záměně prvního písmene R za D a jednalo se o erb Roupovských z Roupova; vyobrazil ovšem nezvyklý erb p. z Janovic z Auly ve zlatém štítu kosmé černo-stříbrně šachované břevno (fol. 11r/1).

přejal,¹⁶ čímž se excerpce a užití tohoto rukopisu při vzniku Vratislavova erbovníku potvrzuje. Na druhé straně se vyvrací absencí těchto erbů v erbovníku Harantově možnost, že by ho použil ke své sběratelské činnosti Kryštof Vilém Harant.

Další erbovník, který podle přípisu G. D. Wunschwitze Vratislav prokazatelně vlastnil, je erbovník Cílů ze Svojšic,¹⁷ vzniklý v roce 1520 jako erbovní vývod Petra Cíle ze Svojšic a jeho manželky Voršily ze Sebuzzína. Obsahuje celkem 12 erbů se jmény, s největší pravděpodobností jsou to erby matky, báby a prabáby probantů. V našem erbovníku se vyskytuje všech 12 erbů z erbovníku Cílovského, ale ve třech případech jsou jisté odlišnosti v tinkturách a vyobrazené verzi erbů.¹⁸

Jak jsme již uvedli výše, k dispozici měl i erbovník p. Ježovských z Lub. Originál se pravděpodobně nedochoval, ale jeho kopii si vyhotovil G. D.

¹⁶ Zcela jistě převzal erb p. z Náchoda, v Aule fol. 6r/1, ve Vratislavově erbovníku č. e. 1461 s textem „Nový z Náchodu“ jako jedna z verzí erbu Náchodských; dále erb p. z Rukštejna (Aula fol. 7r/3), ve Vratislavově erbovníku č. e. 1628); erb v Aule označen jako erb pánů „de Wisorzewicz“ (Aula fol. 12r/2), který ovšem uvedl bez textu (č. e. 1835); znak s textem „Domini de Reifersitt“ (Aula fol. 12r/3, Vratislav č. e. 1632) a několik dalších. Viz příloha se seznamem rodů.

¹⁷ ÖNB, Handschriftensammlung sg. 13.022. Jde o pergamenový rukopis svázaný v červených novodobých deskách s rozměry 19,5 x 15 cm. Obsahuje celkem 8 folií. Na fol. 2 uveden název „Toto jsou štíty a erby pana Petra Czyle z Svojšic a panie Vršily z Sebuzzína manželky jeho a jsu namalované leta božieho tisícieho pietistého dvadcatého ten pondielí po křížových dnech“. Na zbylých foliích jsou po obou stranách vyobrazeny erby v dekorativních rámech tří různých typů. Erby jsou v kolčích i oboustranně vykrojených renesančních štítech, přilbice rovněž kolčí i turnajové. Rukopis je malířsky pečlivě vyhotoven, autor se stínováním snažil vzbudit dojem prostoru. Podkresba tužkou je zřetelná v případě erbů i textu. Na foliu 8v je přípis B. D. Wunschwitze „NB. Insignia haec duodecim ab Illustrissimo et excellentissimo D. D. Wenceslao Ignatio S. R. I. Comite Wratislaw de Mitrowitz, Dno. in Ginetz, Zalschy, et Dirna, Soc. Caes. Regiaeque Maj. Consilliaro Actuali Intimo Camerario, et regie Camerae Consilliaro in Regno Bohemiae mihi in tot foliis membranacei ante duo secula picta, communicata sunt Pragae 25. Feb. An. 1718, unde ea omni cum possibili diligentia genuine his in foliis observata eorum antiquitatis forma, immo et magnitudine uti et scripturae caractere copiarı feci Pragae, manse Martio An. 1718. Godefridus Daniel Baro de Wunschwitz.“

¹⁸ U Záborských z Brloha Vratislav uvedl modrý štít (č. e. 2156) a ne červený, jak je v erbovníku Cílovském (č. 2); u Cukrů z Tamfeldu je výšeč z koruny zelená (č. e. 1085, 1912) a nikoliv červená jako u Cílů (č. 10); a v případě rodu z Házmburka je uveden pouze čtvrcený štít (č. 1183, 2218) a nikoliv jednoduchý s kančí hlavou (č. 12).

Wunschwitz a dodnes se nachází v jeho sbírce.¹⁹ Jde opět o genealogický erbovník, který obsahuje 20 erbů Břeňka Ježovského z Lub,²⁰ jeho manželek a předků do třetí a v jednom případě do čtvrté generace. Všechny rody začlenili do svých erbovníků i Harant s Vratislavem. Ne vždy se ovšem tinktury shodují. Podle erbu Ježovských z Lub se zdá, že rukopis Ježovských využil pouze Václav Ignác Vratislav a to až při sepisování druhé části erbovníku.²¹ U tří erbů odkazuje na tento rukopis přímá zmínka a shodují se s předlohou.²² Ani Václav Ignác ovšem nepřevzal do erbovníku všechny erby. Pominul ty, které se lišily od jemu známých barvou klenoty²³ a v některých případech nepřevzal ani ty s odlišnou barvou pole nebo pozměněnými figurami.²⁴ Buď tyto odchylky nepovažoval za důležité, což bychom při jeho znalostech nepředpokládali, nebo zkrátka nepokládal erby v Ježovského erbovníku za korektní a proto je do svého erbovníku neopsal.

¹⁹ NA, Wunschwitz, inv. č. 490, č. 39, kt. 15.

²⁰ Břeňek Ježovský z Lub na Hojovicích (na Táborsku) byl r. 1620 purkrabím na Pardubicích, po roce 1628 konvertoval ke katolictví a žil ještě v roce r. 1638. (OSN 13, s. 345-346, heslo Ježovský z Lub; HZT 4, s. 273). Jeho vnuk František Lukáš Heřman Ježovský byl v kontaktu s B. D. Wunschwitzem a zapůjčil mu v roce 1718 erbovník k překreslení. Wunschwitz uvádí, že při kopírování erbovníku dodržel jeho formát, pouze barvy nahradil šrafováním. Rukopis byl menšího formátu 15,5 x 9,5 cm. Viz NA, Wunschwitz, inv.č. 490, č. 39, kt. 15 přípis Wunschwitze na předsádce kopie.

²¹ U Haranta (č. e. 151) je v červeném štítu v dolní polovině 9 (4, 3, 2) rybních šupin (a tužkou dokreslená na pravé straně ke každému řádku ještě jedna šupina), v první Vratislavovské části (č. e. 1164) je v červeném štítu v dolní polovině 12 (5, 4, 3) modrých šupin; ve druhé části je štít dělený - horní pole červené a v dolním modrém poli je 12 (5, 4, 3) modrých šupin (č. e. 1939) – stejně jako v erbovníku Ježovských (č. 2v/1, 3v/1, 4v/1, 5r/1, 5v/1).

²² Šenk z Krosku (č. e. 2087) a Šterc z Roudnice (č. e. 2088). V genealogických podkladech RAV, sign. II A 1 d, kt. 10, fol. 157r. ještě zmínka o erbu Vintířů z Vlčkovic.

²³ Např. Smrčkové z Mnichu – v klenotu u Vratislava všechna pera modrá (č. e. 1691, 2092), zatímco u Ježovských je prostřední stříbrné (2v/2), u Karlů ze Svárova přední modré a zadní červené křídlo (č. e. 2097) místo předního černého a zadního stříbrného, jak je to u Ježovských (7v1, 8r1).

²⁴ Např. u erbu Karlů ze Svárova je v rodovém erbovníku ve stříbrném poli černá volská hlava (7v/1, 8r/1), u Vratislava je hlava v poli zlatém (č. e. 2079, 1671). U Sedleckých z Újezdce je v červeném poli stříbrné břevno nesoucí 3 modré hroty (3r/2), u Vratislava jsou hroty pouze v horní polovině červeného štítu (č. e. 1687, 2081), zde zřejmě čerpal z Haranta, který má tento erb vymalován stejně – č. e. 147).

Dalším zmiňovaným pramenem byla genealogie pánů Perglárů a Vidršperků,²⁵ která se bohužel nedochovala. Ve Wunschwitzově sbírce se nachází pouze dopis faráře Tomáše Josefa Fruma ze Staňkova u Horšovského Týna B. D. Wunschwitzovi z roku 1709, obsahující opis staré tabule Vidšpergárů z Vidršperka ve filiálním kostele v Hlohové (Lohoviensi).²⁶ Obsahuje 17 erbů se jmény nositelů – erb Arnoštů ze Štokova mezi nimi není, takže se nejedná o Vratislavem zmiňovaný pramen.²⁷

Další zmiňovanou knížku erbů – p. Henigára ze Seeberka lze považovat za deperditum.²⁸

Alba amicorum

Památníky jsou rukopisy s upomínkovými zápisy a podpisy od významných osobností, studentských kolegů, spolubojovníků, příbuzných a přátel, s jejich erby a další iluminovanou výzdobou. Jejich používání se rozšířilo v 16. století a největšímu rozmachu se těšily v kruzích mladých cestujících šlechticů. Známé jsou i z jiného prostředí. Z obliby ustoupily po třicetileté válce. Již v době jejich popularity byly často sběratelským artiklem; jsou v celku, případně pouze v torzech dochované v mnoha genealogických sbírkách.²⁹

²⁵ Erb č. 1924 Arnoštů ze Štokova. V podkladech RAV, sign. II A 1 d, kt. 10, fol. 157r zmiňoval knihu erbů pana z Vidršperku, ale text je přeškrtnut.

²⁶ NA, Wunschwitz, inv.č. 1295, č. 44-45, kt. 40. Hlohovou r. 1543 získal Bohuslav Vidršpergár z Vidršperka (†1571), poté ho dědili jeho potomci až do roku 1629, kdy se dostal Maxmiliánovi z Trautmansdorfu s podmínkou, že v kostele zůstane místo pohřbů rodu Vidršpergárů z Vidršperka. HZT 9, s. 114-115 – tabule má zřejmě souvislost s tímto faktem.

²⁷ Hlohová se nachází asi 13 km od Chocomyšle, kterou vlastnil Václav Ignác v letech 1682-1692 a zároveň 16 km od Horšovského Týna, kde často pobýval u Adama Matyáše z Trautmansdorfu Kryštof Vilém Harant. Tabuli mohli vidět oba; jen některé z erbů jsou obsažené v obou erbovnících – erb p. z Kadova a Rousů z Lipna přichází u Vratislava, ale chybí u Haranta, erb Kutnárů z Kutnštejna je vymalován u Haranta a nezahrnul ho Vratislav).

²⁸ Zpráva o tom, že p. Henigár má knížku erbů. RAV, sign. II A 1 d, kt. 10, fol. 157r.

²⁹ Marie RYANTOVÁ, *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum*, České Budějovice 2008. Na jednotlivé oblasti související s památníky se zaměřuje autorka i v příspěvcích, které vyšly v různých periodikách a sbornících. Viz literatura v monografii.

U Václava Ignáce jsme nazachytili přímý doklad, že by nějaký památník vlastnil, ale pro jeho zájem o heraldiku, je pravděpodobné, že tomu tak bylo. Zároveň mohl excerpovat alba zapůjčená od jiných šlechticů.

V případě Kryštofa Viléma jsme se již zmínili, že vlastnil dva štambuchy, které se dodnes dochovaly ve sbírce Archivu národního muzea.³⁰ Z celkového počtu 187 zde vyobrazených erbů patří 67 české šlechtě. Některé z nich se opakují, takže celkově je zde zastoupeno 47 rodů. Při srovnání jeho štambuchů a erbovníku bylo zjištěno, že erbovník obsahuje pouze 35 erbů uvedených ve štambuších. Některé absence bychom mohli vysvětlit tím, že Harant dané rody nepovažoval za staré a české (z Althanu, Lamingár z Albenreutu, z Plavna, Šafgoč), v jiných případech je vynechání neobvyklé (z Bubna, Kaplíř ze Sulevic, Sedlnický z Choltic, a zejména Šternberk). Vysvětlením může být, že Harantův erbovník se nedochoval celý.

Štambuchy mohl Harant zapůjčit spolu se svým erbovníkem k excerpci Václavu Ignáci, jelikož v jeho erbovníku jsou obsaženy všechny erby české šlechty ze štambuchů. Vratislav je alespoň viděl, neboť do jednoho z nich v roce 1680 sám učinil zápis, paradoxně bez vyobrazení erbu.³¹

Diplomatické prameny

---

³⁰ ANM, rkp. č. 5 (z l. 1648-1689) a č. 10 (z l. 1631-1660).

³¹ ANM, rkp. č. 5, fol. 33 – zápis ze dne 2. listopadu 1680, s. l., s textem „Per aspera ad Prospera. Meinem aberliebten Herrn Oheimb ergebener Diener Wenzl Ignati. Wratislaw von Mitrowitz“.

Z diplomatických pramenů jsou základními prameny heraldiky **erbovní listiny**.³² Erbovní listiny vznikly jako druh slavnostních privilegií v průběhu 14. století a zpočátku byly úzce spojené, až totožné s nobilitací. K výraznějšímu rozvoji udělování erbovních privilegií došlo až ve století následujícím. Na konci 15. století si stavové vymínili, že panovníkovi sice přísluší právo udělit jednotlivci erb jakožto znamení vladectví, čímž se stává erbovníkem, ale do rytířského stavu mohou postoupit až jeho vnukové po schválení stavovskou obcí. V průběhu 15. s 16. století počet erbovních privilegií stále rostl, přibývaly jak další skupiny příjemců (města, vesnice, duchovní příjemci), tak vydavatelé (oprávnění vydávat tuto listinu měli jednotlivci s titulem palatina, vrchnosti pro svá města a obce).³³

Otázkou zůstává, do jaké míry mohly být Harantovi nebo Vratislavovi přístupné erbovní listiny různých rodů – originály i jejich opisy, a jestli vůbec byly pro erby rodů od nepaměti šlechtických a vymřelých, které v erbovnících převažují, relevantním materiálem. Přímo mezi prameny nemáme doloženu žádnou erbovní listinu, ale jelikož byly důležitým dokladem, který se v rodu uchovával z generace na generaci, můžeme předpokládat jejich výskyt mezi šlechtickými dokumenty v rodových sídlech, případně v rodových archivech. I nejstarším rodům byla při dalším povyšování vystavena listina s popisem nebo i vyobrazením polepšeného erbu. Ten mnohdy obsahoval v nějaké formě původní erb rodu, takže pro zkušeného heraldika bylo možné tento erb vystopovat.³⁴

³² Tomáš KREJČÍK, *Erbovní listiny jako specifický druh historického pramene*, in: Michal Fiala – Tomáš Krejčík, *Erbovní listiny Archivu Národního muzea*, Praha 2001, s. 7-38. Zde i literatura k erbovním listinám, která vyšla do roku 2001.

³³ Tomáš KREJČÍK, *K problematice rozšíření erbovních listin v českém státě v 15. a na počátku 16. století*, AUC Philosophica et historica 1-2, Z pomocných věd historických XVI, 2007, s. 221-227.

³⁴ Tento způsob zřejmě použil Václav Ignác při stanovení erbu Karlů ze Svárova. Znal a vymaloval erb čtvrcený, kde je středním štítkem zlaté pole s černou volskou hlavou. Ten dostal při povýšení do panského stavu v roce 1653 Kryštof Karel ze Svárova. Ze středního štítku a pravého klenotu pravděpodobně odvodil Václav Ignác vzhled původního erbu, jelikož v pramenech byla variabilita tinktur erbu Karlů ze Svárova velká. Tři různé varianty znaků popisuje A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika*, díl 2, s. 233, v erbovníku u Haranta je

Od roku 1642 příležitostně a od roku 1669 pravidelně se opisy erbovních listin někdy i s vymalováním miniatury dostávají do desek zemských.³⁵ Před tímto obdobím byly evidovány v **registrech** mezi ostatními vydanými privilegii.³⁶ Excerpce register ovšem vyžadovala intenzivní průzkum a je otázkou, do jaké míry měl Václav Ignác nebo Kryštof Vilém vůbec přístup ke spisům kanceláře, případně finanční prostředky k pořizování výpisů nebo možnosti časové.

Desky zemské, evidující majetkové, sociální, hospodářské i rodinné transakce u českých šlechtických rodů, představovaly důležitý pramen pro genealogii. Proto byly s oblibou excerpovány dobovými rodopisci, jak přímo, tak prostřednictvím různých opisů a výtahů, které vydávala kancelář desek zemských za poplatek podle požadavků objednavatele, většinou konkrétního šlechtice nebo rodiny. Výpisy se zaměřovaly podle potřeby na jednotlivé rody a obsahovaly majetkové záležitosti, kšafy, věna nebo sirotčí záležitosti. Dochovaly se pak ve šlechtických archivech a stávaly se předmětem zájmu dobových genealogů stejně jako desky zemské samotné.

V deskách zemských i registrech se vyskytovaly i další zápisy, které se do určité míry na erby „specializovaly“. Nejčastěji v zápisech ze soudních sporů, kdy musel šlechtic prostřednictvím erbů dokazovat svůj šlechtický původ,

---

doložena další – v červeném poli černá volská hlava, v erbovníku Ježovských ve stříbrném poli černá volská hlava.

³⁵ Pavel SEDLÁČEK, *České zemské desky a heraldika (1642-1869)*, in: *Heraldica viva*. 2. Sborník příspěvků z konference českých, moravských a slezských heraldiků, konané ve dnech 21. - 22. října 1999 v Pardubicích. Pardubice 2002, s. 81.

³⁶ Jarmila KREJČÍKOVÁ – Tomáš KREJČÍK, *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*, Praha 1987, s. 108-109. Na sklonku 18. století se ve spojené dvorské kanceláři ve Vídni začalo pracovat na opisech všech listiny vydaných pod velkou pečetí ze všech zemí monarchie od roku 1580. Pro české země bylo pořizeno 117 knih opisů pro období let 1580-1832 z písemností institucí předchůdců česko-rakouské dvorské kanceláře, které nesou označení *Salbuchy*. K souboru bylo přidáno dalších sedm knih originálních register z let 1531–1629 a 5 svazků rejstříků. V opisu znakových privilegii byla vynechána část pro vymalování erbu, ovšem vyplněna je pouze u tří knih. Popis a analýzu výzdoby viz H. SEDLÁČKOVÁ – A. F. MALINOVSKÝ, *Vyobrazení erbů v archivním fondu Salbuchy*, s. 437-488. Rozbor *Salbuchů* viz Dagmar CULKOVÁ, *Salbuchy*, *Genealogické a heraldické listy* 28, 2008, č. 1, s. 25-38.

případně nároky na určité postavení ve šlechtické společnosti.³⁷ Ke sporům nebo vyjasňování pochybností o šlechtickém původu se vztahovaly i zápisy komorníků úřadu desek zemských o obhlídkách znaků na monumentálních památkách v sídlech šlechticů, které poskytují zajímavé zprávy jak o výskytu konkrétních heraldických projevů, tak o dobovém chápání „průkazů“ šlechtictví.³⁸

Pečeti

S diplomatickým materiálem úzce souvisejí šlechtické pečeti.³⁹ Jejich používání se mezi šlechtou rozvinulo ve větší míře ve 13. století,⁴⁰ ve 14. až 16. a století byla pečeť u šlechty již běžnou záležitostí. Na šlechtických listinách se nemusela vyskytovat pouze pečeť vydavatele, nýbrž i pečeti různého počtu

³⁷ A. SEDLÁČEK, *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, s. 1-15 přináší několik desítek případů sporů o čest, do desek zemských byl zapsán výsledek sporu a dokazování šlechtictví prokázáním čtyř štítů (erby prarodičů z obou stran). Zatím se jedná z heraldického hlediska o neprobádanou oblast.

³⁸ Zápis komorníka v deskách zemských o obhlídce erbů umístěných na různých památkách pro Ondřeje Nebřehovského z Nebřehovic z roku 1568, pro Zdeňka z Valdštejna z roku 1572 (oboje viz A. SEDLÁČEK, *Příspěvky heraldické z desk zemských*, PAM 7, 1866-1867, s. 70; plná edice deskozemskovního zápisu uvedená rovněž editorem V. Růžkem v A. SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti česká a moravská středověká šlechty*, sv. 2, s. 481, pozn. 122); pro bratry Dubanské z Duban z roku 1573; pro Zuzanu Weissovou, rozenou Křenovou z Velebudic z 1592 (oboje viz A. SEDLÁČEK, *Příspěvky heraldické z desk zemských*, PAM 7, 1866-1867, s. 225); relace komorníka o zhlédnutí erbů pro Straníka z Kopidlna z roku 1581 (výpis z desek zemských v rukopise NK, sign. XVII F 35, s. 1-5, prozatím nedohledáno v DZ). Je zřejmé, že zápisů tohoto druhu bude v deskách zemských více, bližší okolnosti se dosud nestaly předmětem studia.

³⁹ Obecně k šlechtickým pečetím viz J. KREJČÍKOVÁ – T. KREJČÍK, *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*; TITÍŽ, *Úvod do české sfragistiky*, Ostrava 1989; Tomáš KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, Praha 1998. Kompendium středověkých šlechtických pečeti viz A. SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*, sv. 1-5, zejména poslední svazek. V poslední době vzniklo rovněž množství monografií o jednotlivých šlechtických rodech (např. z vydavatelství Lidové noviny a Veduta), jejichž pravidelnou součástí je stať o pečetích rodu.

⁴⁰ J. KREJČÍKOVÁ – T. KREJČÍK, *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*, s. 279; T. KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, s. 174-185; J. KREJČÍKOVÁ – T. KREJČÍK, *Úvod do české sfragistiky*.

svědků⁴¹ – šlechticů z okolí vydavatele, pokrevných i nepokrevných příbuzných. „I když se postupně na úkor vlastnoručního podpisu ztrácelo výlučné postavení pečeti jako ověřovacího prostředku, tradicionalismus a lpění na formálních privilegiích způsobily, že pečeti se udržely i v následujících stoletích“.⁴² Až do 18. století používal šlechtic v úřední službě „soukromou“ pečeť i k pečeti dokumentů vyšších z jeho úřední moci – otisky osobních pečeti se tak vyskytují na velkém množství úředního materiálu.

Pečetní pole mohl vyplňovat celý erb, případně pouze štít nebo volně položené figury ze štítu, další možnost zobrazení nabízela samotná přilba s klenotem. U nejreprezentativnějších pečeti byl vyobrazen celý jezdec, případně pěší rytíř ve zbroji držící štít a s přilbou a klenotem na hlavě. V pečetním poli se mohla vyskytovat legenda obsahující jméno nebo iniciály svého majitele, případně dokonce letopočet, což do jisté míry umožňuje dataci a identifikaci erbu vyobrazeného na pečetě. Jistou datační a identifikační pomůckou mohou být i různé stupně erbovní aliance vzniklé spojením rodového erbu ženy s erbem jejího manžela. Ještě v 16. století se, i když ne úplně striktně, dodržovalo pravidlo, že vyšší šlechta používala k pečeti červeného a nižší šlechta černého vosku a změna barvy vosku byla součástí panovnických privilegií. V pozdějším období převážilo používání červeného vosku pro všechny.⁴³ Z původních voskových pečeti, které se nejčastěji přivěšovaly nebo zavěšovaly k pergamenovým listinám, se s rozšířením papíru zvýšilo množství pečeti přitiskovaných – přímo na listu písemnosti, nebo sloužících k jeho uzavření. Pro zlepšení adheze, a aby se zabránilo poškození, opatřovaly se pečeti oplatkovým nebo papírovým krytem. Od konce 16. století se stále častěji využívalo dobře přilnavého pečetního laku.

---

⁴¹ O možnostech použití pečeti na šlechtických listinách viz J. KREJČÍKOVÁ – T. KREJČÍK, *Úvod do české sfragistiky*, s. 41-42.

⁴² J. KREJČÍKOVÁ – T. KREJČÍK, *Úvod do české sfragistiky*, s. 42.

⁴³ J. KREJČÍKOVÁ – T. KREJČÍK, *Úvod do české sfragistiky*, s. 46.

Pro heraldiky rozhodně pečeti tvoří významný pramen, zejména pro období nejstarší, když jiné prameny scházejí. Rovněž je na nich možné sledovat vývoj rodového erbu a jeho odchylky u jednotlivých příslušníků rodu (personalizace rodového znaku), ale bohužel zároveň postrádají důležitou informaci o barvách erbovních figur. Teprve od 18. století se objevuje častěji na pečetích konvenční šrafování erbů podle návrhů Silvestra Petra Sancta.

S různými pečetěmi se Václav Ignác i Kryštof Vilém mohli setkávat při studiu ve vlastních i cizích šlechtických archivech, při korespondenci, nebo si mohli nechat obtisknout pečeti od dalších příslušníků české šlechty. Výskyt několika jednotlivin otištěných pečetí v genealogicko-heraldickém materiálu Václav Ignáce svědčí o tom, že tuto metodu určitě využíval.

Monumentální prameny

Erby na monumentálních památkách byly po celou dobu své existence významným zdrojem informací šlechtické heraldiky. Patří sem široké spektrum památek, na kterých se mohou vyskytovat erby samostatně nebo ve skupinách. Jejich prezentace na památkách mohla mít různou funkci a význam. Šlechtické erby⁴⁴ zde představovaly většinou konkrétního jedince.

K rozčlenění monumentálních památek lze užít několik kritérií. Podle umístění je můžeme rozdělit na interiérové a exteriérové, podle způsobu vyhotovení na dvojrozměrné (vyobrazení na nástěnných malbách) a trojrozměrné (plasticky ztvárněné erby). Podle počtu rozdělujeme prameny na jednotlivé erby, erbovní aliance a erbovní soubory.

Všechny druhy památek jsou zastoupeny v architektuře, kde symbolizují fundátora či majitele stavby nebo její části.

---

⁴⁴ Zastoupení panovnických erbů na památkách v této práci pomíjíme. Jejich hojný výskyt v reprezentačních prostorách a na symbolických místech českého království byl však vzorem, s oblibou napodobovaným zpočátku zejména aristokratickou špičkou, ale velice záhy se rozšířil i do nižších sfér nobility a měst.

Na **sepulkrálních památkách** erby identifikují zemřelého a případně jeho předky (erbovní vývody na náhrobcích) z důvodů zachování jeho věčné památky.⁴⁵ Náhrobníky ve většině případů obsahují textovou složku se jménem a datem úmrtí, takže lze nositele erbu identifikovat a celou památku datovat. Nevýhodou je absence tinktur, i když není vyloučeno, že některé náhrobky byly kolorované a pouze se jejich barva nedochovala. Ve sbírkách raněnovověkých heraldiků a genealogů zastávají popisy náhrobků v kostelích významné místo.⁴⁶

Malované nebo plasticky ztvárněné **soubory erbů** mohly vzniknout k různým účelům. V případě, že se jde o skupinu erbů, která byla přístupná užší nebo širší veřejnosti, vznikla s úmyslem manifestovat politický, vojenský, kulturní, náboženský, právní, genealogický nebo společenský stav, událost nebo pretenze a pro pojištění památky těchto skutečností, mluvíme o erbovní galerii.⁴⁷ Umístění erbu ve skupině erbů – erbovní galerii informovalo o sounáležitosti, hierarchii a vzájemném vztahu takto personifikovaných držitelů a signalizovalo jejich postavení ve skupině. Obsah zprostředkovaný těmito soubory se na obecně přístupných místech (kostely, veřejné instituce) obracel k nejširší veřejnosti nebo pouze k vybraným skupinám lidí (šlechtické rezidence). Podobně jako u erbovních knih můžeme rozeznávat jejich různé funkce.⁴⁸

⁴⁵ O sepulkrálních památkách viz literaturu v úvodu práce. Zejména rodovými vývody na náhrobcích se zabýval A. SEDLÁČEK, *Pýcha urozenosti*.

⁴⁶ Zejména B. D. Wunschwitz, který podrobně popsal a vyobrazil náhrobky z velkého počtu kostelů v Praze i na venkově, dodnes jsou uchované v jeho sbírce. NA, Genealogicko-heraldická sbírka Wunschwitze. Rovněž Vincent a S. Wilhelmo při svých cestách zaznamenal množství památek tohoto druhu, byť ne v tak podrobné formě. Popisuje i případ, že se k nějakému náhrobníku nemohl dostat, případně že nemohl přečíst jeho text. Viz knihy jeho výpisků NK sign. XVII E 28, XVII F 35, XVII G 16.

⁴⁷ Základní rozdělení a definice erbovních galerií viz I. HLAVÁČEK, *Znakové galerie jako heraldické kategorie*, s. 27-28.

⁴⁸ K rozdělení středověkých erbovních galerií viz W. PARAVICINI, *Gruppe und Person. Repräsentation durch Wappen im späteren Mittelalter*, s. 327-389.

Generální erbovní galerie se snaží pomocí erbů popsat strukturu tehdejšího světa – od císaře, přes různé panovníky a knížata celého kontinentu až po vyšší a nižší šlechtu a patricije určitého regionu.⁴⁹

Institucionální erbovní galerie představují prostřednictvím erbů strukturu, funkce a hierarchii držitelů různých úřadů zemské⁵⁰ nebo církevní⁵¹ správy, respektive příslušníky zájmových společenstev jako jsou bratrstva nebo turnajové společnosti.⁵² Vyskytovaly se v reprezentačních prostorech těchto institucí – v úřadech, kostelech a kaplích spravovaných komunitami.⁵³

Genealogické erbovní galerie zobrazují strukturu rodinných vztahů mezi jednotlivci. Vyobrazení erbů co největšího počtu předků mělo dokázat a potvrdit, jak velké množství vznešené krve proudí v žilách „probanta“ a kam do

⁴⁹ K příkladu této kategorie viz V. RŮŽEK, *Chebská radnice a její středověké fresky*.

⁵⁰ Dvůr Karla IV. je znázorněn v erbovní galerii na hradě Laufu, viz V. RŮŽEK, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberku z roku 1361. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.* SAP 27/1988, s. 37-311. Příkladem institucionální erbovní galerie jsou soubory erbů úředníků zemského soudu na Pražském hradě v síních Desek zemských (Pavla BURDOVÁ, *Zemský soud v malbách na Pražském hradě a v rukopisu stavovského archivu*, SAP 31, 1981, s. 207-226); v zemském domě v Brně (Jiří HANÁČEK, *Heraldický soubor stavovského domu v Brně (k 400. výročí vzniku)*, Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků Ostrava 5, 1983, č. 4, s. 76-86.) V 2. polovině 16. století vznikla rovněž heraldická výzdoba stavovské sněmovny v Opavě. (Karel MÜLLER, *Heraldická výzdoba stavovské sněmovny v Opavě ze 2. poloviny 16. století*, in: Pro arte. Sborník k počtě Ivo Hlobila, Praha 2002, s. 253-259). Další doklady úřednických erbovních galerií, které vznikaly ve druhé polovině 16. století v zemských domech jednotlivých zemích habsburského soustátí uvádějí T. WINKELBAUER – T. KNOZ, *Geschlecht und Geschichte. Grablegen, Grabdenkmäler und Wappenzyklen als Quellen für das historisch-genealogische Denken des österreichischen Adels im 16. und 17. Jahrhundert*, in: Die Konstruktion der Vergangenheit. Geschichtsdenken, Traditionsbildung und Selbstdarstellung im frühneuzeitlichen Ostmitteleuropa (1500-1800), s. 141-145. Na pomezí úřednických a genealogických galerií se nachází soubor erbů příbuzných a dvořanů Petra Voka z Rožmberka ve dvořanské světnici Třeboňského zámku. Jakub HRDLIČKA, *Páni dvořané Petra Voka z Rožmberka a dvořanská světnice třeboňského zámku*, Heraldická ročenka 1991, s. 5-67; 1992, s. 5-37.

⁵¹ Galerie znaků představitelů duchovního stavu v kapli sv. Jana Křtitele arcibiskupského paláce na Hradčanech (Pavel R. POKORNÝ, *Znaková galerie arcibiskupské kaple*, in: Sborník prací k 70. narozeninám dr. Karla Beránka, Praha 1996, s. 156-171).

⁵² Galerii tohoto druhu nelze zatím v Čechách doložit.

⁵³ Výjimkou, (nebo možná předchůdce výše zmiňovaných?) je erbovní galerie na zámku v Horšovském Týně s erby nejvyšších úředníků a přísedících zemského soudu, která vznikla v roce 1558 v renesančně přestavěném sále soukromého sídla pražského purkrabího Jana mladšího z Lobkovic. HZT 9, s. 95-96.

minulosti až sahá jeho urozenost.⁵⁴ Tyto soubory erbů se významně uplatňovaly při budování a udržování šlechtické rodové „paměti“.⁵⁵ Nacházely se jak v sídlech šlechticů, tak na místech jejich posledního odpočinku.

Příležitostné erbovní galerie vyobrazovaly erby skupiny jednotlivců – účastníků jednorázové události vojenského (vojenské výpravy, bitvy, turnaje, vojenská přehlídka) nebo politického charakteru. Vytvořeny byly v dané chvíli, nebo krátce potom, čímž jsou většinou dobře datovatelné.⁵⁶

Někdy není možné úplně rozeznat funkci erbovní galerie a v některých případech zahrnují i více funkcí. Tehdy mluvíme o galeriích kombinovaných.

Při bádání v dílech raněnovověkých heraldiků a genealogů můžeme často narazit na popisy dnes již nedochovaných památek tohoto typu. Když jsou popisy dostatečně podrobné, lze tyto památky zrekonstruovat alespoň v písemné podobě.⁵⁷ V mnoha případech se o nich ovšem dochovaly pouhé zmínky.⁵⁸

---

⁵⁴ Z poloviny 15. století pocházejí znaky z vývodu vymalované v kostele ve Slavětíně a v tvrzi v Divicích na Lounsku (Za informace děkuji V. Růžkovi). O užití rodových erbů ve výzdobě zámku v Pardubicích viz Petr VOREL, *Pardubický zámek jako rodová heraldická galerie pánů z Pernštejna*, in: *Heraldica viva II. Sborník příspěvků z konference českých, moravských a slezských heraldiků*, konané ve dnech 21.-22. října 1999 v Pardubicích, Pardubice 2002, s. 107-119. Erbovní světnice na Zvíkově z roku 1554 s galerií Švamberků viz HZT 11, s. 3. Erbovní galerie v zámku v Telči z let 1556-1557 s genealogiemi pánů z Hradce viz Stanislav KASÍK, *Heraldická výzdoba velkého hodovního sálu na zámku v Telči*. *Heraldika a genealogie* 1994, s. 1-46. O erbovních galeriích na Zvíkově, Českém Krumlově, Děčíně, Frýdlantu a o erbovních galeriích na arkádách na Moravském Krumlově a Rosicích krátce V. BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: *Paměť urozenosti*, s. 41-44. Zde uvedena konkrétní literatura.

⁵⁵ O rozmanitých prostředcích k uchování rodové „paměti“ viz publikace z konference V. BŮŽEK – P. KRÁL, P. (edd.), *Paměť urozenosti*, a také P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 88 – 109.

⁵⁶ V Čechách zatím doloženy dvě takovéto galerie - v Jindřichově Hradci 19 erbů účastníků křížové výpravy do Prus z roku 1338 viz Rostislav NOVÝ, *Jindřichohradecká znaková galerie z r. 1338*, AUC, *Philosophia et historica* 3 - 4/1971, *Studia historica* 6 - 7, s. 179-197; a 32 erbů příslušníků šlechty z jihozápadních Čech – pravděpodobně účastníků předvolebního sjezdu v roce 1479 v Písku viz Jiří VIDÍM, *Znaková galerie na hradě Písku z roku 1479*, netištěná diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, FF UK v Praze, 1981.

⁵⁷ Rekonstrukce nedochovaných galerií Vladimír RŮŽEK, *Václava Březana „Poznamenání erbů tak, jakž na Krumlově v erbovní světnici stály“*, in: *Inter laurum et olivam*. AUC, *Philosophica et historica* 1-2/2002, *Z pomocných věd historických XVI*, Praha 2007, s. 229-

Ale zpět k erbovníkům. Podle dochovaných zpráv měli oba autoři na sklonku 17. století možnost vidět na vlastní oči či zprostředkovaně mnohem vyšší počet heraldických památek ve šlechtických sídlech a kostelích ve svém okolí, než jaké jsou přístupné dnešnímu badateli.

Excerpci náhrobků a jednotlivých erbů pro účely erbovníků dokládá několik málo svědectví – jsou to většinou kostely a lokality na Lnářsku, Klatovsku, případně v Praze nebo ležící na cestě do hlavního města.⁵⁹ Některé zprávy mohl získat zprostředkovaně od místní šlechty.

Zajímavější doklady se vážou k nedochovaným erbovním galeriím – na zámku v Srbicích a na hradě Klenová. Obě sídla znali Václav Ignác i Kryštof Vilém jistě z autopsie, jelikož se nacházely v blízkosti jejich rezidencí.

Z popisu srbské galerie se ve Vratislavových poznámkách dochovalo pouze torzo – vývod Humprechta Černína z Chudenic do páté generace pouze ze strany otce.⁶⁰ Jako nejstarší je vypsán Mikuláš Černín z Chudenic s datem úmrtí v roce 1060, tedy bájný předek Černínů. Erby nejsou uvedeny, ale z formulace u

259; M. JERÁNKOVÁ, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raně novověké šlechty*, s. 141-205.

⁵⁸ V archivních pramenech (například účty o vyhotovení erbů pro dnes již neexistující genealogickou erbovní galerii v Třeboni viz J. Hrdlička, *Páni dvořané Petra Voka*, 1992, s. 31-33), v deskách zemských (viz výše text o obhlídkách erbovních památek komorníky desk zemských); v dobové tištěné literatuře u Bartoloměje Paprockého, o osmdesát let později v dílech Bohuslava Balbína, poté i v rukopisech Václava Břežana, Vincenta a S. Wilhelmo, Bohumíra Daniela Wunschwitze a mnoha jiných, dosud neprobádaných. I místopisné publikace (Schaller, Sommer, Heber) z 18. a 19. století a časopisecké příspěvky z druhé poloviny 19. století (uverejňované v ČČM, PAM, ČSPS) popisují mnohdy památky, které již dnes neexistují.

⁵⁹ Erb Jana Mlázovského z Těšnice – „vyryt“ v kostele v Mlázovech s rokem 1518 (RAV, sign. II A 1 d, kt. 10, fol. 157r); u erbů Obiteckých je text „kámen na zámku proti Martinicovské kapli“ (RAV, sign. II A 1 c 2, kt. 10, fol. 32v) - mohlo by se jednat o kapli sv. Ondřeje, zvanou Martinickou, v chrámu sv. Víta na Hradčanech, náhrobek by mohl být kdysi umístěn na pilastru naproti vstupu do kaple. Přímo v erbovníku u erbů č. 1759 patřícím rodu ze Šenfeldu odkazuje na erb Elišky, manželky Adama Jiřího Kokořovce z Kokořova nacházející se ve Štáhlavech; u erbů p. z Jilmanic č. 1950 odkazuje na erb v Čížové (zřejmě obec Čížová u Písku); u erbů č. 2022 Mlázovských z Těšnice popisuje, že Jan z tohoto rodu byl pohřben v Mlázovech r. 1518 (viz předchozí text). Na lokalitu Pičín odkazuje u erbů p. z Chlumu (č. 2214) a u Hoberků (č. e. 2229). U Hoberků zmiňuje rovněž Dušníky.

⁶⁰ RAV, sign. II A 1 c 2, kt. 10, fol. 40v.

vývodu plyne, že vycházel z erbovní galerie. Srbický zámek byl zbořen snad v první polovině 18. století. Dochovaly se však opisy této heraldické výzdoby v několika rukopisech.⁶¹ A. Sedláček ve svých poznámkách uvádí i rozmístění erbů v jednotlivých pokojích. Jiný, dosud neznámý opis výše zmiňované galerie v Národní knihovně obsahuje 69 erbů, ale bez jejich lokalizace.⁶² Na začátku jsou uvedeny erby Černínů z Chudenic a jejich manželek (č. 1-20), poté Žákavců ze Žákavy, kteří drželi Srbice v letech 1580-1664 (č. 24-27), další znaky patří vývodu pánů z Bubna, majitelům Srbic v letech 1664-1711 (č. 29-52) a Vratislavů z Mitrovic (č. 53-69). V první části se zřejmě jedná o neúplný vývod Jindřicha Žákavce ze Žákavy († 1590) a jeho manželky Anny Černínové z Chudenic († 1631), která si po Žákavcově smrti vzala v roce 1593 Diviše Černína z Chudenic.⁶³ Již v roce 1601 převzali Žákavcovi synové své dědictví, takže erby Diviše Černína přibýly do galerie mezi lety 1593 a 1601. Druhou část, podle Sedláčka umístěnou v jiném pokoji, tvoří vývod Jaroslava Kunaty z Bubna, který se podle textu pod erby oženil s Lidmilou Polyxenou Vratislavovou z Mitrovic († 1665). Byla vytvořena až po roce 1664.⁶⁴ Panství Chocomyšl, které vlastnil Václav Ignác Vratislav z Mitrovic s manželkou v letech 1683-1693, leželo v přímém sousedství panství Srbického, takže zdejší galerii určitě dobře znal. Znaky v opise mají poněkud jiné tinktury – často místo červené a modré stříbrnou, v některých případech jsou barvy obrácené. Nevíme, do jaké míry se na nástěnných malbách podepsal čas a barvy mohly vyblednout natolik, že je při obkreslování v první polovině 18. století již nereprodukovali

⁶¹ Podle soupisu pramenů z pera V. RŮŽKA v prvním dílu *Atlasů erbů a pečeti Augusta Sedláčka*, s. 91-93, existovalo několik opisů této galerie ve fondu Černínského archivu v Jindřichově Hradci. Dodnes se nezachovaly všechny a A. Sedláček znal pravděpodobně některý z těch dnes neznámých.

⁶² NK sign. XXIII F 25.

⁶³ viz OSN 6, s. 623-627 (heslo Černín z Chudenic), OSN 27, s. 740-741 (heslo Žákavec ze Žákavy).

⁶⁴ OSN 4, s. 823-825 (heslo z Bubna) uvádí, že Kunata měl za manželku Annu Zuzanu z Lipovic. Zřejmě to byla jeho druhá manželka, jelikož Vratislavovna z Mitrovic zemřela již v roce 1665. Touto částí vývodu se zabýval i A. SEDLÁČEK, *Pýcha urozenosti*, s. 33-34. K srbskému zámku a galerii také HZT 9, s. 55.

správně. Václav Ignác by tak mohl původně převzít i více erbů, než se jeví dnes.⁶⁵

Další Václavem Ignácem zcela jistě prozkoumanou galerií byla znaková galerie na hradě Klenová.⁶⁶ Do poznámek si vypsál celkem 31 osob a k nim téměř v polovině případů různě obsáhlé české popisy erbů a 9 vyobrazení. Erby se nacházely jak „v malý sedniče“, tak ve „vejstupku, kde byla tafelstuben“, ale i v hradní kapli. Podle jmen obsažených v opisu je zřejmé, že se zde setkávají dva plány – část je genealogická a týká se Harantů z Polžic a Bezdružic, druhá část reprezentuje šlechtice z druhé poloviny 16. století.⁶⁷ Po srovnání erbů s erbovníky je zřejmé, že Václav Ignác galerii v Klenové bral pouze jako doplňující a potvrzující jeho údaje o šlechtických znacích. Ve svých poznámkách si neodpustil korektury erbů, které se mu zdály nesprávně vyobrazené. V případě Obyteckých z Obytce si potvrdil své předchozí domněnky o figuře v klenotu a oponuje zde Harantovi.⁶⁸ Další erby, které ještě ve svém erbovníku neměl, si do něj ani na základě existujících podkladů v klenovské galerii nedoplňoval.⁶⁹

K dalším monumentálním památkám, k nimž se vztahují doklady ve Vratislavových poznámkách, náleží erby z vitráží v kostele sv. Jakuba na Starém Městě pražském.⁷⁰ Původně středověký kostel byl na konci 16. století doplněn novým inventářem, na klenbu byly vymalovány znaky českých zemí, katolické šlechty a duchovenstva. Při barokní úpravě chrámu vypukl v roce 1689 požár,

⁶⁵ 18 erbů je stejných jako v erbovníku; ve čtyřech případech figury odpovídají, jen došlo k obrácení barev; v sedmi případech jsou tinktury úplně jiné. Klenot se liší v jednom případě. Viz v databázové příloze.

⁶⁶ RAV, sign. II A 1 c 2, inv. č. 78, kt. 10, fol. 32-33.

⁶⁷ Vztahy mezi šlechtici se prozatím analyzovat nepovedlo. Zřejmě nejde o vztahy úzce příbuzenské. Tuto galerii bude ještě nutné podrobněji prozkoumat.

⁶⁸ RAV, sign. II A 1 c 2, inv. č. 78, kt. 10, fol. 32v - „A není nahoře, tak jak se domnívá P. generál Harant žádná ryba pod peřím.“ V Harantově erbovníku se v klenotu Obyteckých nalézají ryba, u Vratislava nikoliv.

⁶⁹ Z galerie si do poznámek opsál erb Pauzarů z Michnic a p. z Přečinu, ale ani jeden z nich není v erbovnících.

⁷⁰ RAV, sign. II A 1 d, inv. č. 79, kt. 10, fol. 154.

při kterém se zřítilo průčelí i klenba kostela a zničeno bylo všechno zařízení. S obnovou se začalo další rok, ale trvala až do roku 1702, kdy byl znovu vysvěcen.⁷¹ K tomuto kostelu pojil rod Vratislavů zvláštní vztah, jelikož jako příslušníci katolické šlechty zde nalézali mnozí z nich místo svého posledního odpočinku. Po velkém požáru se Václav Ignác v roce 1705 zasloužil o zřízení nové Vratislavské hrobky, za dalších 30 let byl renovován vstup a osazen nový krycí kámen.⁷² Byl zde pohřben i nejvyšší kancléř Jan Václav Vratislav z Mitrovic (†1712), jehož náhrobek v boční kapli je nádhernou ukázkou prvotřídního barokního sepulchrálního umění.⁷³

Domníváme se, že erby zachycené neznámou rukou mezi poznámkami Václava Ignáce pocházejí z období před velkým požárem. Jméno je uvedeno pouze pod jedním ze sedmi erbů a připsal ho Václav Ignác zřejmě podle svého erbovníku, byť barvy zde byly obráceně a lišil se i klenot.⁷⁴ Excerpce dalších z těchto erbů není v erbovníku doložena.

Z jiných monumentálních památek jako možných heraldických zdrojů, které se nacházely se v blízkém sousedství Vratislavových sídel, zmiňme ty, které porůznu popsal při svých cestách již několikrát zmiňovaný bosý augustinián Vincent od sv. Viléma. Zabýval se v první řadě genealogií a heraldiku používal spíše jako pomůcku v případě, že nedokázal určit majitele znaku. V jeho poznámkách se proto nenachází velký počet erbů, spíše nás upozorňuje na výskyt erbovnic galerií i v lokalitách, kde bychom je dnes již nenašli: erbovní vývod Petra Oselského z Dlouhé vsi z roku 1578 v kostele sv. Bartoloměje v Kvášňovicích u Nepomuka⁷⁵, erbovní vývod Běšinů z Běšin v kostele sv. Petra a Pavla v Bělčicích na Blatensku⁷⁶ nebo erbovní galerie

⁷¹ *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*, Praha 1996, s. 78.

⁷² Vše eviduje slovem i obrazem Wunschwitz - NA, Wunschwitz, inv. č. 1324, fol. č. 59 a 61.

⁷³ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 436-437.

⁷⁴ Erb podepsán z Kotzfeld – v erbovnicích viz viz erb. č. 349, 1341, 2244.

⁷⁵ Rukopis NK sign. XVII E 28, označován též jako Liber variegatus (dále LV), s. 26.

⁷⁶ LV, s. 41.

Chanovských z Dlouhé vsi v Dožicích z roku 1591, obnovena v roce 1642⁷⁷, dále krátký erbovní vývod Jiřího Strachovského ze Strachovic v kostele sv. Jakuba v Nepomuku z počátku 17. století a obnovený v roce 1658⁷⁸, a zejména velká erbovní galerie na hradě Roupov.⁷⁹ Erbovní galerii na hradě Lipnici s erby Thurnů, Bezdrůžických z Kolovrat a Lvů z Rožmitálu mohl spatřit Kryštof Vilém Harant, který se v tomto kraji octl při válečném tažení (viz jeho životopis).⁸⁰

Korespondence a zprávy současníků

Podle předběžného průzkumu tvoří ústní zprávy a korespondence významný pramen genealogů druhé poloviny 17. století.⁸¹ Představují komunikační spojnice jak mezi jednotlivými rodopisci, tak mezi rodopiscem a šlechtici. Běžný člověk je schopen rekonstruovat rodinnou historii dvě generace zpět, tj. vzpomene si na rodiče a prarodiče. V případě, že má k dispozici písemné nebo hmotné památky, dokáže tuto hranici posunout do minulosti hlouběji. Pro

⁷⁷ LV, s. 153-155.

⁷⁸ Rukopis NK sign. XVII F 35, označován jako Liber rubeus, s. 105.

⁷⁹ Roupovská erbovní galerie pocházela z let 1592-1593 a obsahovala skoro 300 vymalovaných znaků z blízkého i vzdálenějšího příbuzenstva Jana Nezdického z Roupova a jeho manželky. Víme, že existovala ještě v polovině 18. století a kromě Václava Ignáce, který z ní část opsal do svých knížek, znal ji i Bohuslav Balbín. K části této galerie se váže rukopis z knihovny klementinské jezuitské koleje, dnes NK sign. XVII A 8, datovaný do roku 1623, který obsahuje 168 malovaných erbů. Analýza viz M. JERÁNKOVÁ, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raněnovověké šlechty.*, s. 141-204. Balbínovy zprávy o galerii viz i *Bohuslavi Balbini e Societate Jesu Syntagma illustrissimae familiae Comitum de Kolowrat, opus posthumum, nunc primum editum ab Johanne Diesbach e Societate Jesu Presbytero*. Sine loco, Sine dato, s. 9-13. Adam Franck z Franckensteina knihu se stejným obsahem označil jako rukopis Jaroslava Švihovského z Rýzmburka. LK Fd 14 V./ III., kde u erbů z Roupovského erbovníku cituje Balbína, který opsal erby z erbovního rukopisu pana Jaroslava Švihovského. Je možné, že erbovník byl nejdříve v majetku p. Švihovského a poté se dostal do vlastnictví klementinských jezuitů. K excerpti: Ve velkém množství erbů v rukopisu i galerii se jich mnoho opakuje. Pro nás je důležitý výskyt erbu Magdaleny z Kováně – v červeném poli tři stoupající pŕlměsíce, který zatím nemáme doložen v žádném jiném starším prameni, takže leze předpokládat, že ho Harant a Václav Ignác mohli převzít buď z Roupovského erbovníku, nebo přímo z galerie. NK XVII A 8 fol. 1, č. 2; u Vratislava č. 1346, i u Haranta č. 71, č. 938.

⁸⁰ LR, s. 319, k tomu HZT 15, s. 974-976.

⁸¹ Např. NK, rukopisy bosého augustiniána Vincenta od sv. Viléma; NA, Wunschwitzova sbírka; LK, Sbírká Francka z Franckensteina; RAV, rodopisný materiál Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic.

šlechtice, pro něž bylo třeba tuto rodinnou paměť trvale fixovat a co nejvíce prodloužit, se staly nevyhnutelné práce genealogů, kteří byli schopni excerpovat potřebné údaje z rodinných písemností, úředních spisů, literatury i hmotných památek; nadto oslovovali písemnými dotazy další šlechtice, kteří svým svědectvím mohli přispět k objasnění rodinných vztahů. Nezřídka jim kladli jasně formulované otázky, na které dotázaní odpovídali v dopisech, v některých případech máme doloženy záznamy rodopisců z ústní komunikace.

V poznámkách Václava Ignáce se dochovalo několik zmínek o „poradcích“⁸² i nemnoho vyplněných dotazníků, z nichž vyplývá, že se šlechtic intenzivně zajímal o historii vlastního rodu a pokoušel se zjistit co nejvíce informací nejen o členech rodu, ale i o jejich manželských partnerech a všech erbech důležitých k sestavování erbovnických vývodů.⁸³ Dotazy jsou položené velmi konkrétně a jsou zacílené i na informace mimo Vratislavský rod - o rodině manželky nebo matky dotazovaného. Jméno respondenta není většinou známé. Odpovědi jsou různě obsažné – od lakonického dvouslovného textu po podrobný rozbor příbuzenstva na několik stran.

Václav Ignác již před rokem 1687 zpracovával rozsáhlý rozrod Vratislavů z Mitrovic od Oreše⁸⁴ až po své současníky, dále vývod do 16 předků vzdáleného bratrance, ale v té době nejvýše postaveného člena rodu Kryštofa Vratislava z Mitrovic, dále vývod svůj, své manželky i sestry Kateřiny Barbory, jejího manžela a nakonec svého bratrance Viléma Dejma ze Střítěže.⁸⁵

⁸² Zprávy o Kaplících ze Sulevic má od p. Chřepického - RAV, sign. II A 1 d, kt. 10, fol. 158r, o erbu Petra Obiteckého z Obitec „polemizuje“ s generálem Harantem – RAV, sign. II A 1 c 2, kt. 10, fol. 32v.

⁸³ Dotazníky dochované RAV, sign. II A 1 d, kt. 10, fol. 183, 214, 226, 236, 238, 239.

⁸⁴ U Oreše Vratislava z Mitrovic, zmiňovaného v roce 1421 se odvolává na Paprockého Diadochos, *O stavu rytířském*, s. 184. Podle něj je zde Oreš nesprávně zařazen mezi Mitrovskými z Nemyšle, ač patří k Vratislavům, a doložit to měl i jeho náhrobek v Kasejovicích. *Miscellanea Dec. II, Lib. II, Pars II.*, Praha 1687, sine fol., Tabula generalis, quae plerosque barones et comites Wratislaw de Mitrowitz as eandem originem revocat. Držba statku Mitrovic prvním Vratislavem je doložena až kolem roku 1448. Viz OSN 26, s. 1002 (heslo Vratislav z Mitrovic).

⁸⁵ *Miscellanea Dec. II, Lib. II, Pars II.*, Praha 1687, sine fol.,

Uveřejněné byly v *Miscellaneích* Bohuslava Balbína na začátku svazku, který Balbín věnoval výše zmíněnému Kryštofovi Vratislavovi z Mitrovic, prezidentu české komory. Jenom v rozrodu je zahrnuto více než 250 osob, z toho je 110 členů Vratislavského rodu. Zřejmě téměř ke všem evidoval i erby, byť u Balbína nejsou připojené. Na rodopis v tomto případě musíme nahlížet pod zorným úhlem jiných kritérií – nejedná se rozhodně o běžné pátrání po předcích, které končí u sestavení vlastního vývodu, nýbrž o velké dílo, které sestavil sám šlechtic o celém svém rozvětveném rodu. Při této činnosti se seznámil i s množstvím materiálu o jiných rodech, a tak je přirozené, že se na něj obraceli ostatní šlechtici se žádostmi o pomoc při rodopisných i heraldických otázkách.

Tištěná literatura

V erbovnících se nenacházejí žádné odkazy na použitou literaturu, a tak jsme odkázáni na zpětnou rekonstrukci. Zajímat nás bude literatura obsahující vyobrazení nebo texty o českých erbech, která vyšla do roku 1680-1690.

Inspirační zdroje v podobě Siebmachrova erbovníku jsme představili již v jedné z předchozích kapitol a zde jsme také naznačili nedostatek tištěné literatury k této problematice v Čechách ve druhé polovině 17. století.⁸⁶ Bohuslav Balbín⁸⁷ při výčtu literatury a pramenů k českému rodopisu na počátku druhé dekády *Miscellaneí* uvádí z tištěné literatury ve zkratce pouze kroniky a spisy Hájka z Libočan, Dubravia, Stránského, Lupáče, Adama z Veleslavína, poté *Kalendarium* svého kolegy Crugeria a Pešinův *Mars Moravicus*, které jsou zaměřeny spíše na rodopis, a zmínky o erbech tvoří jen malou část. Poměrně

---

⁸⁶ Opakujeme, že existovalo pouze několik prací spíše genealogického charakteru, které obsahovaly ve většině případů části o erbech, a to spíše oslavného charakteru. Více viz T. KREJČÍK, *Z dějin českých genealogických a heraldických zájmů do poloviny 19. století*, s. 485-494.

⁸⁷ *Miscellanea*, Dec. II., Lib. I., s. 104-109.

velký prostor Balbín věnuje Bartoloměji Paprockému⁸⁸ a vypočítává zde pozitiva i nedostatky jeho díla.

Diadochos a Zrcadlo Markrabství moravského musíme i navzdory chybám skutečně považovat za nejrozsáhlejší raněnovověké tištěné dílo zabývající se heraldikou šlechty českých zemí, které v sobě zahrnuje i zmínky o erbech ze starších českých kronik. Proto je potřeba vycházet při hledání možných předloh právě z tohoto autora, i když se o něm v dopise Václav Ignác vyjádřil kriticky.

Úkol není úplně prostý, neboť Paprockého dílo obsahuje sice velké množství vyobrazených i popsáných erbů, ale pouze v málo případech jsou popsány a vyobrazeny dokonale se všemi svými částmi a tinkturami. Navíc se značná část erbů opakuje. Při analýze jsme dospěli k této statistice:

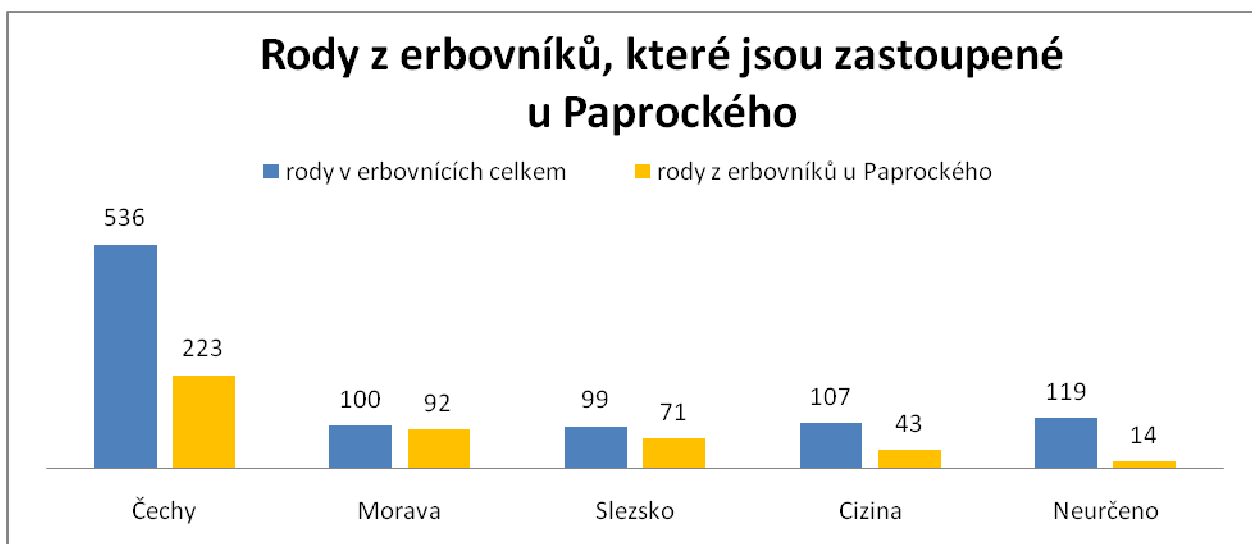
Celkový počet jedinečných erbů⁸⁹ je v obou dílech B. Paprockého 853. Z toho 448 znaků obsahuje pouze vyobrazení erbu bez dalšího popisu, takže schází tinktury a ve většině případů i klenot. 54 erbů je popsáných pouze v textu bez vyobrazení. Dalších 41 má u vyobrazení popis, ale barvy v něm nejsou úplné. Pouze 310 erbů je popsáno a vyobrazeno tak, že poskytují pokud možno úplnou představu o erbu daného rodu.

---

⁸⁸ Literatura k Bartoloměji Paprockému viz výše, kromě toho se na jeho prameny zaměřil podrobně August SEDLÁČEK, *Listy ze ztracených archivů panských, kteréž se v Paprockého Diadochu připomínají, na pravý čas a pravé udání svedení*, VKČSN 1890, s. 386, 1892, s. 47. Čistě heraldická stránka Paprockého díla – jak velké množství erbů obsahuje Paprockého dílo a do jaké míry jsou znaky korektní, prozatím nebyla prozkoumána.

⁸⁹ Statistiku Paprockého díla jsme provedli při přípravě rejstříků k oběma knihám, které byly nepostradatelné pro vyhledávání erbů jednotlivých rodů k vyplňování databáze. Původní rejstříky vytištěné v Diadochu za všemi texty jsou neúplné, jsou zde uvedeny pouze „hlavní aktéři“, tj. osoby, o nichž příslušná kapitola pojednává a nikoliv další osoby – manželé nebo příbuzní z jiných rodů, jejichž erby jsou zde také uvedeny. U panských rodů jsou šlechtici řazeni podle jména nikoliv podle příjmení nebo přídomku. Zrcadlo neobsahuje žádné rejstříky. V případě, že se erb některého z rodů vyskytoval v díle vícekrát, pro statistické údaje jsme počítali pouze s jedním a to tím neúplnějším. Rovněž v případě, že se stejné rody objevují jak v Diadochu, tak v Zrcadle, bereme v úvahu pouze jeden z jejich erbů. Konkrétní výskyty erbů jednotlivých rodů z erbovníku v Paprockém viz odkazy v databázové příloze.

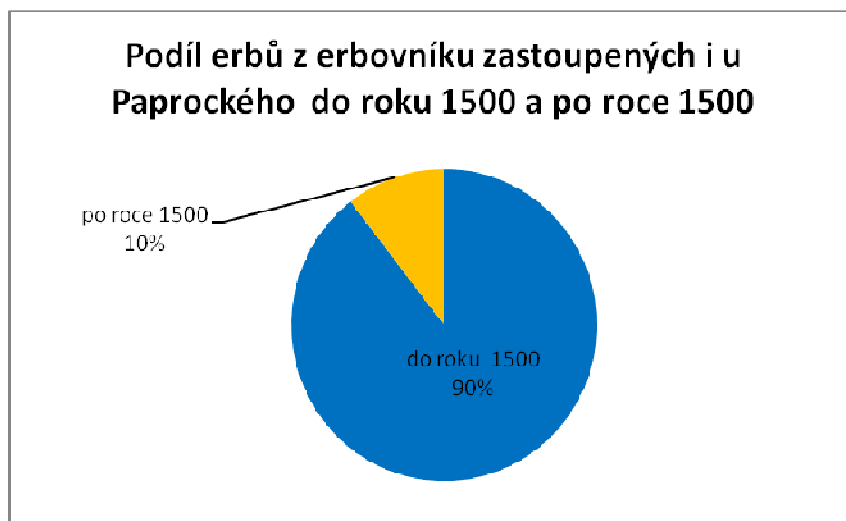
Když jsme zkoumali, kolik erbů z erbovníku mohlo mít předlohu v Paprockého tiscích,⁹⁰ dospěli jsme k údajům, které bude nejhodnější představit na komentovaných grafech. Bude nás zajímat výskyt shodných erbů v erbovnících a u Paprockého podle místa původu nositelů, data nobilitace a také výskyt v jednotlivých dílech Paprockého prací a srovnání s celkovým počtem erbů v erbovníku.

V případě českých rodů mohla inspirace Paprockého tiskem dosahovat 42%. U cizích rodů vychází hodnota srovnatelná s rody českými – 41 %. Závažnější údaj se týká moravských rodů, kde excerpce mohla dosahovat až 91%; o něco méně – 70% to bylo u rodů slezských.

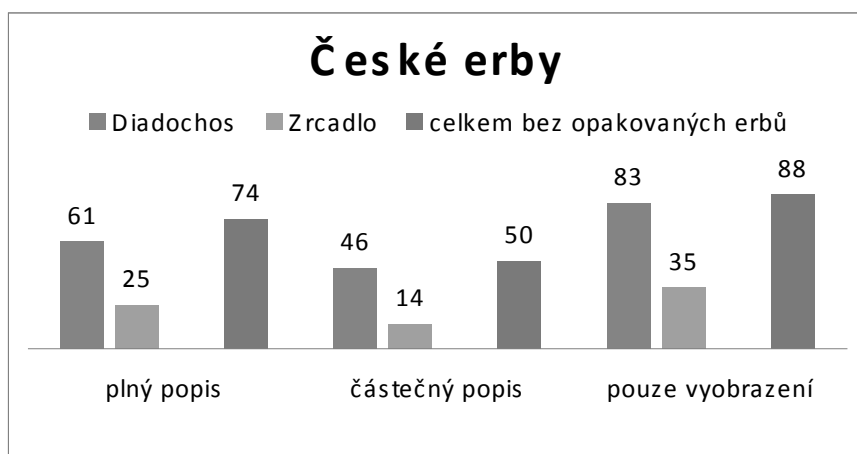
Co se týče data nobilitace, z 90% převažují erby rodů nobilitovaných do roku 1500. V zbylých deseti procentech mají největší podíl rody cizí (6 %).

⁹⁰ Nelze s jistotou potvrdit, zda Kryštof Vilém a Václav Ignác skutečně čerpali z Paprockého všechny erby, které se v erbovníku a dílech Paprockého shodují; zejména u známých rodů existovalo mnoho dalších zdrojů. Proto mluvíme ve všech případech pouze o možné excerpce erbů.

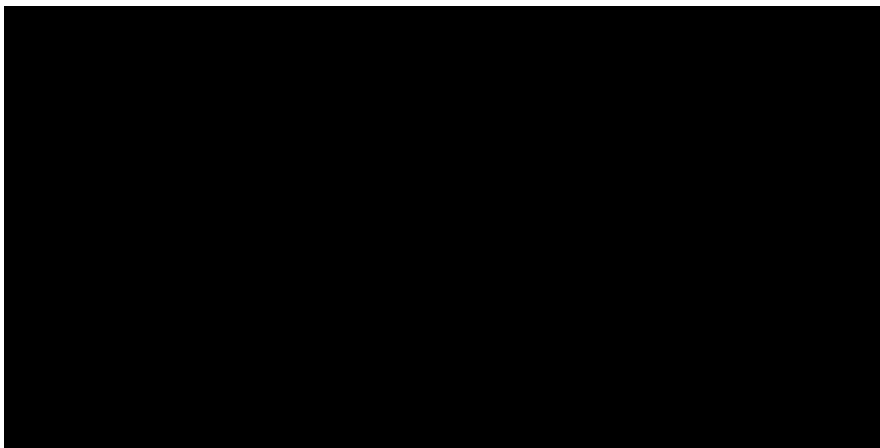

I s ohledem na vysoký poměr moravských znaků, které by mohly být převzaté z Paprockého, bude vhodné ještě analyzovat podíl erbů v jeho jednotlivých knihách.

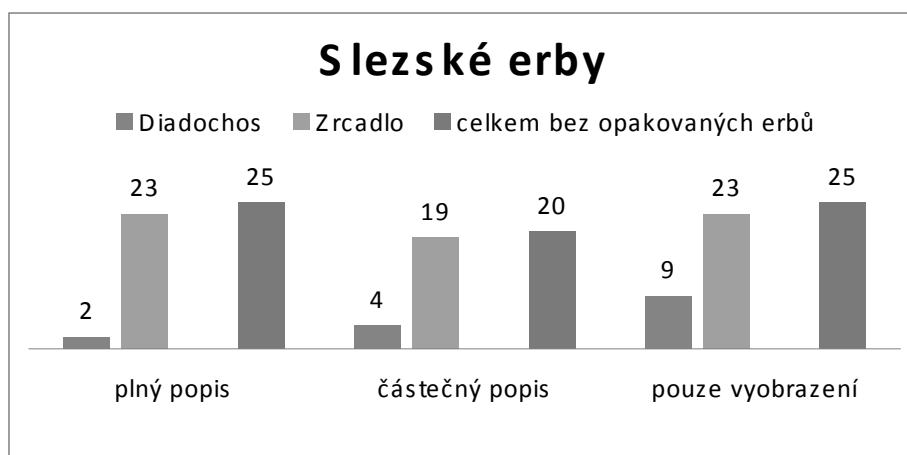
U českých erbů mohli autoři čerpat dle očekávání zejména z Diadochu.

Moravské rody jsou v naprosté většině případů zastoupené v Zrcadle Markarbství moravského a pouze několik vyobrazení najdeme i v Diadochu.

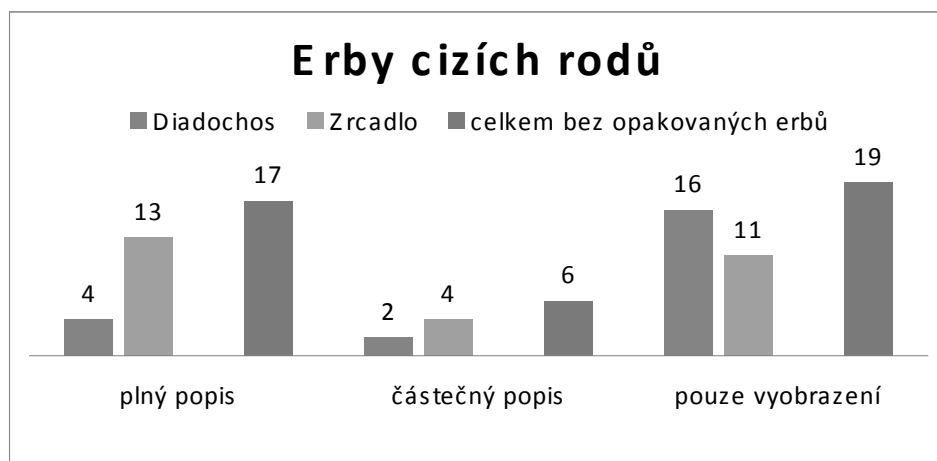

Erby slezských rodů tvoří rovněž ve většině případů součást Zrcadla, což lze jasně vysvětlit tím, že ačkoliv podle názvu by se mělo jednat pouze o Markrabství moravské, Paprocký sem nakonec vřadil ještě část, ve níž se na více než 100 stranách zabýval šlechtou knížectví Opavského.⁹¹

Erby cizích rodů mohly mít svůj vzor zejména v Zrcadle, Diadochos hrál menší roli.

⁹¹ Po stavu panském, rytířském a městském moravského markrabství je na fol. 392-448 v *Zrcadle slavného markrabství moravského* připojena jako pátá kniha ještě část *Knížetství Opavského panského a rytířského stavu krátké sepsání*, fol. 392-448.

Celkově je zřejmé, že u erbů českých rodů měli autoři k dispozici množství jiných pramenů a opora v pracích Bartoloměje Paprockého nebyla nevyhnutná. Počítáme proto s tím, že i procento uvedené na začátku (41%) bylo ve skutečnosti mnohem menší. Naopak u rodů moravských a slezských, kde byly autorům jiné zdroje neskadno dostupné, uvedené procento (90% a 70%) se může více blížit realitě. Zřejmě i u těchto erbů museli mít autoři k dispozici i jiné prameny, jelikož pouze u 40% těchto erbů jsou v Paprockém doloženy všechny atributy včetně tinktur.

8. KAPITOLA

Prosopografická analýza Dírenských erbovníků¹

Prosopografický rozbor erbů vyobrazených v erbovnících je vlastně kolektivní analýzou rodů, které tyto erby představují, protože jak bylo uvedeno výše, nejedná se o znaky jednotlivců. S ohledem na tuto skutečnost jsme museli stanovit následující analytická kritéria.

Základní jednotkou výzkumu je rod, respektive rod definovaný stejným jménem a použitím shodného erbu.² Samostatně se v erbovnících uvádějí ve středověku vzniklé rozrody starožitných rodů (větve rodů označené Palackým jako Ronovci, Buzici, Drslavici s erby totožnými nebo určitým způsobem modifikovanými, ale s identickým základem). Jednotlivě zde nejsou uvedené větve vydělené z rodů v pozdějším období (např. bohatě rozvětvení Kolovratové, kteří svá příjmení Bezdrůžický, Libštejnský, Krakovský, Maš'ovský atd. trvale používali, ani Hasištejnští nebo Popelové z Lobkovic, Holičtí ze Šternberka, Brtničtí z Valdštejna a pod.), neboť se jejich erby od sebe neodlišovaly.

¹ K metodám prosopografie prostřednictvím počítačového zpracování viz Jana BOROVIČKOVÁ - Jiří STOČES, *Nové metody prosopografie*, Práce z dějin Archivu Akademie věd, řada A, sv. 7, Praha 2001, s. 47–61.

² O vztahu kategorie rod a rodina a jejich významu v životě raněnovověké šlechty viz P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 573nn. Uvádí, že vztahy mezi členy vzdálených rodových větví, které spojoval společný erb, predikát a vědomí společného původu, mohly být mnohem volnější než vztahy mezi šlechtici s nově vytvořenými nepokrevnými rodinnými vztahy (manželství, švakrovství) a je příliš zjednodušující a nepřesné používat kategorii šlechtický rod jako analytické kritérium. S tím rozhodně souhlasíme, především s ohledem na výzkum ekonomických i kariérních ukazatelů. Pro nás je ovšem rod jako analytická jednotka jedinou možností – v souladu s chápáním erbu jako symbolu celého rodu. Dále vycházejí uvedená kritéria rovněž z dobového jednoznačného chápání pojmů – vyměření rodů, místo původu rodů. Pochybnosti se dostávají pouze u kritéria nobilitace, protože jednotlivé rodové větve mohly být povyšovány do vyššího šlechtického stavu v různých obdobích a vedle sebe existovat zároveň větve v rytířském, panském a hraběcím stavu zároveň. V tomto případě nás bude zajímat nejranější datum povýšení.

Na druhé straně je v erbovnících evidována česká i moravská větev Valdštejnů a Říčanských, protože podle dobových pramenů a literatury používaly různé erby. U některých rodů jsou uvedené kromě původních i jejich polepšené erby, nejčastěji získané při postoupení do vyššího stavu. Celkem se v erbovnících nacházejí erby 961 šlechtických rodů.³

Časový rámec, v němž má význam sledovat tuto skupinu rodů, je doba vzniku erbovníků, kterou přepokládáme mezi 1680-1690 a spíše se blíží spodní hranici, zřejmě před rokem 1684.

Takto definovanou skupinu můžeme analyzovat z několika hledisek.

1. Místo původu

a. rody „domácí“

a) pocházející z Čech a Moravy⁴

b) rody původem ze Slezska⁵

b. rody cizí⁶

³ Údaje použité v dalších rozborech jsou čerpány z komentovaných seznamů šlechtických rodů, které tvoří součást databázové elektronické přílohy. Při zjišťování informací jsme vycházeli ze základní genealogické literatury, kterou představují rodopisná hesla v Otově slovníku naučném, téměř výhradně z pera Augusta Sedláčka a Martina Koláře, dále pak z novodobých Siebmacherových erbovníků pro jednotlivé země, z heraldických a genealogických děl Augusta Sedláčka a Martina Koláře *Českomoravská heraldika*, ze Sedláčkových Hradů, zámků a tvrzí království Českého, pro Moravu a Slezsko z díla Josefa Pilnáčka, z publikace Vojtěcha Krále z Dobré Vody *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien*, z *Neues allgemeines deutsches Adelslexicon* Ernsta Heinricha Kneschkeho, ze Sinapiových knih o slezské šlechtě, a konečně z dobové literatury Paprockého, Balbína atd. Jen v případě nesrovnalostí nebo nedostatečnosti údajů jsme využili archivních pramenů. Přesné citace viz databázové příloze v seznamu u jednotlivých rodů a v seznamu literatury.

⁴ S ohledem na původní úmysl Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic, podle něhož by měly být v erbovníku obsažené erby české a moravské šlechty. Odpovídá to i historickému vývoji, kdy migrace šlechty mezi Čechami a Moravou, případně vlastnictví pozemkového majetku v obou státních celcích byly obvyklé jak v průběhu středověku, tak v raném novověku, kdy Čechy a Morava představovaly pro majetkovou držbu šlechty jednotný prostor. Úzké svazky mezi českými a moravskými šlechtickými rody se odůvodňují kromě příslušnosti k témuž státnímu útvaru a společnému historickému vývoji rovněž používáním společného jazyka. P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 137. Právě tento „jazykový“ důvod uvádí i Václav Ignác Vratislav z Mitrovic ve výše zmíněném dopise P. Vincentovi a S. Wilhelmu jako důvod, proč se rozhodl do své sbírky erbu zařazovat i moravskou šlechtu.

⁵ Václav Ignác se na slezské rody nezaměřoval a jejich výskyt v erbovníku je spojen buď s rody, které se nějakým způsobem uplatnily i v Čechách nebo na Moravě a/nebo se objevily ve Vratislavem excerpané literatuře.

2. Doba „přistěhování“ cizích rodů

- a. rody cizí, které se přistěhovaly do Českých zemí před koncem 15. století, mohly být začátkem 16. století již natolik zdomácnělé, že se počítaly ke starožitné šlechtě
- b. rody, které se přistěhovaly do Českých zemí po tomto období a prošly procedurou přijímání – udělení inkolátů, složení reverzu k zemi atd., o níž se nám dochovaly písemné doklady.

3. Doba nobilitace rodů

- a. rody „od nepaměti“ šlechtické a nobilitované před rokem 1500
  - a) rody panské, jejichž příslušníci byli pány v době uzavření panského stavu v Čechách v letech 1500/1501 a na Moravě 1479/1480; rody, které byly panské před tímto obdobím a vymřely před rokem 1500.⁷
  - b) rody rytířské, které byly příslušníky nižšího šlechtického stavu před rokem 1500.⁸
- b. rody nobilitované na základě privilegií

4. **Doba vymření rodu** – v případě, že k němu došlo do roku 1684.

5. **Status rodu v období vzniku erbovníků, tj. v roce 1684.**

6. **Nejvyšší dosažený status rodu v období před rokem 1684.** Toto kritérium je důležité pro rody v roce 1684 vymřelé, případně zchudlé.

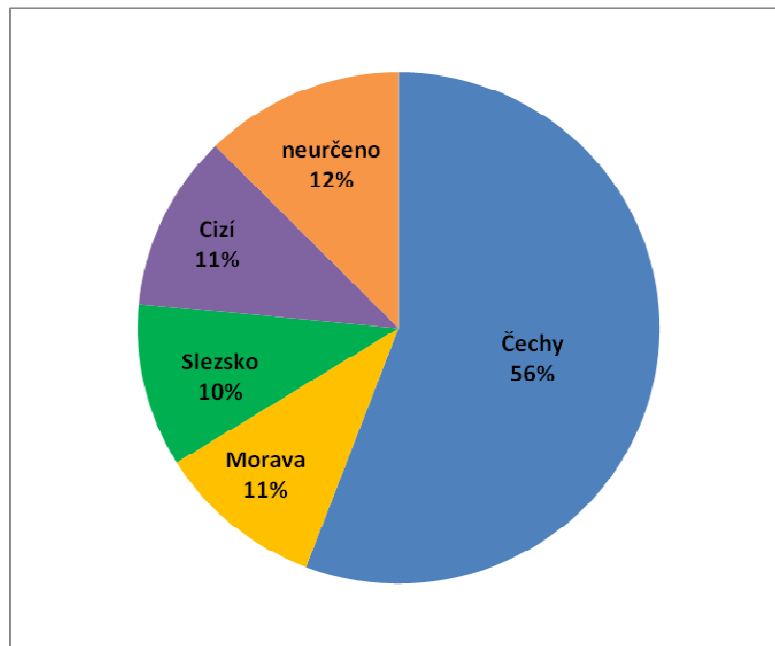
⁶ Rody, jimž byl udělen český inkolát a nepocházely z Moravy nebo Slezska. Podle zřízení zemského z let 1549 a 1564 Moravané, Slezané a Lužičané nebyli považováni za cizozemce a nemuseli být přijímáni na sněmu. Srov. Vladimír KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského*, ČAŠ 3, 1926, s. 64. Svazek obou Lužic a Českých zemí se v průběhu 17. století značně rozvolnil a od r. 1635 byla Lužice korunním lénem v rukou saského kurfiřta. Zůstává otevřené, do jaké míry byli Lužičané v tomto období považováni za cizozemce. V naší analýze budeme příchozí z Lužic (celkem pouze 10 rodů) řadit mezi cizince.

⁷ Kromě 47 českých starožitných panských rodů, které se ustavily v roce 1500, sem zahrnujeme i ostatní rody povýšené do panského stavu krátce před rokem 1500. O uzavírání panského stavu nejnověji Robert NOVOTNÝ, *Uzavírání panského stavu a problematika nobilitací*, in: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných F. Šmahelovi, (edd.) Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup, Praha 2004, s. 291-306.

⁸ Zde byla hranice stanovena s ohledem na panský stav, protože k uzavření rytířského stavu došlo až v roce 1564. P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 53.

Na druhé straně jsme museli odhlédnout od snahy podchytit nějakým způsobem geografické nebo správní rozložení sídel a majetkové držby, jelikož šlechtické rody žily často v mnoha rodinných větvích v různých částech českých zemí a ve sledovaném dlouhém období své rezidence a působiště měnily.

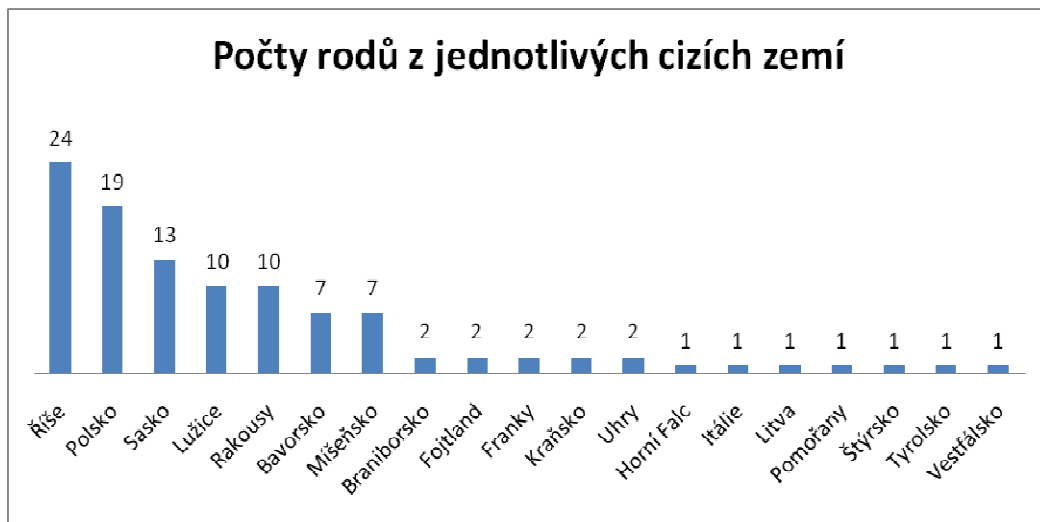
1. Poměr počtu jednotlivých rodů zastoupených v erbovnících vyznívá jednoznačně ve prospěch českých rodů (536). Druhou nejpočetnější skupinou jsou rody přistěhovalé do českých zemí (107), na třetím místě jsou rody moravské (100), pak slezské (99). U 119 rodů se nepodařilo určit zemi původu.

2. Pojem cizozemec pro české země je ve středověku a raného novověku spojován s různými významy v závislosti na tom, jak se v jednotlivých obdobích územně rozvíjel, případně zmenšoval celek České koruny. Udělení obyvatelského práva cizozemcům bylo privilegii regulováno již v roce 1310. Ještě v roce 1486 přijali stavové usnesení, že žádný z cizinců, který se chce zakoupit v českých zemích, nesmí vlastnit majetky mimo Českou korunu, které platilo až do roku 1546. Příliv cizinců tak ve středověku nedosahoval velkých

rozměrů, ale k zakupování šlechty v pohraničí, hlavně v severní a severozápadní části Čech přece jenom docházelo.⁹ Proces přijímání cizince za obyvatele českých zemí je v zemských zřízeních, nálezech zemského soudu a sněmovních usneseních doložen teprve na konci 15. století.¹⁰ V průběhu 16. století se vyvinul v několikastupňovou proceduru, která je již od 40. let doložitelná v pramenech šlechtického archivu.

Cizím rodem označujeme v našem případě všechny rody přistěhované do českých zemí v celém období. Celkově je v erbovnících zastoupeno 107 cizích rodů.

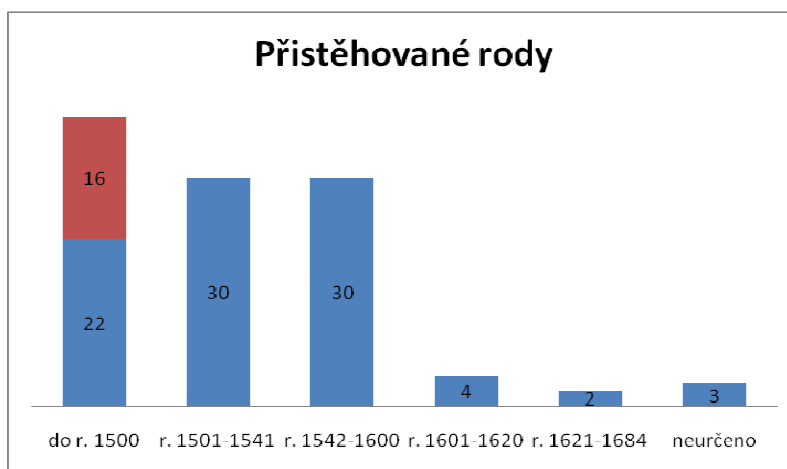
Regiony, z nichž pocházely přistěhované rody, ve většině případů přímo sousedí s českými zeměmi. Rody přichozí do českých zemí měly původ nejčastěji z některé země Říše,¹¹ v sestupném pořadí následují Polsko, Sasko, Lužice, Rakousy, Bavorsko a Míšeňsko. Počty rodů z ostatních zemí jsou velmi nízké. Jelikož dosud nikdo neprovedl přesnější odhad rodů přistěhované šlechty

⁹ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 141; Lenka BOBKOVÁ, *Cizí šlechta usazená v severních Čechách do poloviny 17. století*, in: *Život na šlechtickém sídle v XVI.-XVIII. století*, Ústí nad Labem, 1992, s. 99-113.

¹⁰ Vladimír KLECANDA, *Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele*, in: *Sborník prací věnovaných prof. dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám*, Praha 1931, s. 456.

¹¹ Pojem Říše představuje místo původu pro šlechtické rody, u kterých nemáme doložené bližší místo původu a pouze víme, že rod pocházel z některé německé země.

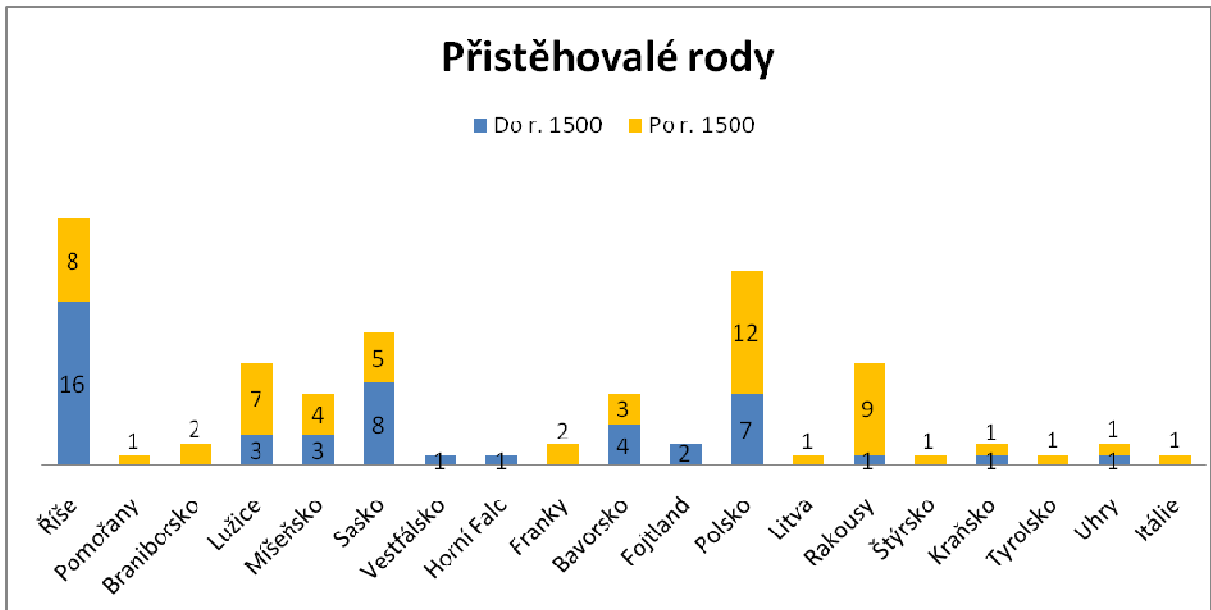
pro celé vymezené období, nemůžeme tento stav srovnávat s reálnými hodnotami v plném rozsahu. Proto si přidáme jako další kritérium dobu přistěhování.

Největší část tvoří rody přistěhované do roku 1500, a více než třetina z nich (červená část sloupce) splynula se starožitnou českou šlechtou. Množství rodů obsažených v erbovnících, které se přistěhovaly v průběhu 16. století, je pro obě poloviny století vyvážené a dohromady vyšší než v období do roku 1500, což je celkově způsobeno výše zmíněnými vstřícnějšími podmínkami k nabytí obyvatelského práva, na druhou stranu ve druhé polovině století omezeno specifickým zájmem autora erbovníku neuvádět v něm mladší rody. Erby rodů přistěhovaných po roce 1601 (6% ze všech cizích rodů) tvoří velmi malou část erbovníků.

Zajímavé jsou poměry rodů příchozích před a po roce 1500. Zatímco z rodů, které se integrovaly v Českých zemích před rokem 1500, je v erbovníku více cizinců z Říše, po roce 1500 se poměr obrátil ve prospěch reprezentantů z Polska a Rakouska.¹²

¹² Značné procento polských rodů zastoupených v erbovníku je podmíněno zřejmě použitým pramenem, ze kterého čerpali autoři erbovníků – dílo Bartoloměje Paprockého z Hlohol, který polské rodiny ve svých knihách výrazně akcentoval. Zvýšení počtu rakouských rodů je způsobeno historickým vývojem – spojením zemí pod vládu habsburského panovnického domu a s jeho rostoucími tendencemi sjednotit a propojit země, jimž vládl.

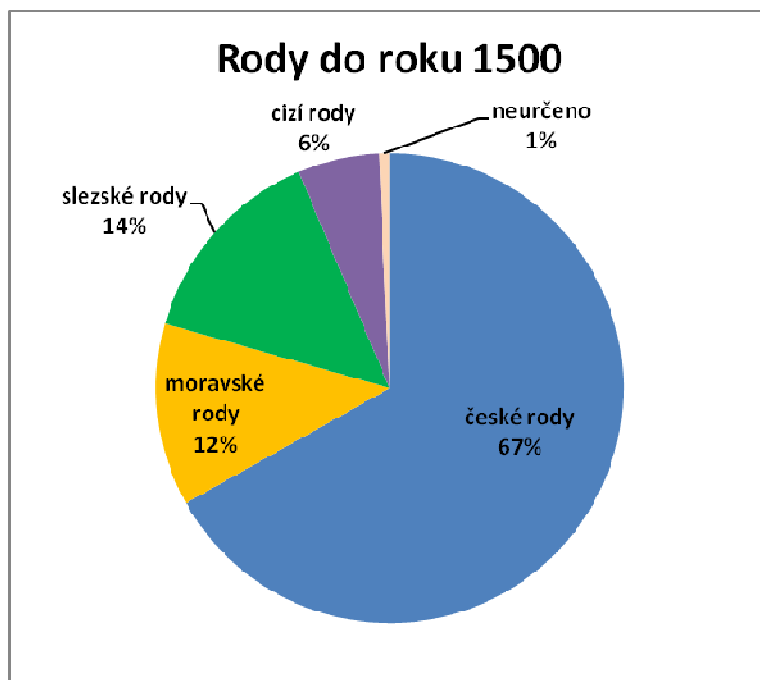

Pro inkoláty rodů přistěhovaných do Českého království mezi lety 1542-1615 existuje spolehlivý pramen, který můžeme využít při posuzování alespoň části přistěhovaných rodů v našich erbovnících. Jedná se o již několikrát v literatuře zpracovaný seznam inkolovaných a povyšovaných šlechticů od roku 1542, který si pro vlastní potřebu nechal sepsat Karel Starší ze Žerotína.¹³ V seznamech inkolovaných je uvedeno úhrnem 186 rodů ovšem včetně příchozích ze zemí České koruny (tj. i z Moravy a Slezska), které v analýzách erbovníků nepovažujeme za cizí. Celkově je v erbovnících z tohoto seznamu představeno 50 rodů, pouze 20 z nich však zamířilo do Čech z cizích zemí, nepočítaje v to vedlejší země České koruny. Z celkového počtu 961 vyobrazených rodů jsou tak zastoupeny pouze dvěma procenty.

3. Uplatníme-li kritérium stáří rodů, základ erbovníku tvoří erby starožitných rodů (676), tj. rodů, které byly nobilitované do roku 1500.

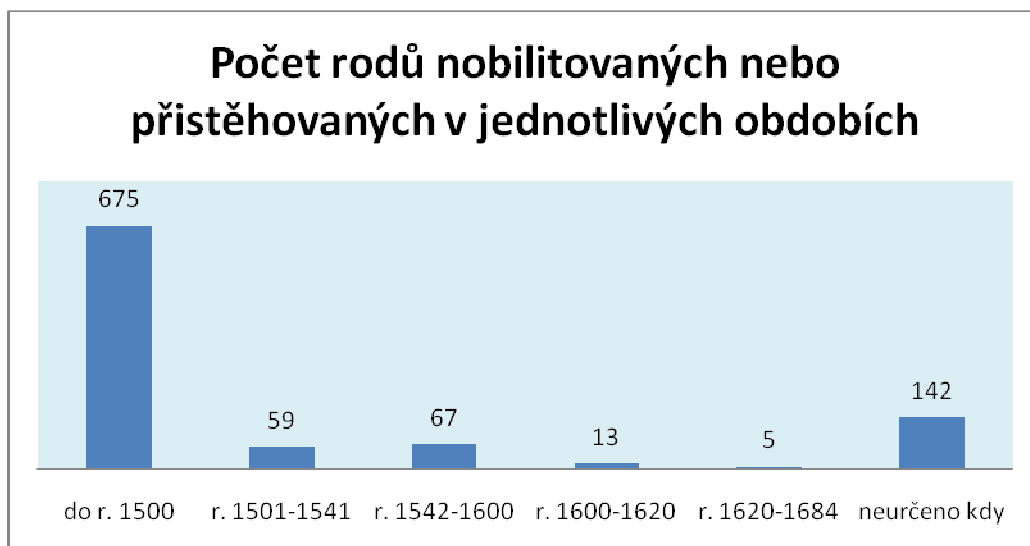
¹³ Výtahy z desek zemských 1542-1615, sepsané pro Karla st. ze Žerotína Lorencem Kautným ze Zářečného, 1615, *Ústřední archiv Českobratrské církve evangelické*, rukopis č. 79. Poprvé byl zpracován Josefem POLIŠENSKÝM a Frideriken SNIDEREM, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, ČsČH 20, 1972, s. 515-525, pak u Jiřího K. KOVAŘÍKA, *Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období*. AUC Philosophica et historica 1, 1976, Studia historica XIV, s. 137-164.

Z toho je českého původu 67%, moravského 12%, slezského 14%. Cizí rody, které se do Čech dostaly před rokem 1500, tvoří 6%. V případě, že to bylo v období před 15. stoletím, splynuly bez rozdílu s českou šlechtou. Jde o dalších 5 starožitných panských a 11 starožitných vladyckých rodů.

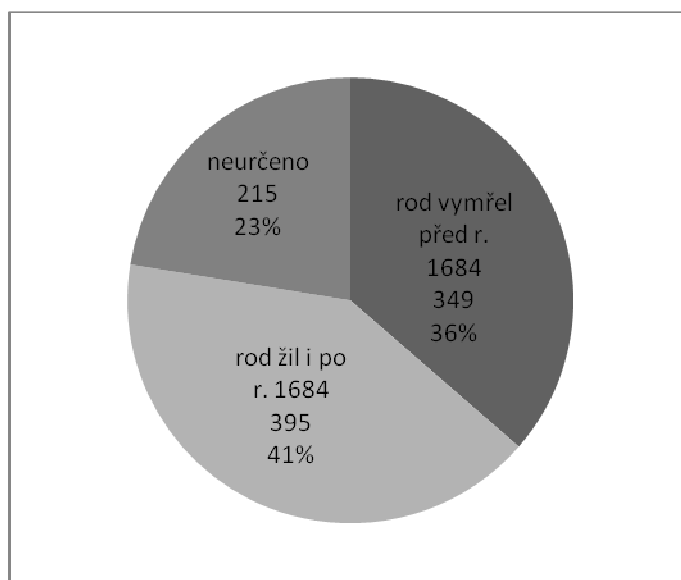
Aby bylo možné posoudit zastoupení rodů přicházejících z ciziny nebo nobilitovaných po roce 1500, vytvořili jsme další skupiny vymezené kratšími časovými úseky. První skupinu tvoří rody, které se nobilitovaly nebo se přistěhovaly ze zahraničí do roku 1541, což je doba kdy shořely desky zemské. V této skupině je třeba počítat s tím, že zprávy o rodech nemusí být úplné. Druhou skupinu tvoří rody nobilitované a přistěhované mezi lety 1541-1600, o nichž nás již informují desky zemské informují. Třetí skupina je vymezená lety 1601 a 1621, poslední soubor tvoří období pobělohorské až do roku 1684.

Pro obě části 16. století platí vyrovnaná bilance – v erbovnících je zastoupena pokaždé přibližně desetina rodů z počtu před rokem 1500. Rody nobilitované nebo přistěhované v 17. století, zejména po roce 1621, se vyskytují v malém počtu.

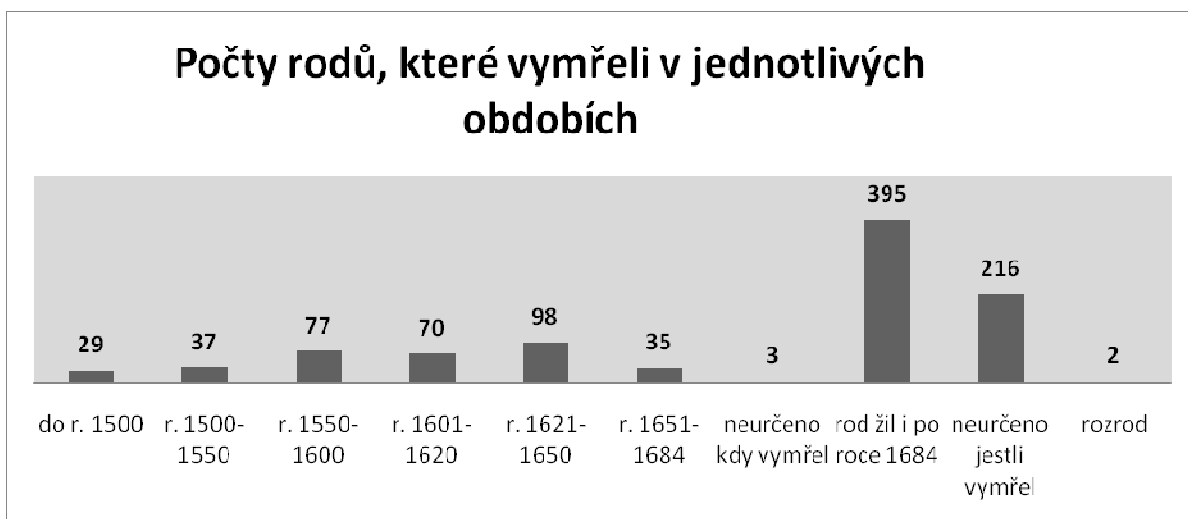
4. Vymřelé rody. Při snaze o shromažďování erbů staré české šlechty Václav Ignác zařadil do svých erbovníků nejenom erby svých současníků, nýbrž i erby rodů dávno či nedávno vymřelých.

Počet vymřelých a v roce 1684 žijících rodů se jen málo odlišuje ve prospěch rodů žijících. U velkého množství rodů informace o době vymření rodu v pramenech i literatuře schází.

Když jsme časové měřítko zjemnili a rozdělili na kratší období, dospěli sme k zjištění, že k největšímu úbytku českých šlechtických rodů došlo v první polovině 17. století – zejména mezi lety 1621-1650.

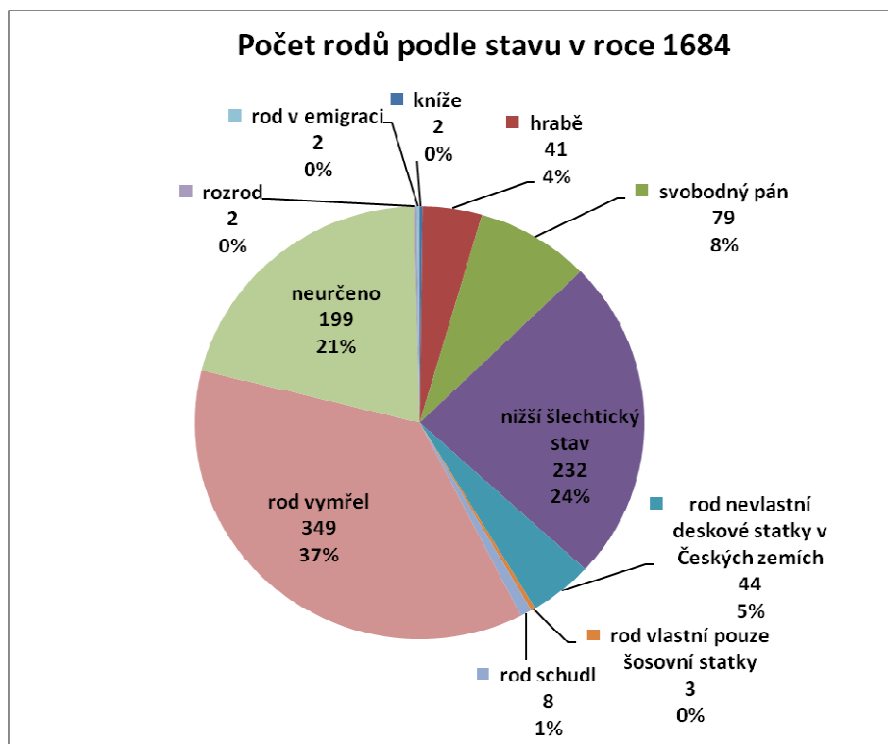
Zvýšený počet vymřelých šlechtických rodů můžeme zřejmě spojovat se ztrátou majetku při pobělohorských konfiskacích, emigrací a válečným stavem, který obecně vedl ke zhoršení životních podmínek. Vysoký počet vymřelých rodů zaznamenáváme rovněž v období předchozím, nad čímž se již, hlavně v souvislosti s vyšším šlechtickým stavem, pozastavilo několik autorů, ovšem bez jednoznačného vysvětlení. Naše analýza potvrzuje tuto demografickou výchylku i pro rody rytířské a vladycké. Mezi lety 1580 a 1621 vymřelo 126 rodů, z toho 11 starožitných panských, 97 starožitných vladyckých a rytířských a 10 rodů nobilitovaných v 16. století a 4 přistěhované a zbytek neurčených rodů.¹⁴ Přesný rok vymření rodu u příslušníků nižšího stavu, zejména těch chudších, je samozřejmě mnohem těžší dohledat a ve většině případů se musíme spokojit s velkým zevšeobecněním, že vymřeli na konci 16., případně začátkem 17. století. I tak můžeme počítat s tím, že se by se časový horizont zániku rodu rozložil mezi léta 1580-1620.

¹⁴ K specifickému populačnímu vývoji v období před rokem 1618, které se vyznačuje vysokým počtem vymřelých starožitných panských rodů srov. Jaroslav HONC, *Populační vývoj šesti generací 125 českých panských rodů v letech 1500-1794*, Historická demografie 3, 1969, s. 20-51; J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*.

	SP	SV	nob.	cizí	?	suma
1580-1590	1	7				8
1591-1600	3	2	1	1		7
konec 16. st.		37	1		4	42
začátek 17. st.	2	43	6	2		53
1601-1610	2	3	1			6
1611-1620	3	5	1	1		10
suma	11	97	10	4	4	126

V našem případě se samozřejmě jedná pouze o určitý výběr ze všech tehdy žijících rodů, ale výraznější výchylka každopádně upozorňuje, že bude nutné v tomto směru rozšířit v budoucnu výzkum i na populační vývoj nižší šlechty.

5. Kriterium stavu dosaženého v roce 1684 poskytuje informace o tom, jaký pohled se otevíral autorům erbovníků na jejich současníky. Jinými slovy –kolik starých českých rodů již v roce 1684 vymřelo a jaké stavovské úrovně dosáhli ti ostatní.

Knížecí titul do roku 1684 získali dva rody uvedené v erbovníku - Lobkovicové (č. r. 413) a Lichtenštejnové (č. r. 404).

V hraběcím stavu se v roce 1684 nacházelo 41 rodů, z nichž bylo původně starožitných panských rodů 13, starožitných vladyckých 17, z cizích rodů zbývajících 11. Ve stavu svobodných pánů zůstalo 14 rodů, ze starožitných vladyk registrujeme 54 rodů, z nově nobilitovaných 3 rody a z cizinců 8 rodů, úhrnem 79.

K nižšímu šlechtickému stavu náleželo v roce 1684 232 rodů – z toho 179 svůj stav od konce 15. století nepolepšilo.¹⁵ Z nově nobilitovaných, kteří se do roku 1684 etablovali v nižším šlechtickém stavu, dokládá erbovník 31 rodů, z inkolovaných cizinců 21 rodů.

Rody, které v roce 1684 žily pouze v cizině, tj. nevlastnili v Čechách deskové majetky, se rekrutují z řad starožitných pánů (3 rody), rytířů a vladyk (16 rodů), šlechticů přistěhovaných z ciziny a pak znova odstěhovaných (22

¹⁵ Pouze jediný starožitný panský rod (Bechyňové z Lažan) se podle všeho kvůli zlé majetkové situaci v průběhu 16. století přestal počítat vyšší šlechtě a o povýšení do panského stavu opět usiloval až začátkem 18. století.

rodů) a nově nobilitovaných (2 rody), celkem s blíže stavovsky neidentifikovatelnými 44 rodů. Další dva rody emigrovaly po roce 1627. Bez deskových statků přežívalo 8 rodů, z toho 6 starožitných vladyckých, jeden panský a jeden nově nobilitovaný. Další tři rody, původně vladycké, držely pouze šosovní statky.

Rody v roce 1684 vymřelé v počtu 349 tvoří 37% ze všech rodů uvedených v erbovnících. Bližší okolnosti existence v roce 1684 se nepovedlo zjistit u 199 rodů (21%).

Většinu ze žijících rodů obsažených v erbovnících tvořili příslušníci nižšího šlechtického stavu (24%), poté následují svobodní páni (8 %) a hrabata (5%). Přibližně stejný počet rodů již v roce 1684 nevladnil deskové statky v českých zemích, nýbrž pouze v cizině. Ostatní kategorie jsou pod hranicí jednoho procenta.

6. V případě, že erbovníky budeme chápat jako reprezentativní soubor české šlechty, bude určitě účelné zmapovat i nejvyšší dosažené postavení jednotlivých rodů v šlechtické obci do roku 1684. Před Obnoveným zřízením zemským byla šlechtická obec rozdělena na vyšší panský stav a nižší stav rytířský a vladycký. U rodů vymřelých do roku 1627 proniklo z reprezentantů v erbovnících 44 šlechtických rodů do panského stavu, ve nižším stavu setrvávalo 178 rodů.

Po zavedení Obnoveného zřízení zemského se stavovská obec rozšířila o tituly hraběcí a knížecí. Titulární restrukturační šlechty nezměnila počet stavovských korporací – nositelé vyšších titulů se stali příslušníky panského stavu s právem přednosti před pány, ale udělováním hraběcích titulů titul „pán“ značně devalvoval a v polovině 18. století se již nositelé tohoto titulu funkčně řadili k nižší šlechtě.¹⁶

Získat knížecí titul nebylo jednoduché – byl vyhrazen skutečně pro nejvyšší a nejbohatší kruhy monarchie. Z rodů obsažených v našich erbovnících

¹⁶ P. MAŤA, Svět české aristokracie, s. 68-69.

se tímto titulem honosili ze staré české šlechty pouze Lobkovicové (1624), z moravské šlechty Lichtenštejnové (1608), dále páni z Kunštátu – Minstrberkové (1456-1647). Erb Lichtenštejnů z erbovníku je starým rodovým erbem, jejich povýšení se zde ovšem neodrazilo. Podobně Lobkovice zastupuje pouze erb, který užívali od roku 1459 – tj. původní lobkovický znak kombinovaný s žerotínskou orlicí s jednou přilbou a klenotem a nikoliv rozhojňené knížecí erby. V případě Minstrberků, s ohledem na stáří knížecího titulu, je v erbovníku uveden knížecí erb, obsahující původní rodový erb pouze ve středním štítku.

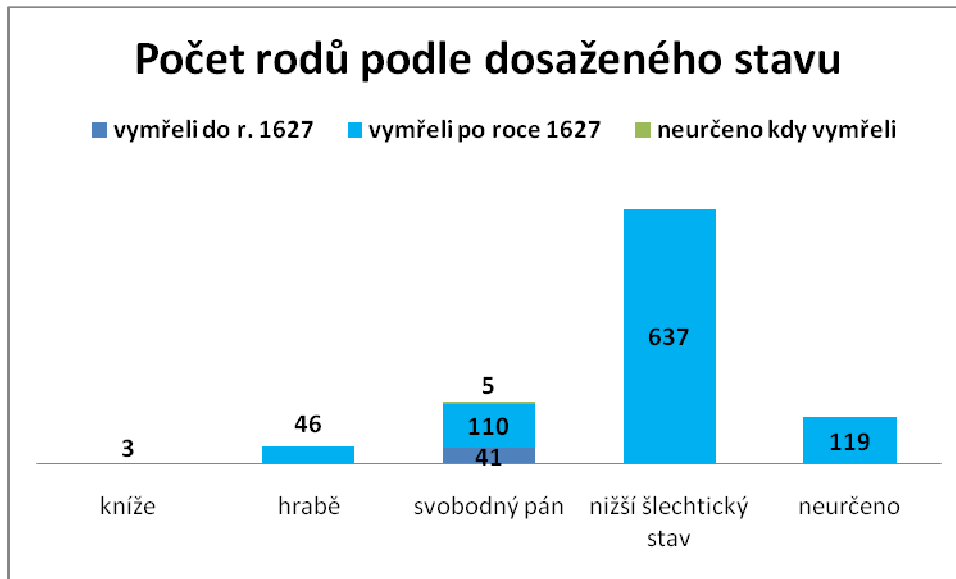
Povýšování do hraběcího stavu se po roce 1627 stalo vhodným nástrojem pro odměnu šlechtických rodů loajálních vůči panovníkovi. „Častým udělováním hraběcí titul sice poněkud ztratil na ceně, ale stále šlo o záležitost vysoce prestižní. Povýšencům z řad nešlechticů byl udílen jen zcela výjimečně... Šlo o nejobvyklejší hodnost, kterou disponovali velcí feudální vlastníci na území monarchie, a také většina známých českých rodů se honosila právě tímto titulem“.¹⁷ V období po roce 1627 panský titul získávali na základě privilegií vydaných panovníkem příslušníci nižší šlechty bez omezování ze strany stavů.

Z rodů, kterých erby jsou obsažené v erbovnících a které vymřely po roce 1627, případně až po roce 1684, v panském stavu zůstalo 27, povýšeno do něj bylo 65 původně rytířských rodů, 5 původně nově nobilitovaných rodů a 9 původně cizích rodů.

Rytířský stav jako svůj nejvyšší stavovský stupeň dosáhlo celkem 637 šlechtických rodů. Z toho bylo 486 rytířských rodů nobilitovaných již před rokem 1500, po tomto roce se do něj nobilitovalo 69 nových rytířů, 52 cizinců a 30 neurčených rodů.

---

¹⁷ Jan ŽUPANIČ, *Hraběcí rody ve světle salbuchů*, Heraldika a genealogie 38, 2005, č. 1-2, s. 85.

V erbovníku se pocta povýšení objevuje ve vyobrazení více variant erbů – starého rodového i polepšeného – celkově ve 21 případech.¹⁸ K polepšení nebo rozmnožení erbu mohlo dojít několika způsoby.¹⁹ K obvyklým patřily různé kombinace těchto forem a pro jejich používání neplatila striktní pravidla. Polepšování erbů panovníkem jako projev ocenění zásluh je známo z Českých zemí z konce 14. století, ale až do sklonku 15. století mohlo docházet ke změnám figur v erbech bez schvalování zeměpána.²⁰

¹⁸ Berka z Dubé a Lipého (č. r. 25); z Bibrštejna (č. r. 35, 709, 1004); z Bubna (č. r. 69, 1879); Černín z Chudenic (č. r. 108); z Hardeka (č. r. 181); Hodický z Hodic (č. r. 203); z Hradce (č. r. 225, 1182, 2217); z Harachu (č. r. 235); Karel z Svárova (č. r. 295); z Klenového (č. r. 310); Koc z Dobře (č. r. 318); z Kunštátu (č. r. 375); Lamingár z Albenreutu (č. r. 384); Libenický z Vrchovišť (č. r. 398); z Martinic (č. r. 434, 2011); z Náchoda (č. r. 483, 1461); z Nostic (č. r. 499); z Oseka (č. r. 516); Příchovský z Příchovic (č. r. 599, 1519, 2047); z Rederu (č. r. 621); z Roupova (č. r. 639, 1591); z Rožmberka (č. r. 646); Šafgoč z Kynastu (č. r. 733); Šlichting (č. r. 761); Štampach ze Štampachu (č. r. 773, 2322); Švihovský z Ryžemberka (č. r. 789, 828, 1649); z Valdštejna (č. r. 842, 1815)

¹⁹ O způsobech polepšování českých erbů viz M. KOLÁŘ, *Českomoravská heraldika. Část všeobecná*, s. 52-57; V. KRÁL Z DOBRÉ VODY, *Heraldika*, s. 25-27; Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*. Praha 1997², s. 324-325; Karel SCHWARZENBERG, *Heraldika*. Praha, 2007³, s. 41 rozlišuje polepšení a rozmnožení erbu. Při polepšení erbu je do štítu na klenotu přidána nová figura, při rozmnožení jde o spojení s erbem existujícím – např. erbem matky.

²⁰ Obecně o změnách erbu M. KOLÁŘ, *Českomoravská heraldika. Část všeobecná*, s. 305-331. V erbovníku je uveden původní erb pánů z Hradce s růží i čtvrcený erb se středovým štítkem, který používali různě od konce 14. století a stabilně od roku 1524, a později byl převzat Slavaty. A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika. Část zvláštní*, s. 9; Karel

V našich erbovnících je nejčastější vyobrazenou formou polepšení nebo rozhojnění erbu polcení a a čtvrcení znaku, který v jednom nebo ve dvou polích obsahuje původní znamení rodu.²¹ Další možnost - použití původního erbu jako středního štítku na jednoduchém štítu, případně čtvrceném štítu byla v erbovnících vyobrazená šestkrát.²² Nové figury mohly být odkazem na příbuznost k jiným rodům,²³ případně souvisely s dědictvím majetku po vymřelých rodech a nárokováním stejných poct, které připadaly původním majitelům.

Další způsoby polepšení znaku se projevily v klenotu. Nejčastěji přibyla druhá přilba, což mělo ve většině případů spojitost dalšími poli ve čtvrceném štítu.²⁴ Dále se v klenotu mohly objevit nové figury, opět ve spojitosti s rozhojněním figur ve štítu.²⁵

Na znamení panovnickovy vděčnosti se jako nejvyšší pocta při povýšení přidávaly do erbu symboly představující majestát panovníka. V našich erbovnících máme doloženo 5 případů. Přibyl buď rodový erb rakouského

MARÁZ, *Vývoj erbu Slavatů v erbovních listinách*, in: Erbové listiny, (ed.) Milan Šišmiš, Martin 2006, s. 145-151.

²¹ Polcení znaku – z Bubna (č. e. 1048, 1879); čtvrcení znaku a v jednom poli je původní znak – hrabata Nosticové (č. e. 2032, 1463), hrabata z Bibrštejna (č. e. 709, 1004, 1878); čtvrcení znaku a dvě pole obsahují původní znak – Lamingár z Albenreutu (č. e. 1995); Libenický z Vrchovišť (č. e. 855); z Náchoda (č. e. 1461, 1464); z Oseka (č. e. 1596); z Rederu (č. e. 1642); Šafgoč z Kynastu (č. e. 1664); Štampach z Štampachu (č. e. 1669, 2322); Švihovský z Ryžemberka (č. e. 828, 1649, 2069).

²² Koc z Dobrše (č. e. 1268, 1977); Hodický z Hodic (č. e. 1195); z Hradce (č. e. 718, 1182, 2217); Karel z Svárova (č. e. 1672); z Kunštátu (č. e. 1450); Příchovský z Příchovic (č. e. 846, 1519, 2047)

²³ V případě Berků z Dubé je v erbovníku vyobrazen erb Jindřicha Volfa, který byl v roce 1637 povýšen do stavu říšských hrabat jako Hovora z Dubé a Lipého. Do původního erbu černých zkřížených ostrví ve zlatém štítu se dostal znak Žerotínů, který byl umístěn jako střední štítek. Nad štít byla přidána další přilbice nesoucí na křídle opět žerotínský znak. Důvodem bylo zřejmě přihlášení se k Žerotínskému domu jeho manželky Kateřiny Magdaleny. OSN 3, s. 813-818 (heslo Berka z Dubé).

²⁴ z Bubna (č. e. 1048, 1879); z Harachu (č. e. 1234); Karel ze Svárova (č. e. 1672); Lamingár z Albenreutu (č. e. 1995); z Náchoda (č. e. 1461, 1464); z Nostic (č. e. 1463, 2032); z Oseka (č. e. 1596); Příchovský z Příchovic (č. e. 846, 1519, 2047); z Rederu (č. e. 1642); Šafgoč z Kynastu (č. e. 1664); Štampach z Štampachu (č. e. 1669, 2322).

²⁵ Černín z Chuděnic (č. e. 1075); Hodický z Hodic (č. e. 1195); Koc z Dobrše (č. e. 1268, 1977);

domu,²⁶ iniciály císaře,²⁷ nebo pouze císařská orlice, případně orel²⁸ nebo stříbrný lev z českého znaku.²⁹

Celkově jsme zjistili, že držitelé erbů vyobrazených v erbovnících pocházeli nejméně z 56% z Čech; šlechta z Moravy, Slezska, nově příchozí šlechta a neurčené rody tvoří další čtyři přibližně stejně velké skupiny po 10%. Zohledníme-li dobu nobilitování, případně příchodu rodu do českých zemí, zformuje se skupina zastoupená 70% rody nobilitovanými a přistěhovanými před rokem 1500; pouze 15% rodů se nobilitovalo nebo přistěhovalo po roce 1500. U 15% se dobu nobilitace nebo inkolátu nepovedlo zjistit.

V případě příslušnosti k jednotlivým šlechtickým stavům je nejpočetnější skupinou nižší šlechta, která reprezentuje 67% rodů v erbovníku, příslušníci vyššího stavu 21% (páni, hrabata a knížata) a neurčené rody 12%. U neidentifikovaných rodů se domníváme, že drtivá většina náležela ke stavu rytířskému, neboť šance na jejich zachycení v pramenech je výrazně nižší než u příslušníků panského stavu. Z porovnání podílu vymřelých a žijících rodů v roce 1684 vyplývá, že – s 41% převažují rody žijící – teda rody, se kterých členy se mohli autoři erbovníků osobně setkat. 36% rodů vymřelo do roku 1684 a u 218 rodů se nám toto kritérium nepovedlo určit.

Úkol, který si Václav Ignác Vratislav z Mitrovic vytýčil – dohledání erbů staré české a moravské šlechty, se mu povedlo splnit: z minimálně 56% se zřetelem ke starobylosti těchto českých a moravských rodů. Těžiště obou erbovníků je v erbech české šlechty nobilitované do roku 1500.

²⁶ Černín z Chuděnic (č. e. 1075)

²⁷ z Klenového (č. e. 2231); z Martinic (č. e. 1408, 2011).

²⁸ z Valdštejna (č. e. 1815, 2111); Příchovský z Příchovic (č. e. 846, 1519, 2047).

²⁹ Příchovský z Příchovic (č. e. 846, 1519, 2047).

9. KAPITOLA

Kolegiální kontakty a spisovatelská činnost Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic

Již v předchozích kapitolách jsme uvedli, že na prvopočátku snažení Václava Ignáce stálo sepsání genealogie rodu Vratislavů z Mitrovic. Za tímto účelem sbíral všechny informace týkající se členů rodu, jejich příbuzenstva ze strany matky a manželky, ale také informace o místě jejich posledního odpočinku. Podle svého vlastního tvrzení tyto aktivity pěstoval již v roce 1680. Bohuslavu Balbínovi poskytl část své práce do druhé dekády Miscellaneí, která se měla celá zabývat českou panovnickou a šlechtickou genealogií.¹

Kontakty s **Bohuslavem Balbínem (1621-1688)** mohl Václav Ignác navázat již v době druhého Balbínova „vyhnanství“ v Klatovech v letech 1670-1674. Balbín tehdy, i přes velký pocit nespravedlnosti vůči své osobě v souvislosti s cenzurou jeho historického díla, žil bohatým pracovním i společenským životem a navazoval kontakty se šlechtici žijícími v okolí, mj. s Adamem Matyášem z Trautmannsdorfu na Horšovském Týně (přítelem Kryštofa Viléma Haranta) a Jaroslavem Švihovským na Nalžovech (majitelem rodopisných spisků, kterého cituje Adam Franck z Franckenštejna, viz výše u pramenů).² Zdá se, že Václav Ignác tehdy pobýval na svém panství Běšiny nedaleko Klatov, takže je možné, že se setkali. Balbín svou prací o rodopisu české šlechty (měl za sebou genealogii Gutštejnů a připravoval pojednání o

¹ Plný titul zněl *Miscellaneorum historicorum regni bohemiae decas II. liber I. qui est prooemialis ad stemmatographiam Bohemiae, in quo generatim de nobilitate regni bohemiae, et provinciarum regno huic insertarum disseritur, in quo scilicet generatim de probitate, auctoritate et dignitate nobilitatis bohemicae tractatur Authore Bohuslao Balbino SJ cum superiorum approbatione. Vetero Pragae, Anno MDCLXXXVII.*

² Osobností Bohuslava Balbína se zabýval již nespočet autorů. Monograficky naposledy Jan P. KUČERA – Jiří RAK, *Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983, s. 97-101; výrazným přínosem byla konference v roce 1988 *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, ze které vyšel v roce 1992 stejnojmenný sborník. O kontaktech se šlechtici viz i Olga KVĚTOŇOVÁ-KLÍMOVÁ, *Styky Bohuslava Balbína s šlechtou pobělohorskou*, ČČH 32, 1926, s. 497-541.

české šlechtě) mohl inspirovat mladého šlechtice jak k sestavování vlastní rodové genealogie, tak ke sbírání erbů. V *Miscellaneích*, které sice vyšly až v roce 1687, ale jejichž rodopisnou část Balbín připravoval již od 70. let 18. století, přímo vyzývá, že je pro sestavování českého rodopisu potřeba vyhledávat, zkoumat a zaznamenat staré nápisy a barevně vymalované erby na budovách i náhrobnících, protože předkové si zvolili kvůli dlouhé trvanlivosti právě kámen, aby mu svěřili památku svého jména a rodu k jejímu zachování pro potomky. Když se tato činnost bude opomíjet, činy mnoha slavných rodin i jejich jména mohou upadnout v zapomnění.³

Konkrétní doklady o vzájemných stycích Balbína a Václava Ignáce však pro toto období scházejí a z pozdějších známe pouze onu zmínku o spolupráci, když Balbín cituje Václava Ignáce jako autora *Vratislavských genealogií* v *Miscellaneích*. Styčným bodem se jeví rovněž erbovník *Aula Caroli Quarti*, jak jsme již uvedli na místě o rukopisných pramenech, neboť se domníváme, že originál *Auly* mohl po Balbínově smrti skončit v rukou právě Václava Ignáce.

V časové posloupnosti je zjevné, že kolem roku 1680 se Václav Ignác začal stýkat s **Kryštofem Vilémem Harantem z Polžic a Bezdružic (1617-1690)**, který mu zřejmě zapůjčil svůj vlastnoručně malovaný erbovník. Harant tehdy dlel s plukem u Horšovského Týna, Václav Ignác na Lnářsku, kde spravoval s manželkou statky Bezděkov a Pole; možnost k setkání se jistě naskytla, zejména když je spojovala společná sběratelská záliba. Někdy později, možná až po Harantově smrti, se jeho erbovník dostal Václavu Ignáci nastálo.

Podle dopisu analyzovaného v jedné z předchozích kapitol se nejpozději v roce 1684 Václav Ignác seznámil s dalším pěstitelem české šlechtické genealogie – bosým augustiniánem **Vincentem od sv. Viléma (1640-1700)**,

---

³ Část týkající se erbů: „Sed nihil aeque Stemmographo Bohemiae necessarium puto, quam solerter Palatiorum, Curiarum, & locorum publicorum Incriptiones, & Clypeos militares coloribus expressos quaerere, examinare, & si opus sit, annotare“, *Miscellanea* Dec. II., Lib. I., s. 109.

kterého jsme již několikrát zmiňovali.⁴ Tento řeholník v roce 1661 vstoupil do řádu bosých augustiniánů v klášteře u sv. Václava na Zderaze, v roce 1677 se stal členem a 1680 převorem tábořského konventu. Po třech letech se vrátil do Prahy a nastoupil do stejného úřadu ve svém domácím svatováclavském konventu.⁵ V roce 1687 se zúčastnil zakládání nového kláštera ve Lnářích, kde se v roce 1689 stal rovněž převorem.⁶ Po třech letech se vrátil opět na místo převora do Prahy; později byl jmenován třetím definitorem německo-české řádové provincie a působil v Německém Brodě. Kariéru ukončil jako prokurátor řádu v roce 1698. Ve funkci převora vstupoval do jednání s mnoha příslušníky šlechtické obce, neboť kostel sv. Václava na Zderaze byl oblíbeným místem šlechtických pohřbů a cílem početných šlechtických fundací. Mnoho šlechticů určitě poznal i při působení ve venkovských konventech a podle dochovaných rukopisných knih s nimi vedl bohatou písemnou i ústní komunikaci. Při cestách po západních Čechách, které jsou velmi dobře dokumentované pro léta 1685-1687, si 24. dubna 1687 poznačil, že navštívil Chocomyšl, sídlo Vratislavů z Mitrovic.⁷ Do rukopisu si vypsál poznámky z rozhovoru s Václavem Ignácem Vratislavem o Vratislavském rodu, opsál si zde originál listiny z roku 1521 o dělení majetku mezi bratry Vratislavy z Mitrovic a také vývod Černínů ze srbického zámku – přesně v té podobě, jak si ji do poznámek zachytil Václav Ignác. Zdržel se snad dva dny.⁸ O jejich dalších stycích schází zprávy, ale lze předpokládat, že je společný zájem motivoval k další spolupráci.

---

⁴ Jeho osobností se zabýval Jiří WOLF, *P. Vincent a S. Guilelmo a česká barokní genealogie*, Diplomová práce obhájena na Katedře PVH a AS, FF UK v Praze, 1999; dále TÝŽ, *P. Vincentius a S. Guilelmo*, LF 126, 2003, 1-2, s. 88-94. Další údaje doplnila M. JERÁNKOVÁ, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raně novověké šlechty*, s. 144-145. O literární činnosti řádových bratrů viz i Ferdinand TADRA, *Z literární činnosti bosáků u sv. Václava v Praze*, VKČSN 15, 1906, s. 371-378.

⁵ J. WOLF, *P. Vincentius a S. Guilelmo*, s. 90.

⁶ M. JERÁNKOVÁ, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raně novověké šlechty*, s. 144.

⁷ NK, LR, s. 85-87.

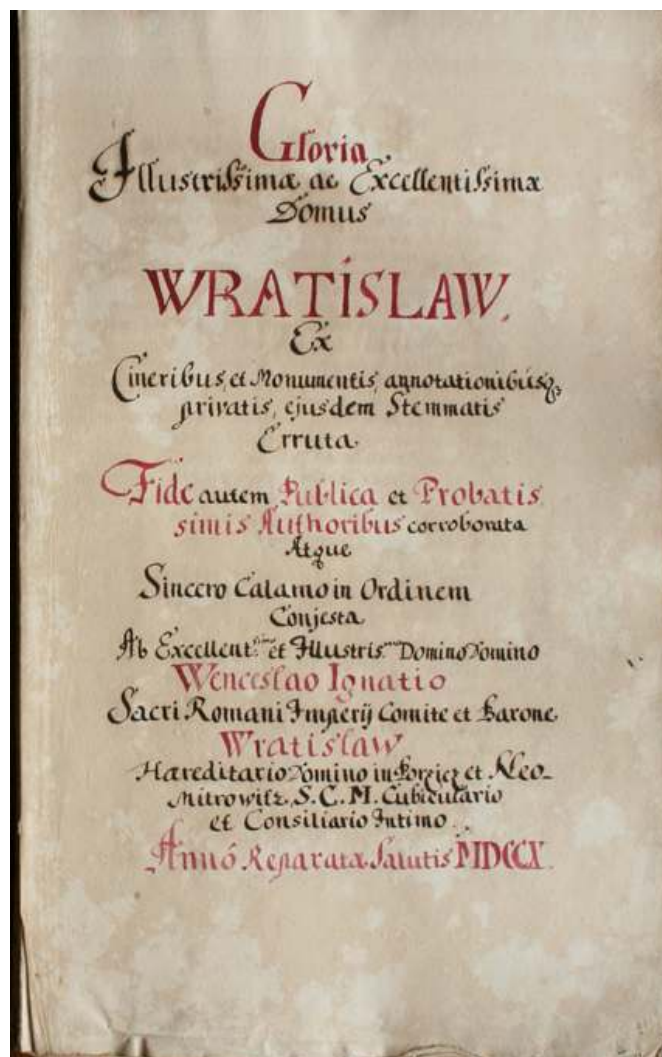
⁸ 26. dubna již opisoval památky ve Vřeskovicích u Roupova. LR, s. 96-97.

Na sklonku 18. století dochází mezi českými genealogy k pozvolné generační výměně – v roce 1687 umírá Balbín, 1690 Harant a 1700 i generačně nejbližší kolega Vincent od sv. Viléma. Nastupují ovšem noví zájemci o rodopis, kteří si ho tak říkajíc vybrali za svoji pracovní náplň a nepatřili již k řádovým kruhům. Zároveň přibývá šlechticů, kteří se o rodopis vlastní rodiny v nejšířším slova smyslu začínají zajímat z vlastní vůle a sami i bádají, jakoby po vzoru Václava Ignáce Vratislava.

Václav Ignác se „probudil“ ke zvýšené aktivitě na poli rodopisu i heraldiky opět před rokem 1700. Intenzivně se podílel na přípravách podkladů k žádosti o povýšení do říšského hrabského stavu v roce 1701 a zcela evidentně i při své suplice o potvrzení českého hrabského stavu pro sebe jako „seniora“ rodu. Materiál nashromážděný k těmto událostem, ale i všechny své staré výzkumy se zřejmě někdy před rokem 1710 rozhodl vydat tiskem. Jeho dílo s titulem *Gloria domus Wratislaviensis* se dochovalo v několika rozpracovaných rukopisech – češtině i latině.⁹ V této rodinné kronice se snažil podat historii rodu, odvozovanou nově od přemyslovských knížat, na něž navázal přehled všech mužských členů rodu Vratislavů z Mitrovic až po současníky a jejich děti. Poté měla následovat část obsahující opis všech pro rod důležitých privilegií.

---

⁹ Nejvíce se čistopisu podobá verze RAV, sign. II A 1 a 1, kt. 9, inv. č. 76, fol. 21-42, ale ani ona není dokončená.

Obr. 1. Titulní list z rukopisu rodové kroniky. RAV, sign. II A 1 a 1, kt. 9, inv. č. 76, fol. 21.

Při pohledu na strukturu této práce se nabízí srovnání s podobným dílem vypracovaným pro rod Voračických z Paběnic z pera Michaela Adama Francka z Franckensteina. Spiritus movens tohoto díla byl **František Helfríd Voračický z Paběnic (1677-1719)**,¹⁰ který rovněž aktivně bádá o historii svého rodu a zabrousil i do heraldiky. Z jeho díla se dochovaly dva rukopisy s velkým počtem různých vývodů do 16 předků na předtištěných listech (součástí prvního z nich je i erbovník),¹¹ rukopisné paměti¹² a tiskem vydané některé genealogické

¹⁰ OSN 26, s. 962-965 (heslo Voračický z Paběnic).

¹¹ Starší rukopis dnes NK, sign. XV E 1, se podle připsu dostal do NK při rušení kláštera u sv. Václava na Zderaze, obsahuje ve druhé části na f. 113-126 vymalované erby v počtu 235

vývody z první rukopisné knihy.¹³ První vývody do předtištěných dekorativních tabulí začal psát v roce 1702, zřejmě v souvislosti s úmyslem zažádat spolu s bratry o povýšení do hraběcího stavu. Poté, co byli Voračičtí v roce 1704 povýšení, vydal část tabulí v roce 1705 v němčině tiskem. Dílo obsahovalo 16 vývodů a rozrodů členů rodu a širšího příbuzenstva.¹⁴ Tato látka nezůstala ležet ladem a byla přepracovaná a výrazně obohacená odborníkem-genealogem **Adamem Franckem z Franckensteina (1675-1728)**¹⁵ a poprvé vyšla na 305 stranách v roce 1708, podruhé v roce 1716 doplněná o tzv. Paralipomena.¹⁶ Kromě toho vydal genealogii Radeckých z Radče a posmrtně vyšlo dílo o rodu Magawlyů, mnoho rozpracovaných spisů zůstalo v pouze rukopise.¹⁷

Před rokem 1710 máme doloženo, že autor tohoto rozsáhlého a tak říkajíc vzorového genealogického díla Michael Adam Franck z Franckensteina

---

kusů. Jedná se z větší části o erby konkrétní osob z řad české šlechty. Autor vycházel zřejmě z erbovnických vývodů, ale analýza ještě provedena nebyla. Excerpce z Dírenských erbovníků není prokazatelná, ale inspirací mladému Františkovi Helfriedovi být mohly. Výskyt shodných erbů s dírenskými erbovníky jsme vyznačili v databázi. Mladší rukopis dnes ANM, sign. III A 7, č. 40, podle přípisů v roce 1728 zakoupil z Voračického pozůstalosti B. D. Wunschwitz.

¹² Osobní paměti vedené do roku 1713, psané do staršího rukopisu, dnes uložené ve Strahovské knihovně sign. DC IV/9, pocházejí z knihovny B. D. Wunschwitze.

¹³ Frantz Helfried WORACZICKY DE PABIENITZ, *Genealogische Beschreibung dess uhralten Gräfflichen und Herrlichen Woraczickischen Geschlechts...*, s.l. 1705. Plná citace viz Zíbrt č. 22416.

¹⁴ Uvádí rodinná spojení se starými českými rody – Černíny, Slavaty, Talmberky, Chrty ze Rtína, Menšíky z Menštejna, Kokořovci z Kokořova, Záruby z Hustířan, ale i s rody přistěhovalými po Bílé Hoře – Hebersteiny, Kaisersteiny, p. Lasaga Paradis. V závěru je velký rozrod Voračických odvozován dle Hájka, Paprockého a Balbína od bájného Čáslava, Mnatova válečníka.

¹⁵ Životopisné údaje a přehled jeho sbírky viz Alena RICHTEROVÁ, *Pozůstalost Michaela Adama Francka z Franckensteina ve fondech Národní knihovny v Praze*. Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 7/1, 1990, s. 139-151; TÁŽ, *Osud knihoven Bohuslava Balbína a Michala Adama Francka z Franckensteina*, in: Barokní Praha – Barokní Čechie 1620-1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24. – 27. září 2001, Praha 2004, s. 643–651.

¹⁶ Michael Adam FRANCK DE FRANCKENSTEIN, *Syntagma historico-genealogicum de ortu, atque processu illustrissimae et antiquissimae domus... Woraczickiorum de Pabienic*, Pragae 1708; titul se stejným názvem doplněn o text „cum adjectis Paralipomenis“, Pragae 1716. Plná citace viz Zíbrt č. 22416.

¹⁷ Seznam viz A. RICHTEROVÁ, *Pozůstalost Michaela Adama Francka z Franckensteina ve fondech Národní knihovny v Praze*, s. 148-149.

spolupracoval i Václavem Ignácem Vratislavem. V archivu Vratislavů se dochovaly jeho korektury Václavova díla *Gloria domus*,¹⁸ ve kterých mu jak opravuje latinskou ortografii a syntax, tak upřesňuje citace z historické literatury. Obdiv k Václavu Ignácovi můžeme vysledovat i v paralele, kterou použil při velebení Františka Helfřída Voračického z Paběnic v díle o jeho rodu, když o něm napsal, že sám vytvořil genealogické tabule svého rodu s podobnou pílí, jaké si pochvalně cenil Balbín na několika místech svého díla u Václava Ignáce hraběte Vratislava z Mitrovic. K tisku *Glorie domus* z pera Václava Ignáce, případně Michaela Adama Francka nedošlo, i když její poslední korektura obsahovala také titulní list a předmluvu s vypsáním pramenů. Její opis je rovněž doložen v seznamu rukopisů nedochované knihovny Jana Floriána Hammerschmieda (1652-1737).¹⁹

Kromě toho Václav Ignác zřejmě spolu s Franckem připravovali pro naši problematiku závažnější dílo – erbovník české šlechty. V pozůstalosti se dochovaly dva návrhy jeho titulního listu z pera Václava Ignáce s datací do roku 1710.²⁰ Titul na prvním návrhu zněl: *Insignia Probatae Nobilitatis Incliti Regni Bohemiae singulari diligentia collecta et genuinis coloribus depicta a me Wencelsao Ignatio Comite Wratislaw de Mitrowitz haereditario Dno in Porzicz et Neo-Mitrowitz S. C. M. Intimo Consiliario aureae Clavis cubiculario et R. Cam. Boh. Assessore Anno MDCCX*. Z dalšího textu je zřejmé, že erbovník měl začínat znaky nejvyšších zemských úředníků uspořádanými v kruhu kolem znaku českého lva. Jako první měl být uveden erb nejvyššího kancléře Jana Václava Vratislava z Mitrovic. Kvůli této zmínce však musíme vznik přinejmenším druhé části textu o znacích úředníků posunout až do období mezi

¹⁸ Obsahem, ideovou náplní rodové kroniky a jejím začleněním do soudobých genealogických tendencí bude vhodné zabývat se podrobněji v jiné práci.

¹⁹ Vojtěch RUFFER, *Poznamenání spisů Jana Floriána Hammeršmida*, ČČM 8, 1834, s. 206 jako „Gloria illustrissimae Familiae Wratislaw“. K rodu Vratislavů z Mitrovic tam ještě nalézáme „Fragmenta Familiae Wratislaviana“ (c.d., s. 208).

²⁰ RAV, sign. III A 12, kt. 71, inv. č. 249, fol. 70-71.

duchem barokního slavismu a patriotismu jako odraz díla Bohuslava Balbína i Tomáše Pešiny.²¹ Datace je opět fixovaná rokem 1710, ovšem nesouvisí s ní poté údaj o věku Václava Ignáce, kterému bylo tehdy pouze 65 a nikoliv uváděných 70 let. I s ohledem na v titulaci uvedeného císaře Karla VI., který nastoupil na trůn 17. dubna 1711, byl text buď dodatečně upravován, nebo vznikl celý až později. Jako zdroje své práce zde Václav Ignác uvádí bez bližší specifikace staré hodnověrné památky a jejich zlomky a celé dílo prý sepsal na oslavu a památku rodu Vratislavů z Mitrovic. Michael Adam Franck mohl přispět do vznikajícího erbovníku erby českých a rakouských zemí, které se dochovaly mezi poznámkami Václava Ignáce.²²

---

²¹ O barokním slavismu u Bohuslava Balbína viz Milan KOPECKÝ, *Balbín a slovanstvo*, in: *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992, s. 51-56.

²² RAV, sign. II A 1 d, kt. 10, inv. č. 79, fol. 136-138.

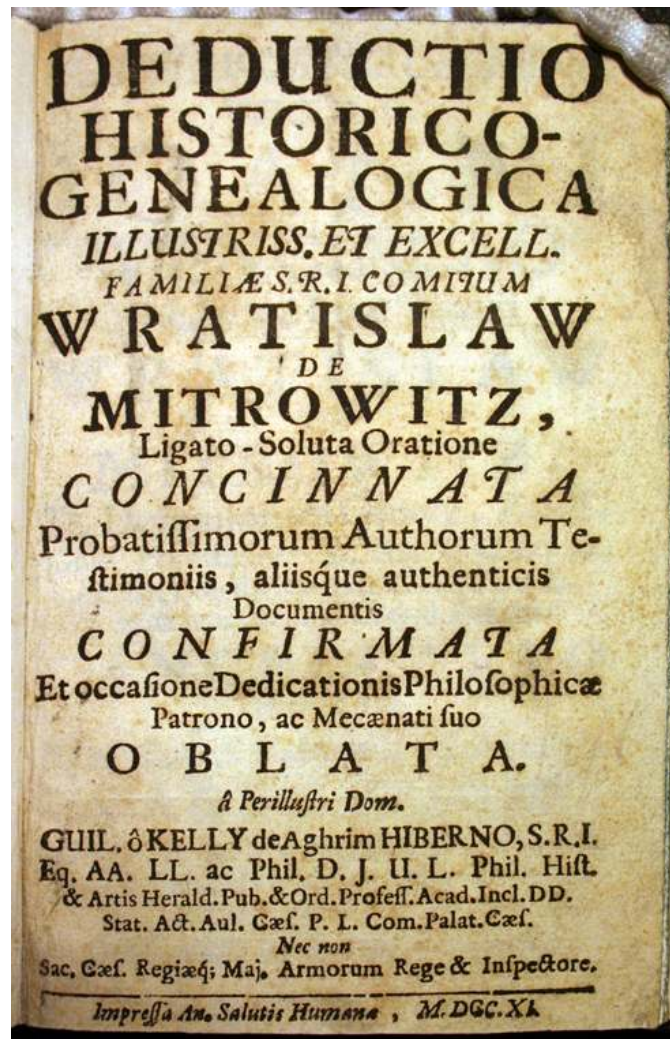
Spolupráce Michaela Adama Francka a Václava Ignáce Vratislava je zřejmá i z Franckových heraldických poznámek. Vratislav mu v letech 1717 a 1718 radil ohledně erbů českých, ale i cizích rodů. V jednom případě lze předpokládat, že mu zapůjčil přímo svůj erbovník nebo z něj provedl excerpta.²³

Idea sepsání kroniky Vratislavského rodu nebyla úplně opuštěna a možná právě onen nejvýše postavený Vratislav – začátkem roku 1711 ještě pouze kancléř Jan Václav rozhodl, že oslavu sebe a svého rodu z prestižních důvodů svěří do rukou jednoho z nejpovolanejších – erbovního cenzora Říšské dvorské kanceláře ve Vídni **Viléma O' Kellyho (ca 1670-1751)**.²⁴ Původem irský šlechtic, vzdělanec, na sklonku 17. století král heroldů v provincii Henegau, přijal roku 1705 pozvání Josefa I. k výuce filosofie, heraldiky, genealogie a později i historie na rytířské akademii dolnorakouských stavů ve Vídni. V roce 1707 byl Josefem I. jmenován za erbovního inspektora a získal i hodnost palatina s malou komitívou. Již před rokem 1707 mu vyšlo několik prací o heraldice i genealogii – z české šlechty pracoval například pro Šternberky²⁵ nebo Hrzány z Harasova.²⁶

²³ LK, Fd I B 3, s. 11 z 25. 9. 1717: „Insignia spectantia ad Genealogiam Palandtheo-Vřesoveciam, quae in folio uno ut hic videns disposita mihi Excellmus C. Venceslaus Vratislav“; Fd I C 5, s. 3 – „Insignia ex tabula Progonologica Vrsoveciano-Geldenvigliana Posteritatis mihi a Excell. C. Wratisl. comunicata desumpti“; Fd I D 3, s. 2-3 – „Insignia quaedam ad Genealogiam Michniano-Erissianam pertinentia Comm. C. Wenceslao Wratislav“; Fd I D 4, s. 1 – „Insigne DD. Kameyskionum de Elstiborže prout invenitur in Wappen. suae Geneal. C. Wenc. Wratislav q. illud mihi communicavit.“; Fd V N 1, s. 25-28 – „Ex Herald. Wratisl. – erby rodů „de Trpi, de Swidwian, Šebišovský ze Šebišova, Šarovec de Nove wsi“; s. 65 – 81 – „Insignia defuncta ex Geneal. dedent. C. Schönfeld Maj. qm. sua excell. C. Wenc. Wratisl. An. 1718 19. Octobris mihi comunicaverat (Jaqveminus a Severo Campo, Dorothea a Monzay, Johannes ab Heumont, Elisabeth ab Hagen, Gerardus de Hault...)“

²⁴ O osobnosti Viléma O'Kellyho viz Hanns JÄGER-SUNSTENAU, *Erbovní cenzori v Dvorských kancelářích ve Vídni 1707-1918*, Genealogické a heraldické informace 1988, č. 2-3, s. 115-132.

²⁵ Templum gloriae in Monte Stellari extractum et illustrissimae, excellentissimae ac sem per gloriosissimae familiae Sternbergicae consecratum... a Domino Guillelmo O'Kelly de Aghrim Hiberno... Neo-Pragae, 1697. Plná citace viz Zibrt č. 20276 a další jeho dílo pro Šternberky

Obr. 4. Titulní list rodové kroniky od Viléma O' Kellyho. ANM, sign, 43 F 16

Výsledkem jeho práce o rodu Vratislavů z Mitrovic byla útlá knížka zcela podle vzoru barokních genealogií, která je dedikovaná mecenáši Janu Václavovi Vratislavovi z Mitrovic.²⁷ Vyšla v roce 1711 a kromě textů obsahovala i 5

Elegia de inauspicato naufragio illustrissimi domini d. Joannis Josephi S. R. I. comitis a Sternberg... Neo-Pragae (1700).

²⁶ Rubra Domus vulgo Rotenhaus. Cum suo territorio, heroico Carmine accurate descripta, ac in grati animi testimonium dicata & consecrata, ... Sigismundo Valentino Hrsan ... Comiti de Harras ... (a) ... Guillelmo o Kelly, ex familia o Kelliorum de Aghrim in Hibernia. Nev-Prag, 1700. Plnou citaci viz Zíbrt č. 11366.

²⁷ Deductio historico-genealogica illustriss. et excell. familiae S. R. I. Comitum Wratislaw de M., ligato-soluta oratione concinnata probatissimorum authorum testimoniis, aliisque authenticis documentis confirmata et occasione dedicationis philosophicae patrono ac

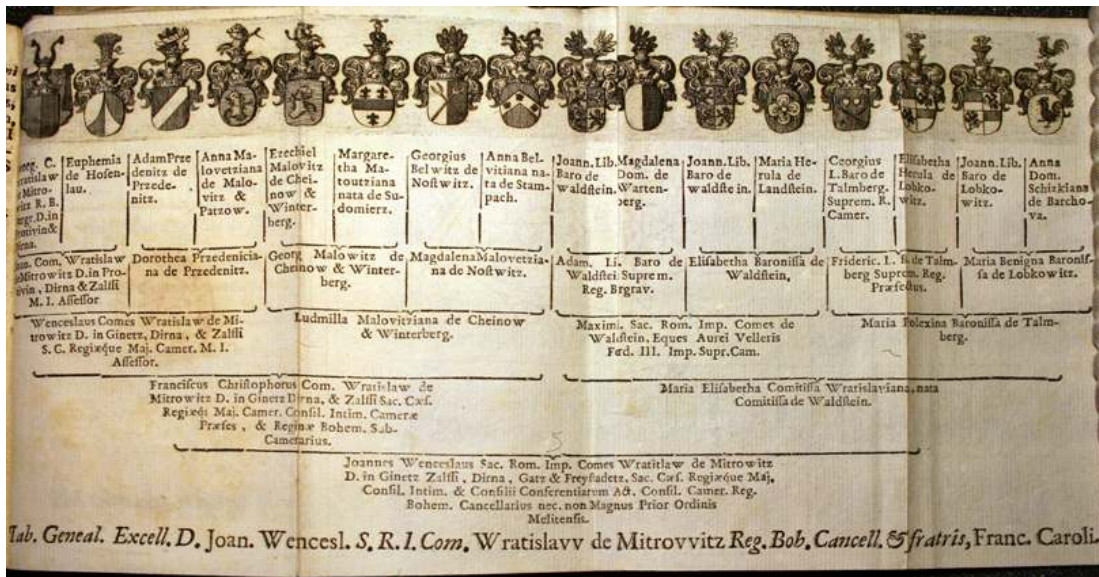
vývodů do 16 předků s mědirytinami erbů. O její přípravě se dochoval jeden dopis z korespondence mezi Václavem Ignácem a Vilémem O' Kellym ze 14. února 1711, kde O' Kelly informuje o postupu prací na díle a dotazuje se na některé podrobnosti. Po obsahové stránce, ale i na základě citací z pramenů a někdy podle použití přímých formulací, lze označit za jasný zdroj díla Václavovu kroniku *Gloria domus*. Tento základ je doplněn o vzletné oslavné básně na Jana Václava i celý rod. Struktura byla poněkud změněná – ústřední klíče představuje právě ona oslavná báseň a medailony jednotlivých členů rodu z *Glorie domus* jsou vlastně v poznámkách (notae) objasňujících verše z básně. Jednotlivci nejsou řazeni pouze chronologicky, nýbrž i podle své životní náplně – Vratislavové *togati* - úředníci, *sagati* – vojáci a *religione clari* – kněží nebo řádoví bratři. Čtvrtou skupinou je nejmladší pokolení a zde se dovídáme v krátkém medailonu i o Václavu Ignáci, o jeho funkcích, diplomatickém poslání a v závěru i o jeho podrobných znalostech historie, genealogie a památek vlasti.²⁸ Kancléři Janu Václavovi je věnována zvýšená pozornost na dvě a půl stránkách v závěru díla. Nikde v publikaci se ovšem neuvádí, že by se na ní Václav Ignác autorsky podílel.

Erby obsažené ve vývodech této knihy, vyryté zcela jistě podle předloh od Václava Ignáce, se staly předmětem zájmu dalších genealogů.

---

mecaenati suo oblata a perillustri Dom. Guil. ó Kelly de Aghrim Hiberno, Impressa ann. Salutis Humanae MDCCXI. rozměry 9 x 14,5 cm, 38 fol., 5 genealogických tabulí s erby.

²⁸ *Deductio historico-genealogica*, sine pagina „Neque mediocrem ei laudem conciliat, summa in litteras et litteratos omnes propensio ac benevolentia, praeter exactam ajus in historicis, genealogicis, patriisque antiquitatibus notitiam.“

Obr. 5. Jeden z vývodů v rodové kronice od Viléma O' Kellyho s erby. ANM, sign, 43 F

16

Citace z nich pronikly do poznámek Adama Francka²⁹ i B. D. Wunschwitze.³⁰ Zájem o knihu projevil i malíř **Jan Ezechiel Vodňanský (1673-1758)**, jak to dokládá jeho dopis Václavu Ignáci z 12. února 1723.³¹ Knihu viděl u hraběnky Halleweilové a jelikož ho požádala, aby vymaloval genealogii jejího rodu, chtěl by se s Václavem Ignácem poradit, protože má v jejích erbech nějaké nejasnosti. Tento malíř se zabýval monumentální malbou, jeho fresky a olejomalby dodnes zdobí mnoho pražských kostelů. Vodňanského další spolupráce s heraldikou je doložená v roce 1725, kdy byl pověřen výmalbou prostor knihovny v děkanství Metropolitní kapituly u sv. Víta, jejíž součástí tvořil i iluzivní portál s devíti vyobrazenými znaky členů svatovítské kapituly. Tvůrcem ideové koncepce byl výše uvedený Adam Franck z Franckensteina.³²

²⁹ LK, Fd I B 6, s. 25 cituje u několika erbů „O' Kelly in opere Wratislaviani“; Fd I C 3, s. 2 o wratislavském erbu – „Vide illus in Libello O Kelliano“ a pod.

³⁰ V jeho sbírce je obsažen opis titulu knihy, NA, Wunschwitz, i. č. 1324, fol. 73.

³¹ RAV, sign. II A 1 a 1, kt. 9, inv. č. 76, fol. 169.

³² Pavel R. POKORNÝ, *Znakový portál v Mladotově domě*, Heraldická ročenka 1983, s. 68-87.

Spolupráci s výkonným a přepečlivým genealogem **Bohumírem Danielem Wunschwitzem (1678-1741)**³³ jsme doložili již ve stati o pramenech pojednávajících o erbovníku Cílů ze Svojšic, který zapůjčil Václav Ignác Wunschwitzovi k obkreslení v roce 1718. Ve Wunschwitzově sbírce se dodnes nachází množství archiválií, opsaných náhrobků i posmrtných štítů týkajících se rodu Vratislavů z Mitrovic; existuje i doklad o spolupráci *in memoriam*, když Wunschwitz na základě poznámek, genealogií Václava Ignáce a svých dodatků sestavil rozsáhlé genealogické tabule rodu Vratislavů z Mitrovic rok po jeho smrti.³⁴ Zda měl v plánu je vydat tiskem, není známo. Další doklady spolupráce nejsou doložitelné přímým odkazem u Wunschwitze, ale můžeme předpokládat, že výměna informací, znalostí a pramenů mohla mezi nimi probíhat.

Další heraldickou památkou, o níž se Václav Ignác Vratislav zasloužil, jsou dva rozměrné obrazy s erbovním vývodem do 64 předků, jehož probantem je syn František Karel. Dnes jsou součástí obrazové sbírky na zámku Orlík.³⁵ U prvního obrazu z tmavého pozadí olejomalby vystupuje 128 erbů z vývodu Františka Karla. Pod každým erbem je světlá kartuše obsahující kdysi text o majiteli erbu, dnes bohužel již velice špatně čitelná. Uprostřed pod vývodem leží

³³ Základní životopisné údaje viz úvod k Inventáři archivního fondu v NA – Dáša ŠMERDOVÁ, *Wunschwitz*, Praha 1973, v současnosti přepracován, analyzován po částech publikován v různých příspěvcích Kláry WOITSCHOWÉ. *Genealogické sbírky SÚA - sbírka svobodného pána Wunschwitze*; in: *Genealogia ac heraldica bohemia*. Sborník příspěvku z konference pořádané Českou genealogickou a heraldickou společností v Praze ve dnech 28. - 29. září 2001 na zámku Nečtiny, Praha 2002, s. 33–40; TÁŽ, *Pohřební štíty ve Wunschwitzově genealogické a heraldické sbírce (Edice)*, *Paginae Historiae* 12, 2004, s. 147-208; TÁŽ, *Listy z památníků ve Wunschwitzově sbírce. Soupis a edice*, *Paginae Historiae* 15, 2007, s. 265-334.

³⁴ Rukopis se dochoval dodnes v NA, Wunschwitz, Rukopisy inv.č. 1434. Ve vázaném rukopisu vymalován znak Vratislavů z Mitrovic, poté následuje 27 genealogických tabulek a rejstřík rodů, které se v nich vyskytují.

³⁵ V heraldické literatuře M. Koláře a A. Sedláčka a jsou známé jako tzv. Orlické tabule. Viz *Českomoravská heraldika*, díl 2, např. na s. 55, 64, 69 atd. Výskyt erbů z Orlických tabulí evidujeme rovněž v databázi k erbovníku. Krátký popis viz HZT 11, s. 58, podle něhož u obrazů visela i vyobrazení náhrobků a náhrobních nápisů Vratislavské rodiny. Nově o obrazech V. RŮŽEK v poznámkách k Sedláčkovým *Atlasům erbů a pečeti české a moravské šlechty* 2, s. 472, pozn. 7. Rozměry obrazů ca 135x 94 cm, inv. č. 1236 a 1237. Na tomto místě rovněž děkuji Správě zámku Orlík za možnost prozkoumat a nafotit tyto obrazy.

spící král Vratislav II. jako prapředek rodu,³⁶ jemuž po vzoru rytin z Paprockého děl z boku roste erb Vratislavů z Mitrovic, zjevná narážka na rodovou tradici založenou Václavem Ignácem, že Vratislavové vzešli z přemyslovského rodu. V levém rohu se na větší světlé kartuši nachází popsání Vratislavského erbu, v pravém dolním rohu je legenda k použitým značkám. Jméno probanta a data jeho narození jsou vypsána ve dvou lupenech, které vycházejí po stranách z ústředního erbu.

Druhý obraz má více alegorický a slavnostní charakter. V dolní části je vyobrazen náhrobek s ležící postavou krále, v rámu kolem něj jsou málo zřetelné oválné portrétní miniatury. Náhrobek drží dva andělé s nápisovou páskou, text pronikl i do roušech, které drží letící andělé v horních rozích obrazu. Uprostřed nad náhrobkem drží polopostava mladíka s vavřínovým věncem (genius rodu, nebo portrét mladého Františka Karla?) dvě mohutné palmové ratolesti, na nichž se v oválech opakuje 17 znaků z vývodu se špatně čitelnými jmény rodů na palmových listech.³⁷

Že ideovým autorem obou obrazů je právě Václav Ignác Vratislav z Mitrovic, dokazují rukopisné poznámky v jeho pozůstalosti. Psané jsou neznámou rukou, ale vsuvky v textu lze přisoudit Václavu Ignácovi.³⁸ Důvodem vzniku obrazů by mohl být sňatek Františka Karla s Marií Alžbětou roz. Kinskou, ovdovělou Trauttmansdorfovou a Nosticovou, dcerou nejvyššího komorníka Václava Norberta Oktaviána Kinského v roce 1702, čímž Vratislavové aspirovali na průnik mezi nejvyšší kruhy v království, kam se chtěli patřičně uvést. František Karel s Marií Alžbětou se potomků nedočkali, a tak přání na obraze v tomto případě zůstalo oslyšeno.

³⁶ Text pod postavou nenechá nikoho na pochybách, o koho se tu jedná: „Wratislaus II: Boemorum Rex: I: Stemmatis Originarius.“

³⁷ Vpravo a vlevo „HAEC DOCUMENTA DAMUS/ QUA SIMUS ORIGINE NATI“, nahoře vpravo „SERIES Longissima Stirpis“, nahoře vlevo „PER TOT DUCTA VIROS ANTIQUE AB ORIGINE GENTIS“. Nad geniem rodu „SPES OMNIS IN ILLO.“, pod palmovou ratolestí „Non Degener ILLIS“.

³⁸ RAV, sign. III A 12, kt. 71, inv. č. 249, fol. 74-75.

Posledním pokusem jak široké publikum obeznámit s význačnými členy Vratislavského rodu, byla snaha o vydání cestopisu Václava Vratislava z Mitrovic, zvaného Tureček. Podle předmluvy zapsané před vlastním textem díla v opisu z roku 1727 ho skutečně Václav Ignác hodlal vydat. K vydání opět z neznámých důvodů nedošlo. Tištěná podoba spatřila světlo světa až v roce 1777 snahou Františka Martina Pelcla, který ponechal u díla i předmluvu Václava Ignáce.³⁹

S přihlédnutím k tomu, jak široký záběr mělo heraldické a genealogické bádání Václava Ignáce, aniž by bylo jedinou náplní jeho života, s kolika kolegy historiky a genealogy z různých generací spolupracoval, kolika šlechticům dokázal poradit, lze se jen podívat, že po něm nezůstala výraznější stopa v české historiografii. Rozsáhlé plány se bohužel nikdy nepovedlo dokončit – nevyšla velkolepá *Gloria Domus*, nevyšel erbovník české šlechty, nevyšly Turečkovy Příhody. Skutečnost, že z jeho genealogické sbírky zbyly jen trosky a malované erbovníky byly dlouho dislokované daleko od centra bádání v rodinném archivu v Dírné, způsobilo, že o nich, na rozdíl od méně rozsáhlých erbovních rukopisů z centrálních sbírek, věděla pouze úzká skupina badatelů a nebyly nikdy hlouběji prozkoumány.

Na tradice svého vzdáleného předka intenzivně navázal hrabě Rudolf Vratislav z Mitrovic (1811-1874). Jeho genealogicko-heraldická sbírka je dnes umístěná v Archivu Národního muzea, kam se dostala v roce 1878.⁴⁰ Byla sestavená většinou z opisů materiálů starších genealogů, tvoří ji 38 kartonů a

³⁹ Dnes jsou známé čtyři rukopisy díla, F. M. Pelcl znal další dva – originální Turečkův rukopis a opis textu Václava Ignáce. Ty se dnes v rodovém archivu nenacházejí. Viz *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, ed. Jiří DAŇHELKA, Praha 1950, doslov, s. 195-200 a poznámky, s. 201, kde je i přehled do té doby vyšlých edic. Nejnověji vyšly Příhody v roce 1977 s doslovem a poznámkami Aloise BEJBLÍKA, *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic, které on v tureckém hlavním městě Konstantinopoli viděl, v zajetí svém zakusil a po šťastném do vlasti navrácení sám Léta Páně 1599 sepsal Václav Vratislav z Mitrovic*, Praha 1977.

⁴⁰ ANM, Fond Genealogická sbírka CH Rudolfa hr. Vratislava z Mitrovic, Inventář Praha 1970-1971. Jednoduchý komentář viz i Lucie REICHLOVÁ – Pavel R. POKORNÝ, *Heraldické sbírky a materiály ve fondech Archivu národního muzea*, in: Sborník příspěvků - 3. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1987, s. 154-161.

dodnes se těší zájmu badatelů. Kupodivu jsme v ní nenalezli doklad, že by Rudolf znal erbovníky svého předchůdce a ani jsme v materiálu sbírky nenalezli stopy po excerpce z děl Václava Ignáce. Zároveň se mu však v roce 1857 povedlo získat do sbírky výtisk rodové kroniky od O'Kellyho, který, jak sám napsal na předsádku, marně hledal deset let po starých českých knihovnách.

Závěr

Cílem dizertační práce je analýza a edice dvou raněnovověkých erbovníků z rodového archivu Vratislavů z Mitrovic.

Na začátku práce jsme se zabývali dosavadním stavem výzkumu heraldických pramenů v Čechách, který vyústil u některých pramenů v pokročilou fázi evidence a rozboru, u jiných se pohybuje zatím pouze ve stadiu jednotlivých sond. Nejstarší dochované heraldické rukopisy už našly své badatele, početné heraldické rukopisy z raného novověku nejsou mnohdy zachycené ani soupisovou formou. Prozkoumané památky z tohoto období mají poněkud jinou funkci než středověké erbovníky, a proto bylo nutné rozšířit kategorizaci uplatňovanou na středověký materiál o nové druhy heraldických rukopisů:

1. Genealogické erbovníky, s informacemi o rodinných vazbách šlechticů za účelem fixování jejich památky a širě dosažené urozenosti.
2. Sběratelské erbovníky, které obsahují výsledky sběratelské činnosti zájemců o heraldiku a rodopis; někdy pečlivě vymalované, jindy jen neuměle načrtnuté nebo nalepené kresby a tisky erbů různého původu.
3. Opisy jiných heraldických památek, zejména rodových nebo institucionálních erbovních galerií.

Odrazovým můstkem pro práci s erbovníky byl jejich kodikologický rozbor. Zjistili jsme, že se jedná o rukopisy od dvou původců. První erbovník obsahuje 984, druhý 1358 erbů. Rukopis č. 56 je konvolutem dvou různých rukopisů stejného autora. Na základě dochovaného seznamu v archivu Vratislavů z Mitrovic jsme rekonstruovali podobu staršího, pečlivěji vypracovaného rukopisu (56A) a zjistili deperdita. Tato část rukopisu sloužila jako jeden z podkladů pro erbovník č. 58.

Při posuzování skladby erbovníku č. 56 jsme nenalezli žádné výraznější snahy o strukturování kromě předsazení erbů panského stavu, který se však ve

vyobrazení vůbec neodlišuje od erbů rytířských. Ani po sestavení původního erbovníku (56A) nelze odhalit mezi erby žádný systém nebo předlohy, ani náznaky toho, že by jejich pořadí mělo nějakou funkci nebo že by kopírovalo nějaký známý erbovník, případně zobrazovalo soudobou nebo starší stavovskou hierarchii. Autor dbal pouze na výtvarný soulad erbů a pravidelné střídání světlých a tmavých tinktur.

Erbovník č. 58 obsahuje tři oddíly erbů, z nichž je každý seřazen abecedně. Tento způsob řazení autor zvolil pravděpodobně kvůli snadnému vyhledávání erbů podle rodů. Podobným způsobem byla strukturovaná i jiná přístupná díla evidující větší počet příslušníků šlechty, jako například tituláře nebo tištěné erbovníky, kde byla na první místo kladena jména nebo erby příslušníků vyššího stavu, poté následoval nižší stav. Tituláře uváděly pouze jména žijících osob k určitému datu, takže respektovaly precedenci momentálně platnou ve stavovské společnosti. Erbovníky však mohly obsahovat znaky rodů dávno vymřelých, takže určit jejich pořadí a dbát přitom na nevyhnutelné respektování „přednosti“ kvůli starobylosti nebo kdysi zastávanému úřadu, by bylo příliš komplikované.

Na základě srovnání s materiálem dochovaným v rodinném archivu Vratislavů z Mitrovic jsme zjistili, že autorem erbovníku č. 58 je Václav Ignác Vratislav z Mitrovic (1645-1728). Rodový archiv Vratislavů je tvořen z jedné čtvrtiny z jeho pozůstalostí, vhodných pro biografii, ale z rodopisno-heraldických poznámek, které by nám mohly osvětlit způsob práce Václav Ignáce, se zachovalo pouze torzo. Autora erbovníku č. 56 se nám povedlo identifikovat podle vlastnoručního listu s podpisem a vyobrazeným erbem, který se dnes nachází ve sbírce Adama Francka z Franckensteina v Lobkovické knihovně v Nelahozevsi. Byl jím Kryštof Vilém Harant z Polžic a Bezdruzic (1617-1690). Jejich rodový archiv se nedochoval a informace o jeho životních osudech jsme museli rekonstruovat z rodové kroniky, kterou mezi lety 1627 až

1648 psal jeho otec, ze zachovaných Harantových památníků s velkým počtem datovaných a místně určených zápisů a rovněž z dalších archivních pramenů.

Podle dochovaných seznamů a korespondence je zřejmé, že erbovníky vznikaly v 70.-80. letech 17. století. Horní hranicí pro erbovník Kryštofa Viléma Haranta tvoří rok jeho úmrtí 1690, ale předpokládáme, že ke vzniku erbovníků došlo spíše na přelomu 70.-80. let. V případě Václav Ignáce Vratislava z Mitrovic vznik díla vymezujeme lety 1680-1684.

Tyto dva příslušníky českých šlechtických rodů dělilo od sebe nejen jedno pokolení, ale také pocházeli z různých konfesně-politických kruhů. Na jedné straně Harant, synovec Kryštofa Haranta popraveného na Staroměstském náměstí, po roce 1628 žijící v emigraci v Horní Falci. Na druhé straně Vratislav, člen rodu vždy věrně stojícího na straně císaře. I prostředí, které je formovalo v mládí, bylo diametrálně odlišné. Harant žil do 16 let s rodinou v Hofu, poté jako voják projezdil s armádou za třicetileté války celou Evropu. Václav Ignác, od svých jedenácti let sirotek, vyrůstal jako páže na dvoře salzburského arcibiskupa Guidobalda Thuna a poté podnikl klasickou kavalírskou cestu do Francie i Itálie. Harant, celý život budující vojenskou kariéru – Vratislav, procházející tradiční úřednickou dráhou urozence „středních“ šlechtických vrstev, od krajského hejtmana po komorního radu. Harant s majetkovým zázemím v cizině, s manželkou z braniborského šlechtického rodu, Vratislav po celý život spjatý s majetky v západních Čechách a s manželkou ze starého českého šlechtického rodu. Setkali se zcela jistě v roce 1680: Kryštof Vilém ve věku 73 let, ale stále agilní plukovník vlastního kyrysnického pluku a Václav Ignác, šlechtic na počátku své byrokratické dráhy. Samé protiklady, které smiřuje společný zájem o erby staré české šlechty.

Co měli tito dva společného? Byť oba příslušníci české šlechty, strávili dlouhý čas mimo český stát. Potřebovali sobě a urozencům v okolí připomenout po návratu své kořeny? Chtěli navázat na postavení svých předků? Co je vedlo k myšlence sbírání erbů české šlechty? Zřejmě oba k tomu byli podněceni

zájmem o vlastní rodovou historii. Právě erby uspořádané do erbovního vývodu byly vhodným prostředkem ke znázornění široké rodové základny, dokazovaly urozenost a vazby k ostatním členům šlechtického stavu, které se rodinnými svazky vytvořily v průběhu věků.

Oba zcestovalí muži jistě znali zahraniční heraldickou produkci, které vévodil Siebmachrův a Fürstův erbovník. Tyto tisky zahrnovaly velké množství erbů – z Říše, ale i ze Slezska a Rakouska. Zastoupení českých erbů bylo mizivé – pouze znaky urozenců, kteří vlastnili majetky na území Říše, případně získali říšské šlechtictví, ale kupodivu také erby nově nobilitované málo známé české šlechty. V Čechách existoval v té době jenom jediný pramen, který by se částečně blížil erbovníku původní české šlechty – Diadochos a Zrcadlo markrabství Moravského Bartoloměje Paprockého z Hlohol. Podle naší analýzy shromáždil polský spisovatel asi 850 erbů, z nichž úplně popsal i s tinkturami pouze 310. Výběr rodů v díle, omyly Paprockého a černo-bílé provedení erbů bez označení tinktur nemohly uspokojit heraldické badatele ani praktické genealogy. Na počátku aktivit obou protagonistů tak stála snaha získat co nejvíce heraldických podkladů ke členům vlastního rodu a příbuzným, která se postupně přenesla na všechny české rody a měla vyvrcholit v novém kompendiálním díle podle vzoru erbovníků tištěných v Říši.

Při své práci vycházeli autoři jak z výše uvedených děl Bartoloměje Paprockého, tak z mnoha dalších heraldických pramenů. Pohříchu v erbovnících a v dochovaném zbytku genealogických výpisků jsou jejich zdroje zmiňovány pouze v mizivém počtu. Pramenný korpus jsme tedy museli zrekonstruovat metodou komparace s produkcí jiných soudobých genealogů. Touto cestou jsme dospěli i ke zjištění některých zajímavých údajů.

Především se domníváme, že Václav Ignác byl po jistou dobu majitelem originálu nejstaršího známého erbovníku Auly Caroli IV., kterou zřejmě získal od Bohuslava Balbína; patřil mu i renesanční erbovník s malovaným vývodem Cílů ze Svojšic. Pracoval i s dalšími erbovními rukopisy, z nichž se podařilo

vyhledat erbovník Ježovských z Lub (dnes dochován pouze v opisu ve sbírce Bohumíra Daniela Wunschwitze). V souvislosti s rukopisnými heraldickými prameny jsme neopominuli památníky, jejichž praktické používání na konci 17. století postupně vycházelo z módy, ale erby v nich vyobrazené se staly předmětem zájmu heraldických sběratelů. O tom, že by si památník vedl Václav Ignác Vratislav z Mitrovic, se nám nedostává zpráv, ale můžeme to považovat za pravděpodobné. Z majetku Viléma Kryštofa se dochovaly dokonce památníky dva a zahrnují i erby české šlechty. Ne všechny české erby se z nich dostaly do Harantova erbovníku, ale protože chybí znaky dosti běžné a známé, byl to pro nás signál, že Harantův erbovník se pravděpodobně nedochoval celý.

Excerpci diplomatických heraldických pramenů při sestavování obou erbovníků nemáme doloženou přímo. V úvahu přicházejí erbovní listiny, které se jako důležitý doklad uchovávaly v rodu z generace na generaci. Jejich výskyt mezi šlechtickými dokumenty v rodových archivech je velmi pravděpodobný a informace z nich získané při přímém studiu nebo i zprostředkovaně bývají dosti spolehlivé. Obdobně můžeme počítat také s listinami vystavenými starším rodům při dalším povyšování, neboť ve většině případů polepšené erby obsahovaly erby v nějaké formě původní erb rodu, který již zkušený heraldik dokázal odhalit. V omezené míře předpokládáme i výzkum v aktech centrálních úřadů v Praze i ve Vídni, ale jelikož se jednalo o službu placenou, výtahy pořízené úředníky se týkaly spíše rodu vlastního a rodů blízce spřízněných. Množství výpisů z desek zemských však obsahovaly také jiné rodové archivy, z nichž mohli Kryštof Vilém a Václav Ignác čerpat..

Znakové pečeti, užívané šlechtou již od 13. století se vyskytovaly na starším diplomatickém materiálu uchovávaném v rodových archivech i na běžně používaných soukromých i úředních písemnostech po celý raný novověk. Jejich nevýhodou byla absence barev. Několik dochovaných otisků pečeti svědčí o jejich využívání, ovšem spíše okrajovém.

Důležitým nositelem heraldické informace byly všudypřítomné monumentální a sepulkrální památky. Podle dochovaných zpráv měli oba autoři na sklonku 17. století možnost vidět na vlastní oči či zprostředkovaně mnohem vyšší počet erbů a jejich souborů ve šlechtických sídlech a kostelích ve svém okolí, než jaké jsou přístupné dnešnímu badateli. V případě Václava Ignáce se dochovalo několik zpráv o erbech, které viděl na náhrobcích, kostelích a zámcích v lokalitách v okolí svých sídel. Jejich intenzivní exploataci dokazují mj. opisy dochované v jeho pozůstalosti, které se týkají erbovní galerie na zámku v Klenové a v Srbicích. Oběma galeriím bude v budoucnu potřebné věnovat pozornost.

K podstatným zdrojům informací náležela korespondence a ústní komunikace s blízkými i vzdálenými příbuznými a ostatními šlechtici. Václav Ignác systematicky shromažďoval doklady o jednotlivých větvích rodu i o širokém příbuzenstvu, v čemž mu byli nápomocni zejména starší členové rodu. K dosažení co nejpodrobnějších údajů rozesílal dotazníky s konkrétními otázkami, mezi nimiž nechyběly dotazy na erby spříbuzněných rodů.

V rámci ověřování dalších pramenů jsme se pokusili zjistit, do jaké míry čerpali autoři z děl Bartoloměje Paprockého. Po srovnání počtu erbů obsažených v erbovnících a u Paprockého jsme dospěli k závěru, že 40% erbů český rodů z Dírenských erbovníků je obsaženo i u Paprockého. Moravské a slezské erby z erbovníků mají podíl výskytu u Paprockého mnohem vyšší, takže mohlo dojít k převzetí erbu až v 91% případů u moravských a v 70% u slezských rodů. I když obě čísla tvoří maximální horní hranici, v případě českých rodů, kde předpokládáme dostupnost většího množství ostatních pramenů, bude toto procento o něco nižší. Ani u Moravanů a Slezanů zřejmě rovněž nepůjde o úplných 90%, ale počet přejatých erbů se bude spíše blížit horní hranici, protože autoři – příslušející k české zemské obci – disponovali pouze minimem doplňkových zdrojů.

Důležitou částí práce je prosopografická analýza erbovníků, která poskytla informace o majitelích vyobrazených erbů. Erby v erbovníků nepředstavují konkrétní osoby, nýbrž celé šlechtické rody. Při zpracování velkého množství dat se osvědčilo použití elektronického databázového systému. Dospěli jsme k těmto výsledkům:

Držitelé erbů vyobrazených v erbovnících pocházeli nejméně z 56% z Čech; šlechta z Moravy, Slezska, nově příchozí šlechta a neurčené rody tvoří další čtyři přibližně stejně velké skupiny po 10%. Zohledníme-li dobu nobilitování, případně příchodu rodu do českých zemí, zformuje se skupina zastoupená 70% rody nobilitovanými a přistěhovanými před rokem 1500.

Z hlediska příslušnosti k jednotlivým šlechtickým stavům tvoří nejpočetnější skupinu nižší šlechta, která reprezentuje 67% rodů v erbovníku, příslušníci vyššího stavu 21% a neurčené rody 12%. U neidentifikovaných rodů se domníváme, že drtivá většina náležela ke stavu rytířskému, neboť šance na jejich zachycení v pramenech je výrazně nižší než u příslušníků panského stavu. Z porovnání podílu vymřelých a žijících rodů v roce 1684 vyplývá, že převažují rody žijící (41%), tedy rody, s jejichž členy se mohli autoři erbovníků osobně setkat a získat od nich informace o jejich znaku. 36% rodů vymřelo do roku 1684 a u 218 rodů se nám toto kritérium nepodařilo určit.

V poslední kapitole jsme zkoumali, jakou pozici zastával Václav Ignác v komunikační síti kolegiálních kontaktů zájemců o rodopis a heraldiku na přelomu 17. a 18. století. Barokní „genealogickou obec“ v českých zemích tvořilo několik generačních skupin. Vůdčí osobností první generace byl Bohuslav Balbín (1621–1688). Kolem něj se seskupovali kolegové a spolupracovníci jako Jiří Crugerius (1608–1671), Tomáš Pešina z Čechorodu (1629–1680), bratři Jan (1623–1694) a Matěj (1630–1690) Tannerové, Václav Vojtěch Červenka z Věžnova (1636–1694). K této generaci bychom s přihlédnutím k datu narození zařadili i Kryštofa Viléma Haranta (1617–1690), ale nemáme přímo doložené jeho spojení se skupinou kolem Bohuslava Balbína.

Příslušníci této rodopisecké generace se rekrutovali skoro výhradně z řad kléru, zejména z jezuitského řádů. Udržovali velmi dobré vztahy se šlechtou a mnohá jejich rodopisná, ale i historická díla vznikala díky šlechtickému mecenátu, o čemž nás zpravují na titulních listech a v květnatých předmluvách.

Ke druhé generaci patřili bosý augustinián Vincent od sv. Viléma (1645-1700) a řadíme sem i Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic (1645-1728). Třetí generaci tvořili již rodopisci-profesionálové – Adam Franck z Franckensteina (1675-1728), Gotfried Daniel Wunschwitz (1678-1741), ale také Vilém O'Kelly, císařský erbovní cenzor pobývajícím ve Vídni, sepisující rodopisné práce i pro českou šlechtu. Tuto skupinu doplňoval hrabě Helfríd Voračický z Paběnic (1677-1719), který začínal podobně jako kdysi Vratislav u genealogických vývodů svého rodu, ale jakoby podle jeho vzoru byl později zaujat rovněž českou heraldikou.

Václav Ignác měl možnost po dobu svého života komunikovat jak s generací starších, tak s pokolením mladších nadšenců pro genealogii a heraldiku, čímž tvořil jakési živoucí mezigenerační pojítko, na něž se se žádostí o radu obraceli jak kolegové rodopisci, tak samotní šlechticové.

Jeho snahy o vydání výsledků jeho práce se však nikdy naplno neuskutečnily. Kronika rodu, na které intenzivně pracoval, nakonec vyšla v malém tisku se jménem jiného autora. Cestopis jeho děda připravený do tisku rovněž zůstal pouze v rukopisu. Za největší škodu ovšem musíme považovat fakt, že nebyly vydány erbovníky české šlechty. Přitom smělý úkol, který si Václav Ignác Vratislav z Mitrovic vytýčil – dohledání erbů staré české a moravské šlechty, se mu v erbovnících povedlo více než z poloviny naplnit a většinu erbů skutečně představují erby rodů nobilitovaných nebo přistěhovaných do roku 1500.

I když v nich nebylo podchyceno úplné panorama české šlechtické heraldiky, erbovníky se svým rozsahem a kvalitou rozhodně mohly postavit po bok tištěných erbovníků vznikajících v německých zemích. Právě ignorování

českých erbů v knihách z dílny Johana Siebmachera a jeho nástupců, způsobené zřejmě komunikačními jazykovými bariérami, bylo spolu s absencí moderněji pojatého kompendiálního díla podnětem ke vzniku Dírenských erbovníků. Nerealizované vydání i uložení erbovníků v rodinném archivu v Dírné, daleko od center tehdejšího bádání, způsobily, že slibné heraldické dílo upadlo v zapomnění. Česká heraldika tak musela čekat na kompendium dalších 200 let.

Doufáme, že naše zpřístupnění a objasnění okolností jejich vzniku zvýší badatelský zájem jak o erby v nich obsažené, tak upozorní na další možnosti využití rukopisných heraldických pramenů raného novověku.

PRAMENY A LITERATURA

Prameny netištěné

ANM, Sběrka CH – Genealogická sbírka Vratislava z Mitrovic.

ANM, Sběrka rukopisů, č. 44, erbovník Aula Caroli IV.

ANM, Sběrka rukopisů, č. 5, památník Kryštofa Viléma Haranta.

ANM, Sběrka rukopisů, č. 10, památník Kryštofa Viléma Haranta.

ANM, Sběrka rukopisů, č. 40, genealogické vývody Voračického.

ANM, Sběrka rukopisů, č. 68, Lorenc KOUTNÝ ZE ZÁŘEČNÉ, ... *Jména a titule osob těch všech, kteříž jsou po shoření desk zemských království Českého, totiž od léta 1541 jak do stavu panského, rytířského i do země za obyvatele přijati ... ode mne Lorence Koutného ze Zářečné vyhledaný...*, 1616.

Edice Igor Činovec, *České tituláře 16. století*, diplomová práce na Katedře PVH a AS, Praha 1980.

LK Nelahozeves, Sběrka Francka z Franckensteina, sign. Fd, přesné citace viz v textu.

NA, Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova.

NK Praha, sign. XI E 16, rodopisné výpisky Vincenta od sv. Viléma, označované jako Pharrago collectaneorum.

NK Praha, sign. XV E 1, Voračického erbovník.

NK Praha, sign. XVII A 8, Roupovský erbovník NK Praha, sign. XVII D 34, erbovník Čabelických ze Soutic.

NK Praha, sign. XVII E 28, rodopisné výpisky Vincenta od sv. Viléma, označované jako Liber variegatus (LV).

NK Praha, sign. XVII F 35, rodopisné výpisky Vincenta od sv. Viléma, označované jako Liber rubeus (LR).

NK Praha, sign. XVII F 36, rejstřík ke třem knihám rodopisných výpisků Vincenta od sv. Viléma, označované jako Repertorium.

NK Praha, sign. XVII G 16, rodopisné výpisky Vincenta od sv. Viléma, označované jako Liber oblongus.

NK Praha, sign. XVII F 33, Nálezové soudu zemského s poznámkami Vincenta od sv. Viléma.

NK Praha, sign. XXIII K 4, Salmovský erbovník.

ÖNB Wien, Handschriftensammlung sign 13.022, erbovník Cílů ze Svojšic.

ÖNB Wien, Handschriftensammlung sign. 8330, erbovník českých stavů pro arciknížete Rudolfa.

Rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic v Dírné – přesné citace viz v textu.

SK, sign. DC IV/9, osobní paměti Františka Helfrieda Voračického z Paběnic.

SOA Litoměřice, pob. Žitenice, fond RA Lobkovicové, inv. č. E 1. 2 a E 1. 3, Lobkovický erbovník.

SOA Třeboň, Řádový archiv Augustiniáni Lnáře, kniha č. 110, konvolut originálních dokumentů, výpisků a korespondence Vincenta od sv. Viléma.

Staré tisky do roku 1800

(Bohuslav BALBÍN), *Miscellaneorum historicorum regni bohemiae decas II*, liber. II, Praha 1687.

(Bohuslav BALBÍN), *Bohuslai Balbini e Societate Jesu Syntagma illustrissimae familiae Comitum de Kolowrat, opus posthumum, nunc primum editum ab Johanne Diesbach e Societate Jesu Presbytero*, s. l., s. d.

(DALIMIL), *Kronyka Stará Klásstera Boleslawského...*, Praha 1620. Úplná citace viz Knihopis – K01810.

Paul FÜRST, *Des erneuerten Teutschen Wappenbuchs*, III. Theil, Nürnberg 1656.

Paul FÜRST, *Des erneuerten Teutschen Wappenbuchs*, IV. Theil, Nürnberg 1657.

Paul FÜRST, *Deß Erneuerten Wappen-Buchs fünffter und letzter Theil, sampt einem politichen Discurs von der Macht, Würde und Herrlichkeit, auch großer Menge deß Teutschen Adels*, Nürnberg 1665.

Paul FÜRST, *Zufaß zu des Erneuert- und Vermehrten Wappen Buchs Fünfften Theil*, Nürnberg 1670.

(Václav HÁJEK Z LIBOČAN), *Kronyka Česká Cum gracia et Priuilegio Regie Maiestatis...* Praha 1541. Úplný titul viz Knihopis – K02867.

Michael Adam FRANCK DE FRANCKENSTEIN, *Syntagma historico-genealogicum de ortu, atque processu illustrissimae er antiquissimae domus... Woracziczkiorum de Pabienic... „cum adjectis Paralipomenis“*, Pragae 1716. Úplná citace viz Zíbrt č. 22416.

Vilém O'KELLY, *Templum gloriae in Monte Stellari extructum et illustrissimae, excellentissimae ac sem per gloriosissimae familiae Sternbergicae consecratum... a Domino Guillelmo O'Kelly de Aghrim Hiberno...*, Neo-Pragae, 1697. Úplná citace viz Zíbrt č. 20276.

Vilém O'KELLY, *Elegia de inauspicato naufragio illustrissimi domini d. Joannis Josephi S. R. I. comitis a Sternberg...*, Neo-Pragae (1700).

Vilém O'KELLY, *Rubra Domus vulgo Rotenhaus. Cum suo territorio, heroico Carmine accurate descripta, ac in grati animi testimonium dicata & consecrata, ... Sigismundo Valentino Hrsan ... Comiti de Harras ... (a) ... Guillelmo o Kelly, ex familia o Kelliorum de Aghrim in Hibernia*, Nev-Prag 1700. Úplná citace viz Zíbrt č. 11366.

Vilém O'KELLY, *Deductio historico-genealogica illustriss. et excell. familiae S. R. I. Comitum Wratislaw de M., ligato-soluta oratione concinnata probatissimorum authorum testimoniis, aliisque authenticis documentis confirmata et occasione dedicationis philosophicae patrono ac mecaenati suo oblata a perillustri Dom. Guil. O'Kelly de Aghrim Hiberno*, Impressa ann. Salutis Humanae MDCCXI.

(Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL), *Zrcadlo slavného markrabství moravského...*, Olomouc 1593. Úplný titul viz Knihopis – K 06862.

(Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL), *Diadochos id est Sucessio...*, Praha 1602. Úplný titul viz Knihopis – K 06843.

(Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL), *Štambuch slezský...*, Brno 1609. Úplný titul viz Knihopis – K06860, reprint s úvodem Karla Müllera, Opava 2004.

Johann SIBMACHER, *New Wapenbuch, darinnen deß h. Röm. Reichs Teutscher nation hoher Potentaten, Fürsten, Herren und Adelspersonen, auch*

andere Stendt und Stätte Wapen, an der Zahl über 3320, daneben ihrer Schilt und Helmkleinoten, mit besonderem Fleiß erkundiget und uff Kupfferstücke zum Truck verfertigt, Nürnberg 1605.

Johann SIBMACHER, *Newen Wapenbuchs II. Theil, darinnen deß h. Röm. Reichs Teutscher Nation hoher Potentaten, Fürsten, Graven, Freyen Herrn, Ritter und yom Adel, auch etlicher alten Erbarn Patricien usw. Wapen, an del' Zal bey 2400 beneben ihren Schild und Helm Kleinoten, auch deren zugehörigen Farben mit besonderem Fleiß als auf Kupferstück in Truck verfertigt, Nürnberg 1609.*

Johann Siebmachers Wapenbuch, (ed.) Horst APPUHN, 1999³.

Johann SINAPIUS, *Schlesischer Curiositäten Erste Vorstellung*, Leipzig 1720. Fortsetzung (1728) (reprint, Neustadt/Aisch, 1999/2000).

Frantz Helfried WORACZICKY DE PABIENITZ, *Genealogische Beschreibung dess uhralten Gräfflichen und Herrlichen Woraczickischen Geschlechts...*, s.l. 1705.

Edice a literatura

Karolína ADAMOVÁ, *K heraldické výzdobě staroměstské mostecké věže*, PSH 15, 1982, s. 44-62

Adel im Wandel. Politik-Kultur-Konfession 1500-1700, Wien 1990.

Les Armoriaux médiévaux. Actes du colloque international „Les armoriaux médiévaux“, Institut de Recherche et d'Histoire des Textes CNRS, Paris, 21-23 mars 1994, (edd.) Louis Holtz – Michel Pastoureau – Hélène Loyau, (Cahier du Léopard d'or 8, 1997).

Karl AUSSERER, *Die heraldischen Handschriften der Wiener Nationalbibliothek. Eine zusammenfassende Übersicht*, in: Festschrift der Nationalbibliothek in Wien, Wien 1926, s. 7-36.

Barokní Praha – Barokní Čechie 1620-1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24. – 27. září 2004, Praha 2004.

- František BENEŠ, *Archiv českých stavů 2. Reverzy k zemi (1541-1747)*. Inventář SÚA, Praha 1958.
- E. Frhr. v. BERCHEM – D. L. GALBREATH – Otto HUPP, *Die Wappenbücher des deutschen Mittelalters*, in: Beiträge zur Geschichte der Heraldik, Neustadt a/d Aisch 1972, s. 1-102.
- Tomáš BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, Praha 1883.
- Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, díl 3. Historický komentář, Praha 1995.
- Conrad BLAŽEK, *Der Adel von Oesterreichischen Schlesien*, Nürnberg 1884 (= J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, R. 4, Bd. 11).
- Philipp BLITTERSDORF, *Adels- und Ahnenprobe im alten Österreich-Ungarn*, in: Jahrbuch der Vereinigung katholischer Edelleute in Österreich, Tyrolia, Wien 1932, s. 109-127.
- Lenka BOBKOVÁ, *Cizí šlechta usazená v severních Čechách do poloviny 17. století*, in: Život na šlechtickém sídle v XVI.-XVIII. století, Ústí nad Labem, 1992, s. 99-113.
- Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, (edd.) Zdena Pokorná – Martin Svatoš, Praha 1992.
- Jana BOROVIČKOVÁ - Jiří STOČES, *Nové metody prosopografie*, Práce z dějin Archivu Akademie věd, řada A, sv. 7, Praha 2001, s. 47–61.
- Charles M. BRIQUET, *Les filigranes*, (ed. A. Stevenson), Facsimile of the 1907 edition, Amsterdam 1968.
- Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1997².
- Konrad BUND, *Findbuch der Epitaphienbücher (1338)-1928 und der Wappenbücher (1190)-1801*, Frankfurt am Main 1987.
- Pavla BURDOVÁ, *Zemský soud v malbách na Pražském hradě a v rukopisu stavovského archivu*, SAP 31 1981, s. 207-226.
- Václav BŮŽEK – Petr MAŤA, *Wandlungen des Adels in Böhmen und Mähren im Zeitalter des „Absolutismus“*, in: Der europäische Adel im Ancien Régime. Von der Krise der ständischen Monarchien bis zur Revolution (ca. 1600–1789), hg. von Ronald G. Asch, Köln-Weimar-Wien 2001, s. 287–321.

Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.

Václav BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, s. 37-57.

Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.

Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598-1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008.

Eliška ČÁŇOVÁ, *Mor v Čechách v roce 1680*, SAP 31, 1981, s. 265-337.

Jiří ČAREK, *Balbínova a Crugeriova Aula Caroli IV.*, Erbovní knížka na rok 1940, s. 56-67.

Jaroslav ČECHURA, *Selská rebelie roku 1680*, Praha 2001.

Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. 8: 1618-1683, Praha-Litomyšl 2008.

Iwona M. DACKA, *Korona Polska Kaspra Nieseckiego*, Warszawa 2004.

August DOER, *Der Adel der Böhmischen Kronländer. Ein Verzeichniss derjenigen Wappenbriefe und Adelsdiplome welche in den Böhm. Saalbüchern des Adelsarchives im K.K. Ministerium des Innern un Wien eingetragen sind*, Praha, 1900.

Ladislav DOUBEK – Libuše URBÁNKOVÁ, *Poklady minulosti. Z bohatství státního oblastního archivu v Brně*, Brno 1986, s. 190-201.

Harald DRÖS, *Das Wappenbuch des Gallus Öhem, neu herausgegeben nach der Handschrift 15 der Universitätsbibliothek Freiburg*, Sigmaringen 1994.

Michal FIALA – Jakub HRDLIČKA – Jan ŽUPANIČ, *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a Nobilitační privilegia studentské legie roku 1648*, Praha 1998.

Michal FIALA – Tomáš KREJČÍK, *Erbovní listiny Archivu Národního muzea*, Praha 2001.

(HÁJEK): Jan Ferdinand ze ŠENFELDU, *Kronika česká, toto nyniegssij wydánij Haykowy Kronyky stalo se gest roku 1819... na vlastni utraty a wydávánij Pána rytjrže Jana Ferdynanda z Ssenfeldu.*

(HÁJEK): *Kronika česká I-IV*, (ed.) Václav FLAJŠHANS, Praha 1918-1929.

Václav Hájek z Libočan. Kronika česká. Výbor historického čtení, (ed.) Jaroslav Kolár, Praha 1981.

František Xaver HALAS, *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Příbram 1929.

Jiří HANÁČEK, *Heraldický soubor stavovského domu v Brně (k 400. výročí vzniku)*, Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků Ostrava, roč. 5, č. 4, 1983, s. 76-86.

Jiří HÁS, *Šlechtické rody na Rychnovsku*, Praha 2001.

Jan Pavel HILLE, *Příspěvky rodopisné I. Hrabě Václav H. Vratislav, sběratel erbovních pamětí*, ČSPSC 8, 1900, s. 78-80.

Ivan HLAVÁČEK, *Miscelanea k české heraldice doby Václava IV.*, ČNM 147, 1978, s. 20-28.

Ivan HLAVÁČEK, *Znakové galerie jako heraldické kategorie*, in: Sborník příspěvků z II. setkání genealogů a heraldiků. Ostrava 1984, s. 27-28.

Ivan HLAVÁČEK, *O nových edicích pozdněstředověkých erbovníků*, in: Sborník příspěvků z III. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1986, s. 31-33.

Rudolf HOLINKA, *Znak v kronice Dalimilově*, Erbovní knížka na rok 1936, s. 27-33.

Jaroslav HONC, *Populační vývoj šesti generací 125 českých panských rodů v letech 1500-1794*, HD 3, 1969, s. 20-51.

Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravsko-Slezské*, Praha 2004, reprint z roku 1938.

Vítězslav HOUDEK, *Drobnomalby moravských desk zemských*, ČMM 39, 1915, s. 77-97.

Irena HRABĚTOVÁ, *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohol*, Brno 1992.

- Marta HRADILOVÁ, *Dorota z Hobzí (Pokus o portrét jihočeské šlechtičny jagellonského období)*, Tábořský archiv 10, 2000-2001, s. 175-212.
- Jakub HRDLIČKA, *Páni dvořané Petra Voka z Rožmberka a dvořanská světnice třeboňského zámku*, Heraldická ročenka 1991, s. 5-67; 1992, s. 5-37.
- Rudolf CHADRABA, *Staroměstská mostecká věž a triumfální symbolika v umění Karla IV.*, Praha 1971.
- Hans JÄGER-SUNSTENAU, *Erbovní cenzoři v Dvorských kancelářích ve Vídni 1707-1918*, Genealogické a heraldické informace 1988, č. 2-3, s. 115-132.
- Hans JÄGER-SUNSTENAU, *General-Index zu den Siebmacherschen Wappenbüchern 1605-1961*, Graz 1964.
- Hans JÄGER-SUNSTENAU, *Wappenbücher in Wiener öffentlichen Sammlungen*, in: Genealogica et heraldica. 10. Internationaler Kongreß für genealogische und heraldische Wissenschaften, Kongressberichte, Wien 1972, s. 377-382.
- Martina JERÁNKOVÁ, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raně novověké šlechty. Rekonstrukce zaniklé erbovní galerie na hradě Roupov na základě rukopisů z fondů Národní knihovny České republiky*, StR 36 2005-2006, s. 141-205.
- Jana JŮZLOVÁ, *Mezi hrdinstvím a zločinem. Souboje v raném novověku*, AUC – Philosophica et historica 5, Studia historica LII (=Obraz druhého v historické perspektivě II), Praha 1999, s. 29-58.
- Heinrich KADICH – Conrad BLAŽEK, *Der Mährische Adel*, Nürnberg, 1899 (= J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, R. 4, Bd. 10).
- Stanislav KASÍK, *Heraldická výzdoba velkého hodovního sálu na zámku v Telči*, Heraldika a genealogie 1994, s. 1-46.
- Vladimír KLECANDA, *Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele*, in: Sborník prací věnovaných prof. dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha 1931, s. 456-467.
- Vladimír KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského*, ČAŠ 3, 1926, s. 64-119.
- Vladimír KLECANDA, *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku*, Praha 1928.

Vladimír KLECANDA, *Reverzy k zemi*, s. 1-80 (tiskové korektury části komentované edice, uloženo ve fondu Vladimír Klecanda v Archivu Akademie věd ČR).

Tomáš KNOZ, *Šlechtická paměť v uměleckém ztvárnění moravských renesančních zámků*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, s. 23-36.

Tomáš KNOZ, *Karel starší ze Žerotína*, Praha 2008.

J. V. KOČANDRLE, *Erbovní světnice na Blatné*, *Heraldika* 2/2, 1969, s. 17-23.

Ivan KOLÁČNÝ, *Rakouský dámský řád hvězdného kříže*, *Genealogicko-heraldické informace* 1985/2, s. 179-187.

Martin KOLÁŘ – August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika. Část všeobecná*, Praha 1902; *Část zvláštní*, Praha 1925.

Martin KOLÁŘ, *Nápisy ze XIV., XV. a XVI. věku na Plzeňsku, Klatovsku a Prácheňsku sebrané*, *PAM* 9, 1874, s. 643-654.

Martin KOLÁŘ, *Nejstarší pečeti české šlechty až od roku 1300*, Tábor 1883.

Marie KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic. Cesta intelektuála k popravišti*, Praha-Litomyšl 2004.

Milan KOPECKÝ, *Balbín a slovanstvo*, in: Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách, Praha 1992, s. 51-56.

Jiří K. KOVAŘÍK, *Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období*, *AUC – Philosophica et historica* 1, 1976, *Studia historica* XIV, s. 137-164.

Vojtěcha KRÁL z DOBRÉ VODY, *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien*, Prag 1904.

Vojtěch KRÁL z DOBRÉ VODY, *Heraldika*, Praha 1900.

Karel KREJČÍ, *Bartoloměj Paprocký z Hohol a Paprocké Vůle. Život-dílo-forma-jazyk*, Praha 1946.

Tomáš KREJČÍK, *Z dějin českých genealogických a heraldických zájmů do poloviny 19. století*, *SAP* 22, 1982, s. 480-505.

Tomáš KREJČÍK, *Erbovní listiny jako specifický druh historického pramene*, in: Michal Fiala – Tomáš Krejčík, *Erbovní listiny Archivu Národního muzea*, Praha 2001, s. 7-38.

Tomáš KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, Praha 1998.

Tomáš KREJČÍK, *K problematice rozšíření erbovních listin v českém státě v 15. a na počátku 16. století*, AUC – Philosophica et historica 1-2, Z pomocných věd historických XVI, 2007, s. 221-227.

Jarmila KREJČÍKOVÁ – Tomáš KREJČÍK, *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*, Praha 1987.

Jarmila KREJČÍKOVÁ – Tomáš KREJČÍK, *Úvod do české sfragistiky*, Ostrava 1989.

Jan P. KUČERA – Jiří RAK, *Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983.

Olga KVĚTOŇOVÁ-KLÍMOVÁ, *Styky Bohuslava Balbína s šlechtou pobělohorskou*, ČČH 32, 1926, s. 497-541.

Carl Edmund LANGER, *Die Ahnen- und Adelsprobe, die Erwerbung, Bestätigung und der Verlust der Adelsrechte in Österreich*, Wien 1862.

Václav LEDVINKA – Bohumil MRÁZ – Vít VLNAS, *Pražské paláce*, Praha 1995.

Georg Ludwig LEHNES, *Geschichte des Baunachgrundes in Unterfranken*, Archiv des historischen Vereins von Unterfranken und Aschaffenburg 7 1843, s. 86–122.

Georg LILL – Felix MADER, *Die Kunstdenkmäler von Unterfranken & Aschaffenburg*, díl 5: Bezirksamt Hofheim, München 1912.

Hermann LUCHS (1826-1886), *Sechs unedierte schlesische Wappenbücher*, Berlin s.d.

Jaroslav MACEK, *Kaspar Zdenko Kaplíř von Sullowitz (1611-1686)*, in: *Studien zur Geschichte Wiens im Türkenjahr 1683* (ed.) Peter Csendes, Wien 1983 (= Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 39), s. 11.

Ferdinand MADĚRA, *Heraldické památky regionu Teplice*, Teplice 2001.

Antonín František MALINOVSKÝ, *Heraldika českých renesančních graduálů*, Praha 2002.

Karel MARÁZ, *Vývoj erbu Slavatů v erbovních listinách*, in: *Erbové listiny*, (ed.) Milan Šišmiš, Martin 2006.

Antonín MASÁK, *Pečeti šlechty české, moravské a slezské*, Příloha ČSPSČ, roč. XIII-XIX, Praha 1905-1911.

- Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.
- Ferdinand MENČÍK, *Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdružic*, ČČM 61, 1887, s. 488-495.
- Rudolf Johan MERA VIGLIA-CRIVELLI, *Der Böhmisches Adel*, Nürnberg, 1886 (= J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, R. 4, Bd. 9).
- Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.
- Jiří MIKULEC, *Rekatolizace šlechty v Čechách*, Praha 2005.
- Karel MÜLLER, *Heraldická výzdoba zemských desk opavských a krnovských*, in: Sborník příspěvků z II. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1984, s. 33-36.
- Karel MÜLLER, *Erbovní listiny v archivech Slezska a severní Moravy*, Opava 2001, dodatky 2002 a 2005.
- Karel MÜLLER, *Heraldická výzdoba stavovské sněmovny v Opavě ze 2. poloviny 16. století*, in: Pro arte. Sborník k počtě Ivo Hlobila. Praha 2002, s. 253-259.
- Karel MÜLLER – Radek POLÁCH – Jaroslav ZEZULČÍK, *Kamenné svědectví minulosti. Heraldické památky Novojičína*, Nový Jičín-Praha 2008.
- Rolf NAGEL, *Zum Herausgabe von Wappenbüchern*, in: Vom Nutzen des Edierens. Akten des internationalen Kongresses zum 150-jährigen Bestehen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Wien, 3.-5. Juni 2004 hg. von Brigitte Merta, Andrea Sommerlechner und Herwig Weigl, Wien-München 2005 (Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungband 47), s. 271-275.
- Ernst Heinrich KNESCHKE, *Neues allgemeines deutsches Adelslexicon*, 9 Bde., Leipzig 1859-1870.
- Robert NOVOTNÝ, *Uzavírání panského stavu a problematika nobilitací*, in: *Evropa a Čechy na konci středověku*. Sborník příspěvků věnovaných Fr. Šmahelovi, (edd.) Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup, Praha 2004, s. 291-306.
- Rostislav NOVÝ, *Jindřichohradecká znaková galerie z r. 1338*, AUC – Philosophia et historica 3-4/1971, Studia historica 6-7, s. 179-197.
- Rostislav NOVÝ, *Nejstarší heraldické památky Staroměstské radnice*, PSH 22, 1989, s. 33-64.

Franz ORTNER, *Salzburgs Bischöfe in der Geschichte des Landes (696–2005)*, Frankfurt am Main 2005.

Ottův slovník naučný, 28 sv., Praha 1888-1909.

František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, doplnil J. Charvát, in: *Dílo Františka Palackého*, (ed.) J. Charvát, díl 1, Praha 1941.

Werner PARAVICINI, *Gruppe und Person. Repräsentation durch Wappen im späteren Mittelalter*, in: *Die Repräsentation der Gruppen. Texte – Bilder – Objekte*, hg. von Otto Gerhard Oexle - Andrea von Hülsen-Esch), Göttingen 1998 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 141), s. 327–389.

Michel PASTOUREAU, *Les Armoiries*, Turnhout 1976 (Typologie des sources du Moyen Âge occidental 20).

Michel PASTOUREAU, *Traité d'héraldique*, Paris 1997³.

Michel PASTOUREAU, *Vznik erbů na západě, stav problému; Původ erbů: problém k vyřešení?; Rozšíření erbů a počátky heraldiky*, SAP 50, 2000, s. 329-394 (úvodní komentář Vladimír Růžek).

Michel PASTOUREAU – Michel POPOFF (édd.), *L'armorial Bellenville*, Lathuille 2004.

Michel PASTOUREAU – Michel POPOFF (édd.), *Grand armorial équestre de la Toison d'or*, Saint-Jorioz 2001.

Gerhard PICCARD, *Wasserzeichen Frucht*, Stuttgart 1983.

Kaspar PILAT, *Materialien zur diplomatischen Genealogie des Adels des Königreichs Böhmen*, Bd. 1, Prag 1812.

Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Praha, 1932.

Josef PILNÁČEK, *Neznámé rody a znaky staré Moravy*, Brno 1983.

Josef PILNÁČEK, *Rody starého Slezska*, Opava 1991-1998.

Miloslav POJSL, *Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420*, Monumenta Moraviae et Silesiae sepulchralia I, Olomouc 2006.

Pavel R. POKORNÝ – Pavel PALÁT, *Bartoloměj Paprocký a jeho význam v české heraldice*, Heraldický klub ČNS, Praha 1979.

Pavel R. POKORNÝ, Znakový portál v Mladotově domě, Heraldická ročenka 1983, s. 68-87.

Pavel R. POKORNÝ, *Lobkovický erbovník*, in: Sborník příspěvků z III. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1986, s. 142-147.

Pavel R. POKORNÝ, *Znaková galerie arcibiskupské kaple*, in: Sborník prací k 70. narozeninám dr. Karla Beránka, Praha 1996, s. 156-171.

Pavel R. POKORNÝ, *Vídeňský rukopis CVP 8330*, SAP 50, 2000, s. 395-432.

Josef POLIŠENSKÝ – Friderick SNIDER, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, ČsČH 20 1972, s. 515-525.

Michel POPOFF (éd.), *Armorial de Styrie et Carinthie (BnF ms Allemand 399)*, Archives héraldiques suisses 1/2008, s. 181-196.

Michel POPOFF, *Bibliographie héraldique International (et de quelques disciplines connexes)*, 2008, s. 306-371.

Michel POPOFF (éd.), *Un armorial allemand ayant appartenu à Roger de Gaignières (BnF ms fr. 24049 – f. 47-65v)*, Archives héraldiques suisses 2/2005, s. 59-94; 1/2006, s. 109-133 ; 2/2006, s. 163-188; 1/2007, s. 3-26.

Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680, (ed.) Eliška ČÁNOVÁ, Praha 1986.

Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdruzic od roku 1624 do roku 1648, (ed.) Ferdinand MENČÍK, Praha 1897.

Jiří PRAŽÁK – František HOFFMANN – Jiří KEJŘ – Irena ZACHOVÁ, *Zásady popisu rukopisů*, Sborník Národního muzea – CXXVIII, 1983, s. 49–95.

Dalibor PRIX – Jiří ROHÁČEK (edd.), *Epigraphica et Sepulcralia I*. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR v letech 2000–2004, Praha 2005.

Příhody Václava Vratislava z Mitrovic, (ed.) Jiří DAŇHELKA, Praha 1950.

Příhody Václava Vratislava z Mitrovic, které on v tureckém hlavním městě Konstantinopoli viděl, v zajetí svém zakusil a po šťastném do vlasti navrácení sám Léta Páně 1599 sepsal Václav Vratislav z Mitrovic, (ed.) Alois BEJBLÍK, Praha 1977.

Lucie REICHLLOVÁ – Pavel R. POKORNÝ, *Heraldické sbírky a materiály ve fondech Archivu národního muzea*, in: Sborník příspěvků z III. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1987, s. 154-161.

Alena RICHTEROVÁ, *Osud knihoven Bohuslava Balbína a Michala Adama Francka z Franckensteinu*, in: Barokní Praha – Barokní Čechie 1620-1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24. – 27. září 2004, Praha 2004, s. 643–651.

Alena RICHTEROVÁ, *Pozůstalost Michaela Adama Francka z Franckensteina ve fondech Národní knihovny v Praze*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 7/1, 1990, s. 139–152.

Vojtěch RUFFER, *Poznamenání spisů Jana Floriána Hammeršmida*, ČČM 8, 1834, s. 204–211.

Vladimír RŮŽEK, *Znakové soubory v Evropě*, Heraldická ročenka 1979, s. 68-93.

Vladimír RŮŽEK, *České znaky v Uffenbašském erbovníku z počátku 15. století*, Heraldická ročenka 1981, s. 23-40.

Vladimír RŮŽEK, *K obsahu a dataci nejstaršího českého erbovníku tzv. Aula Caroli IV.*, in: Sborník příspěvků z III. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1986, s. 165-174.

Vladimír RŮŽEK, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberku z roku 1361. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.*, SAP 27, 1988, s. 37-311.

Vladimír RŮŽEK, *Družina Bořivoje ze Svinař ve službách Václava IV.*, MZK 25 1989, s. 57-90.

Vladimír RŮŽEK, *Prameny „Českomoravské heraldiky II“*, in: Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového, Praha 1992, s. 305–314.

Vladimír RŮŽEK, *Chebská radnice a její středověké fresky*, Cheb 1994.

Vladimír RŮŽEK, *Doslov o autorovi a jeho knize*, in: Českomoravská heraldika 1. Doslov k reprintu, Praha 1996.

Vladimír RŮŽEK, *Václava Březana „Poznamenání erbů tak, jakž na Krumlově v erbovní světlici stály“*, in: Inter laurum et olivam. AUC – Philosophica et

historica 1-2/2002, Z pomocných věd historických XVI, Praha 2007, s. 229-259.

Marie RYANTOVÁ, *Památníky raného novověku jako prostředek individuální sebezpřítání*, ČČH 104, 2006 s. 47-80.

Marie RYANTOVÁ, „*In perpetuum sui memoriam scripsi*“, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, s. 106-115.

Marie RYANTOVÁ, *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum*, České Budějovice 2008.

Marie RYANTOVÁ, *Turecký papír v památnících*, in: *Pater familias*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Prof. Dr. Ivana Hlaváčka, Praha 2002, s. 21-38.

August SEDLÁČEK, *Příspěvky heraldické z desk zemských*, PAM 7, 1866-1867, s. 70-225.

August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, 15 sv., Praha 1882-1927.

August SEDLÁČEK, *Listy ze ztracených archivů panských, kteréž se v Paprockého Diadochu připomínají, na pravý čas a pravé udání svedení*, VKČSN 1890, s. 386; 1892, s. 47.

August SEDLÁČEK, *Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův*, ČMM 16, 1892, s. 219, 287.

August SEDLÁČEK, *Staré svědectví o pospolitosti českomoravské a paměti o Říčanských na Moravě*, ČMM 29, 1905, s. 142–150.

August SEDLÁČEK, *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, VKČSN, separátní výtisk, Praha 1914.

August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*, sv. 1-5, (ed.) Vladimír RŮŽEK, Praha 2002-2004.

Pavel SEDLÁČEK, *České zemské desky a heraldika (1642-1869)*, in: *Heraldica viva*. 2. sborník příspěvků z konference českých, moravských a slezských heraldiků, konané ve dnech 21. - 22. října 1999 v Pardubicích, Pardubice 2002, s. 79-94.

Helena SEDLÁČKOVÁ – Anton F. MALINOVSKÝ, *Vyobrazení erbů v archivním fondu Salbuchy*, *Paginae historiae* 16, 2008, s. 437-488.

Edmund SCHEBEK (ed.), *Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn Christoph Harant von Polžitz und Weseritz*, MVGDB 12, 1874, s. 273-286.

Anton SCHIMON, *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien*, Böhmisch-Leipa 1859.

Antonio SCHMIDT-BRENTANO, *Kaiserliche und k. k. Generale (1618-1815)*, Wien 2006.

Karel SCHWARZENBERG, *Heraldika*, Praha, 2007³.

Staročeská kronika tak řečeného Dalimila, (edd.) Jiří DAŇHELKA – Karel HÁDEK – Bohuslav HAVRÁNEK (†) – Naděžda KVÍTKOVÁ, díl 1– 2, Praha 1988.

Marek STARÝ, *Rozšíření českého panského stavu v roce 1607*, PHS 38, 2007, s. 69-87.

Josef SVÁTEK, *Dějiny Čech a Moravy Nové doby*, 3. kniha, 2. díl, Praha 1894.

Jan Vítězslav ŠIMÁK, *Prameny a pomůcky Hájkovy*, in: Sborník prací historických k 60. narozeninám Jaroslava Golla, Praha 1906, s. 195-213.

Daša ŠMERDOVÁ, *Wunschwitz* (Inventář archivního fondu NA), Praha 1973.

Ivan ŠTARHA a kol., *Moravské zemské desky 1348/1642*, Břeclav 1999.

František ŠUMAN, *Rytíři z Bünau v Čechách a v Sasku*, Děčín 2006.

Ferdinand TADRA, *Z literární činnosti bosáků u sv. Václava v Praze*, VKČSN 15, 1906, s. 371-378.

František TEPLÝ, *Čeští exulanti v Hofu*, Časopis rodopisné společnosti československé v Praze 2, 1930, s. 15-18.

Andreas THURNHEIM, *Die Reiter-Regimenter der k. k. österreichischen Armee*, Bd. 1: Die Kürassiere und Dragoner, Wien 1866.

Milan TOGNER, *Antonín Martin Lublinský 1636-1690*, Olomouc 2004.

Karel TRÍSKA, *Rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic 1503-1897*. Inventář. Archivní pomůcky Státního oblastního archivu Třeboň, č. 18, Třeboň 1961.

Jiří VIDÍM, *Znaková galerie na hradě Písku z roku 1479*, netištěná diplomová práce na Katedře PVH AS, FF UK, Praha 1981.

Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*, Praha 1996.

Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*, Praha 1999.

Vít VLNAS, *Duchovní knížata z rodu Thunů a jejich stopy na poli barokního umění*, in: *Per saecula ad tempora nostra*. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka, sv. 1, (edd.) Jiří Mikulec – Miloslav Polívka, Praha 2007.

Vojenské dějiny Československa (1526-1918), 2. díl, Praha 1986.

Václav VOJTÍŠEK, *O erbech na staroměstské mostecké věži*, in: *Kniha o Praze 1935*, s. 11-19.

Petr VOREL, *Páni z Pernštejna*, Praha 1999.

Petr VOREL, *Pardubický zámek jako rodová heraldická galerie pánů z Pernštejna*, in: *Heraldica viva II*. Sborník příspěvků z konference českých, moravských a slezských heraldiků, konané ve dnech 21.-22. října 1999 v Pardubicích, Pardubice 2002, s. 107-119.

Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. 7: 1526-1618, Praha-Litomyšl 2005.

Petr VOREL, *Rodové heraldické pověsti jako prostředek mezigeneračního přenosu informace ve šlechtickém prostředí českých zemí v 16. století*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, s. 62-67.

Die Wappenbücher Herzog Albrechts VI. von Österreich. Ingeram-Codex d. ehem. Bibliothek Cotta, hg. von Charlotte BECHER – Ortwin GAMBER (Jahrbuch der Heraldisch-Genealogischen Gesellschaft Adler), Wien-Köln-Graz 1986.

Wappenbücher des Mittelalters: Das Wappenbuch des Reichsherolds Caspar Sturm, (ed.) Jürgen ARNDT, Berlin-Neustadt an der Aisch 1984.

Wappenbücher des Mittelalters: Schlesisches Wappenbuch von Crispin und Johann Scharffenberg, (ed.) Hans VON MOSCH, Berlin-Neustadt an der Aisch 1984.

Alois WEISS VON STARKENFELS – Johann Evangelist KIRNBAUER VON ERZSTÄTT, *Der Oberösterreichische Adel*, Nürnberg 1904 (= J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, R. 4, Bd. 5).

Thomas WINKELBAUER – Tomáš KNOZ, *Geschlecht und Geschichte. Grablegen, Grabdenkmäler und Wappenzyklen als Quellen für das historisch-genealogische Denken des österreichischen Adels im 16. und 17. Jahrhundert*, in: *Die Konstruktion der Vergangenheit. Geschichtsdenken, Traditionsbildung und Selbstdarstellung im frühneuzeitlichen Ostmitteleuropa (1500-1800)*, hg. von Arno Strohmeyer – Joachim Bahlcke, Berlin 2002 (*Zeitschrift für die historische Forschung. Beiheft 29*), s. 129-177.

Klára WOITSCHOWÁ, *Genealogické sbírky SÚA - sbírka svobodného pána Wunschwitze*, in: *Genealogia ac heraldica bohemia*, sborník příspěvku z konference pořádané Českou genealogickou a heraldickou společností v Praze ve dnech 28. - 29. září 2001 na zámku Nečtiny, Praha 2002, s. 33 – 40.

Klára WOITSCHOWÁ, *Pohřební štíty ve Wunschwitzově genealogické a heraldické sbírce (Edice)*, *Paginae Historiae* 12, 2004, s. 147-208.

Klára WOITSCHOWÁ, *Listy z památníků ve Wunschwitzově sbírce. Soupis a edice*, *Paginae Historiae* 15, 2007, s. 265-334.

Jiří WOLF, *P. Vincent a S. Guilelmo a česká barokní genealogie*, diplomová práce obhájená na Katedře PVH a AS, FF UK, Praha 1999.

Jiří WOLF, *P. Vincentius a S. Guilelmo*, LF 126, 2003 1-2, s. 88-94.

Alphons frh. VON WREDE, *Geschichte der K. und K. Wehrmacht*, Bd. 3, Wien 1901.

Konstant WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Bd. 58, Wien 1889.

Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon Aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 59, Halle und Leipzig 1749.

Čeněk ZÍBRT, *Bibliografie české historie*, sv. 1, 2. část, Praha 1900.

František ZUMAN, *České filigrány XVII. století*, PAM 35, 1926-1927, s. 442-463.

František ZUMAN, *České filigrány XVIII. století*, *Rozpravy České akademie věd a umění*, Třída I., č. 78, Praha 1932.

Jan ŽUPANIČ, *Hraběcí rody ve světle salbuchů*, *Heraldika a genealogie* 38, 2005 č. 1-2, s. 79-96.

Seznam zkratek

ANM	Archiv Národního muzea
č. e.	Číslo erbu v příloze
ČAŠ	Časopis archivní školy
ČČH	Český časopis historický
ČDK	Česká dvorská komora
ČMM	Časopis Matice Moravské
ČNM	Časopis Národního muzea
ČsČH	Československý časopis historický
ČSPSČ	Časopis Společnosti přátel starožitností českých
HD	Historická demografie
HZT	Hrady, zámky a tvrze Království českého
LF	Listy filologické
LK	Lobkovická knihovna
LR	NK Praha, sign. XVII F 35, rodopisné výpisky Vincenta od sv. Viléma, označované jako Liber rubeus
LV	NK Praha, sign. XVII E 28, rodopisné výpisky Vincenta od sv. Viléma, označované jako Liber variegatus
MVGDB	Mitteilungen des Vereins für die Geschichte der Deutschen in Böhmen
MZK	Minulostí západočeského kraje
NA	Národní archiv
NK	Národní knihovna v Praze
OSN	Ottův slovník naučný
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv
PAM	Památky archeologické a místopisné
PHS	Právněhistorické studie
PSH	Pražský sborník historický
RAV	Rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic
SAP	Sborník archivních prací
SK	Strahovská knihovna
SOA	Státní oblastní archiv
StR	Studie o rukopisech
UPP MS	Umělecké památky Prahy – Malá Strana
VKČSN	Věstník Královské české společnosti nauk